CASA CĂRŢII "MITROPOLIT PETRU MOVILĂ"
SCRIERI DESPRE CHIŞINĂU
ACADEMIA DE ŞTIINŢE A REPUBLICII MOLDOVA
INSTITUTUL DE ISTORIE

Andrei Eşanu

CHIŞINĂU
FILE
DE ISTORIE

Cercetări, documente, materiale

EDITURA MUSEUM
CHIŞINAU 1998

În memoria părinţilor mei Maria şi Ilie

ACEASTĂ PUBLICAŢIE ESTE EDITATĂ CU SPRIJINUL
FUNDAŢIEI *SOROS– MOLDOVA*

Corector – computer: Victoria Dumitraşcu

© Museum
© Andrei Eşanu
Prezentare grafică © Lică Sainciuc

Printed in the Republic of Moldavia
ISBN

INTRODUCERE

În anul 1996 oraşul Chişinău, capitala Republicii Moldova, a împlinit 560 de ani de la prima atestare documentară. Proclamarea independenţei de stat, deschiderea largă către lume, vizitarea oraşului de către un număr tot mai mare de turişti, oameni de afaceri străini, diplomaţi şi alţi reprezentanţi ai diferitor foruri culturale, politice, economice şi chiar militare din întreaga lume a făcut să sporească evident interesul faţă de trecutul mai îndepărtat şi mai apropiat al oraşului Chişinău. Trezirea conştiinţei naţionale şi a interesului faţă de valorile culturale proprii au contribuit de asemenea la stimularea cercetărilor în domeniul istoric atât în plan naţional, cât şi cel regional şi local în ceea ce priveşte istoria Chişinăului în special.

Chişinăul de astăzi reprezintă nu numai o importantă aglomeraţie urbană industrială şi comercială, dar şi un mare centru cultural şi ştiinţific al Republicii Moldova. Aici activează un număr considerabil de reprezentanţi ai muncii intelectuale pentru care interesul faţă de istoria ţării, a oraşului natal sunt sfere de cunoaştere dintre cele mai atractive.

Lucrarea de faţă are trei părţi. Prima parte este elaborată în stil monografic şi urmăreşte scopul de a prezenta publicului larg de cititori un scurt tablou al evoluţiei istorice a oraşului Chişinău de la începuturile sale până în zilele noastre.

O atenţie deosebită este acordată în studiul introductiv perioadei de până la 1812. În baza unui număr destul de mare de izvoare încercăm să aducem lumină asupra unor aspecte prea puţin sau deloc cunoscute din trecutul oraşului nostru din epoca medievală. În special sunt abordate pentru prima dată un şir de probleme legate de istoricul devenirii Chişinăului ca centru urban, precum şi de astfel de aspecte cum ar fi administrarea publică a localităţii, viaţa cotidiană, ecleziastică şi culturală, instituţiile instructiv-educative, circulaţia cărţii, devenirea urbei de pe Bâc ca centru comercial, meşteşugăresc, vamal şi poştal. Toate acestea, sperăm, vor permite cititorilor să-şi îmbogăţească cunoştinţele privitoare la istoria Chişinăului vechi.

A doua parte a lucrării înglobează un şir de documente, izvoare narative şi materiale statistice (1436-1812) ale vremii cu privire la istoria oraşului, permiţând pe această cale celor interesaţi să facă cunoştinţă cu sursele documentare, în baza cărora a fost reconstituit trecutul oraşului

Chişinău. În afară de izvoarele, care reflectă direct istoria Chişinăului, aici sunt aduse mai multe surse documentare cu privire la trecutul localităţilor Buiucani, Visterniceni, Hrusca, Schinoasa, Râşcani, Vovinţeni, Munceşti, Ceucani, Mălina Mică ş.a., care pe parcursul sec. al XVII-lea - al XVIII, dar mai cu seamă sec. al XIX-lea - XX-lea, s-au contopit treptat cu Chişinăul şi reprezintă azi sectoare, cartiere şi suburbii ale oraşului.

Din cele peste o sută de documente şi materiale 25 provin din diferite arhive şi sunt publicate pentru prima dată. Fiecare document este descifrat, citit şi transliterat, iar în cele din urmă - editat în conformitate, pe cât a fost posibil, cu regulile elaborate de ştiinţa istorică în acest scop. Pentru a veni în ajutorul cititorului interesat, toate documentele incluse în volum sunt publicate după aceeaşi schemă convenţională. Astfel, fiecare izvor este precedat de un aşa-numit titlu al documentului, întocmit de autorul lucrării de faţă şi urmăreşte scopul de a prezenta un rezumat cât mai concis al conţinutului fiecărui document în parte, însoţit de data exactă sau aproximativă (stabilită după conţinutul documentului dat sau al altor izvoare). O atenţie sporită în aceste titluri se acordă informaţiilor ce ţin direct de istoria oraşului Chişinău sub cele mai diverse aspecte, precum şi a localităţilor limitrofe. După titlu urmează cuvânt în cuvânt documentul istoric, însoţit pe alocuri de unele mici explicaţii ale autorului lucrării, ale unor noţiuni şi categorii medievale necunoscute sau prea puţin cunoscute cititorului, care sunt expuse în subsolul paginii respective. După fiecare document este prezentată legenda sa, în care sunt aduse informaţii privind originalitatea documentului, izvorului, locul de păstrare, limba în care a fost elaborat sau sursa după care este inclus în prezentul volum.

Documentele , materialele şi regestele incluse în partea a doua a cărţii au fost scrise atât în cancelaria domnească din capitala ţării, Suceava, apoi Iaşi, cât şi în diferite oraşe şi sate ale Moldovei. Primele dintre acestea sunt numite cărţi domneşti, gramote, urice sau hrisoave şi erau întocmite de către dieci sau pisari (scribi) profesionişti din porunca personală a domnului. Cele din urmă se numeau în popor *zapise* sau *ispisoace,* fiind întocmite de dieci (scribi) de provincie, uneori de preoţi şi dascăli ştiutori de carte slavonească sau românească, la rugămintea unor persoane particulare care vindeau, cumpărau proprietăţi imobile şi mobile, delimitau hotarele unor moşii şi a unor părţi de moşie ş.a. Fiecare dintre aceste izvoare, numite în literatura de specialitate documente istorice, conţine un număr mare de date şi informaţii cu

privire la începuturile satelor şi oraşelor noastre, numele a multor domnitori, boieri, înalţi dregători de stat, a unor proprietari de moşii mari şi mici, negustori, feţe bisericeşti de diferite ranguri ş.a., surprinşi în activităţile lor cotidiene.

Aceste izvoare mai cuprind informaţii despre numeroase evenimente importante sau mai puţin importante, cum ar fi războaie şi alte ciocniri militare, invazii străine, relaţii politice, economice, culturale şi bisericeşti cu alte state ş.a.

Deosebit de preţioase, pentru istoria locală şi regională a satelor şi oraşelor este informaţia pe care o aflăm în aceleaşi documente cu privire la numele localităţilor, locurilor, sistemul hidronimic, nume de persoane concrete - de la simpli ţărani până la mari boieri ai ţării, surprinşi în ativităţile şi afacerile lor de fiecare zi. Astfel, spectrul de date şi informaţii, pe care le poate culege fie cercetătorul, fie cititorul de rând din aceste documente, este extrem de vast. Ne exprimăm speranţa că aceste explicaţii vor putea fi utile tuturor celor ce vor deschide această carte, căutând să afle cât mai multe lucruri din istoria concretă a oraşului Chişinău şi a Ţării Moldovei în general.

Deoarece lucrarea noastră este destinată unui public larg, documentele, indicate mai sus, sunt aduse spre a fi cunoscute în forma cea mai accesibilă cititorului de rând - în traduceri contemporane sau originale, întocmite în limba română. Aceste documente în cea mai mare parte sunt puse la dispoziţia celor interesaţi atât după unele colecţii de documente publicate, cât şi după unele de arhivă prea puţin sau deloc cunoscute. Documentele şi materialele incluse în partea a doua a lucrării datează din sec. al XV-lea — începp. sec. al XIX-lea. Copiile posterioare şi documentele originale în limba română au fost transliterate din alfabetul chirilic în cel românesc.

În partea a treia aducem regeste şi rezumatele a peste 50 de documente din aceeaşi epocă, care nu s-au păstrat sau nu au fost încă descoperite. Aceste rezumate vin cu date suplimentare la istoria concretă atât a Chişinăului, cât şi a unor localităţi limitrofe, care ulterior s-au contopit într-un singur oraş.

În finalul lucrării prezentăm un tabel cronologic al celor mai importante date din istoria Chişinăului de odinioară.

Exprimăm mulţumiri cercetătoarelor Larisa Svetlicinaia şi Eugenia Bociarova, care ne-au pus la dispoziţie unele materiale documentare, ce ne-au fost de mare folos în pregătirea lucrării de faţă. Deasemenea aduc

sincere mulţumiri soţiei, Valentina, care mi-a acordat tot sprijinul în elaborarea acestei lucrări

PARTEA I

CHIŞINĂU - VATRĂ DE ISTORIE

La originile toponimului Chişinău

Denumirea oraşului Chişinău a început să-i intereseze pe oamenii de ştiinţă de mai multă vreme şi mai ales după 1812, când acest orăşel din centrul Basarabiei a fost ridicat la rang de centru al regiunii anexate la Imperiul Rusiei. În această privinţă şi-au expus părerea mai mulţi istorici atât români, cât şi străini. Una din primele ipoteze e că denumirea oraşului provine de la o noţiune mai veche din limba română care desemna o sursă de apă - un şipot, un izvor, o cădere de apă. Ca localitate este atestată în sec. al XV-lea pe malul drept al râuleţului Bâc, lângă un izvor puternic, de unde multă vreme populaţia s-a alimentat cu apă.

Celebrul istoric şi filolog român B.-P.Hasdeu a considerat că numele Chişinău provine de la termenul "Chişinău" (cheşene) prin mausoleu, cavou, cupolă şi a apărut pe locul unei "selişti tătăreşti".

În izvoarele istorice medievale noţiunea de "selişte" desemna de regulă, o aşezare umană care în anumite împrejurări a fost părăsită, rămânând mai multă vreme nepopulată.

Istoricul basarabean A.Boldur aduce trei versiuni cu privire la etimologia cuvântului: 1. Chişinău - un termen de provenienţă cumană: "cheşen" - capelă, schit, mănăstire, plus tătărescul "aul" - cătun, selişte, îngrăditură; 2. Din sintagma "câşla nouă"; 3. Din ungurescul "Kisjeno" – "kis" şi "jeno" - "kis" cel mic (ex. Ioan cel mic, Jeno cel mic).

Merită atenţie şi opinia lui N.Raevschi, conform căreia denumirea oraşului este considerată un toponim de origine turanică[1].

În ultima vreme argumente interesante referitoare la originea toponimului Chişinău a expus într-o serie de lucrări cercetătorul I.Dron.

---

[1] Despre acest spectru de opinii privind originea toponimului Chişinău vezi: Bezviconi Gh. *Semimileniul Chişinăului*, Chişinău, 1996, p.6; Ciobanu Şt. *Basarabia*, Chişinău, 1993, p.74-79; *История Кишинева*, Кишинев, 1966, p.13-15; Raevschi N. *Toponime de origine iranică şi turcică*, în *Limba şi literatura moldovenească*, 1964, nr.1, p.60.

Printre altele, el consideră că "în cazul etimonului turanic (câpceac) "cheşene" (împrumutat de turanici din persană kaşana - locuinţă, sălaş, casă cu pereţi căptuşiţi din exterior, locuinţă de iarnă) a căpătat în dialectele câpceace sensul - mausoleu, cavou (limba persană kaşana, la rândul său provine din acelaşi etimon indo-european ca şi latinescul "casa"). Toate cuvintele de împrumut cu accentul pe ultima vocală (ori grup de vocale) în graiurile româneşti se modifică uşor, terminaţia lor "refăcându-se" în diftongul - eu/ău... şi că pământurile ocupate în trecut de câpceaci "chişinăurile" - iniţial mausolee, au trecut, pe alocuri, în categoria numelor topice. În graiurile moldoveneşti dintre Prut şi Nistru... termenul entopic "Chişinău", de origine câpceacă, a suferit şi o deformare oarecare... căpătând un nou înţeles toponimic". Prin urmare, conchide cercetătorul, "...sursele mai vechi şi mai noi atestă că denumirea "Chişinău" se dădea unor mausolee "tătăreşti", care mai apoi serveau, fiind construite din piatră, şi în calitate de eventuale adăposturi"[2].

Astfel, pe parcurs de un secol şi jumătate în literatura de specialitate, în cercetările istorice şi lingvistice au fost expuse un şir de opinii privind etimologia toponimului Chişinău. Deoarece chiar şi după atâţea ani de investigaţii este greu de a da prioritate unei sau altei păreri, lăsăm ca cercetările viitoare să dea un răspuns mai convingător la această întrebare.

În albia unor vechi civilizaţii

Vatra Chişinăului de astăzi, situată într-o zonă climaterică favorabilă, în partea centrală a spaţiului geografic dintre Prut şi Nistru, a fost populată din timpurile străvechi. Arheologii au descoperit aici aşezări umane, care datează încă din epoca de piatră, staţiuni din paleoliticul tardiv (35-8 mii ani î.Hr.). Asemenea aşezări au fost identificate de arheologi pe teritoriul cartierelor Mălina Mică, Telecentru. De semenea au fost identificate staţiuni umane din epoca timpurie a fierului (sec. al X-lea — al VIII-lea î.Hr.). Sistematizând rezultatele săpăturilor arheologice din ultima jumătate de secol, Ion

[2] Dron I. *Cu privire la originea numelui topic Chişinău*, în *Revista de lingvistică şi ştiinţă literară*, 1995, nr 3, p.147-150; Idem, *Numele Chişinăului*, în *Tineretul Moldovei*, 1996, 3 martie; Idem, *Să vorbim chiar ultima oară despre proveniența denumirii Chişinău?*, în *Curierul de seară*, 1996, 26 august.

Hâncu[3] arată că în raza oraşului actual Chişinău au existat în această epocă mai multe aşezări rurale. Astfel, la intersecţia şoselelor Poltava-Chişinău-Străşeni au fost cercetate urmele unui sat care este datat, după obiectele găsite, cu secolul al X-lea — al IX-lea î.e.n., fiind vorba de o aşezare tracică timpurie cu locuinţe de suprafaţă făcute din nuiele împletite şi lipite cu lut. Printre obiectele de uz casnic, găsite în urma săpăturilor, au fost scoase la iveală un număr mare de vase din lut (oale, străchini, urcioare, cupe, cănuţe ş.a.). Tot aici au fost descoperite şi unele obiecte din metal, cum ar fi un pumnal de bronz cu două tăişuri, un ferăstrău ş.a.

O altă interesantă descoperire a fost făcută în pădurea din preajma satului Durleşti, unde până astăzi pot fi observate urmele unei cetăţi geto-dacice din sec. al IV-lea — al III-lea î.e.n.

Tot în perimetrul Chişinăului arheologii au descoperit aşezări din epoca romană şi postromană (sec. al II-lea — al IV-lea e.n.) O aşezare din această epocă a fost identificată şi cercetată pe teritoriul cartierului Petricani în locul numit în tradiţia băştinaşilor Huşia. Descriind sumar descoperirile la această aşezare, arheologul I.Hâncu arată că aici au fost identificate urme de locuinţe de suprafaţă, făcute din "nuiele şi unse cu lut, gropi pentru păstrarea rezervelor alimentare, obiecte de uz casnic - oale de ceramică de producţie locală şi vase de factură romană, aduse din oraşele provinciilor Imperiului Roman, din Moesia Inferioară şi Dacia. Vasele de lut erau modelate la roata olarului şi arse în cuptoare speciale de tip roman"[4]. De asemenea, au fost găsite un număr considerabil de cioburi de amfore romane. Aceste materiale, după opinia specialiştilor, ilustrează destul de convingător că în această perioadă procesul de romanizare intensivă s-a extins şi în spaţiul geografic dintre râurile Prut şi Nistru, incluzând acest teritoriu în aria de romanizare şi de formare a daco-romanilor, strămoşii direcţi ai poporului român, deci şi ai băştinaşilor actuali ai Moldovei. Printre obiectele rare, găsite în aşezarea de la Petricani, se numără şi o seceră de fier pentru recoltarea cerealelor. O altă aşezare din epoca romană a fost descoperită pe valea Mălina Mică, spaţiu care actualmente este inclus în raza Chişinăului. De-a lungul anilor au fost descoperite pe aceste meleaguri şi monede romane ce datează din sec. al IV-lea, care trebuie puse în legătură cu activitatea

[3] Hâncu I. *Cercetări arheologice în Chişinău*, în *Moldova suverană*, 1996, 26 octombrie; vezi şi Hâncu I. *Străvechi monumente din Republica Moldova*, Chişinău, 1996.
[4] Ibidem.

economică şi comercială a populaţiei băştinaşe şi raporturile ei cu Imperiul Roman, cu provinciile romane de la Dunărea de Jos, din nordul Mării Negre. Tot în acest spaţiu sunt atestate urme ale populaţiei migratoare, venite din est şi nord-est (sec.VII-XIV), ce au aparţinut slavilor cumanilor, tătaro-mongolilor ş.a., care au convieţuit cu populaţia românească. Drept exemplu menţionăm că pe teritoriul Chişinăului de astăzi au fost identificate până în prezent circa 30 de movile funerare străvechi şi din epoca marii migraţii de popoare care reprezintă înmormântăţi umane ale unor conducători de oşti sau comunităţi tribale, peste acestea fiind ridicate mari movile de pământ. Dintre acestea face parte şi *Movila Turcului* din fostul sat Râşcani (actualmente sectorul Râşcani al Chişinăului) în apropiere de Biserica *Sf.Constantin şi Elena*.

În acest context merită atenţie şi vetrele de aşezări rurale datând din sec. al VII-lea — al IX-lea e.n., descoperite în valea râului Bâc, lângă staţia de cale ferată Ghidighici şi în valea Mălina Mică. "În locurile menţionate s-au găsit obiecte caracteristice pentru perioada respectivă: vase de lut, pietre arse, oase de animale etc."[5].

Dominaţia Hoardei de Aur, exercitată prin intermediul unor centre urbane de la Orheiul Vechi şi Costeşti asupra spaţiului dintre Prut şi Nistru şi a teritoriului pe care este situat astăzi oraşul Chişinău, a durat din a doua jumătate a sec. al XIII-lea până prin anii '80-'90 ai sec. al XIV-lea, când tătaro-mongolii, sub presiunea voievozilor Ţării Moldovei şi a altor puteri din această parte a Europei, au fost nevoiţi să se retragă din teritoriu, care încă la finele sec. al XIV-lea - în special, după cum admite pe bună dreptate Pavel Parasca, pe timpul domniei lui Petru I Muşat (1375-1391) şi a lui Roman I Muşat (1391—1394), voievozi ai Moldovei - a fost inclus în componenţa statului medieval moldovenesc[6]. "O aşezare umană din sec.XIV, adică din epoca formării Ţării Moldovei s-a evidenţiat pe malul râului Bâc, în partea de nord-vest a fostului sat Munceşti, astăzi parte componentă, cartier al oraşului Chişinău. Pe locul

[5] Ibidem.

[6] Параска П. *Укрепление международного положения Молдавского княжества во второй половине XIV века,* в кн. Параска П. *Внешнеполитические условия образования Молдавского феодального государства, Кишинев,* 1981, с 96-131; Параска П. *Территориальное становление Молдавского феодального государства во второй половине XV в.*, в кн. *Социально-экономическая и политическая история юго-восточной Европы до середины XIX века,* Кишинев, 1980, с.62-87; Parasca Pavel. *Evoluţia politică internă şi poziţia internaţională a Moldovei. Jumătatea secolului XIV—începutul secolului XV*. Autoreferatul tezei de doctor habilitat în ştiinţe istorice, Chişinău, 1998.

fostei localităţi rurale specialiştii au găsit fragmente de oale caracteristice epocii, alte obiecte de uz casnic şi gospodăresc”[7].

Aşadar, enumerarea şi descrierea sumară a celor mai importante aşezări umane din raza oraşului Chişinău din antichitate şi până către evul mediu timpuriu (sec.XIII-XIV) arată că în acest spaţiu au existat aşezări sub formă de sate ale populaţiei băştinaşe, care în sec.II-IV au fost romanizate. Localităţile cu populaţie autohtonă daco-romană şi-au dus permanent existenţa în ciuda tuturor vicisitudinilor şi primejdiilor vremii până în plin evul mediu, când acest teritoriu a fost inclus în componenţa Ţării Moldovei.

Cheşenău - primele menţiuni documentare

Extinderea suzeranităţii statului medieval moldovenesc până la Nistru şi Marea Neagră au creat condiţii mult mai favorabile de viaţă şi activitate economică şi cultural-spirituală pentru populaţia băştinaşă. Mai cu seamă în ultimele decenii ale sec. al XIV-lea în aceste ţinuturi ale Ţării Moldovei se intensifică procesul de feudalizare, apar sau se fortifică cetăţi de margine de-a lungul Nistrului, Marea Neagră şi a Dunării, apare un număr considerabil de aşezări rurale, sunt înălţate lăcaşe de cult, oraşe, sunt croite căile comerciale. În această epocă de linişte şi pace de lungă durată a domniei lui Alexandru cel Bun (1399-1432) Chişinăul exista, probabil deja ca o mică aşezare rurală situată la poale de codru şi pe malul drept al râuleţului Bâc. Cu toate acestea satul Chişinău va apare în documentele vremii ceva mai târziu, când procesul de feudalizare şi de delimitare a proprietăţilor funciare boiereşti şi mănăstireşti ia proporţii considerabile şi apare necesitatea obţinerii şi confirmării prin acte scrise a averilor imobile şi mobile. Nu este exclus că Chişinăul ca sat să fi existat deja pe timpul dominaţiei în acest spaţiu a Hoardei de Aur, în sec. al XIII-lea — XIV-lea, căruia, precum glăsuieşte un document de mai târziu (la care ne vom opri detaliat mai jos), i s-a alăturat în preajmă o “selişte tătărească“. Totuşi, prima menţiune documentară a Chişinăului ca localitate (sat sau loc, aşezare populată) din valea râului Bâc datează din 17 iulie 1436, când domnii Ţării Moldovei Ilie şi Ştefan au dat şi i-au întărit lui Oancea logofăt pentru credincioasa slujbă mai multe sate pe Răut, între care: Procopinţi, Macicăuţi, Cozărăuţi ş.a. Stabilind hotarele acestor sate în documentul menţionat, aflăm următoarea informaţie: “...şi la Bâc, de cealaltă parte,

[7] Hâncu I. Op.cit.

pe valea ce cade în dreptul Cheşenăului lui Acbaş, la Fântâna, unde este Seliştea Tătărească în dreptul păduricii"[8]. Nu putem şti cu exactitate dacă în cazul dat este vorba de o aşezare rurală, adică de un sat, care ar fi aparţinut unui oarecare Acbaş, de o construcţie sau chiar de un monument natural distinctiv deosebit situat "pe râul Bâc în apropiere de o "selişte" (aşezare populată sau nepopulată, adică părăsită) tătărească.

A doua menţiune documentară în ordine cronologică despre Chişinău, de această dată, evident, ca localitate sătească, din acelaşi perimetru geografic, datează din 1466. Este vorba de un document de proprietate, ieşit din cancelaria domnească a lui Ştefan cel Mare, prin care strălucitul voievod" i-a întărit unchiului său Vlaicul ... o "seliştі" (în documentul păstrat - o traducere din prima jumătate a sec. al XVIII-lea - acest loc este rupt, dar cuvântul "selişte" este restabilit de istorici după conţinutul părţii finale a aceluiaşi document - nota aut.) la Chişinău, la Fântâna Albişoara, ce s-au cumpărat de la Toader, feciorul lui Fedor, şi de la fratele lui, de la...* şi de la Fedorel, drept 120 arginţi tătăreşti"[9] În partea finală a aceluiaşi document mai aflăm: "Deci <i-am dăruit acea si>lişti mai sus numită, la Chişinău, la Fântâna Albişoara, ca să-i fie dumisale şi de la noi direaptă ocină şi moşie cu moşia şi cu tot venitul şi fiilor dumisale, nepoţilor şi strănepoţilor, stătătoare în veci...".

Boierul Vlaicul, care a intrat în stăpânirea Chişinăului pe la 1466, este fratele mamei lui Ştefan cel Mare - Oltea, venit în Ţara Moldovei din Valahia şi care era pe acea vreme pârcălab de Cetatea Albă(1457-1460), de Hotin (1467-1476) şi de Orhei (1478-1484)[10]. Astfel, între cele două menţiuni documentare despre Chişinău (din 1436, 1466) se face o legătură directă. Din acelaşi izvor (1466) istoricii mai conchid că în cazul dat este vorba de o aşezare rurală cu anumite bunuri agricole, terenuri valorificate, cu o moară, care în totalitatea lor constituiau o moşie ce aducea proprietarului anumite venituri. Probabil, în cazul Chişinăului de atunci era vorba de o selişte unde s-au aşezat, pe malul Bâcului, câteva familii ţărăneşti de români care se îndeletniceau cu

[8] *Documenta Romaniae Historica. A. Moldova*, vol.I, Bucureşti, 1975, p.218-220, doc. nr.158 (în continuare DRHAM); *Moldova în epoca feudalismului*, vol.II, Chişinău, 1978, p.77-80, doc. nr.22, (în continuare MEF).

[9] DRHAM, vol.II, Bucureşti, 1976, p.187, doc., nr.131.

[10] Stoicescu N. *Dicţionar al marilor dregători din Ţara Românească şi Moldova (sec.XIV-XVII)*, Bucureşti, 1971, p.289.

* Loc rupt în documentul citat, aproximativ 7-8 litere, unde era înscris probabil patronimicul al lui Fedor.

agricultura (arau, semănau, iar cerealele obţinute le măcinau la moara din partea locului), creşteau vite ş.a. De obicei, asemenea aşezări rurale numărau 5-10 gospodării ţărăneşti. Tot atâtea gospodării trebuia să fi avut şi Chişinăul de atunci.

Din documentul citat mai sus, din 1466, care, trebuie să constatăm cu regret, nu s-a păstrat în original, ci doar într-o copie târzie tradusă din slavonă în românește în prima jumătate a sec. al XVIII-lea, mai aflăm că până la acea dată seliştea Chişinăului cu toate bunurile şi veniturile ei de mai multă vreme, fie între 1436-1466, fie încă până la această dată, era în proprietate feudală boierească, aparţinând unui oarecare Toader feciorul lui Fedor şi rudelor apropiate. Aceştia din urmă au vândut moşia Chişinăului lui Vlaicu.

Este interesant faptul că în afară de Cheşenăul de pe Bâc, în aceeaşi perioadă sunt atestate la est de râul Prut şi alte aşezări sau locuri cu aceeaşi denumire. De exemplu, în cartea domnească de la 7 aprilie 1458 a lui Ştefan cel Mare este menţionat Chişinăul Roşu în bazinul râuleţului Botna[11], iar în uricile din 9 martie[12] şi 22 martie 1533[13] de la Petru Rareş-voievod sunt menţionate locurile "Chişineu" pe Răut şi respectiv - "Cheşeneul mare" pe Botna.

Trebuie de menţionat că pe parcursul evului mediu satul Chişinău era situat într-o zonă geografică destul de dens populată. Încă din secolele al XV-lea — al XVII-lea în vecinătatea imediată a Chişinăului erau atestate documentar mai multe localităţi săteşti cu moşiile lor. Probabil, deja din aceeaşi perioadă a primelor menţiuni documentare a Chişinăului de pe Bâc, pe partea stângă a râului de asemenea există o vatră de sat a cărui nume nu figurează în documentele vremii. Totuşi, se ştie că acestea din urmă erau situate în dreptul satului Chişinău şi că la o dată destul de timpurie a urmaşilor lui Alexandru cel Bun, domnii ţării Iliaş şi Ştefan (anii '30, sec.XV), satul de pe malul stâng al Bâcului era proprietate boierească. Această moşie a fost transmisă prin moştenire din tată în fiu şi nepoţi până la 15 decembrie 1517, când acest sat apare într-un act domnesc de la Ştefan-Voievod (domn al Ţării Moldovei 1517-1527), cu o adevărată microistorie a sa din care am desprins unele date expuse mai sus. Astfel, în acest uric domnesc aflăm precum că la acea

[11] DRHAM, vol.II, Bucureşti, 1976, p.101-102, doc. nr.69.

[12] *Catalog de documente din Arhivele Statului Iaşi. Moldova*, vol.I, 1398-1595, Bucureşti, 1989, p.252, doc. nr.616.

[13] MEF, vol.II, p.268-271, doc. nr.85.

dată o jumătate din satul de peste Bâc (nu este arătat numele) este vândut vistiernicului Eremia de către Iacob, fiul lui Oţel pisarul: "...a venit înaintea noastră şi înaintea boierilor noştri, slujile noastre, Iacob, fiul lui Oţel pisarul, şi nepotul său Aver de a lor bună voie, de nimeni siliţi... şi au vândut a lor dreaptă ocină, din a lor drept uric, din uricul tatălui lor, Oţel pisarul, şi din privilegiul, ce l-a avut de la strămoşii noştri, de la Iliaş şi de la Ştefan voievozi, jumătate de sat pe cea parte de Bâc, în faţa băii lui Albaş (este oare vorba de acelaşi Acbaş, moldovenizat în Albaş menţionat în 1436 - A.E.), la Fântâna Mare, jumătate de sus, credinciosului nostru pan Eremia visternicul pentru 130 zloţi tătăreşti"[14]. Desemnându-se hotarul de jur împrejur a acestei jumătăţi de moşie, aflăm indirect şi date suplimentare despre proprietăţile moşiei Chişinău: "Iar hotarul mai sus scrisei jumătăţi de sat, pe cea parte de Bâc, în faţa băii lui Albaş, din sus, să fie după hotarul vechi, începând din jos de la ezătura heleşteului Chişinăului..."[15]. Din acelaşi izvor aflăm că deja pe timpul domniei fiilor lui Alexandru cel Bun, Ştefan şi Iliaş (1436—1442) acest sat exista de mai multă vreme şi era pe atunci proprietatea lui Oţel pisarul. Acesta din urmă, se pare, îl primise în dar de la doi voievozi pentru slujbă dreaptă şi credincioasă, fapt care se întărea printr-un document scris numit uric domnesc. Ulterior satul de cealaltă parte de Bâc a trecut drept moştenire fiului şi nepotului lui Oţel pisarul. Cu părere de rău, izvorul indicat nu ne arată ce reprezenta acest sat până la Oţel pisarul, cui aparţinea - vreunui feudal sau unei comunităţi de ţărani liberi. Astfel, că începuturile acestui sat se cufundă în negura anilor. Despre aceasta pare să ne vorbească formula: "Iar hotarul... să fie după hotarul vechi..." Peste câţiva ani, vistiernicul Eremia lasă testament cu limbă de moarte, că această jumătate de sat este dăruită Mănăstirii Moldoviţa. Dania este întărită de acelaşi Ştefăniţă-Voievod prin cartea sa domnească din 12 februarie 1525[16].

Astfel, din izvoarele citate mai sus se vede clar că încă din primele decenii ale sec. al XV-lea pe teritoriul vechiului Chişinău şi a sectorului Râşcani din imediata apropiere de râul Bâc existau sate, care cu timpul au devenit nucleul de formare, a târgului şi oraşului Chişinău.

Se admite, de asemenea, că aproximativ din perioada de domnie a lui Alexandru cel Bun şi a urmaşilor săi direcţi pe malul drept al Bâcului

[14] MEF, vol.II, p.233-236, doc. nr.74.
[15] Ibidem.
[16] MEF, vol.II, p.256-258, doc. nr.81.

mai exista un sat, care ulterior va purta numele de Visterniceni şi care avea hotar comun cu moşia Chişinăului[17].

Dintre cele mai vechi localităţi din zona istorică a Chişinăului face parte şi satul Buecani (Buiucani), care exista cel puţin încă din timpul lui Ştefan cel Mare. Astfel într-un act domnesc, scris în cancelaria de stat a lui Constantin Movilă, din 20 august 1608, privitor la vechimea acestui sat, se arată: "... Gligorie, fiul lui Miron şi vărul lui, Timotin, fiul lui Ion Zanciu şi Caisin, fiul lui Ciumeş şi Sava, fiul lui Cârstea şi Stratin, toţi nepoţii lui Hodor şi deasemeni vărul lor, Toader, fiul lui Tudoran şi fratele lui, Moldovan, nepoţii Părascăi şi ni s-au plâns cu mare jeluire şi cu mare mărturie, spunând aşa, că uricul ce au avut bunicii lor, Hodor şi Părasca, de la Ştefan voevod cel Bătrân (Ştefan cel Mare - A.E.) pe satul Buicani ce este la <Lăpuşna> pe Bâc şi cu loc de iaz de moară pe Bâc, acest uric s-a pierdut din cauza tătarilor..."[18]. Aceeaşi informaţie este confirmată şi în actul din 18 decembrie 1610: "... nepoţii lui Petrea Crăhan, de bună voia lor, nesiliţi de nimeni, nici asupriţi şi au vândut ocina şi dedina lor dreaptă, din privilegiul de cumpărătură, pe care l-au avut strămoşii lor de la Ştefan voevod cel Bătrân..., două părţi din tot satul Buecani, care este pe Bâc..."[19]. Despre existenţa aceluiaşi sat Buecani ne parvine o informaţie indirectă din acelaşi izvor şi din anii de domnie a lui Ioan Despot voievod (1561—1563)[20]. Însă cea mai sigură informaţie despre existenţa Buiucanilor o avem din 20 august,[21] apoi din 5 octombrie[22] 1608, când diferiţi proprietari îşi vând părţile lor din moşia Buecani.

Din izvoare ulterioare mai aflăm că pe la 1620 satul Buecani devine proprietate a Mănăstirii *Sf.Sava* din Ierusalim,[23] iar în 1621 şi a Mănăstirii *Galata* din Iaşi.[24] Către 1666 în urma creşterii masive a târgului Chişinău, târgoveţii ies din moşia lor de-şi fac fâneţe şi arătură în moşia Buiucanilor.

---

[17] Vezi documentele din 1436 iulie 17 (DRHAM, vol.I, doc. nr.158, p.218-220) şi 1466 (DRHAM, vol.II, doc. nr.131, p.187), precum şi în scurtele comentarii ale editorilor acestor izvoare (DRHAM, vol.I, p. 494, 508; vol.II, p. 482, 530).

[18] *Documente privind istoria României. A. Moldova, veacul XVII*, vol.II, Bucureşti, 1953, p.171-172, doc. nr. 222 (în continuare DIRAM). Vezi documentele din 20 august, 5 octombrie 1608 (MEF, vol.III, Chişinău, 1982, p.54-57, doc. nr.20, 21).

[19] Ibidem, p.335-336, doc. nr.449.

[20] Ibidem.

[21] Ibidem, p.171-172, doc. nr.222.

[22] Ibidem, p.182, doc. nr.239.

[23] Ibidem, veacul XVII, vol.IV, Bucureşti, 1956, p.466-467, doc. nr.588.

[24] Ibidem, veacul XVII, vol.V, Bucureşti, 1957, p.40-41, doc. nr.42.

Acest fenomen reprezintă primul pas spre contopirea celor două localităţi. Mai târziu, în sec. al XVIII-lea, mulţi târgoveţi din partea locului, în scopul desfacerii cât mai avantajoase a mărfurilor, ies din vatra veche a Chişinăului şi a moşiei sale, aşezându-se şi construindu-şi case şi dughene mai aproape de drumul comercial moldovenesc. Stăpânii moşiei satului Buecani, mai sus numitele mănăstiri, s-au alarmat mult din motiv că târgoveţii chişinăuieni, şi-au construit case şi dughene pe moşia Buecanilor, adresându-se la judecata domnească pentru a li se face dreptate şi a determina din nou hotarele celor două localităţi. Aceste evenimente au căpătat reflectare în mai multe documente hotarnice din această perioadă[25].

Un alt sat, care mai târziu la fel ca Buecani, Visterniceni s-a contopit cu Chişinăul, este Hruşca care apare în documentele scrise pentru prima dată la 1 şi la 12 martie 1548[26]. Ulterior în izvoare apar şi alte sate în vecinătatea Chişinăului, fiind vorba de Gheţioani, Vovinţeni, Munceşti, Shinoasa ş.a. Istoria Chişinăului de mai târziu este strâns împletită cu cea a satelor menţionate, căci acestea, treptat, pe parcursul sec. al XVIII-lea — al XIX-lea, au devenit suburbii ale Chişinăului. Aceleaşi denumiri de sate s-au păstrat până astăzi în raza oraşului în calitate de denumiri ale unor sectoare şi cartiere mai însemnate ale Chişinăului.

Moşia lui Vlaicu pârcălab şi a urmaşilor săi

Revenind la istoria propriu-zisă a satului Chişinău, vom arăta că mai bine de o sută de ani satul Chişinău de pe râul Bâc s-a aflat în stăpânirea fiilor, nepoţilor şi strănepoţilor lui Vlaicu pârcălab. Însă la 25 aprilie 1576 în istoria Chişinăului apar schimbări importante. Astfel, din cartea domnească de întăritură de la Petru Şchiopul, domnul Ţării Moldovei (1574-1577, 1577-1578, 1582-1591), purtând această dată, aflăm că "Vasutca, fiica Măricăi, nepoata lui Eremia, ce a fost vistiernic, ce s-au chemat în călugărie Evloghie, strănepoata lui Vlaicul[27], de bună voia ei, de nimeni silită nici asuprită, şi a vândut ocina şi moşia ei dreaptă, un sat cu numele Chişinăul pe Bâc, în ţinutul Lăpuşnei, şi cu mori în Bâc, din ispisocul de întăritură, pe care l-a avut strămoşul ei

[25] Vezi de exemplu în partea a II a lucrării documentul din 12 iulie 1744.

[26] MEF, vol.II, p.287-290, doc. nr.91, 92.

[27] Aici este vorba de acelaşi Vlaicul, unchiul lui Ştefan cel Mare, care intrase în posesia Chişinăului pe la 1466.

Vlaicul de la Ştefan voievod cel Bătrân (Ştefan cel Mare - nota aut.), şi l-a vândut slugii noastre lui Drăguş, ce a fost ureadnic în Iaşi, drept 500 galbeni tătăreşti"[28]. În acest răstimp, după cum reiese din izvorul citat, satul Chişinău a crescut şi s-a dezvoltat cu mult, căci dacă pe timpul lui Vlaicul, pe la 1466, a fost cumpărat cu 120 galbeni tătăreşti, apoi după 110 ani, în 1576, localitatea era vândută cu 500 galbeni tătăreşti, având de această dată şi mai multe mori pe Bâc.

Timp de 40 de ani, după 1576, Chişinăul s-a aflat în stăpânirea boierului Drăguş şi a urmaşilor săi. Dar în 1616[29] satul Chişinău este cumpărat de marele vistiernic Constantin Roşca. În acelaşi act de vânzare-cumpărare, întărit de Radu Mihnea Voievod (1616-1619), se mai arată că satul Chişinău era înzestrat cu mai multe locuri de moară pe râul Bâc.

În cadrul evenimentelor din 1617-1618, legate de campania lui Şkender-Paşa asupra Poloniei[30], domnul Moldovei Radu Mihnea îşi stabili pentru un timp tabăra în apropiere de satul Chişinău. De aici a ajuns până în zilele noastre o scrisoare a voievodului moldovean, de la 1 septembrie 1618, către Stanislav Zolkiewski[31], prin care îşi propune serviciile de mediator în vederea încheierii păcii între poloni şi turci. Se pare că stabilirea taberei domneşti lângă Chişinău a fost dictată şi de faptul că acest sat era destul de mare şi important sub aspect economic şi strategic militar. Prim urmare în această perioadă importantă, Chişinăul, ca aşezare rurală, era în creştere.

Chişinăul - moşie mănăstirească

În anii '20 ai sec.XVII satul Buiucani din preajma Chişinăului devine proprietate mănăstirească, fiind vorba de mănăstirile *Sf.Sava* din Ierusalim[32], şi *Galata* din Iaşi[33]. Cu începere din 1641 sunt atestate primele forme de stăpânire mănăstirească şi asupra satului Chişinău. Astfel, printr-o carte domnească de întăritură de la 4 august 1641 Vasile-vodă Lupu (1634-1653) le dă dreptul călugărilor de la mănăstirile *Sfânta Vineri* şi

[28] MEF, vol.I, Chişinău, 1961, p.89-90, doc. nr.34.
[29] MEF, vol.III, p.119-121, doc. nr.56.
[30] Vezi: Giurescu C.C. *Istoria românilor*. Vol.III, partea I, ed.III-a, Bucureşti, 1944, p.35-39.
[31] Corfus, Ilie. *Documente privitoare la istoria României culese din arhivele polone. Secolul al XVII-lea*, Bucureşti, 1983, p.93-94, doc. nr.40.
[32] MEF, vol.III, p.145-147, doc. nr.72.
[33] Ibidem, p.152-153, doc. nr.76.

Balica din Iaşi să strângă zeciuiala de pe toate veniturile satului Chişinău, din toate câte se cultivau pe această moşie: "din toată pâine, den fân şi din legumi, şi din in, şi cânepă, şi den tot venitul la sat, la Chişinău"[34]. Tot prin acest act mănăstirile mai sus-pomenite îşi revendică dreptul de proprietate asupra moşiei Chişinău, fără a se indica în baza căror documente se face acest lucru. Deja în 1642 călugării de la Mănăstirea *Sf.Vineri* obţin printr-o carte domnească a lui Vasile Lupu (28 aprilie[35]) delimitarea hotarelor părţii lor de sat din Chişinău. Astfel, o nouă schimbare în istoria Chişinăului survine în 1641-1642, când satul devine moşie mănăstirească, deoarece la 4 august al aceluiaşi an domul Ţării Moldovei Vasile Lupu semnează un alt document prin care moşia Chişinău trece în stăpânirea Mănăstirii *Sfânta Vineri* din Iaşi. Chişinăul a rămas în proprietatea acestei mănăstiri până în primele decenii ale sec. al XIX-lea. Dacă e să ne referim la aspectul satului din perioada respectivă (sec. al XV-lea - prima jum. a sec. al XVII-lea), Chişinăul era alcătuit dintr-un anumit număr de bordeie şi case de suprafaţă împletite din nueile şi lipite cu lut sau construite din lemn. Numărul lor se afla în permanentă creştere, deşi acest fapt era frânat de incursiunile destul de frecvente ale tătarilor, turcilor, cazacilor şi polonilor, care supuneau prădălniciei, în primul rând, ţinuturile de margine ale Ţării Moldovei. Ca oricare localitate populată de creştini, şi Chişinăul trebuia să aibă pe acele timpuri o biserică de lemn, fie ca urmare a vechimii, fie a incendierii repetate a localităţii de către invadatorii străini, evident aceasta a dispărut fără urmă.

Deşi mai multă vreme Chişinăul s-a aflat departe de marile căi şi centre comerciale ale Ţării Moldovei, totuşi pe râul Bâc, care pe atunci era mult mai bogat în apă, se făcea ieşirea la Nistru, iar de acolo - la căile comerciale spre Soroca, Hotin ş.a. - în nord, şi spre Tighina, Cetatea Albă, în sud. Însă, treptat, situaţia Chişinăului începe să se schimbe, mai ales din a doua jumătate a sec.al XVI-lea, după ce în urma campaniei lui Soliman Magnificul (1538), oraşul Tighina este transformat în raia turcească, iar Bugeacul şi împrejurimile Căuşenilor sunt date de către otomani în stăpânirea tătarilor nohai. Ca urmare, târgul şi centrul de ţinut Lăpuşna, prin care trecea vechea cale comercială - *Drumul moldovenesc* - Suceava-Iaşi-Lăpuşna-Tighina-Cetatea Albă, sunt puse tot mai frecvent în pericol din partea turcilor şi tătarilor. În aceste condiţii negustorii moldoveni şi

[34] MEF, vol.IV, Chişinău, 1986, p.30-31, doc. nr.5.
[35] Ibidem, p.49-50, doc. nr.13.

străini caută noi căi mai sigure[36], ocolind tot mai des târgul Lăpuşna şi croindu-şi cale de la Iaşi pe o linie situată ceva mai la nord de acest centru de ţinut, trecând tot mai frecvent prin imediată apropiere de Chişinău. Astfel, pe fundalul decăderii economice a oraşului şi a târgului Lăpuşna, până la transformarea sa într-un sat obişnuit, creşte rolul Chişinăului. Se pare că răsturnarea aceasta de situaţie în favoarea Chişinăului s-a produs mai ales pe timpul domniei lui Vasile Lupu, căci deja pe la 1641, când această localitate trece în stăpânirea mănăstirilor ieşene, se constată o creştere evidentă a localităţii şi a populaţiei, între care, în afară de ţărani liberi şi vecini (ţărani şerbi), aici sunt stabiliţi meşteşugari, negustori, precum şi reprezentanţi ai unor pături mai înstărite de slujitori, curteni, călăraşi. Pământurile fertile din jurul satului permiteau lărgirea suprafeţelor arabile şi creşterea cantităţilor de cereale recoltate. Schimbările demografice pozitive a populaţiei, valorificarea continuă a pământurilor din jurul Chişinăului încă de pe la mijlocul sec. al XVII-lea duce la apariţia unor neînţelegeri dintre locuitorii acestei aşezări cu diverşi proprietari ai moşiilor învecinate ale Visternicenilor şi Buiucanilor. Ca urmare, în izvoarele vremii se precipită informaţii precum că locuitorii acestor din urmă sate înaintează jalbe, plângeri în diferite instanţe cum că cei din Chişinău intră cu fâneţe şi arătură în moşiile lor. Pe locurile defrişate erau sădite viţă-de-vie şi livezi; heleşteiele şi apele curgătoare din preajmă aduceau venituri bune în peşte şi ofereau condiţii pentru construcţia unor mori de apă. Pădurile bogate din apropiere puneau la dispoziţie material relativ ieftin pentru înălţarea caselor de locuit şi a unor construcţii edilitar-gospodăreşti, adăposturi pentru vite, stâne. La toate acestea s-au mai adăugat anii prielnici de pace din timpul îndelungatei domnii a lui Vasile Lupu, precum şi strămutarea căii comerciale.

În ameliorarea stării economice a Chişinăului în anii ‘40-’50 ai sec. al XVII-lea un rol nici pe departe secundar l-au avut şi mănăstirile în stăpânirea cărora se aflau moşiile Chişinăului şi Buiucanilor, care trimiteau la faţa locului în calitate de administrator călugări dintre cei mai experimentaţi în asemenea treburi. Căci se ştie că moşiile mănăstireşti erau mult mai bine administrate, iar muncile agricole şi alte activităţi gospodăreşti şi chiar comerciale erau mult mai bine organizate

[36] Chirtoagă I. *Pagini din istoria unor locuri memoriale*, în *Revistă de istorie a Moldovei*, Chişinău, 1990, nr.2, p.61; Agachi D. *Restructurarea căilor de comunicaţie din Moldova medievală în context central şi sud-est european*, în *Itinerarii istoriografice*, Iaşi, 1996, p.315-325.

decât pe moşiile stăpânite de feudalii laici. Drept urmare, toate acestea contribuiau nu numai la o sporire a veniturilor mănăstirilor, dar şi la o îmbunătăţire a stării economice a fiecărei gospodării ţărăneşti în parte şi a localităţii în general.

Târgul Chişinău

În urma transformărilorcare au avut loc la Chişinău pe timpul domniei lui Vasile Lupu şi a urmaşilor săi în tronul Ţării Moldovei, localitatea face un salt destul de important în evoluţia sa, ridicându-se treptat (fiindu-i de facto recunoscut) la rangul şi statutul de târg, adică de mic orăşel. Probabil, deja pe timpul acestui domn Chişinăul era un mic târg, adică centru comercial nu prea mare. Călătorul turc Evlia Celebi descriind diferite localităţi şi oraşe din Moldova către perioada imediat următoare a domniei lui Vasile Lupu (1665) arată, printre altele, că în asemenea oraşe ca Bârladul erau 200 de prăvălii şi dughene mari şi mici, la Ţuţora şi Hotin câte 50 ş.a. În afară de acestea el constată că erau multe prăvălii şi la Chişinău, fără a indica un număr concret[37]. Cu aceeaşi ocazie călătorul otoman ne lasă şi unele descrieri ale aspectului general a târgurilor şi oraşelor de atunci ale Moldovei. Despre Chişinău el ne relatează că aici casele, la fel ca la Bender, Vaslui, Hotin ş.a. sunt construite din lemn şi sunt acoperite cu stuf, paie sau şindrilă[38]. Călătorii străini Niccolo Barsi, acelaşi Evlia Celebi ş.a. în notele lor de călătorie arată că în vatra oraşelor, târgurilor, inclusiv la Chişinău, chiar şi în partea lor centrală casele, gospodăriile, aveau ogrăzi, curţi largi împrejmuite cu garduri de stuf sau împletite din nuiele. Pe lângă case erau plasate construcţii auxiliare edilitar gospodăreşti, pentru animale, pentru păstrarea roadelor şi produselor alimentare[39]. Se pare că încă domnul ţării Vasile Lupu începe să devină conştient de importanţa Chişinăului ca târg. Probabil, aceasta îl face să iniţieze, după cum admit unii cercetători, construirea unei biserici domneşti în localitate. Unul din urmaşii săi la tronul Ţării Moldovei, Eustratie Dabija-voievod (1651-1665), chiar încearcă să consolideze şi să lărgească târgul Chişinăului, dându-i în acest scop întreaga moşie a Visternicenilor. Astfel într-un uric domnesc de la

[37] *Călători străini despre Ţările Române*, vol.III, Bucureşti, 1971 p.72 (în continuare *Călători străini...*); Эвлия Челеби. *Книга путешествия*, вып.1. Москва,1961, с.199.
[38] Ibidem, p.45.
[39] *Călători străini...,* vol.V, Bucureşti, 1973, p.75; Эвлия Челеби. *Книга путешествий*, вып.1, Москва 1961, с.45 и 176.

Eustratie Dabija-voievod, document care nu s-a păstrat, dar conţinutul căruia ne-a parvenit dintr-un izvor ulterior, Chişinăul este numit târg, pentru lărgirea căruia se dăruieşte din partea acestui domn moşia Visterniceni.

Puţin mai târziu, pe la 12 martie 1666, în prima domnie când Duca Voievod al Ţării Moldovei (1665-1666), întărea postelnicului Toader satul Buiucani, ţinutul Lăpuşna, aflat în imediata apropiere a Chişinăului, se spune, printre altele, că "...cine va ara sau va cosi pre acest hotar a boiarinului nostru, ce mai sus scriem, ori *târgoveţii* de Chişinău (*n.aut.*) ori alţi oameni, ca să le ia a zecea (parte) şi nime să nu cutiaze a ţine sau a opri priad (de acum înainte - nota aut.)..."[40]. Din documentul citat observăm că locuitorii Chişinăului sunt numiţi târgoveţi şi, prin urmare, pe atunci localitatea era de o anumită vreme recunoscută drept târg, adică orăşel. Ceva mai târziu, la 1677, celebrul cărturar şi cronicar moldovean Miron Costin (1633-1691) în lucrarea sa *Cronica polonă* include Chişinăul în numărul oraşelor Ţării de Jos a Moldovei[41]. Acelaşi autor, dar de astă dată la 1684, în *Poema polonă*, enumerând şi descriind ţinuturile Ţării Moldovei, arată că în ţinutul Lăpuşnei se află oraşul Lăpuşna şi "orăşelul Chişinău"[42]. Aşadar, în perioada de la Vasile Lupu până la Dumitraşco Cantacuzino, domn al Ţării Moldovei (1684-1685), Chişinăul devine treptat târg, apoi orăşel, aflându-se în această perioadă în continuă ascensiune economică, aflându-se ca şi mai înainte în stăpânirea Mănăstirii *Sfânta Vineri* din Iaşi. Însă dezvoltarea de mai departe a orăşelului întâmpină piedici mari, din cauza stăpânirii otomane, a incursiunilor de jaf ale otomanilor, tătarilor şi polonilor, a opreliştilor, impozitelor şi prestaţiilor în muncă şi în bani, îndeplinite de chişinăuieni în favoarea stăpânilor moşiei şi a statului feudal. Devastator şi deosebit de greu pentru economia Ţării Moldovei era iernatul diferitor detaşamente de oaste turcească şi tătărească. De obicei acestea din urmă iernau în satele şi oraşele ţării pe contul băştinaşilor. O asemenea povară nu a ocolit nici Chişinăul. Astfel, într-un document din 25 aprilie 1670 se aminteşte de iernatul la Chişinău a lui Ahmet-Paşa de Silistra[43].

---

[40] MEF, vol.V, Chişinău, 1987, p.140-141, doc. nr.56.

[41] Costin Miron. *Opere*, Bucureşti, 1958, p.216.

[42] Ibidem, p.391.

[43] *Catalogul documentelor moldoveneşti din Arhiva Centrală a Statului,* vol.III, 1653-1675, Bucureşti, 1968, p.410, doc. nr.1938.

Cu toate acestea, treptat, pe parcursul ultimului sfert al sec. al XVII-lea şi prima jumătate a sec. al XVIII-lea Chişinăul devine un important centru comercial al ţării, în care se consolidează comerţul permanent de iarmaroc. Apare comerţul stabil susţinut de cârciumi şi dughene ale unor neguţători din partea locului, precum şi ale mănăstirilor şi episcopiilor. Astfel, pe la 1676 o oarecare călugăriţă Doroftea a dăruit episcopiei de Huşi trei dughene în târgul Chişinău cu toate veniturile[44].

Cercetările din ultima vreme au arătat că în general mănăstirile erau foarte active în comerţul de la oraşe, posedând aici numeroase dughene, cârciumi, prin care să-şi poată realiza producţia meseriaşilor de pe domenii, la fel şi băuturile căpătate în urma prelucrării roadei viilor, pomilor fructiferi ş.a.[45]. De aceea, la Chişinău, care era situat pe moşie mănăstirească, o parte din dughene şi cârciumi aparţineau mănăstirilor, iar altă parte - târgoveţilor. Aşadar, cu începere din epoca lui Vasile Lupu până către finele sec.XVII, Chişinăul are o evoluţie destul de spectaculoasă, ajungând la rangul de târg apoi de orăşel, impunându-se în câmpul de vedere al multor călători şi cărturari ai vremii.

Oraşul Chişinău în sec. al XVIII-lea - începutul sec. al XIX-lea

Transformarea treptată a Chişinăului în aşezare urbană i-a făcut pe locuitorii săi să-şi revendice tot mai mult drepturile lor de târgoveţi şi orăşeni. Din a doua jumătate a sec. al XVII-lea - înc. sec. al XIX-lea chişinăuienii luptă aproape permanent pentru a ieşi de sub stăpânirea mănăstirească şi pentru obţinerea tuturor înlesnirilor şi privilegiilor pe care le aveau din moşi-strămoşi oraşele mai vechi ale Ţării Moldovei. În acest scop mulţi locuitori ai Chişinăului nu plăteau zeciuiala şi refuzau să presteze diferite munci în favoarea mănăstirilor[46].

În aceşti ani locuitorii Chişinăului au trăit şi timpuri mai grele. Astfel, în perioada campaniei regelui polonez Jan Sobieski din 1683 în Moldova, Chişinăul este ocupat de un detaşament de cazaci, iar în 1690 este devastat de turci şi tătari. În 1739 turcii au ars din nou Chişinăul pentru a nu-l lăsa pradă uşoară armatei ruse. Atât până, cât şi după

[44] Sava A. *Documente privitoare la târgul şi ţinutul Lăpuşnei*, Bucureşti, 1937, p.131, doc.106 (în continuare Sava A. *Documente Lăpuşna*).
[45] Cocârlă P. *Târgurile Moldovei în epoca feudală (sec.XV-XVIII)*, Chişinău, 1991, p.129.
[46] *История Кишинева*, Кишинев, 1966, с.23.

retragerea armatei ţariste din Ţara Moldovei (1739)[47], Chişinăul începe să se refacă în vatra veche, şi în teritoriile din vecinătate. Treptat, în deceniile următoare îşi lărgeşte hotarele, încât unele mahalale şi ulicioare au ocupat spaţii din moşia satului Buiucani, care era stăpânită de altă mănăstire ieşeană,*Galata*. Ca urmare, o parte a Chişinăului se pomeni a fi stăpânită de Mănăstirea *Galata*[48], iar partea veche a oraşului a continuat să fie stăpânită de Mănăstirea *Sf.Vineri*. În legătură cu aceasta a izbucnit un conflict de lungă durată între cele două mănăstiri *Galata* şi *Sf.Vineri* pentru delimitarea hotarelor dintre moşia Chişinău şi satelor din vecinătate. Atât demnitarii locali, serdarul Năstase Lupu, cât şi cei împuterniciţi din capitală în frunte cu vistiernicul Vasile Măzărache (Mazarachi) au întâmpinat mari dificultăţi în rezolvarea acestui litigiu, deoarece cele două localităţi (Chişinău şi Buiucani) se contopiseră[49]. Conflictul a durat încă multă vreme, fiind implicaţi domnitori ai ţării, mitropoliţi, înalţi dregători de stat, o mulţime de târgoveţi chişinăuieni şi locuitori ai satelor megieşe.

Către mijlocul sec. al XVIII-lea, deşi a crescut cu mult în comparaţie cu localităţile din împrejurimi, Chişinăul continuă să aibă în mare parte înfăţişarea unei localităţi rurale mai de proporţii. În afară de comerţ şi meşteşugărit, mulţi locuitori ai săi continuau să aibă ocupaţii agricole. Arau, semănau grâu, mei, in, cânepă, legume, creşteau animale, cultivau viţă-de-vie, pomi, pescuiau ş.a. În a doua jumătate a sec. al XVIII-lea şi începutul sec. al XIX-lea Chişinăul a continuat să crească, însă, ca şi mai înainte, îşi construia noile ulicioare şi mahalale pe malul drept al Bâcului. Conform catagrafiei populaţiei Moldovei din 1774, efectuate de administraţia armatei ruse, în Chişinău erau 162 contribuabili[50] (adică aproximativ 800 locuitori - nota aut.). Având în vedere că atunci erau timpuri de răstrişte, fiind în plină desfăşurare războiul ruso-turc din anii 1768-1774, mulţi locuitori din localităţile aflate în preajma teatrului de război, inclusiv din Chişinău, erau fugari sau înrolaţi ca voluntari de partea armatei ţariste, mulţi dintre aceştia nu erau înregistraţi printre contribuabili. Prin urmare, pe timp de pace numărul locuitorilor oraşului

[47] Ibidem, p.23-24.

[48] MEF, vol.VI, Chişinău, 1992, p.150-153, doc. nr.52.

[49] Õàëëïïà È.Í. Äîêóìåíòы XVII–XVIII â.â., êàñàþùèåñç âîò÷èíû ñåëà Áóþêàíû íûíå ïðåäìåñòèç ãîð.Êèøèíåâà, â *Труды Бессарабской Губернской ученой архивной комìиссии*, том II, Кишинев, 1902, с.240-242 (în continuare *Труды*).

[50] MEF, vol.VII, partea II. Alcătuirea, cuvântul introductiv şi comentariile de Dmitriev P., Chişinău, 1975, p.426-428, 432-435.

Chişinău trebuia să fi fost mai mare. Dintre aceştia, în afară de populaţia băştinaşă românească locuiau greci, armeni, evrei, aromâni ş.a. Pe la 1788, când armata rusă reintrase în Ţara Moldovei, Chişinăul este din nou incendiat de turci. Un martor ocular al evenimentelor, von Raan, scrie la 22 decembrie a anului în curs că "Chişinău înainte de devastarea lui a fost un oraş de mijloc; dar când l-au părăsit turcii în retragere, l-au incendiat după obiceiul lor. O privelişte care te emoţionează este de a vedea devastări noi la fiecare pas, de a vedea distrugeri, la care se dedă numai inamicul barbar. Aici se văd sobe şi coşuri, resturi ale celor mai bune case, care au fost aproximativ în număr de 300. Prăvăliile negustorilor, care formau un pătrat de piatră de 300 de stânjeni* împrejur, zac sub cenuşă, tot aşa, cum şi vreo 6-7 biserici"[51]. Calculând după aceeaşi metodă, numărul populaţiei Chişinăului trebuia să atingă pe atunci cifra de circa 1500 de oameni. Pe timpuri grele, când dădeau năvală străinii şi oraşul era devastat şi incendiat, populaţia lui se refugia în satele şi pădurile din împrejurimi. Însă mulţi dintre ei erau omorâţi sau cădeau în robia păgânilor şi străinilor.Astfel Ştefan Ciobanu descoperă la Biserica *Sfântul Ilie* din Chişinău un stâlp vechi de piatră, pe care citeşte următoarea inscripţie: "Acest stâlp l-au ridicat robul lui Dumnezeu Ştefan Nouor, pentru pomenirea lui şi a părinţilor lui: DiaconuNouor, Maria, Vasile, Maria şi Axinia, Gafiţa ce s-au robit de tătari v let 1781 mai 11"[52]

În pofida tuturor greutăţilor, oraşul se refăcea din nou, devenind către sfârşitul sec. al XVIII-lea un centru comercial tot mai important. Numai într-un document din 1797 figurează numele a 57 negustori din Chişinău. Creşte şi se diversifică asortimentul mărfurilor neguţătorilor locali şi străini. De exemplu dintr-o informaţie încă de la 1741 reiese că negustorul David din Chişinău avea în dugheană spre desfacere:"...un poloboc de holercă de 80 de lei, 1100 ocă de tutun, 75 ocă de bumbac tare, piei şi orez de 120 lei, frânghii de 70 lei, un poloboc de dohot de 32 lei, 60 drobi de sare, 30 ocă de aramă, 30 părechi de ciubote şi ceva oale"[53]. Din alte izvoare mai aflăm că în anul 1765 prin vama de la Movilău trec mai multe încărcături cu mărfuri, ce urmau să fie desfăcute pe pieţile de la Chişinău. Astfel, negustorul evreu Moscu duce 2 care,

---

[51] Фон-Раан. *Перечень из собственного своего журнала в продолжении прошедшей войны при завоевании Молдавии и Бессарабии с 1787 по 1790 годы*, Кишинев, 1891, c.51; Ciobanu Şt. *Chişinăul*, Chişinău, 1996, p.17.

[52] Berechet Şt. *Cinci biserici vechi din Chişinău*, în *Comisiunea monumentelor istorice. Secţia din Basarabia. Anuar*, Chişinău, 1924, p.144.

[53] Iorga N. *Istoria comerţului românesc. Epoca mai nouă*, Bucureşti, 1937, p.25-26.

trase de câte 4 boi, cu pânză leşească, negustorii români Teodor şi Sofian transportă 3 care cu in la Chişinău, Donici, alt negustor român, duce 7 "testele singeap" la Chişinău, cu blănuri, iar Mihălache şi cu Stoian trec vama de la Movilău cu 2 care de 4 boi cu in lipovenesc, care ţineau calea de asemenea spre târgul Chişinăului[54]. Pe lângă faptul că aceste exemple ne vorbesc despre diferite mărfuri aduse din străinătate spre a fi vândute la Chişinău în cantităţi destul de mari, ele ne mai arată că piaţa oraşului nostru era destul de atractivă pentru mulţi negustori.

Se diversifică şi spectrul specializărilor meşteşugăreşti. Aici se întâlnesc ateliere de cizmărie (vezi "Catastiful cizmarilor din Chişinău" din 20 august 1811, inclus în partea a doua a prezentei lucrări), de fierărie, tâmplărie, cusătorie. Se dezvoltă mica industrie de prelucrare a produselor agricole. Apar mici fabrici de vin, abatoare, mori de apă, ateliere de prelucrare a pieilor. Unii meşteşugari îşi vindeau singuri produsele, alţii le încredinţau negustorilor. Este utilizat tot mai frecvent cântarul. Monopolul vânzării băuturilor alcoolice aparţinea mănăstirilor. Pe la 1798 în Chişinău îşi desfăşurau activitatea comercială 70 de dughene şi 30 de cârciumi[55]. Aici la pieţe şi iarmaroace îşi vindeau produsele mănăstirile, ţăranii satelor din împrejurimi, precum şi negustorii veniţi din alte oraşe ale Moldovei. Tot aici puteau fi văzuţi şi negustori străini, în special cei turci. La intersecţia sec. al XVIII-lea - al XIX-lea s-au contopit aşezările de pe ambele maluri ale Bâcului, formând practic o singură localitate, iar importanţa Chişinăului ca centru comercial, meşteşugăresc şi agricol este în creştere. De asemenea se schimbă aspectul urbei de pe Bâc. Aici încep a se stabili şi a-şi construi case mari de locuit boieri şi negustori bogaţi. În această perioadă sunt construite primele case cu etaj, care aparţineau lui Andronache Donici, autorul unui vestit cod de legi[56] şi stolnicului Dimitrie Râşcan de cealaltă parte a Bâcului.

Cunoscutul cercetător al trecutului oraşului Gh.Bezviconi, într-un studiu al său, arată că în următoarele decenii aceste edificii au fost serios

[54] Ghibănescu Gh. Catastihul vămilor Moldovei (1765), în Revista *Ioan Neculce* (Iaşi), 1922, fascicula 2, p.205.

[55] Iorga N. *Studii şi documente cu privire la Istoria Românilor*, vol.XXI, Bucureşti, 1911, p.116-118.

[56] Este vorba de *Adunarea cuprinzătoare în scurt din cărţile împărăteştilor pravile* a lui Andronache Donici, Iaşi, 1814, care a fost aplicată pe larg în Basarabia.

deteriorate în urma cutremurului din 1821, iar ulterior s-au dărâmat cu totul[57].

Multă daună şi ruină au provocat oraşului Chişinău, ca şi întregii Ţări a Moldovei, războaiele ruso-turceşti din sec. al XVIII-lea şi înc. sec. al XIX-lea. Acestea nu numai că dezorganizau economia, dar şi atrăgeau un număr mare de oameni în operaţiile militare, în aprovizionarea părţilor beligerante cu alimente, furaje, mijloace de transport, repararea căilor de acces, a podurilor şi cetăţilor. Lăsat în ruină după fiecare din aceste războaie, Chişinăul era refăcut prin munca celor mulţi. În timpul războiului ruso-turc din 1806-1812, la Chişinău au fost dislocate diverse unităţi ale armatei ruse. Numărul populaţiei oraşului înregistrează o creştere considerabilă pe seama refugiaţilor. După unele evaluări, pe la 1812 Chişinăul număra circa 7-12 mii locuitori. Prin 1814 în Chişinău era deja 2109 case, 7 biserici şi o mănăstire. Tot în acest an sunt înregistrate 448 dughene. O dată pe săptămână îşi deschidea porţile un mare iarmaroc. În primele decenii ale sec. al XIX-lea la Chişinău îşi desfăşoară activitatea mulţi meşteşugari, care erau uniţi în bresle. Aici activează 22 ateliere de pielărie, 18 - de producere a lumânărilor, 4 - de fabricare a săpunului, 3 vopsitorii[58] ş.a. În creşterea sa teritorială Chişinăul se apropia tot mai mult de satele din împrejurimi, influenţând totodată şi extinderea acestora din urmă, a satelor Buiucani, Visterniceni, Munceşti, Mălina. Însă construcţia haotică, ulicioarele întortocheate şi neamenajate, bordeiele şi marea majoritate a caselor fără etaj făceau ca Chişinăul să ni se reprezinte mai curând ca o mare aglomeraţie rurală decât urbană.

Populaţia oraşului presta diverse impozite atât în folosul mănăstirilor *Galata* şi *Sfânta Vineri*, cât şi al vistieriei ţării. Mulţimea dărilor provocau deseori nemulţumiri şi conflicte, momente care se desprind frecvent din izvoarele vremii. Aşadar pe parcursul sec. al XVIII-lea şi începutul celui următor deşi în repetate rânduri fusese teatrul unor acţiuni militare de amploare în cadrul războaielor ruso-otomane, oraşul Chişinău a cunoscut o continuă creştere ca centru urban economico-meşteşugăresc şi comercial, care juca un rol tot mai important la scara întregii ţări.

[57] Bezviconi Gheorghe. *Semimileniul Chişinăului,* Chişinău, 1996, p.20.
[58] *История Кишинева*, с.36.

Administrarea publică

Pe întreg parcursul existenţei sale ca localitate rurală (sec. al XV-lea — prima jumătate a sec. al XVII-lea), Chişinăul, ca şi multe alte sate din Ţara Moldovei, fiind moşie boierească, apoi mănăstirească, era diriguită de un vornic de sat. Creşterea puterii economice a Chişinăului şi transformarea sa în târg în anii '50-'60 ai sec. al XVII-lea, apoi trecerea sa în categoria orăşelelor şi oraşelor ţării a impus anumite schimbări în formele de administrare a localităţii. Astfel din această perioadă creşte rolul dregătoriei de *vornic* al Chişinăului. Primul vornic cu funcţii administrative şi judiciare destul de largi, echivalate cu cele ale pârcălabilor, precum şi cu cele chiar ale vornicilor Ţării de Sus şi Ţării de Jos, este atestat documentar la 9 februarie 1668, fiind vorba de *"...Panfil vornicul de Chişinău"*,[59] care figurează în calitate de martor într-un *zapis* de vânzare-cumpărare. Căci vornicul de Chişinău este evidenţiat în "Poema polonă" de Miron Costin în rândul altor mari dregători de stat, cum ar fi marii vornici ai Ţării de Sus şi ai Ţării de Jos, pârcălabii cetăţilor şi ţinuturilor. Se ştie că marele nostru cărturar nu numai că a trăit în această epocă şi, prin urmare, cunoştea ca martor ocular rolul vornicului de Chişinău, dar ocupând înalte funcţii de stat, trebuia să cunoască realităţile din acest oraş ca deţinător al funcţiei de mare vornic al Ţării de Jos, fixând detaliul ce ne interesează atât de mult în opera sa. Printre altele cronicarul arată că această funcţie de vornic s-a menţinut la Chişinău atât cât "venitul mergea la cămara milostivirii ei doamna"[60]. În scurta vreme,

[59] MEF, Vol.V, p.205, doc. nr.84. *Vornic* - în cazul Chişinăului este vorba de o dregătorie a târgului; în cazul dat poate fi asemuită cu funcţia de primar.

[60] Costin Miron. *Opere*, Bucureşti, 1958, p.390.

Considerăm că sunt necesare unele explicaţii la fraza din cronica costiniană "venitul mergea la cămara milostivirii ei doamna". Unele cercetări ale lui Nicolae Iorga, şi ale altor istorici au arătat că la o anumită etapă istorică în ţările române în afară de vistieria statului apare şi cămara domnească, care păstra şi administra tezaurul şi diferite venituri, provenite din unele impozite, ale domnitorului, făcând parte din proprietatea sa personală. Pentru prima dată cămara domnească este atestată în sec.XV. Procesul de despărţire a cămării de vistieria domnească a durat mai mult timp, fiind atestate ca instituţie aparte doar pe timpul domniei lui Vasile Lupu. Pe parcursul aceleeaşi perioade s-a conturat treptat şi cămara doamnei, adică a soţiei domnitorului, cu veniturile ei aparte, care erau administrate de dregători speciali, unul din ei fiind vornicul doamnei. (Vezi: Iorga N. *Câteva ştiri nouă privitoare la istoria românilor*, în *Analele Academiei Române. Memoriile secţ. istorice. Ser.II*, 1912-1913, vol.XXXV, Bucureşti, 1913, p.93-94; *Instituţii feudale din ţările române*. Dicţionar, Bucureşti, 1988, p.82). Informaţia adusă de Miron Costin ne arată, se pare, că o anumită perioadă până la 1669, când vornicul de Chişinău este înlocuit printr-un pârcălab, o parte din venituri, sub formă de diferite impozite, erau strânse în folosul cămării doamnei. Nu se

după cum arată Miron Costin, titlul şi împuternicirile vornicului de Chişinău "i-au fost schimbat în *pârcălab*"[61]. După izvoare documentare ale vremii, constatăm că acest lucru s-a produs la Chişinău la sfârşitul anilor '60 ai sec. al XVII-lea. Conform materialului documentar, dregătoria de pârcălab s-a menţinut la Chişinău până la sfârşitul aceluiaşi secol. Dacă încercăm să determinăm în care împrejurări istorice s-a stabilit pârcălăbia la Chişinău ca dregătorie domnească, trebuie să arătăm că aceasta s-a produs în urma unei îndelungate evoluţii şi schimbări la graniţa din sud-estul Moldovei. Astfel, se pare, că în urma căderii Cetăţii Albe în mâinile turcilor (1484), Ştefan cel Mare a mutat pârcălăbia cetăţii mai sus-numite ceva mai la nord pe Nistru, la Ciobărciu. După campania lui Suleiman Magnificul în Moldova (1538), ţara suportă alte pierderi teritoriale între care şi Tighina, transformată împreună cu satele din împrejurimi în raia turcească. Petru Rareş a fost nevoit să stabilească hotarul ceva mai la nord, iar pârcălăbia de la Ciobărciu o strămută, în a doua sa domnie, la Lăpuşna. După mai bine de un secol domnii moldoveni, sub presiunea permanentă a turcilor şi tătarilor, fură nevoiţi să cedeze din nou strămutând de această dată pârcălăbia de la Lăpuşna, ajunsă la decădere totală ca centru economic comercial şi de apărare, la Chişinău[62].

La fel ca şi în alte centre mai mari ale ţării, la Chişinău chiar de la început se numeau câte doi pârcălabi concomitent, numiţi în funcţie de domnitorul ţării. Aceştia din urmă aveau funcţii administrative, judiciare şi de apărare a târgului situat, precum se ştie, la hotarul dintre ţinuturile de margine Lăpuşna şi Orhei. Din anii '80-'90 ai sec. al XVII-lea la Chişinău continuă să fie numiţi câte doi pârcălabi. Acest detaliu ne vorbeşte atât de creşterea importanţei economice cât şi de apărare a oraşului în această parte a ţării. Despre prezenţa a doi pârcălabi la Chişinău ne informează de asemenea şi Dimitrie Cantemir în *Descrierea Moldovei*[63].

După câte se pare, cărturarul nostru reflectă starea de lucruri în această privinţă de pe timpul domniei tatălui său Constantin Cantemir (1685-1693).

---

cunosc cauzele sau împrejurările sistării acestor venituri de pe moşia şi târgul Chişinăului în folosul cămării doamnei.

[61] Ibidem. *Pârcălabul* - în cazul Chişinăului avea aceleaşi funcţii administrative de primar în înţelesul de azi ca şi vornicul. Tot pârcălabul avea funcţii de comandant militar al unei cetăţi sau ţinut, precum şi cea de preceptor de impozite.

[62] Nistor Ion. *Basarabia*, *pivotul politic al Moldovei voievodale*, în *Analele Academiei Române. Memoria secţiei istorice. Ser.III*, vol.XXV, Bucureşti, 1944, p.241-244.

[63] Cantemir Dimitrie. *Descrierea Moldovei*, Chişinău, 1982, p.148.

Începând cu prima menţiune documentară în 1669 a unor pârcălabi de Chişinău, aceştea figurează permanent în izvoarele vremii până la sfârşitul sec.XVII. Din această perioadă au fost identificaţi următorii pârcălabi ai oraşului de pe Bâc;

Luca	24 aprilie	1669[64]
Andronachie	25 septembrie	1669[65]
Gavriil	8 ianuarie	1671[66]
Hasanachi	iulie	1676[67]
Năstasie	27 ianuarie	1680[68]
Bogos		1685-1693[69]
Ghiorghieş Zanohie	ante 7 august	1689[70]
Luca	29 mai	1690[71]
Grigoraş Sava	9 iulie	1698[72]

Din lista întocmită mai sus se vede, că au fost concomitent pârcălabi de Chişinău în anul 1669 Luca şi Andronachie, apoi în anii 1685-1693 îi aflăm pe pârcălabii Bogos, Ghiorghieş Zanohie şi Luca, fiind făcută numirea a câte doi pârcălabi la Chişinău chiar dintru începutul instituirii acestei funcţii aici. Această iniţiativă îi aparţine domnitorului Gheorghe Duca (1668-1672). Pentru comparaţie vom arăta că în oraşele mai mici (Bacău, Târgu Frumos, Hârlău, Vaslui ş.a.) se numea doar câte un singur pârcălab, iar în oraşele mai mari (între care şi

[64] Sava A. *Documente Lăpuşna*, p.106, doc.nr.85.
[65] Sava A. *Documente Lăpuşna*, p.XVI.
[66] Sava A. *Documente privind târgul şi ţinutul Orheiului*, Bucureşti, 1944, p.129-130, doc. nr.126 (în continuare Sava A. *Documente Orhei*).
[67] Sava A. *Documente Lăpuşna*, p.130, doc. nr.105.
[68] MEF, vol.6, p.118-120, doc. nr.36; Sava A. *Documente Lăpuşna*, p.133, doc. nr.109.
[69] Sava A. *Documente Lăpuşna,* p.144; Dron I. *Pârcălabi de Chişinău*, în: *Chişinău. Enciclopedie*, Chişinău, 1997, p.360.
[70] Boga L.T. *Documente basarabene*, vol.XVII, Chişinău, 1934, p.285-286. Ne face să credem că Gheorghieş Zanohie a fost pârcălab la Chişinău faptul că ceva mai târziu, la 7 octombrie 1701, fiul său Sandu Zanohie întocmeşte la Chişinău zapis de danie serdarului Cârste (probabil, serdar de Chişinău - nota aut.) pentru o moştenire a sa în poiana Puţintei ş.a. (MEF, vol.6, p.214-215, doc.82).
[71] Revista *Ioan Neculce*. Buletinul Muzeului municipal Iaşi, fascicula 5, 1926, p.122. Nu este exclus că e vorba de acelaşi Luca pârcălab de la 1662 (izvorul nu ne indică locul îndeplinirii funcţiei de pârcălab) şi pârcălab de Chişinău la 1669 (Sava A. *Documente Lăpuşna*, p.91-93, doc. nr.67 şi p.106-107, doc. nr.85).
[72] Sava A. *Documente Lăpuşna*, p.143, doc. nr.119.

Chişinău) şi cetăţi erau numiţi doi şi mai mulţi pârcălabi[73]. S-a constatat că dregătoria de pârcălab nu era încredinţată în mod obligatoriu exclusiv boierilor de viţă. Documentele atestă numirea în această funcţie şi a persoanelor ce-şi trag obârşia dintr-o stare socială inferioară, uneori chiar din rândurile răzeşilor. Într-un document de la 1676 în calitate de pârcălab de Chişinău îl întâlnim pe Hasanachi, răzeş de Cobusca, iar câţiva ani mai târziu - pe "Bogos pârcălabul de la Chişinău, răzeşul de Seceteni" (Sociteni)[74].

Paralel cu institutul pârcălăbiei, la Chişinău se formează şi alte structuri proprii administrării oraşelor din Moldova medievală. Este vorba de funcţia de *şoltuz*. Se ştie că şoltuzul era şeful sfatului unei comunităţi urbane în Moldova medievală. El avea de obicei, pe lângă sine 6-12 pârgari prin concursul cărora rezolva diverse litigii şi chestiuni legate de viaţa oraşului. Funcţia de şoltuz s-a constituit la Chişinău aproape concomitent cu cea de pârcălab. Reieşind din informaţiile, pe care ni le oferă sursele documentare din această epocă, până în prezent am reuşit să identificăm numele a doi şoltuzi la Chişinău, fiind vorba de Cazacul şoltuz (8 ianuarie 1671[75]) şi Toader şoltuz (la hotarul sec.XVII-XVIII[76]). Un alt şoltuz, fără a i se indica numele concret, este menţionat într-un hrisov domnesc din 10 octombrie 1740 de la Grigore Ghica-voievod, prin care domnitorul dă dispoziţie ca atât şoltuzul cât şi târgoveţii să nu perceapă dări de la un ţârcovnic şi un poslušnic de la biserica domnească din Chişinău[77]. Cu părere de rău, nu am reuşit să identificăm numele a vreunui pârgar, precum şi numărul lor la Chişinău.

Cu toate acestea, putem conchide că deja la începutul anilor '70 ai sec. al XVII-lea la Chişinău s-a încheiat procesul formării structurilor administrative proprii oraşelor medievale ale Ţării Moldovei.

Reieşind din izvoarele epocii aproximativ la începutul sec. al XVIII-lea la Chişinău, în locul pârcălăbiei, este instituită *serdăria*, care s-a menţinut ca formă de administrare a oraşului şi a împrejurimilor sale până în primele decenii ale sec. al XIX-lea, când aceasta din urmă este înlocuită prin instituţii de administrare publică a stăpânirii ţariste. În primele decenii de

[73] Cantemir D. Op.cit., p.148.
[74] Cocârlă P. Op. cit., p.146; Sava A. *Documente Lăpuşna,* p.XVI.
[75] Sava A. *Documente Orhe*i, p.129-130, doc. nr.126.
[76] Sava A. *Documente Lăpuşna*, p.270, doc. nr.203.
[77] Arhiva Academiei de Ştiinţe a Republicii Moldova. F.18, R.10, D.14, f.1-1 verso (în continuare A.A.Ş.R.M.).

stăpânire rusă în Basarabia, la Chişinău s-a menţinut funcţia de serdar, dar paralel este instituită de noile autorităţi şi funcţia de gubernator. De exemplu, chiar pe la 1834 îl aflăm la Chişinău pe serdarul Teodor Macaresco şi pe gubernatorul Pavel Feodorov[78].

Dintre serdarii Chişinăului din această perioadă am reuşit să identificăm pe:

Cârstea	7 octombrie	1701[79]
Vicol Bogos	primele decenii ale sec.XVIII[80]	
	21 decembrie	1720[81]
Vasile Mazarachi		1734-1742[82]
Lupu Năstase	20 ianuarie	1739[83]
Panaite	7 octombrie	1740[84]
	12 iulie	1744[85]
	12 iulie	1748[86]
Manolachi Ruset		1755[87]
Constantin Cogălniceanu		1758[88]
Dumitrachi	11 decembrie	1760[89]
	1 iunie	1768[90]

[78] Халиппа И.Н. *Город Кишинев времени жизни в нем Александра Сергеевича Пушкина*, в *Труды Бессарабской губернской ученой архивной комиссии*, том 1, Кишинев, 1900, с.102.

[79] MEF, vol.6, p.214. *Serdarul* - era numit de Domn şi avea aceleaşi funcţii administrative, judiciare şi fiscale ca şi pârcălabul în perioada precedentă. Serdarul mai avea şi anumite funcţii militare şi se ocupa paralel de organizarea apărării hotarelor din această parte a Ţării Moldovei.

[80] Sava A. *Documente Lăpuşna*, p.143-144.

[81] A.A.Ş.R.M., F.18, R.10, D.30.

[82] Bezviconi Gh. Op.cit., p.7; Autorul ne indică izvorul, după care îl identificăm pe Vasile Mazarachi ca pârcălab de Chişinău la anii 1734-1742. După sursele din sec.XVIII noi găsim în calitate de diriguitori ai Chişinăului mai multe nume de serdari şi nici un pârcălab. De aceea, probabil, şi Mazarachi îndeplinea funcţia nu de pârcălab, ci de serdar al Chişinăului. Ca urmare l-am inclus în lista serdarilor.

[83] *Труды*, том 2, 1902, с.241.

[84] A.A.Ş.R.M., F.18, R.10, D.27.

[85] Ibidem, F.18, R.10, D.80.

[86] *Труды*, том 1, Кишинев, 1900, с.182.

[87] Sava A. *Documente Orhei* , p.XXVI-XXXII, XLV.

[88] Ciurea D. *Organizarea administrativă a statului feudal Moldova (sec.XIV-XVII)*, în *Anuarul Institutului de Istorie şi Arheologie "A.D.Xenopol"*, Iaşi, том I, 1965, p.174.

[89] Sava A. *Documente. Lăpuşna*, p.222, doc. nr.186.

[90] Ibidem, p.228, doc. nr.189.

Donici		1768[91]
Ioniţă Lazor		1772-1774[92]
Constantin Răşcanul	8 mai	1780[93]
Teodor Măcărescu		1806[94]
Iordache Vorfolomei		1818[95]

În afară de activitatea lor administrativă, judiciară şi fiscală unii pârcălabi şi serdari ai Chişinăului s-au manifestat în calitate de ctitori de biserici la Chişinău şi în alte oraşe ale ţării. Astfel Luca pârcălab din Chişinău construieşte încă pe la 1671 Biserica *Sfântul Nicolae* din Iaşi[96]; serdarul Lupu Năstase înalţă din temelie pe la 1740-1741 Biserica *Sfinţii Arhangheli* din Chişinău[97], serdarul Vasile Mazarachi reclădeşte Biserica *Naşterii Maicii Domnului* din Chişinău[98], iar serdarul Teodor Măcărescu cu fratele său rezidesc Biserica *Sfinţii Arhangheli* la 1806[99].

Un călător străin, baronul de Tott, care a trecut prin Chişinău pe la 1767 ne aduce o informaţie interesantă în felul ei, precum că oprindu-se în acest oraş gubernatorul lui (probabil serdarul, care pe atunci putea fi Dumitrachi - nota aut.) îi făcu pe călători "să uite toate greutăţile dându-le o bună masă şi o bună locuinţă"[100].

Importanţa Chişinăului ca oraş precum şi rolul serdarilor din partea locului creşte şi mai mult de pe la sfârşitul anilor '60 ai sec. al XVIII-lea, când urbea din preajma Bâcului devine centru al ţinutului Lăpuşna-

[91] Sava A. *Documente Orhei*, p.XXVI-XXXII, XLV.

[92] MEF, vol.7, partea II, p.434. Probabil este vorba de un serdar, pe care pisarul rusesc l-a inclus în catagrafia Chişinăului drept staroste, adică conducător al comunităţii locale.

[93] Sava A. *Documente Lăpuşna*, p.233-236.

[94] Bezviconi Gh. Op.cit. p.16. Probabil este aceeaşi persoană Teodor Măcăresco, menţionat la 1834.

[95] Ibidem, p.22; *Труды*, том I, с.263.

[96] Ghibănescu Gh. *Iaşii în cronicari şi în călători străini*, în *Ioan Neculce* (Iaşi), 1926-1927, fascicula 6, p.295; *Documente*, în *Ioan Neculce*, fascicula 5, 1926, p.122.

[97] Bogdan D. *Legăturile serdarului Lupu Anastasă cu ruşii* (1721-1751), în *Studii şi materiale de istorie medie*. Vol.II, (Bucureşti), 1957, p.359. Corfus I. *Însemnări de pe manuscrise şi cărţi de cult privind istoria Besericii Ortodoxe Române*, în *Biserica Ortodoxă Română* (Bucureşti), 1976, nr.7-8, p.801.

[98] Bezviconi Gh. Op.cit., p.12.

[99] Ibidem, p.16.

[100] De Tott. *Memoires sur le Turcs et Tatars.* Amsterdam, 1785. Citat după: Ciobanu Şt. Op.cit., p.19.

Orhei[101]. De aceea cu începere din această perioadă, la Chişinău, în afară de administraţia locală orăşenească, îşi stabilesc sediul diferite dregătorii şi instituţii de conducere şi administrare de nivel al ţinutului.

Toţi aceşti vornici, pârcălabi, şoltuzi şi serdari, care au diriguit Chişinăul în sec. al XVII-lea — începp. sec. al XIX-lea pot fi consideraţi predecesorii primarilor oraşului, care s-au aflat în fruntea lui în sec. al XIX-lea — XX-lea.

Printre alte instituţii ale ţinutului cu reprezentanţii lor la Chişinău îşi îndeplineau funcţiile cu caracter poliţienesc şi beşlegii, care de rând cu altele aveau sarcina de a-i proteja pe negustorii turci, de a nu admite fărădelegi din partea turcilor şi tătarilor aflaţi în ţară ş.a. Căpitanul de beşlii-aga (beşleagă) avea pe lângă el un detaşament de neferii (oşteni) şi iazagii (písari), care erau întreţinuţi din vistieria statului. Astfel dintr-un izvor din epocă aflăm că pentru această instituţie, situată la Orhei şi Chişinău, erau alocate în lunile iulie-august 1764 260 de lei (pentru comparaţie la Cernăuţi - 100 lei; la Focşani- 150 lei; la Soroca - 180 lei ş.a.)[102]. De menţionat că la început beşli-aga, iazagii şi neferii erau recrutaţi din rândurile otomanilor, apoi pe parcursul sec. al XVIII-lea aceştia sunt angajaţi din rândurile creştinilor băştinaşi[103].

Un alt dregător, de astă dată făcând parte, se pare, din administraţia oraşului numit portarul de Chişinău, îl aflăm că primea simbrie din vistieria statului câte 10 lei pe lunile iulie-august 1764[104]. Nu ştim exact, care erau funcţiile îndeplinite de această slugă domnească în sec. al XVIII-lea, dar reieşind din tradiţia mai veche, portarul de Chişinău se ocupa de primirea şi grija oaspeţilor străini, în special a celor turci, şi de strângerea uşurului tătăresc- dijmă pe care o plăteau tătarii pentru folosirea teritoriului de margine (lată de 2 ceasuri şi lungă de 32 ceasuri)[105].

Astfel din cele arătate mai sus reiese că odată cu strămutarea centrului de ţinut de la Lăpuşna la Chişinău, aici sunt plasate, în afară de

---

[101] Дмитриев П.Г., Кироаг И.Г. *Изменения в административно-территориальном устройстве центральной части Днестровско-Прутском междуречье в XVII-XVIII вв.*, в журнале *Известия Академии Наук МССР. Серия общественных наук*, 1989, № 1, с.49-54.

[102] Ghibănescu Gh. *Sămile Visteriei Moldovei pe lunile Iulie şi August 1764*, în *Ioan Neculce* (Iaşi), 1931, fascicula 9, p.56. (în continuare Ghibănescu Gh. *Sămile Visteriei...*).

[103] *Instituţii feudale din ţările române. Dicţionar*, Bucureşti, 1988, p.42.

[104] Ghibănescu Gh. *Sămile Visteriei...*, p.58.

[105] *Instituţii feudale din ţările române. Dicţionar*, Bucureşti, 1988, p.369-370; 487.

diferite instituţii de administrare proprie a oraşului, un şir de instituţii de administrare a ţinutului Lăpuşna-Orhei.

Vama domnească de la Chişinău

O altă instituţie, de astă dată la nivelul întregii ţări, care este plasată la Chişinău, în sec. al XVIII-lea, a fost *vama domnească*. Aceasta apare aici, probabil, în condiţiile când creşte rolul căii comerciale, care trecea prin Chişinău şe ducea spre Tighina şi Cetatea Albă, precum şi ca urmare a creşterii oraşului Chişinău ca centru meşteşugăresc şi negustoresc. Se constată de asemenea o înviorare a circulaţiei de mărfuri şi în sens opus. Tot în această perioadă apar drumuri comerciale mai noi spre Nistru (pe la Vadul lui Vodă), spre Tighina şi Cetatea Albă.

Deocamdată nu am izbutit să stabilim, când a fost instituită vama domnească la Chişinău. Totuşi este destul de evident faptul că vama de la Chişinău este succesoarea vămii din sud-estul Ţării Moldovei, care multă vreme şi-a avut sediul pe Nistru, la Tighina. Însă după pierderea de către moldoveni a Tighinei (1538), Petru Rareş, în a doua sa domnie, sau careva din succesorii săi la tron a fost nevoit să retragă pe vameşii tighineni la Lăpuşna[106]. După mai multă vreme, când vama din Lăpuşna se afla în pericol permanent, domnii moldoveni au fost nevoiţi să schimbe din nou locul de reşedinţă al acestei vămi, stabilind-o de astă dată la Chişinău. Deocamdată nu putem afirma cu certitudine, când s-a produs acest eveniment. A fost oare transferată vama la Chişinău în celaşi timp cu instituirea pârcălăbiei, adică prin anii ‘60 ai sec. al XVII-lea sau mai târziu - vor arăta cercetările viitoare.

Din istoria concretă a vămii de la Chişinău am reuşit să depistăm doar câteva date disparate. Astfel într-o carte domnească de la Grigore-Voievod din 10 octombrie 1740 aflăm precum că domnitorul miluieşte mănăstirii de la Chişinău *din venitul vămii domneşti* “câte 2 ocă de untdelemn şi câte o litră de tămâe pi lună”. Aceste mile - se arată în finalul hrisovului domnesc - “să o aibă a lua popii, ci vor fi la ace mănăstire, pe toate lunile, în toţi anii... de la vama gospod de la Chişinău.”[107] Aceste date sunt în acelaşi timp şi o primă atestare documentară a instituţiei domneşti la Chişinău. Ulterior, în documentele vremii, vama domnească de la Chişinău mai apare sporadic, doar

[106] Nistor I. *Basarabia, pivotul politic al Moldovei voievodale*, în *Analele Academiei Române*. *Memoriile secţiei istorice. Seria III*, vol.XXVI, Bucureşti, 1944, p.242.
[107] A.A.Ş.R.M. F.18, R.10, D.21.

tangenţial fără careva detalii concrete, privind activitatea ei. Astfel despre existenţa în continuare a acestei vămi ne vorbeşte un alt hrisov domnesc de la Matei Ghica-Voievod din 1 decembrie 1754, când domnitorul urmând exemplul predecesorilor săi în tronul Ţării Moldovei porunceşte ca "...să ia biserica (*Sfântul Nicolae* din Chişinău - nota aut.) pre tot anul câte cincizeci de lei din vama domnesc de la Chişinău... şi câte 2 ocă de untu de lemn şi o litră de tămâe pe lună."[108]

Într-o altă carte domnească a aceluiaşi voievod, din 12 decembrie 1755, aflăm că domnitorul, răspunzând, probabil, la vreo plângere a autorităţilor târgului Chişinău, dă poruncă: "vameşul Chişinăului nici de cum, de acum înainte să nu să amestece (în activitatea cântarului din partea locului - nota aut.) fiind că de la domnia, numai vama li să vinde, iară nu şi cântarul."[109] Din informaţiile oferite de acest document se poate distinge destul de clar că activitatea vămii de la Chişinău era reglementată direct de domn prin intermediul unor documente speciale, prin care voievodul "vindea" vama respectivă cu anumite condiţii unor persoane particulare.

Aceeaşi dispoziţie, privind neamestecul "vameşilor de Chişinău" în treburile cântarului târgului, este evidenţiată în mod special în hrisoavele lui Constantin Mihail Cehan Racoviţă-voievod din 22 aprilie 1756[110], a lui Scarlat Ghica-voievod din 14 mai 1758[111] şi a lui Ioan Teodor Calimachi-voievod din 1 ianuarie 1759[112].

Alte informaţii despre activitatea vămii domneşti de la Chişinău ne parvin doar pe la sfârşitul sec. al XVIII-lea când, într-o serie de acte de vânzare-cumpărare din 23 aprilie, mai, octombrie 1799, îl aflăm participând la aceste afaceri pe vameşul de Chişinău Gheorghe Ţigara[113]. Din hrisovul de fondare a şcolii domneşti din Chişinău, din 28 mai 1803 de la Alexandru Moruzi-voievod, aflăm că Gheorghe Ţigara era negustor din Chişinău şi figura printre epitropii şcolii noi deschise în acest oraş[114].

---

[108] *Трудьı*, том.II, с.263.
[109] Ibidem, p.268.
[110] Ibidem, p.265.
[111] Ibidem, p.274.
[112] Ibidem, p.277.
[113] Arhiva Naţională a Republicii Moldova, F.220, Inv.1, D.674, 677, 681 (în continuare A.N.R.M.).
[114] Eşanu Andrei. *Şcoală domnească de la Chişinău la începutul sec. al XIX-lea*, în *Revista de istorie a Moldovei*, 1993, nr.3, p.18-19.

O altă interesantă informaţie despre activitatea vămii domneşti de la Chişinău ne parvine din 1 iulie 1811, când printr-un hrisov domnesc este reglementată activitatea vămii din partea locului, în special în ceea ce priveşte condiţiile impozitelor vamale şi a înregistrării bonurilor folosirii cailor de poştă[115]. Faptul că activitatea vămii domneşti subordona şi controla serviciile poştale (probabil atât cele interne, cât şi cele internaţionale) ne face să presupunem că vama domnească şi serviciul poştal reprezentau o singură instituţie şi erau situate în perimetrul actualului cartier Poşta Veche a Chişinăului. Cea mai timpurie atestare documentară a poştei Chişinăului, aflată la dispoziţia noastră datează din 1763, când aceasta este menţionată de rând cu alte staţiuni de poştă din ţară enumerate în sama vistieriei Moldovei din 1763[116], deservite de lipcani (curieri), care asigurau legătura prin staţii poştale atât cu Constantinopolul, cât şi cu alte centre din străinătate şi din ţară. La început în această calitate erau folosite unităţi speciale de tătari, iar ulterior în sec. al XVIII-lea şi din rândurile băştinaşilor. Treptat, se pare, la hotarul sec. al XVIII-lea — XIX-lea în zona vămii şi a poştei din preajma Chişinăului a apărut o mică aşezare rurală situată pe moşia banului Dimitrie Râşcanu, cu denumirea – Poşta Veche[117]. În scurtă vreme, în raza de ativitate a vămii şi a localităţii din preajmă este construită cu cheltuiala vameşilor de Chişinău o mică biserică.

Cu părere de rău, nu dispunem de alte date despre activitatea vămii domneşti de la Chişinău. Numai cercetările viitoare ar putea arăta, dacă ea a continuat să activeze şi după 1812 sau şi-a încetat existenţa. Din puţinele date aduse mai sus putem conchide că vama domnească de la Chişinău percepea taxe atât în natură cât şi în bani. Probabil, această vamă, fiind situată în ţinuturile de margine, avea statut internaţional şi controla circulaţia mărfurilor, care treceau prin târgul Chişinăului şi servea drept centru vamal pentru o zonă mai largă din spaţiul de sud-est al Ţării Moldovei. Deşi situată pe teritoriul oraşului, totuşi, vama domnească de la Chişinău nu se supunea autorităţilor locale, ci direct domnitorului, care o controla prin intermediul unor dregători, numiţi de el în acest scop, cu care împărţea veniturile.

---

[115] A.N.R.M., F.17, Inv.1, D.1, p.1-9.

[116] Ghibănescu Gh. *Sămile vesteriei Moldovei din 1763,* în *Ioan Neculce* (Iaşi), 1925, fascicula 5, p.98.

[117] Dragnev D. *Denumirile suburbiilor Chişinăului*, în *Calendar*, 1969, Chişinău, 1968; Dron I. *Poşta Veche,* în *Chişinău. Enciclopedie*, p.383.

Ştiinţa de carte şi instituţii şcolare la Chişinău (sec. al XVII-lea — începutul sec. al XIX-lea)

Paralel cu creşterea şi transformarea Chişinăului într-un târg, centru comercial şi meşteşugăresc, apoi chiar şi oraş de o anumită importanţă, iniţial pentru ţinutul Lăpuşnei, iar în sec. al XVIII-lea şi înc.sec. al XIX-lea – şi pentru întreaga Ţară a Moldovei, urbea noastră începe să se profileze şi ca centru cultural-ecleziastic şi de învăţământ. Deoarece în Chişinău încă din sec. al XVII-lea îşi desfăşoară activitatea categorii sociale care au neapărat nevoie de a şti carte, dintre acestea făcând parte nu numai feţe bisericeşti (preoţi, călugări), ci şi reprezentanţi ai administraţiei de stat şi ai fiscului, meşteşugari,negustori, târgoveţi. Din această perioadă ne parvin informaţii din izvoarele scrise despre primii oameni ştiutori de carte la Chişinău. Aceştia figurau în documente în calitate de scriitori şi tălmăcitori de acte, ca martori, care semnau diverse *zapisuri* de vânzare-cumpărare ş.a. Astfel, încă pe la 1609-1610 iscăleşte diferite *zapise* în calitate de martor un oarecare "Lazăr Chişinău"[118], iar la 11 septembrie 1627 scribul domnesc Şandor întocmeşte la Chişinău cartea domnească de miluire din porunca lui Miron Barnovschi Movilă[119]. Alte documente scrise la Chişinău poartă data de 8 ianuarie 1671[120], 3 mai 1675 ş.a. Este semnificativ faptul că cel din urmă act menţionat a fost alcătuit de Andronie "diac ot Chişinău"[121], ceea ce ar însemna că târgul avea pe atunci, probabil, pe lângă pârcălăbie sau pe lângă şoltuz şi un diac. În aceste documente (din 1671 şi 1675) au iscălit în calitate de martori "Gavriil pârcălab", "Cazacul şoltuz", "Pavăl sorăci" - toţi din Chişinău. Întocmirea unor acte de proprietate la Chişinău a continuat şi în sec. al XVIII-lea. Astfel, la 7 octombrie 1701 "Ştefan pisarul" scrie la Chişinău un "zapis de danie"[122], iar la 7 mai 1741 tot la Chişinău este întocmită o mărturie hotarnică a mai multor mari boieri moldoveni Mănăstirii *Golia* din Iaşi pentru moşia Trebujeni din ţinutul Orheiului[123].

---

[118] D.I.R.A.M., veacul XVII, vol.II, Bucureşti, 1951, p.213, 307-308.
[119] MEF, vol.III, p.191, doc. nr.95.
[120] Sava A. *Documente Orhei*, p.129-130.
[121] Sava A. *Documente Lăpuşna*, p.129. Alt document întocmit la Chişinău la 16 septembrie 1698 (Ibidem, p.144-145).
[122] MEF, vol.VI, p.214-215.
[123] Sava A. *Documente Orhei*, p.213.

În a doua jumătate a sec. al XVIII-lea — începp. sec. al XIX-lea numărul actelor întocmite la Chişinău, însoţite de semnăturile unui şi mai mare număr de martori din partea locului creşte evident. Aceste mărturii documentare ne arată clar că în această perioadă numărul ştiutorilor de carte de la Chişinău este în creştere.

De obicei, cunoscătorii de carte deprindeau cititul şi scrisul prin micile şcoli bisericeşti sau mănăstireşti, care se întâlneau pe atunci aproape pretutindeni, mai ales în oraşele şi târgurile Ţării Moldovei[124].

Însă prima şcoală, organizată şi susţinută de stat şi de Mitropolia Moldovei o aflăm activând la Chişinău încă din anii '60 ai sec. al XVIII-lea. Astfel, într-un hrisov cu privire la şcoli, al domnului Moldovei Grigore Ghica, din 1766, oraşul Chişinău este trecut pe lista a 23 de localităţi urbane, în care urmau să fie deschise şcoli domneşti[125]. Numărul tot mai mare de ştiutori de carte atestaţi la Chişinău în a doua jumătate a sec. al XVIII-lea vine să ne demonstreze că această şcoală domnească a funcţionat cu succes mai mulţi ani. În 1790 îl aflăm la Chişinău pe un dascăl, Ştefan de la Mănăstirea *Putna*, care îi învăţa carte pe copiii celor din partea locului. Tot el, în timpul activităţii sale la Chişinău, a copiat, la rugămintea negustorului chişinăuian Donie, celebrul roman popular *Alexandria*. În inscripţia făcută de copist la sfârşitul cărţii se arată că a fost copiată cu toată cheltuiala lui Donie, fiul lui Grigore Pavlovici din oraşul Chişinău la 1790 luna noiembrie 20. În continuare sunt aduse date interesante despre activitatea de pedagog a lui Ştefan la Chişinău. Printre altele, el arată că la acea dată era dascăl pentru instruirea copiilor şi a fost invitat în acest scop de negustorul Donie cu toată cheltuiala sa. În încheierea notei găsim iscăliturile celor două persoane - a copistului Ştefan şi a negustorului Donie[126]. Este semnificativ faptul că pe acea vreme un negustor din Chişinău a comandat copierea unei cărţi, fie pentru biblioteca sa, fie pentru copiii săi care, se prea poate, învăţau carte la acelaşi dascăl Ştefan, venit de anumită vreme la Chişinău de la Mănăstirea *Putna*. În 1795 acelaşi

[124] Ешану А.И. *Школа и просвещение в Молдавии* (XV-нач.XVIII в.), Кишинев, 1983; *Istoria învăţământului şi a gândirii pedagogice în Moldova*, Chişinău, 1991, p.58-108.

[125] Codrescu T. *Uricarul*, vol.XIV, Iaşi, 1889, p.186-192; Vezi şi Eşanu Andrei. *Şcoală domnească la Chişinău la începutul secolului al XIX-lea*, în *Revista de istorie a Moldovei*, 1993, nr.3, p.14; Ешану Андрей. *Школы Кишинева во второй половине XVIII—начало XIX в. в журнале Известия Академии Наук МССР.* Серия Общественных наук, 1978, № 2, с.87-93.

[126] Berechet Şt. *Documente slave de prin arhivele ruse*, Bucureşti, 1920, p.3-4.

dascăl a cumpărat un *Slujebnic*, editat la Iaşi în 1794 şi l-a dăruit, după cum vedem din însemnarea sa de la sfârşitul cărţii, Bisericii *Sfântul Ilie* din Chişinău[127].

Despre faptul că în ultimele decenii ale sec. al XVIII-lea la Chişinău au activat chiar câteva şcoli, ne vorbeşte un acord din 12 decembrie 1797, încheiat între Mănăstirea *Galata* şi locuitorii oraşului, posesori ai unor cârciumi. Astfel, această înţelegere a fost întărită prin semnăturile unui mare număr de negustori. Dintre cei 33 de negustori moldoveni care figurează în acest document, numai două persoane nu au ştiut să se iscălească şi au "pus degetul". În continuare, tot în acest document găsim şi semnăturile a 25 negustori evrei. Negustorul Antonie Damoscos a semnat în limba greacă. În total şi-au pus semnăturile 57 persoane. Negustorii nu numai că au iscălit, ci au şi adăugat la semnătură şi câteva cuvinte, ceea ce ne arată că posedau cu siguranţă ştiinţă de carte[128].

Aceste şcoli funcţionau în temei în case speciale de pe lângă bisericile oraşului. De exemplu în anul 1800 Biserica *Mazarache* punea la dispoziţia "ţârcovnicului Vasile" o casă pentru ca acesta să-i instruiască aici pe copiii poporanilor din partea locului[129]. Puţin mai târziu, aceeaşi biserică a construit o altă casă pentru şcoală cu un dascăl (învăţător) numit de Mitropolie. Avem toate temeiurile să considerăm că această şcoală de pe lângă Biserica *Mazarache* a existat fără întrerupere pe parcursul ultimului deceniu al sec. al XVIII-lea şi primelor decenii ale sec. al XIX-lea. Acelaşi dascăl Vasile, menţionat mai sus, învăţa copiii să citească, să scrie şi să cânte[130]. La 1813 Mitropolitul Chişinăului şi al Hotinului Gavriil Bănulescu-Bodoni îl numeşte dascăl la aceeaşi şcoală pe Gheorghe Popovici[131].

La începutul sec. al XIX-lea tot la Chişinău a început să funcţioneze o şcoală grecească pentru copiii de boieri şi negustori. Unul din învăţătorii acestei şcoli era Constantin Grecul. Şcoala grecească a funcţionat mai mulţi ani, deoarece la 30 iunie 1819 dascălul mai sus-numit vine cu o explicaţie

---

127 *Comisiunea monumentelor istorice. Secţia din Basarabia*, vol.II, Chişinău, 1925, p.138.
128 *Труды*, том II, с.294-298.
129 *Arhivele Basarabiei*, (Chişinău), 1933, nr.4, p.319.
130 Ibidem.
131 Ibidem, 1934, nr.3, p.229-230, 234.

în faţa Dicasteriei exarhice din Chişinău, prin care arată că s-a ocupat de instruirea copiilor timp de 18 ani[132].

În izvoarele de la răscrucea sec. al XVIII-lea — al XIX-lea se întâlnesc tot la Chişinău şi numele altor dascăli, care îi învăţau pe copii să citească, să scrie şi să cânte diferite cântări şi psalmi bisericeşti. Toţi aceşti învăţători primeau leafă (simbrie) din fondurile speciale ale Mitropoliei Moldovei, precum şi de la bisericile din partea locului ori de la părinţii şcolarilor. În majoritatea cazurilor aceste şcoli erau mici centre de instruire cu un singur învăţător şi cu un număr limitat de copii.

Dintre alte momente semnificative ale vieţii intelectuale mai consemnăm prezenţa la Chişinău încă în primul pătrar al sec. al XVIII-lea a unui codice, care includea letopiseţe ale Ţării Moldovei din epocile anterioare. Dintre acestea făcea parte o cronică anonimă a Ţării Moldovei, o variantă a operei lui Miron Costin "De neamul moldovenilor" ş.a. în copii posterioare alcătuirii lor. Cercetătorul român Liviu Onu, care a descris şi a analizat amănunţit acest manuscris cronicăresc, păstrat în Biblioteca Academiei Române, a descoperit şi a descifrat o inscripţie marginală pe acest codice, ce ne interesează direct. Reproducem în continuare această inscripţie, făcută la Chişinău: "Acestu litopiseţu l-au dăruit // dum<nealui> Vasile Buhăescu, biv vel pit<ar>, // dum<nealui> Dumitraşco Balasache, vel sărdar // în dzâlele preluminatului şi înălţatului // domnul nostru Io Nicolae v<oe>v<o>da, // fiind aici la Chişinău, cu slujba văcăritului, // cum dum<nealui> Sandu Sturdze, vel logofăt, // scriindu-s<a> vitele pe părul lor cu peci // în tipariu; şi de vite mari şi cal // să lua câte 44 parale, cu 4 parale // răsura, şi de jiuncu mânzn câte 22 parale, // şi dum<nealui> sărdarul...".Nota se află la pagina 78-83 şi o datăm aproximativ cu anii 1709-1710 sau 1711-1715. Criteriu de datare ne-a servit numele serdarului Dumitraşco Buhăescu[133].

O altă interesantă mărturie despre copierea şi circulaţia unor cronici din Moldova şi Valahia la Chişinău datează din 1765. În inscripţia copistului se arată următoarele: "...acest letopisăţ al Ţării Rumăneşti, Moldoveneşti, cari iasti al dumisali l-am scris eu Lupul Batcu din Chişinău, în zilele preînaltului domnului nostru Grigore

[132] *Гурий, архиепископ. Несколько данных о школах при церквях Бессарабии до присоединения ее к Россиu*; în *Revista Societăţii arheologice bisericeşti din Chişinău*, vol.XIII. Chişinău, 1921, p.65.

[133] Onu L. *Critica textuală şi editarea literaturii româneşti vechi. Cu aplicaţii la cronicarii moldoveni*, Bucureşti, 1973, p.245.

Alexandru Ghica Voevoda, când umbla veletul 7273 (1765) întâmplând de au venit dum-lui cu slujba agiutorinţi dinpreună cu dum-lui Manolachi vel sărdar, aici la Chişinău. Şi am început a-l scrie pe apucate di la ghenar 10 zile pe april în 24 de zile şi l-am scris păr la Niculai vodă să-s(a) ştie domnie"[134]. Manuscrisul în cauză şi aflarea sa la Chişinău pe parcurs de aproape şapte decenii au fost studiate în detaliu de către cercetătoarea Maria Danilov. Manuscrisul de la 1765 a fost copiat de pe un alt manuscris mai vechi, care a ajuns în anumite împrejurări la Chişinău din Ţara Românească. Opera copistului chişinăuian Lupul Batcu conţine *Letopiseţul Ţării Muntene de când au descălecat pravoslavnicii creştini*. După cum presupune aceeaşi cercetătoare, acesta a fost un manuscris în limba română din sec. al XVIII-lea dăruit ulterior Bibliotecii Academiei Române de către A.Iaţimirski[135].

Dintre alte date, care par să trezească interesul cititorilor, trebuie menţionat faptul că primele femei ştiutoare de carte sunt atestate în aceeaşi urbe la începutul sec. al XIX-lea. Dintre acestea le menţionăm pe Angheluşa Lupu, care a scris o scrisoare fiului său Nicolae la 3 august 1812[136], pe Tărsiţa Coste, de la care s-au păstrat în arhivele vremii câteva scrisori de la 12 octombrie 1817[137]. Astfel, după cum am arătat mai sus, pe parcursul sec. al XVII-lea — începutul sec. al XIX-lea instruirea, cartea şi şcoala se impun treptat în viaţa culturală şi spirituală a oraşului Chişinău.

Şcoala domnească

Principalul episod-eveniment în istoria şcolii şi învăţământului din Chişinău de până la 1812 este deschiderea unei şcoli domneşti la 1803. Dacă în privinţa deschiderii şi funcţionării la Chişinău a unei şcoli domneşti, conform hrisovului domnesc din 1766, informaţiile, precum arătăm mai sus, nu sunt atât de sigure, apoi în privinţa deschiderii, la 1803, şi funcţionării, pe parcurs de câţiva ani, a unei şcoli domneşti, informaţiile documentare par să fie destul de convingătoare.

---

[134] Bianu I. *Catalogul manuscriselor româneşti din Biblioteca Academiei Române, 729-1061*, Bucureşti, 1931, p.156.

[135] Mai amănunţit vezi: Danilov Maria. *Consideraţii privind circulaţia unui manuscris din Ţara Românească în Moldova*, în R*evistă de istorie a Moldovei*, 1996, nr.3, p.97-101.

[136] Boga L.T. *Documente basarabene*, vol.II, Chişinău, 1927, p.23.

[137] Ibidem, p.40.

Astfel, în anul 1978, când publicam un articol dedicat istoriei învăţământului din Chişinău[138] referitor la deschiderea şcolii domneşti de la 1803, nu dispuneam decât de un foarte scurt rezumat publicat de Nicolae Iorga în *Revista istorică* (nr.4-6, 1929). Recent am intrat în posesiunea textului integral (varianta românească) al hrisovului domnului Ţării Moldovei Alexandru Moruzi, de la 28 mai 1803[139], cu privire la întemeierea şcolii domneşti de la Chişinău.

Această din urmă împrejurare ne-a făcut şi, în acelaşi timp, ne-a permis să revenim la acest semnificativ eveniment din istoria învăţământului din Moldova de la est de Prut.

După cum arată Dan I.Simonescu, în scurtul său comentariu, documentul i-a fost pus la dispoziţie de inginerul G.Bărbuceanu din Bucureşti, făcând parte, probabil, din colecţia personală a acestuia din urmă[140]. Hrisovul şcolii de la Chişinău este precedat de un preambul (introducere), în care se arată că fiinţa umană constă din trup şi suflet. Atât trupul, cât şi sufletul au nevoie de hrană, care contribuie la creşterea lor. După introducere urmează şapte puncte care împreună alcătuiesc un adevărat statut de funcţionare în condiţii optime a şcolii. Chiar în primul punct se arată şi numele a patru epitropi ai şcolii din Chişinău "pe al nostru cinstit şi credincios boier Dumnealui Manolache Donici biv vel spătar, pe boierul nostru Simion biv vel jicnicer şi din neguţători pe Gheorghe Ţigara, pe Gheorghe Mileli ca să fie cu căzuta priveghere şi purtare de grije, cari să fie supt ascultarea epitropilor obşteşti de aice din Iaşi... pentru lefile amânduror dascăli orânduim 750 lei din cel de obşte venit al şcoalelor, cari să se de pe tot anul în două rânduri" (vezi integral hrisovul în compartimentul *Documente şi materiale* al lucrării de faţă).

Actul deschiderii unei şcoli domneşti la Chişinău, în 1803, face parte dintr-o întreagă suită de măsuri ale domnului şi ale mitropolitului Moldovei - Alexandru Moruzi şi, respectiv, Veniamin Costache — care urmăreau scopul de a lărgi reţeaua de şcoli domneşti din Ţara Moldovei, de a ridica nivelul de predare la acestea, de a le sprijini din punct de

---

[138] Ешану А.И. *Школы Кишинева во второй половине XVIII—начало XIX в.*, с.88-93.

[139] După cum arată Dan I.Simonescu, care a publicat documentul, acesta era în două limbi: limba greacă şi cea română, în două coloane paralele. Cercetătorul publică doar varianta românească (Vezi: Simonescu Dan I., *O pagină din trecutul şcoalei în Basarabia*, în *Revista generală a învăţământlui*, Bucureşti, 1929, nr.6, p.368-370).

[140] Nu posedăm nici o informaţie privitor la locul păstrării în prezent a originalului acestui document.

vedere financiar şi organizatoric, de a le asigura cu învăţători, cărţi, materiale didactice etc.

Astfel, într-o carte domnească specială, ce poartă data de 24 mai 1803, "De starea şcoalelor şi înfiinţarea lor pe la mai multe ţinuturi..."[141], a domnului Alexandru Moruzi, în unul din cele 20 de puncte se spunea că, în afară de şcolile existente în oraşul Iaşi, să fie deschise încă patru şcoli de limba "elinească şi moldovenească" în oraşele Focşani, Galaţi, Bârlad şi Chişinău. Domnul Moldovei avea în această privinţă cele mai serioase intenţii, ca dovadă fiind şi faptul că nu s-a limitat numai la "hrisovul" din 24 mai 1803. Peste câteva zile, în vederea aducerii la îndeplinire a acestui prescript domnesc, a urmat o întreagă serie de hrisoave speciale cu privire la întemeierea de şcoli pentru fiecare din cele patru oraşe în parte şi la Chişinău în special.

Astfel, la 28 mai 1803 a fost emis un hrisov cu privire la deschiderea unei şcoli domneşti la Chişinău, iar la 29 mai au fost emise încă două hrisoave cu privire la deschiderea unor şcoli asemănătoare la Galaţi şi Bârlad.

Având la dispoziţie textul integral al documentului cu privire la deschiderea şcolii domneşti din Chişinău (varianta în limba română), ne putem crea o impresie mai clară despre faptul cum era concepută ea.

Astfel, trebuiau să fie numiţi doi dascăli - unul de "limba moldovenească", iar altul de "limba elinească". În privinţa dascălului de "limba moldovenească" se arată că acesta trebuie să fie un scriitor şi cântăreţ bun (vezi partea a doua a lucrării.).

Epitropi erau numiţi doi boieri din partea Mitropoliei şi doi negustori din partea comunităţii oraşului. De aici încolo toate treburile şcolii urmau să fie rezolvate anume de aceşti epitropi şi nicidecum de serdarii din Orhei. Acest din urmă detaliu ne face să credem că pe timpuri, mai existase o altă şcoală domnească (poate chiar cea care urma să fie deschisă conform anaforei din 1766 şi care la o anumită dată nu atât de îndepărtată de 1803, când se dechidea o altă şcoală domnească, să se mai ţină minte că în calitate de epitropi ai şcolii precedente să fi fost "serdarii din Orhei"). Aceştia, probabil, nu au fost în stare să asigure funcţionarea în condiţii normale a şcolii, fapt care a dus, probabil, la dispariţia ei. De aceea, când la 1803 la Chişinău s-a deschis o altă şcoală

[141] Codrescu T. *Uricarul*. Partea III, Iaşi, 1853, p.22-30. "...Pe lângă şcoala ce este în Iaşi încă alte 4 şcoale de limba elinească şi moldovenească, adecă la târgul Focşanii i (şi) Bârlad, i (şi) Galaţi i (şi) Chişinău...".

domnească, se sublinia în mod special că epitropi sunt numiţi doi boieri şi doi negustori (pături sociale, ale căror copii învăţau, în temei, în şcolile de acest nivel) şi nicidecum "serdarii de Orhei". În documentul de instituire a şcolii date anumite cerinţe erau înaintate şi faţă de dascăli care, în caz dacă nu-şi îndeplineau conştiincios îndatoririle, urmau să fie înlăturaţi şi înlocuiţi cu alţi dascăli. Remunerarea muncii dascălilor, conform hrisovului domnesc, se făcea orânduindu-se "750 lei din cel de obşte venit al şcoalelor, cari să se de pe tot anul în două rânduri, la fieştecare şase luni precum se dau şi la ceilalţi dascăli şi de nu vor ajunge aceşti bani, lipsa să se împlinească de la târgoveţii ai căror copii vor învăţa în şcoală"[142].

Avem la dispoziţie date convingătoare care arată că acest edict domnesc nu a rămas numai pe hârtie. Astfel, precum ne mărturiseşte o interesantă sursă din 1815, această şcoală domnească a funcţionat câţiva ani la rând. Este vorba de o scrisoare, prin care "toţi negustorii şi alţi locuitori din Chişinău", moldoveni care aveau copii de vârstă şcolară se adresează primului mitropolit al Basarabiei Gavriil Bănulecu-Bodoni (1812-1821) cu o scrisoare specială, în care printre altele se spune: "Cu totul împotrivă ne este a vedea pe fiii noştri lipsiţi de hrana învăţăturii limbii noastre, şi nu numai fiii cei sirimani şi scăpătaţi pătimesc această mare pagubă, dar şi fiii celor ce ar putea ajuta pe un dascăl învăţătoriu copiilor asemenea lipsiţi sunt, nefiind nici casă de obşte, precum se află la alte oraşe. Măcar că în trecutul an 1812 decembrie 16 ne-am înştiinţat că din milostiva poruncă Înalt Prea Sfinţiei Voastre să rânduiască dascălu Gheorghe Popovici învăţătoriu de copii la biserica Sf.proroc Ilie, pentru care nu puţin ne-am bucurat. Dar de vreme, că la câteva luni după aceea, trebuind rânduită casa de şcoală pentru lucrul besăricii, s-au zaticnit lucrul. Pe urmă gătindu-să altă casă de şcoală la bisărica Naşterii Precistii, strângându-să şi coghiii (sic! - A.E.) asemenea urmând nevoia pentru casă de şăzut..., părintelui... Lupul, s-au dat şi aceea sfinţii sale, unde şi acum şade. Şi aşa de istov s-au stricat aceea milostivă punere la cale nu cu puţină mahniciunea noastră şi multă pagubă fiilor noştri.

Pentru aceea facem ştiut şi rugăm mila Î.P.S. Voastre, ca iarăşi să se puie în rânduială acest trebuincios lucru. Iar pentru dascăl suntem mulţămiţi şi credem tot pe dascălul Gheorghe Popovici, ca să fie rânduit numai pentru învăţătura copiilor, făgăduindu-i şi din partea noastră ceva

[142] Simonescu Dan I. Op.cit., p.369-370. Alte aspecte privind activitatea şcolii vezi: doc. din 28 mai 1803 în partea a doua a prezentei lucrări.

ajutoriu şi mai vârtos venitul cotului târgului, care mai nainte era afierosit (destinat - nota aut.) şcolii obşteşti, ce se zicea *domnească aicea în Chişinău* (subl.noastră - A.E.), voim a să trage iarăşi întru aceea veche rânduială ce să urma. Şi dacă Î.P.S. Voastră Veţi socoti a fi cu cuviinţă a ne să da şi o condecă de milostenie, spre a se putea zidi nişte case mai mari de şcoală spre mulţămirea obştei, va rămânea la Î.P.S. Voastre bună voinţă..."[143]. Documentul este semnat de 14 persoane şi poartă data de 28 aprilie 1815[144]. După cum reiese din anaforele domneşti din 24 şi 28 mai 1803, la care ne-am referit mai sus, şcoala domnească din Chişinău a fost deschisă în a doua jumătate a aceluiaşi an. În anul 1805, după cum se vede din conţinutul unei anafore (cărţi) domneşti, şcoala domnească de la Chişinău continuă să funcţioneze[145], dar peste un timp şi-ar fi încetat activitatea, probabil, din cauza greutăţilor provocate de războiul ruso-turc din 1806-1812. Căci la 1810 era finanţată din vistieria statului (câte 50 de lei pe an) numai şcoala grecească din Iaşi[146]. Cu părere de rău, de alte date, privind activitatea şcolii domneşti deschise la Chişinău în anul 1803, deocamdată nu dispunem. Cu toate acestea, informaţiile prezentate mai sus (vezi şi actul din 28 mai 1803 din partea a doua a lucrării) ne permit să tragem concluzia că începuturile unui învăţământ nu numai elementar, dar şi de nivel mediu (de şcoală domnească) pentru acele timpuri, trebuie căutate la Chişinău, evident, cu mult înainte de 1812.

Tot în legătură cu şcoala domnească de la Chişinău din 1803, menţionăm că deschiderea ei ţine de începuturile activităţii cărturăreşti şi de luminare a poporului a mitropolitului Moldovei Veniamin Costache[147]. Într-un timp scurt, de numai 3-4 ani până la declanşarea războiului ruso-turc din 1806-1812, datorită activităţilor şi iniţiativelor frumoase ale mitropolitului Veniamin Costache, domnitorul Moldovei a emis un număr mare de cărţi domneşti privind deschiderea de şcoli în mai multe oraşe ale ţării, de tipografii, privind acordarea sprijinului

---

[143] Tomescu C.N. *Ştiri din Arhiva Consiliului Eparhial Chişinău*, în *Arhivele Basarabiei*, 1936, nr.2-3, p.21-22.

[144] Ibidem.

[145] Erbiceanu C., *Istoria Mitropoliei Moldovei şi Sucevei*, Bucureşti, 1888, p.345.

[146] Rosseti R., *Arhiva senatorilor din Chişinău*, vol.III. Bucureşti, 1909, p.16.

[147] Veniamin Costache a ocupat catedra mitropoliei Moldovei din Iaşi la 18 martie 1803. Mai amănunţit despre viaţa şi activitatea sa vezi, de exemplu: Vizanti A. *Veniamin Costachi mitropolit al Moldovei şi Sucevei. Epoca, viaţa şi operele sale*, Iaşi, 1881; Bobulescu C. *Din viaţa mitropolitului Veniamin Costachi*, în *Revista Societăţii istorico-arheologice bisericeşti din Chişinău*, Vol.XXIII. Chişinău, 1933, p.1-160.

material acestor instituţii, au fost selectate şi îndreptate prin şcoli cadre de pedagogi, au fost trimişi la studii în străinătate tineri dintre cei mai capabili[148] etc.

Astfel, meritul deschiderii şcolilor domneşti de la Chişinău aparţine nu numai domnitorului Alexandru Moruzi, ci şi mitropolitului Veniamin Costache, care în iniţiativele sale a fost sprijinit de reprezentanţii păturilor cointeresate din acest oraş. Mai mult decât atât: probabil tot ce a făcut după 1812 mitropolitul Basarabiei în vederea deschiderii unor şcoli, în special a seminarului duhovnicesc de la Chişinău, trebuie pus în strânsă legătură cu cele ce s-au făcut până la această dată. O dovadă elocventă în această privinţă este şi scrisoarea orăşenilor citată către mitropolitul Gavriil Bănulescu-Bodoni cu rugămintea de a deschide o şcoală după modelul celei pe care ei o avuseseră în târgul lor până la război[149].

Instituţii ecleziastice

Un capitol aparte din istoria Chişinăului, până la anexarea Basarabiei la Rusia poate fi cel legat de trecutul instituţiilor sale ecleziastice. Însă acest aspect al istoriei oraşului este prea puţin cercetat până în prezent. Una din cauzele insuficienţei cunoaşteri a instituţiilor bisericeşti mai vechi din Chişinău rezidă şi în lipsa unor izvoare sigure, care ar permite reflectarea acestui subiect. Probabil, încă din a II jumătate a sec. al XV-lea sau din sec. al XVI-lea, pe când Chişinăul era stăpânit de Vlaicu pârcălab şi de urmaşii săi, ca şi în alte localităţi rurale din Ţara Moldovei, o fi fost construită vreo biserică de lemn pentru poporanii din partea locului, însă date documentare despre ele lipsesc în izvoarele vremii. Cu atât mai mult că bisericile de lemn, dacă nu erau devastate şi incendiate de invadatorii străini, apoi după mai mulţi ani şubrezindu-se, erau demontate, iar pe locul

[148] În afară de anaforele la care ne-am referit mai sus, între care şi cea de instituire a şcolii din Chişinău şi alte oraşe, vezi, de asemenea, anafora din 1804 cu privire la deschiderea seminarului duhovnicesc de la Socola (Xenopol A.D. *Memoriu asupra învăţământului superior în Moldova*, Iaşi, 1885, p.109-111), de la 4 octombrie 1805 cu privire la deschiderea la Iaşi a unei şcoli de muzică bisericească (Erbiceanu C. *Istoria Mitropoliei Moldovei şi Sucevei*. Bucureşti, 1888, p.345-346, de la 7 noiembrie 1805 cu privire la acordarea de sprijin material şcolii din Fălciu, în *Ioan Neculce*, fascicula 2, Iaşi, 1922, p.313-314) şi seminarului de la Socola (Codrescu T. *Uricarul*, partea III, p.40-41). Despre acţiunile mitropolitului Veniamin Costache privind selectarea şi trimiterea tineretului la studii în străinătate, vezi Enescu N.C. *Gheorghe Asachi - organizatorul şcolilor naţionale din Moldova*, Bucureşti, 1962, p.351

[149] Eşanu Andrei. *Şcoală domnească la Chişinău la începutul secolului al XIX-lea*, în *Revistă de istorie a Moldovei*, 1993, nr.3, p.14-20.

lor erau înălţate alte biserici de lemn sau chiar de piatră, în cazul, dacă respectiva comunitate rurală sau urbană era mai înstărită şi dispunea de mijloace pentru înălţarea unui asemenea lăcaş de rugăciune. După cum se ştie, în Ţara Moldovei intrase în tradiţie ca în diferite oraşe şi sate sau în afara lor, domnitorii, marii boieri dregători, înalte feţe bisericeşti ş.a., iar mai târziu şi persoane de stare socială mai modestă să construiască cu toată cheltuiala lor biserici, mănăstiri şi schituri. Nu ştim cum s-au produs concret evenimentele în ceea ce priveşte cele mai vechi biserici din Chişinău. O fi construit poate o asemenea biserică înaltul dregător domnesc, unchiul lui Ştefan cel Mare Vlaicu pârcălab sau poate cineva din urmaşii săi pe parcursul sec. al XVI-lea sau poate au făcut acest gest călugării de la mănăstirile *Sf.Vineri*, *Balica*, *Galata* - toate din Iaşi, care au intrat în stăpânirea diferitor părţi a moşiei Chişinăului încă de prin anii ‘40 ai sec. al XVII-lea — nu avem cele mai elementare ştiri. În această privinţă tradiţia istorică, ajunsă până în zilele noastre, coboară în adâncul secolelor către perioada de domnie a lui Vasile Lupu (1634-1653) când, după unii cercetători, celebrul voievod a înălţat la Chişinău pe la 1645 o biserică, care purta hramul Sf.Nicolae sau “biserica domnească”[150]. Alt cercetător român, N.Stoicescu, datează începuturile acestei biserici de asemenea cu sec.XVII, dar fără a o atribui vreunui domn concret al Ţării Moldovei din perioada respectivă[151]. Date mai sigure despre existenţa unei biserici la Chişinău ne parvin doar din sec. al XVIII-lea. Astfel, unele documente ne arată că cel puţin înainte de 1738 la Chişinău existase o biserică *Sf.Nicolae*. Nu se ştie dacă această biserică era zidită din piatră, dar, se pare, că ea era destul de veche şi se numea “soborul vechi”, care putea fi aceeaşi biserică domnească din sec. XVII, menţionată mai sus. În izvoarele vremii noţiunea de sobor însemna în acelaşi timp şi biserica domnească, adică biserică ctitorită de un voievod.

În timpul războiului ruso-turc (1735-1739) biserica a fost distrusă de tătari. După război, prin 1740-1741 ea a fost refăcută din temelie de Lupu Năstasă biv vel agă. De astă dată biserica fiind sfinţită, a început să poarte numele Sfinţilor Arhangheli Mihail şi Gavriil[152]. Aproximativ din această

[150] Vezi, de exemplu, Drăguţ V. *Dicţionar enciclopedic de artă medievală românească*, Bucureşti, 1976, p.92.

[151] Stoicescu N. *Repertoriul Bibliografic al localităţilor şi monumentelor medievale din Moldova*, Bucureşti, 1974, p.186.

[152] Bogdan D. *Legăturile serdarului Lupu Anăstasă cu ruşii* (1721-1751), în *Studii şi materiale de istorie medie*, vol.II (Bucureşti) 1957, p.359; Curdinovschi V. *Cele mai vechi*

perioadă biserica începe să apară în izvoare şi cu numele de mănăstire. Drept dovadă sunt cărţile domneşti ale lui Grigore Ghica-voievod din 27 iulie şi din 10 octombrie 1741[153]. Pe la 1743 Lupu Năstasă dăruieşte bisericii sale din Chişinău un *Anthologhion*, pe care găsim următoarea inscripţie: "Acest Anthologhion ce să chiamă Terfoloiu, l-au afierosit dumnalui biv vel agă sfinţii mănăstirii din Chişinău, care, cu ajiutorul lui D<umne>zeu dumnealui au făcut-o din temelie, let 7251 (1743), iulie 9. Şi cini din preuţi au din mireni ar cuteza a o înstreina de la această beserică, să fie suptu blăstămul Domnului Hristos. Lupul vel agă"[154]. Lupul Năstasă, după cum reiese din izvoarele timpului, a cumpărat locul pentru rezidirea bisericii şi mănăstirii *Sf.Arhangheli* din moşia Buiucanilor, care era stăpânită de Mănăstirea *Galata* din Iaşi. De aceea mănăstirea din Chişinău a devenit metoc al Galatei[155]. Un alt cercetător al trecutului bisericesc din Basarabia V.Curdinovschi considera, la timpul său, că domnitorul Vasile Lupu într-adevăr a construit o biserică la Chişinău, în partea veche a oraşului, lângă cimitirul vechi. Această biserică, conform opiniei sale, este Soborul Vechi şi a fost distrusă în urma aceluiaşi război (1735-1739) şi reconstruită din temelie de Vasile Mazarachi[156]. Astfel, problema fondării primelor biserici la Chişinău rămâne a fi încă prea puţin cercetată şi cunoscută. Revenind la istoria bisericii şi mănăstirii *Sf.Arhangheli* se mai cunoaşte că potrivit hrisovului domnesc din 1 decembrie 1754 de la Matei Ghica-voievod, acesta dă de la vama domnească a Chişinăului câte 50 lei anual "şi câte 2 ocale unt de lemn şi 1 litră de tămâie, pe lună... pentru candilele bisericii..."[157]. Pe parcursul celei de a doua jumătăţi a sec.XVIII, biserica şi mănăstirea *Sf.Arhangheli* mai apare într-o serie de acte cu caracter preponderent economic, ceea ce mai însemna că instituţia religioasă în cauză continua să activeze până când, în timpul războiului ruso-turc (1786-1791) Chişinăul fiind ars (22 decembrie 1789), această biserică a fost prefăcută în ruini. Conform unui martor ocular - von Raan, maioral armatei ruse, în urma incendierii oraşului, au fost distruse 6-7

biserici ortodoxe din Basarabia, partea II, în *Revista societăţii istorico-arheologice bisericeşti din Chişinău*, vol.XVI, Chişinău, 1925, p.31-33.

[153] *Труды*, том.II, с.243-244, doc. nr.10; Curdinovschi V. Op.cit., p.33-35.

[154] Corfus Ilie. *Însemnări de pe manuscrise şi cărţi de cult privind istoria Bisericii Ortodoxe Române*, în revista *Biserica Ortodoxă Română*, 1976, nr.7-8, p.801.

[155] Berechet Şt. *Cinci biserici vechi din Chişinău, în Comisiunea monumentelor istorice. Secţia. Din Basarabia. Anuar*, Chişinău, 1924, p.112-113.

[156] Curdinovschi V. Op.cit., p.40-41.

[157] *Труды*, том.II, с.262-263.

biserici[158]. O interesantă informaţie din viaţa acestei biserici-mănăstiri ne parvine din iulie 1767, când este menţionat egumenul Antim[159], iar alta din 21 mai 1790 într-un document este menţionat "stareţul Isaia, egumenul *Sf.Arhangheli* din Chişinău"[160]. După câte se pare, biserica-mănăstire a fost refăcută din nou doar către anul 1806 de fraţii Ioan şi Teodor Măcărescu[161]. La începutul anilor '20 ai sec.XX Şt.Berechet, descriind biserica fostei mănăstiri aduce date privitoare la cărţile aflate aici. Dintre acestea fac parte şi o serie de cărţi bisericeşti editate pe parcursul sec. al XVIII-lea (un *Penticostar*, Bucureşti, 1769, un *Octoih*, Bucureşti, 1792, un *Apostol*, Blaj, 1802, o carte grecească - de la 1754 ş.a., în total 18 tipărituri)[162], care ne arată că biserica-mănăstire a existat pe parcursul acestei perioade, deşi a avut mari pierderi din cauza războaielor ruso-otomane. Către 1812, când Basarabia a fost anexată la Rusia, instituţia ecleziastică mai sus-numită avea "3 preoţi, 1 diacon, 1 paraclisier şi un cântăreţ; care ştie să cânte şi greceşte; iar ca parohieni avea 5 case de sârbi cu 18 bărbaţi şi 7 femei; 64 case moldoveneşti cu 182 bărbaţi şi 145 femei"[163].

Pe parcursul sec. al XVIII-lea, ba poate şi mai înainte, la Chişinău au activat încă cel puţin două-trei biserici. Însă dacă la ele mai adăugăm şi bisericile din satele vecine, cum ar fi Buiucani, Râşcani, Vovinţeni, Gheţăoani, Visterniceni, care în sec.XVIII-XIX au intrat în raza directă a oraşului, atunci numărul lor poate fi şi mai mare. Vechimea acestor biserici este greu de stabilit, din motiv că ele reprezentau la începuturi nişte modeste construcţii de tipul celor ţărăneşti, edificate din lemn sau din nuiele împletite şi lipite cu lut. Acestea erau uşor distruse şi jefuite de năvălitorii din afară sau se deteriorau treptat în decursul a câtorva decenii. După trecerea valurilor de invadatori sau veneau alte generaţii de oameni care înălţau pe locul vechilor biserici altele noi, poate tot atât de modeste ca şi cele de până atunci. Uneori, în Chişinău sau în satele învecinate se afla câte un dregător cu funcţii la curtea domnească sau pe la ţinuturi, care avea mai multe mijloace băneşti şi dorind să-şi lase numele de veşnică amintire şi pomenire înălţa noi biserici şi alte lăcaşe

[158] Citat după: Berechet Şt. Op.cit., p.113-114.
[159] Berechet Şt. Op.cit., p.115.
[160] *Труды*, том.II, с.286.
[161] Curdinovschi V., Op.cit., p.32-33; Berechet Şt. Op.cit., p.117-118.
[162] Berechet Şt. Op.cit., p.120.
[163] Ibidem.

de credinţă. Pentru ca acestea să fie mai trainice erau construite din piatră. Aşa, se pare, au apărut primele biserici din piatră şi în târgul Chişinăului. După toate probabilităţile, asemenea evenimente s-au produs nu mai devreme de sec. al XVIII-lea, când creşte importanţa localităţii ca centru economic şi de apărare, ea fiind situată într-un ţinut de margine. Din această perioadă îşi fac apariţia la Chişinău tot mai des înalţi dregători domneşti, reprezentanţi ai unor vechi şi bogate mănăstiri din Iaşi, precum şi boieri, negustori şi meşteşugari, care se stabilesc aici cu traiul. Anume acestor categorii de oameni le aparţine iniţiativa reconstruirii sau înălţării din nou a unor biserici la Chişinău şi în satele megieşe pe parcursul sec.XVIII.

Pe lângă Biserica *Sf.Nicolae*, numită ulterior *Sfinţii Arhangheli*, după războiul ruso-otoman (1735-1739) şi distrugerile provocate de el, a fost reconstruită din piatră la 1739-'40 Biserica *Măzărache*, care purta hramul Naşterii Maicii Domnului. Noul ei ctitor a fost Vasile *Măzărache*, care era "biv vtori visternic"[164]. Dar după câteva decenii de activitate paşnică au venit alte războaie ruso-otomane din a doua jumătate a sec.XVIII şi acestei biserici i-a fost sortit să suporte jafuri şi distrugeri mari. Slujitorii bisericii sau alţi oameni cu adâncă credinţă creştinească au salvat unele cărţi şi odoare bisericeşti care, după refacerea acestor lăcaşe, erau aduse în altarele lor.

Probabil, aceeaşi soartă de zidire şi de distrugere şi iarăşi de refacere din ruini în repetate rânduri au suportat-o de-a lungul sec.XVII—începutul sec.XIX bisericile: *Învierea Domnului* de pe moşia satului Râşcani, situată de cealaltă parte a Bâcului faţă cu Chişinăul (ulterior, după una din reconstrucţii numită *Sf.Împăraţi Constantin şi Elena*); *Sfântul Ilie*; *Buna Vestire*; *Biserica Înălţării*; *Sfântul Gheorghe*; Biserica *Sfinţilor Afanasie şi Haralambie*.

Dacă e să revenim la istoria Bisericii *Sf.Ilie,* considerăm că aceasta era una dintre cele mai vechi, deoarece era situată în perimetrul celei mai vechi părţi a oraşului nu departe de malul drept al Bâcului. La început ea era, se vede, construită din lemn, iar ulterior, pe parcursul sec. al XVIII-lea a fost reconstruită din piatră. Biserica *Sf.Ilie* avea în preajmă un vechi cimitir, în care Ştefan Nour, locuitor al Chişinăului la începutul sec. al XIX-lea a înălţat un stâlp de piatră în memoria rudelor apropiate răpite de tătari în 1781. Precum am arătat mai sus, dascălul Ştefan dăruia pe la 1795 un *Slujebnic* Bisericii *Sf.Ilie* din Chişinău. Acest fapt vine şi

[164] Ibidem, p.140.

el să confirme existenţa numitului lăcaş de cult încă din sec. al XVIII-lea.

De la numele acestei biserici îşi trage obârşia şi stradela cu acelaşi nume, precum şi piaţa *Sf.Ilie*, care apăru pe la mijlocul sec. al XIX-lea. Evident, Biserica *Sf.Ilie* a fost arsă în timpul războiului ruso-otoman 1786-1791 şi a fost reconstruită din temelie (din piatră) doar în 1806. Din păcate, în 1960 biserica a fost ştearsă de pe faţa pământului, iar pe locul ei a fost construit cinematograful *Moscova*. Astfel că istoria vechii biserici chişinăuiene (perioada de până la 1806) este foarte greu de reconstituit.

Drept dovadă a activităţii acestor biserici la Chişinău şi în satele limitrofe în sec. al XVII-lea — al XVIII-lea ne servesc atât unele cărţi, cât şi diferite documente scrise, pietre funerare, nume de preoţi şi dascăli ş.a. De exemplu, la Biserica *Învierea Domnului* (moşia Râşcani) s-au păstrat la începutul sec.XX un *Antologhion* grecesc din 1686, tipărit la Veneţia, un *Penticostarion* grecesc, Veneţia, 1687, un *Triod* din 1731, Râmnic[165] ş.a. Iar la Biserica *Mazarachi* aflăm un *Apostol*, Iaşi, 1756; o *Evanghelie*; Râmnic, 1784; o *Liturghie*, Iaşi, 1794 ş.a.[166]

Aproape toate aceste biserici, precum istoriseşte martorul ocular von Raan, au fost arse sau distruse în urma operaţiilor militare în mersul războiului ruso-otoman (1786-1791). Ele au fost reînălţate şi reînzestrate, dar au suferit din nou în timpul războiului ruso-otoman din 1806-1812, ca în perioada următoare să fie refăcute din nou prin străduinţele şi jertfa băştinaşilor.

Pe lângă bisericile mai vechi, enumerate mai sus (*Sf.Ilie*, *Mazarachi*, *Biserica Domnească* ş.a.), care datează din sec. al XVII-lea — al XVIII-lea, în sec. al XIX-lea — al XX-lea au fost reconstruite sau înălţate un şir de alte biserici: *Sf.Gheorghe* (1819), *Buna Vestire* (1820), *Sf.Arhanghel Mihail* (1825), *Înălţării* din Cimitirul Central (1830), Catedrala gubernială (1830-1836), *Sf.Haralambie* (1836), Luterană (1838), Catolică (1840), *Sf.Teodor Tiron - Ciuflea* (1858), *Sf.Treime* (1869), *Adormirii* (1892), *Sf.Dimitrie* (1902) ş.a.

Aşadar, pe parcursul secolelor, Chişinăul, în evoluţia sa istorică, deşi în condiţii anevoioase, a efectuat un salt destul de mare, transformându-se treptat dintr-un sat ca oricare altul de pe valea Bâcului într-un oraş destul de important al Ţării Moldovei. După cum am

[165] Ibidem, p.128.
[166] Ibidem, p.141.

încercat să arătăm la Chişinău începuturile unor schimbări importante sub acest aspect datează din perioada de domnie a lui Vasile Lupu, perioadă în care moşia Chişinăului devine proprietate a unor mănăstiri din Iaşi. De rând cu alte instituţii — fie organe de diriguire locală a oraşului, cum ar fi cele enumerate mai sus, fie instituţii ecleziastice - bisericile, mănăstirile, instituţiile de cultură, în primul rând şcolile, care apar mai ales din a doua jumătate a sec.XVIII, precum şi activitatea tot mai intensă şi mai diversă comercială şi meşteşugărească, desfăşurată la Chişinuă în sec. al XVIII-lea — începutul sec. XIX, marea diversitate de forme de proprietate laică şi ecleziastică şi necesitatea reglementării lor — toate la un loc ne arată că viaţa oraşului în această perioadă devine tot mai complexă, iar importanţa lui, la scara întregii ţări, creşte evident. În asemenea condiţii organele de administrare locală, cum ar fi vornicia, pârcălăbia, însoţită de şoltuzi şi pârgari, serdăria, vama domnească, poşta vin să joace pe parcursul sec. al XVII-lea — începp. sec. al XIX-lea un rol tot mai important nu numai în viaţa cotidiană a Chişinăului, dar şi în cea a ţinuturilor din sud-estul Ţării Moldovei. În devenirea Chişinăului ca oraş un rol tot mai însemnat l-a jucat şi strămutarea căii comerciale, poziţia sa geografică la intersecţia dintre ţinuturile Lăpuşna şi Orhei şi preluarea unor funcţii de apărare pe linia dintre cele două centre ţinutale, precum şi creşterea rolului ca centru de târguială chiar în planul unor legături comerciale externe, fiind înstituită în acest scop şi vama domnească de la Chişinău, cântarul târgului şi alte instituţii.

În felul acesta, pe parcursul sec.XVII—începp. sec.XIX, în pofida unor distrugeri şi pierderi mari umane şi materiale, suportate mai ales din cauza unor invazii străine, Chişinăul se profilează, treptat, către sfârşitul perioadei ca un centru urban destul de important pentru Ţara Moldovei. Opinia, precum că Chişinăul a devenit în sec.XIX cel mai important centru al Moldovei dintre Prut şi Nistru (al Basarabiei), datorită faptului că autorităţile ţariste au ales acest oraş în calitate de centru al provinciei anexate în 1812, este, după părerea noastră, exagerată, deoarece, după cum am încercat să arătăm, şi în condiţiile pe care le oferea Ţara Moldovei, în împrejurări mai favorabile, încă de la răscrucea sec. al XVIII-lea — al XIX-lea se contura destul de clar transformarea oraşului Chişinău într-un important centru politico-administrativ, comercial, meşteşugăresc, ecleziastic, cultural şi vamal al întregii Moldove.

Chişinăul sub stăpânirea ţaristă (unele repere)

În urma tragicului eveniment din 1812, când partea de răsărit a Ţării Moldovei dintre Prut şi Nistru a fost anexată la Imperiul Rus, în faţa noii stăpâniri apare problema alegerii unui centru al noii provincii. Prin concursul mai multor împrejurări, între care aşezarea geografică favorabilă, ascensiunea economică, precum şi datorită influenţei unor personalităţi cu autoritate (Scarlat Sturdza, Gavriil Bănulescu-Bodoni ş.a.), se ia decizia de a stabili centrul regiunii Basarabiei la Chişinău. Aici îşi instalează sediul diferite organe de administrare regională, noua Mitropolie a Basarabiei ş.a. În scurtă vreme la Chişinău au loc multe schimbări: întemeierea pe lângă Mitropolie a unui seminar duhovnicesc (1813), a unei tipografii (1814), se construieşte sediul Mitropoliei ş.a. Oficial Chişinăul a fost proclamat centru administrativ al regiunii Basarabia şi al ţinutului Orhei în 1818. Tot atunci oraşul, iar puţin mai târziu satele învecinate Buiucani, Vovinţeni, Hruşca ş.a. au trecut din stăpânirea mănăstirilor în cea a vistieriei Imperiului ţarist. În 1834 guvernul ţarist a aprobat planul general de dezvoltare a oraşului. Treptat Chişinăul se extinde teritorial spre actualul bulevard Ştefan cel Mare şi strada Alexei Mateevici. Apar străzi noi în linie dreaptă după standardele de atunci ale oraşelor europene. Începe să se profileze actualul bd.Ştefan cel Mare, numit pe atunci strada Moskovskaia. În anii 1830-1836 este înălţată Catedrala cu clopotniţă în preajmă, în jurul Catedralei sunt puse începuturile unei grădini publice[167]. În 1830 din iniţiativa unor entuziaşti este deschisă prima bibliotecă publică[168], iar în 1842 la Chişinău este deschisă o şcoală de pomicultură şi viticultură. Creşterea oraşului a făcut ca în anii '30-'40 satele Buiucani, Schinoasa, Tăbăcăria, Mălina să devină suburbii ale Chişinăului.

Aflarea sub stăpânirea străină rusă a făcut ca Chişinăul în câteva zeci de ani să devină foarte pestriţ din punct de vedere etnic. Datorită politicii corespunzătoare a guvernului ţarist, aici este favorizată stabilirea multor străini, mai ales ruşi, ucraineni, evrei, bulgari, armeni ş.a. Astfel apar străzile Evreiască, Bulgară, Grecească, Armenească ş.a. Posturile-cheie în administraţia oraşului au fost preluate foarte curând, după 1812, de către funcţionarii trimişi în provincie de Guvernul ţarist. Deoarece oraşul ducea lipsă de apă, în zona *Bisericii Mazarachi*, în apropiere de râul Bâc, este

[167] *История Кишинева*, p.50-57.

[168] Ганенко П.Т. *История Кишиневской публичной библиотеки* (1830-1917), Кишинев, 1966, с.114.

construit un izvor de unde sacagiii transportau apă în butoaie în toate părţile oraşului.

Pe întreg parcursul primei jumătăţi a sec. al XIX-lea Chişinăul continua să-şi păstreze aspectul semiagrar, căci mulţi locuitori ai lui mai continuau să se îndeletnicească cu muncile agricole, cultivând legume, plantând viţa-de-vie, pomi. În acelaşi timp sporea greutatea specifică a producţiei meşteşugăreşti şi a altor ocupaţii cu caracter citadin (construcţii, transport ş.a.). Astfel, dacă pe la 1813 la Chişinău erau 6 bresle meşteşugăreşti, apoi în 1861 numărul lor ajunge la 40. Tot în această perioadă apar primele manufacturi — întreprinderi de spălare a lânii, oloiniţe, cărămidării , creşte numărul morilor (în 1860 - 133, între care 2 erau înzestrate cu motor cu aburi). În acest timp creşte numărul negustorilor pe contul micilor târgoveţi şi al ţăranilor din împrejurimi. Sporeşte importanţa Chişinăului ca centru comercial. Dintre instituţiile publice, care au început să funcţioneze la Chişinău în prima jumătate a sec.XIX, trebuie nominalizate: Spitalul Orăşenesc (1817), Gimnaziul Regional (1833) ş.a.

Chişinăul şi-a schimbat cu mult aspectul general în anii ‘50-’70 ai sec. al XIX-lea, când l-a avut ca arhitect al oraşului pe Alexander Bernardazzi. El a participat activ la lucrările de proiectare a unor străzi şi cartiere, la lucrările edilitare, la cele de pavare a străzilor, la proiectarea şi construcţia apeductului Chişinăului. Spre finele secolului, după proiectele sale au fost construite: Duma orăşenească, Gimnaziul de Fete nr.2, Bursa nouă ş.a. Treptat, Chişinăul capătă aspectul unui centru de colonie unde apare mica industrie preponderent de prelucrare a produselor agricole, în care se stabileşte o burghezie eterogenă din punct de vedere etnic, iar reprezentanţii populaţiei majoritare româneşti ai Basarabiei erau puşi în condiţii de a juca un rol cu totul secundar. Pentru această burghezie, în 1871, este creată Duma orăşenească, în activitatea căreia urmau să fie atraşi reprezentanţii tuturor păturilor sociale.

Un eveniment semnificativ în viaţa Chişinăului a fost construcţia căii ferate. În 1871 este construită gara, iar în luna august al aceluiaşi an este deschisă circulaţia trenurilor pe linia Chişinău-Tiraspol. Deşi foarte încet, continuau să se efectueze lucrări de amenajare a oraşului. Către începutul sec.XX, Chişinăul avea 12 pieţe, 5 grădini publice, 142 străzi, în total erau 8410 case, dintre care un procent mic de case cu etaj. În 1892 a fost dată în exploatare prima tranşă a apeductului orăşenesc. În 1910 erau pavate 1/3 din străzile oraşului. La sfârşitul sec. al XIX-lea — începutul sec.XX apar mai multe instituţii medicale, farmacii. În 1880 pe

strada centrală a oraşului este construită o linie de tramvai cu tracţiune cabalină, care din 1913 este trecută la tracţiune electrică.

În condiţiile politicii ţariste de deznaţionalizare a băştinaşilor sub raport cultural, Chişinăul avea un aspect mai mult rusesc. În instituţiile de stat, de învăţământ şi cele de cultură, limbă română era respinsă demult, puţinele publicaţii locale (*Kişiniovskie eparhial'nâe vedomosti*, *Bessarabskie gubernskie vedomosti*, *Bessarabskii vestnik* ş.a.), cărţile se editau în limba rusă. La răscrucea sec. al XIX-lea — al XX-lea se observă o anumită înviorare a vieţii culturale naţionale, care se intensifică din anii 1905-1907. Fenomenul a fost însoţit de deşteptarea conştiinţei naţionale româneşti, de apariţia unor publicaţii periodice şi a unor cărţi în limba maternă. Oraşului Chişinău i-a revenit rolul de important centru al acestor manifestări de mişcare şi cultură naţională. Flacăra vie a mişcării pentru drepturile naţionale era întreţinută de un şir de personalităţi care au activat la Chişinău la intersecţia sec. al XIX-lea — al XX-lea. În ultimele decenii ale sec. al XIX-lea în oraş apar mai multe bănci, sunt construite o serie de instituţii publice, iar la începutul sec.XX sunt edificate, după modelul Universităţii din Odesa, palatul Primăriei (distrus în 1941), Pompieria, Spitalul municipal şi cel militar, mai multe şcoli ş.a.

În anii care au urmat după revoluţia din 1905-1907 Chişinăul, ca centru gubernial, evoluează sub semnul schimbărilor şi al crizei, care cuprinsese întreg Imperiul ţarist: înăbuşirea mişcării naţionale, a altor mişcări cu caracter politic şi revendicativ. Deşi în 1909-1914 în viaţa economică a Chişinăului se observă o anumită înviorare, ea a fost stopată de izbucnirea primului război mondial (1914). Situaţia se complică şi mai mult din toamna anului 1916, când este deschis Frontul Român, iar Basarabia şi Chişinăul, în special, se pomenesc în imediata apropiere de teatrul acţiunilor militare dintre Alianţă, din care făceau parte Rusia, România şi cea a Puterilor Centrale. În condiţiile de război, care aduceau moarte, foamete şi ruină, se adânceşte criza Imperiului ţarist, ce la începutul lui 1917 s-a pomenit în pragul catastrofei şi dezmembrării. În situaţia revoluţionară din Rusia din februarie şi octombrie 1917, în urma cărora cade ţarismul, apoi Guvernul provizoriu, pe putere pun mâna bolşevicii. În Basarabia şi la Chişinău se activizează forţele naţionale. Mişcarea de eliberare naţională, care a cuprins Basarabia în această perioadă, a dus la formarea Partidului Naţional Moldovenesc, a unităţilor moldoveneşti, la proclamarea Republicii Democratice Moldoveneşti, a altor evenimente importante, care, în ultimă instanţă, urmăreau scopul desprinderii de Imperiul ţarist. Centrul acestor evenimente a fost

Chişinăul. Mişcarea de eliberare naţională din Basarabia a culminat cu proclamarea la 24 ianuarie 1918 a independenţei Republicii Democratice Moldoveneşti. În condiţiile dezastrului şi haosului total în care s-a pomenit Imperiul ţarist în această perioadă, soldate cu destrămarea fronturilor şi în particular a Frontului Român, dezertarea în masă a soldaţilor, apar premisele reunirii moldovenilor dintre Prut şi Nistru cu Patria-mamă. La 27 martie (9 aprilie) 1918 la Chişinău este convocat organul reprezentativ al Republicii Democratice Moldoveneşti sub preşedinţia lui Ion Inculeţ. Este proclamată Unirea cu România. Astfel, în urma acestor evenimente s-a încheiat perioada de stăpânire ţaristă în Basarabia (1812-1918).

De la Chişinăul rusesc la cel românesc

După mai bine de un secol de stăpânire străină, Basarabia şi Chişinăul în special revin în albia firească a istoriei. Anii grei de război, de haos şi ruină au rămas în urmă. Treptat se reinstaurează pacea şi ordinea. Chişinăul, ca şi întreaga provincie istorică, din care făcea parte, porneşte pe calea unor transformări de proporţii, spre a revitaliza spiritul naţional românesc. Sub sceptrul regal sunt puse temeliile unor instituţii democratice, care lipseau aproape total odinioară. Începe integrarea Basarabiei în viaţa politico-economică şi culturală românească. Chişinăul devine unul din marile centre urbane ale României întregite. Oraşul îşi recapătă treptat aspectul românesc. Aici sunt deschise un şir de instituţii de stat, culturale, şcoli, licee, tipografii, biblioteci, grădiniţe de copii, teatre. În acelaşi timp Chişinăul mai îndeplineşte şi rolul de centru al judeţului Lăpuşna. Încep să funcţioneze un şir de întreprinderi ale industriei alimentare: prima Moară automatizată a lui Kogan, Fabrica de Pâine *Brutăria Românească*, Fabrica de Mezeluri *Grabois şi fiii*, Fabrica de Cvas şi Limonadă, Fabrica de Bomboane, importante fabrici: de încălţăminte, ca *Încălţminte naţională* şi *Romons*, de tricotaje *Trinako*, *Goreştea*, Fabrica de Blănuri *G.Lefterescu*. Periodic la Chişinău sunt organizate expoziţii de mărfuri industriale şi maşini agricole. Chişinăul se integrează în reţeaua de drumuri (căi ferate, şosele) a României. În anii '20-'30 la Chişinău activează mai multe bănci: *Moldova*, *Unirea României*, *Dacia*, *Iaşi* ş.a.[169]

Din 1921 la Chişinău începe să activeze Societatea Scriitorilor Români din Basarabia. Sunt întemeiate un şir de reviste cu caracter

[169] Moraru A., *Istoria românilor. Basarabia şi Transnistria. 1812-1993*, Chişinău, 1995, p.47-178.

instructiv-educativ, cultural-literare, istorice, religioase, dintre care menţionăm: *Arhivele Basarabiei*, *Luminătorul*, *Din trecutul nostru*, *Viaţa Basarabiei*, *Şcoala şi viaţa*, *Comisiunea monumentelor istorice* ş.a., un şir de ziare: *Basarabia*, *Cuvânt moldovenesc*, *Sfatul Ţării*, *Glasul Basarabiei*, *Gazeta Basarabiei* ş.a. Schimbări importante au avut loc şi în învăţământ. Către 1940 la Chişinău funcţionau 50 de şcoli primare, inclusiv 17 şcoli mixte, 13 şcoli de fete, 14 şcoli de băieţi, 6 şcoli evreieşti, 11 licee, 3 gimnazii, Şcoala Normală de Învăţători *Mihai Viteazul*, Şcoala Normală Eparhială, Seminarul de Teologie, Şcoala de Contabili ş.a. Multe dintre liceele şi gimnaziile Basarabiei aveau o bună reputaţie în întreg sistemul de învăţământ al României. Se deosebeau prin calitatea pregătirii elevilor Liceul Militar *Regele Ferdinand I*, Liceul Comercial de Băieţi, Liceul *Principesa Dadiani*, Liceul de Fete *Regina Maria*, Gimnaziul *Mihai Eminescu*, Liceul *B.-P.Hasdeu*, Liceul Eparhial ş.a. Tot în această perioadă activează şi Facultatea Agricolă din Chişinău, care devine nu numai o pepinieră de pregătire a specialiştilor pentru agricultură, ci şi un centru al ştiinţei agricole pentru întreaga România[170].

Un mare rol în dezvoltarea ştiinţelor socio-umanistice (arheologia, paleontologia, istoria, sociologia, literatura) l-a jucat Institutul Social Român din Basarabia (cu sediul la Chişinău) - prima instituţie de ştiinţe academice din Basarabia, care a fost fondată în 1934 sub preşedinţia lui Pan.Halippa. Tot sub preşedinţia lui Pan.Halippa, încă în 1918, la Chişinău a fost fondată Universitatea Populară Moldovenească, care întrunea pe toţi oamenii de cultură şi artă. La Chişinău activează în aceşti ani Teatrul Naţional, Teatrul Rus al lui V.Vronski, au fost deschise, cinematografele *Odeon*, *Orfeum*, *Colosseum*, *Expres*, *Clubul Polonez* Muzeul Naţional de Istorie a Naturii, Muzeul Bisericesc. În perioada interbelică s-a scris multă muzică naţională românească, s-a dezvoltat învăţământul muzical profesionist. Tot atunci activau la Chişinău trei şcoli superioare muzicale: Conservatorul Naţional, Conservatorul Municipal şi Conservatorul *Unirea*, de unde au pornit renumite personalităţi ale vieţii muzicale româneşti şi europene (de exemplu, Eugeniu Coca, Maria Cebotari ş.a.). În perioada 1918-1940 la Chişinău au fost dezvelite un şir de monumente dedicate trecutului românesc. Printre ele: monumentul în cinstea memoriei lui "Simion Murafa, Alexei Mateevici şi Andrei Hodorogea - apostoli basarabeni, martiri ai sfintei cauze naţionale",

[170] Ibidem, p.179-311.

amplasat în Grădina Publică a Catedralei (sculptor V.Ionescu-Varo); un alt monument a fost cel al latinităţii - *Lupoaica*, instalat în curtea palatului Sfatului Ţării (copie după originalul din Roma, arhitectul soclului E.Bernardazzi); monumentul lui Ştefan cel Mare (sculptor Alexandru Plămădeală); monumentul lui Alexandru Donici, amplasat în curtea liceului cu acelaşi nume (sculptor Al.Plămădeală); monumentul dedicat lui Toma Ciorbă (sculptor Al.Plămădeală). Toate acestea au imprimat oraşului Chişinău un aspect de oraş european şi românesc în special[171].

Oraşul Chişinău după 1940 (privire generală)

În urma odiosului pact Ribbentrop-Molotov din 1939, în perioada imediat următoare, harta Europei a fost croită după bunul plac al regimului totalitar din Uniunea Sovietică şi al celui fascist din Germania. Conform acestor înţelegeri secrete, la 28 iunie 1940 Basarabia este anexată de către U.R.S.S. Au urmat ani grei de răfuieli sângeroase şi deportări, de nimicire a multor oameni oneşti, mai ales din rândurile intelectualităţii, întreprinzătorilor, clasei politice şi ţărănimii fruntaşe. În vara anului 1940 regimul stalinist a decis formarea unei republici unionale moldoveneşti cu centrul la Chişinău. Decizia a fost luată la Kremlin (Moscova) fără cele mai elementare consultări cu poporul. Oricum, imediat după 2 august 1940, când este proclamată formarea R.S.S.Moldoveneşti, Chişinăul începe să capete aspect de capitală sovietică, cu instituţii de stat de constrângere şi represalii. La Chişinău sunt transferate din fosta Republică Autonomă Sovietică Socialistă Moldovenească mai multe instituţii de cultură şi de învăţământ care, în conformitate cu cerinţele regimului comunist-totalitar, erau ideologizate până în măduva oaselor şi urmăreau scopul nu atât să-i lumineze şi să-i culturalizeze pe cei mulţi, cât să lupte împotriva aşa-numitei "ideologii burgheze" şi să cultive ataşamentul faţă de noua orânduire şi noul regim. Aceste "transformări progresiste", cum erau definite până mai ieri la Chişinău, sunt întrerupte de declanşarea războiului dintre Germania şi U.R.S.S. la 22 iunie 1941[172].

În timpul războiului al doilea mondial Chişinăul a suferit mari pierderi. Au fost distruse sau avariate multe întreprinderi şi uzine, clădiri

[171] Teodorescu V., *Monumentele ridicate în oraşul Chişinău în 1918-1940*, în *Anuarul Muzeului Naţional de Istorie a Moldovei*, vol.I, Chişinău, 1992 p.214-220.
[172] Moraru A. Op.cit., p.312-354.

publice, instituţii de cultură şi ecleziastice. De exemplu, au fost distruse aproape complet clădirile ce făceau parte din complexul Mitropoliei Basarabiei din Centrul Chişinăului, gara; foarte grav au fost avariate: clădirea Primăriei oraşului, Catedrala, multe case ale boierilor şi nobilimii locale (de exemplu, palatul serdarului Iordache Varfolomeu, casele boierilor Katakazi, Razu, Catargi ş.a.). De asemenea au fost distruse mii de case particulare, cartiere întregi urbane, multe şcoli, reţeaua de telefoane şi telegraf, băncile comerciale, inspectoratul poliţiei ş.a. Majoritatea acestor distrugeri au fost provocate, după spusele unor martori oculari, de Armata Roşie în retragere[173].

Autorităţile sovietice au evacuat din Chişinău, în afară de principalele instituţii de stat, culturale şi arhivistice, 190 de întreprinderi industriale, inclusiv Combinatul de Mobilă, Fabrica de Încălţăminte, cea de Prelucrare a Pieilor, Fabrica de Tricotaje ş.a. Destul de mare au fost şi pierderile umane ale Chişinăului în urma operaţiilor militare directe, a deportărilor şi evacuărilor de populaţie efectuate de regimul sovietic, a mobilizărilor în Armata Roşie, a refugierii în alte regiuni ale României.

Schimbările radicale din ultimii ani, revenirea la făgaşul firesc al adevărului istoric cer ca toate cele întâmplate la Chişinău, şi în întreaga Basarabie în timpul războiului, să fie reconstituite pentru posteritate în cele mai mici amănunte, deoarece ele au fost mult deformate şi denaturate de către istoriografia sovietică oficială.

La sfârşitul lunii iunie 1941 scurta perioadă de intensă sovietizare a Chişinăului a fost întreruptă. Aici revin, reluându-şi activitatea, autorităţile de stat ale României, care într-o perioadă de trei ani, până în primăvara lui 1944, încearcă să reanimeze şi să readucă la normal viaţa oraşului. La 24 august 1944 Armata Roşie, în urma operaţiei militare Iaşi-Chişinău, pune stăpânire din nou asupra oraşului. În scurtă vreme este reluat procesul de sovietizare a Chişinăului, în calitate de capitală a R.S.S.M. Odată cu retragerea administraţiei româneşti din Chişinău, au părăsit oraşul mulţi reprezentanţi ai păturilor intelectuale şi de afaceri, funcţionari ai aparatului administrativ de stat, clerici, precum şi mulţi oameni simpli, care au căutat să se salveze de ferocitatea regimului totalitar.

Treptat, deşi ruinat şi depopulat, Chişinăul revine la făgaşul paşnic. Aici sunt reinstalate organele puterii de stat sovietice şi cele de capitală a republicii unionale, care fuseseră evacuate în adâncul U.R.S.S. Pe lângă

[173] *Chişinăul în 1941*. Ed. de D.Poştarencu, Chişinău, 1996, p.75.

alte chestiuni ce ţineau de politizarea şi ideologizarea excesivă a vieţii publice, a învăţământului şi culturii, autorităţile sovietice sunt nevoite să se ocupe urgent de refacerea celor distruse în timpul războiului. În primii ani sunt confiscate şi naţionalizate multe proprietăţi private, întreprinderi , magazine, ateliere, case de locuit, se efectuează curăţarea oraşului, a străzilor sale principale de ruine. Se întreprind acţiuni în vederea restabilirii alimentării cu apă potabilă şi energie electrică ş.a. Către 1946 este reconstruită centrala termoelectrică. În următorii ani au fost construite un şir de noi întreprinderi: Fabrica de Tricotaje, Uzina Mecanică, Fabrica de Mobilă, Fabrica de Confecţii, Fabrica de Încălţăminte, Combinatul de Tutun şi cel de Şampanie ş.a.[174]

Sub pretextul reconstruirii oraşului, autorităţile sovietice aduc în locul populaţiei băştinaşe deportate sau refugiate peste Prut un număr mare de ruşi şi ucraineni, fapt care în scurtă vreme schimbă cu mult aspectul etnic al Chişinăului. Astfel că paralel cu schimbările de ordin economic, care urmăreau scopul refacerii şi industrializării oraşului în cadrul planurilor sovietice de construire a socialismului, Chişinăul devine în scurtă vreme un oraş pestriţ din punct de vedere etnic, în care predo-mină populaţia rusofonă. În primii ani de după război sunt deschise şi îşi încep activitatea mai multe instituţii de învăţământ superior, mediu special şi profesional-tehnic de tip sovietic, dintre care menţionăm Institutul de Medicină, Universitatea de Stat din Moldova, Institutul Pedagogic, Institutul Agricol. De asemenea îşi reiau activitatea, fiind transferate din Tiraspol, fosta capitală a R.A.S.S.M., un şir de instituţii culturale, cum ar fi Teatrul de Stat, Capela corală *Doina*, diferite formaţiuni de muzică instrumentală, edituri, muzee, organe de presă (reviste, ziare), radioul republican ş.a. Din păcate, toate acestea erau pătrunse de ideologia totalitară şi orientate împotriva oricăror mani-festări de cultură şi spiritualitate naţională. Oricum, aceste instituţii, deşi politizate până la refuz, au jucat un rol pozitiv, poate în ciuda intenţiilor şi scopurilor regimului totalitar, în formarea unei intelectualităţi băştinaşe: scriitori, artişti plastici, muzicieni şi compozitori, oameni de ştiinţă, învăţători şi alte cadre didactice, medici, agronomi ş.a.

În anii următori Chişinăul are o creştere accelerată în toate privinţele: ca centru industrial şi cultural, unde se construiesc noi întreprinderi industriale, se deschid noi instituţii de învăţământ şi de cultură, şcoli de cultură generală, grădiniţe ş.a. Însă multe din ele purtau o puternică

[174] Moraru A., Op.cit., p.355-450.

amprentă politică deznaţionalizatoare. De exemplu, pentru primele grupuri de copii cu educaţia în limba maternă română se deschid grădiniţele din Chişinău doar prin 1961. Mai mult de 20 de ani Chişinăul a rămas un oraş închis şi nu putea fi vizitat de turişti străini. În anii '60-'70 la Chişinău, conform unor planuri de dezvoltare a oraşului, este declanşată construcţia unor instituţii de stat şi cartiere noi de locuit, oraşul lărgindu-şi cu mult hotarele, se amplifică reţeaua de transporturi urbane (în locul tramvaielor de altă dată sunt deschise linii de troleibuze şi autobuze), de cale ferată şi aeriană.

În acest răstimp sporeşte mult numărul populaţiei, atât pe contul creşterii naturale ai celor stabiliţi din toate raioanele R.S.S.M., cât şi al unui mare număr de oameni veniţi din multe regiuni ale Uniunii Sovietice, mai ales ale Rusiei. Prin 1939 Chişinăul avea 112 mii locuitori, în 1959 - 215 mii, ca în 1979 această cifră să ajungă la 503 mii de locuitori.

Tot în această perioadă încep să funcţioneze Televiziunea Moldovenească (1958), Academia de Ştiinţe a R.S.S.M. (1961), care a fost succesoarea filialei Academiei de Ştiinţe a U.R.S.S., Institutul Politehnic (1964) ş.a.

În anii '70-'80 Chişinăul continuă dezvoltarea sa extensivă. Pe harta oraşului apar noi întreprinderi ale industriei uşoare şi de prelucrare a materiei prime locale toate orientate spre piaţa întregii U.R.S.S. Dar industrializarea şi creşterea populaţiei oraşului din aceşti ani peste măsură de excesive se datorează amplasării în localitate a unor întreprinderi gigantice ale complexului militaro-industrial din U.R.S.S., care au dus mai târziu la dereglări dintre cele mai serioase în economia Republicii Moldova, precum şi la precipitarea unui număr mare de oameni (muncitori, ingineri, tehnicieni, militari ş.a.) din multe regiuni din fosta U.R.S.S. la Chişinău. Tot în aceşti ani se schimbă totuşi spre mai bine aspectul general al oraşului, mai ales în partea sa centrală. Preponderent pentru instituţiile republicane şi orăşeneşti de partid şi de stat aici au fost construite mai multe edificii impunătoare, care astăzi sunt utilizate cu real folos pentru instituţiile de stat şi de cultură. Dintre acestea nominalizăm: Casa Guvernului, sediul Parlamentului, al Preşedinţiei, al Ministerului Agriculturii, Palatul Naţional, Palatul Culturii. Au fost deschise noi teatre: *Luceafărul*, Teatrul Rus *A.P.Cehov*, cinematografe, Teatrul de Operă şi Balet, Casa Radio; noi hoteluri: *Naţional*, *Codru* ş.a. Toate activităţile social-politice, culturale, procesul de instruire şi educaţie, ştiinţa ş.a. erau

sub un control strict din partea organelor de partid şi de stat ale Moldovei Sovietice.

La începutul anilor ‘80 U.R.S.S. trece printr-o fază de stagnare şi declin, care către 1985-’89 degenerează treptat într-o adâncă criză nu numai economică, ci şi ideologică a întregului sistem totalitar monopartinic. Apogeul crizei este atins de Imperiul Sovietic la răscrucea anilor ‘80-’90, când imensul colos socialist şi bastion al comunismului mondial este cuprins de un val de acţiuni şi manifestări de amploare cu participarea a sute de mii de oameni, mai ales la periferiile naţionale ale U.R.S.S. În aceşti ani Chişinăul devine arena unor puternice manifestaţii cu caracter antisovietic, antitotalitar şi anticomunist întru apărarea demnităţii şi culturii naţionale. Dintre revendicările principale înaintate în aceşti ani pot fi evidenţiate mai ales lupta pentru revenirea la valorile culturii naţionale, pentru recunoaşterea unităţii lingvistice “moldo-române”, pentru revenirea la alfabetul latin în cultura scrisă, pentru egalarea în drepturi a băştinaşilor cu populaţia rusă ş.a. La Chişinău au loc un şir de manifestări. Cele mai importante sunt marile adunări naţionale, la care sunt înaintate aceste cerinţe, însoţite de acţiuni antiguvernamentale şi antisovietice în general. Prin efortul comun al tuturor popoarelor Imperiul Sovietic s-a prăbuşit. La 27 august 1991 Republica Moldova îşi proclamă independenţa de stat. Chişinăul devine capitală de ţară suverană. În anii care au urmat după aceste evenimente Chişinău este cuprins atât de suflul înoitor al epocii de tranziţie la economia de piaţă, cât şi de urmările adânci ale crizei economice. Recunoaşterea internaţională a Republicii Moldova a adus la o deschidere largă a ţării către Europa şi întreaga lume. În virtutea acestor împrejurări, la Chişinău sunt deschise ambasade şi reprezentanţe ale unor state străine şi ale unor instituţii şi organisme internaţionale. Astăzi Chişinăul numără peste 663 mii locuitori şi este cel mai important centru politic, economic şi cultural al Republicii Moldova.

PARTEA II

DOCUMENTE ŞI MATERIALE

(sec. al XV-lea — începutul sec. al XIX-lea)

● *1436 (6944) iulie 17 Vaslui.- Carte domnească de întăritură de la Ilie şi Ştefan voievozi, prin care întăresc lui Oancea logofăt satele Procopinţi, cu moară, Macicăuţi, cu prisacă, Cozarăuţi şi Fântâna Albă, pe Răut cu hotarele lor vechi, precum şi locuri pustii pe Itchil şi pe Bâc şi locuri a-şi întemeia sate, cu hotarele de care acestea vor avea nevoie. Prima menţiune documentară a Chişinăului .*

Din mila lui Dumnezeu, noi, Ilie voievod, şi fratele domniei mele, Ştefan voievod, domnii Ţării Moldovei. Facem cunoscut, cu această carte a noastră, tuturor celor care o vor vedea sau o vor auzi citindu-se, că această adevărată slugă şi boier al nostru credincios, pan Oancea logofăt, a slujit mai înainte sfântrăposatului părintelui nostru cu dreaptă şi credincioasă slujbă, iar astăzi slujeşte nouă cu dreaptă şi credincioasă slujbă. De aceea, noi, văzând dreapta şi credincioasa lui slujbă către noi, l-am miluit cu deosebita noastră milă şi i-am dat şi i-am întărit vislujenia lui, satele pe Răut, anume: Procopinţi, unde au fost Procop şi Vasile vătămani, şi cu moara, şi Macicăuţi, şi cu prisaca, şi Cozarăuţi, şi Fântâna Albă şi, la gura Volcineţului, unde se uneşte cu Cotovţea, şi, la Itchil, între Crotolci, mai jos de unde stă Piatră, mai sus de locul lui Oţel, şi lângă Bâc, de cealaltă parte, pe valea ce cade în dreptul Cheşenăului lui Acbaş, la Fântână, unde este Seliştea Tătărească,[175] în dreptul păduricii. Toate acestea să-i fie uric, cu tot venitul, şi copiilor lui, şi fraţilor lui, şi nepoţilor lui de soră, şi nepoţilor lui de frate, şi nepoţilor lui de fiu, ţi strănepoţilor lui, şi răstrănepoţilor lui şi celui mai apropiat neam al lui, neclintit niciodată, în veci.

Iar hotarul acestor sate să fie după hotarul vechi, pe unde folosesc din veac. Iar hotarul pustiilor să fie cât vor putea să folosească îndestul aceste sate, pe care le întemeiază.

Iar la aceasta este credinţa domniei noastre, a mai sus-scrisului Ilie voievod, şi a lui Ştefan voievod şi credinţa boierilor noştri: credinţa panului Vâlcea şi a copiilor lui, credinţa panului Giurgiu dela Frătăuţi şi a copiilor lui, credinţa panului Crâstea vornic şi a copiilor lui, credinţa panului Isaia şi a copiilor lui, credinţa panului Hudici vornic, credinţa panului Neagoe logofăt, credinţa panului Negrilă, credinţa panului Simeon Turcul, credinţa panului Giurgiu Pieatră, credinţa panului Lazăr şi a fratelui său, pan Stanciul postelnic, credinţa panului Bogdan stolnic, credinţa panului Duma Negru, credinţa panului Banciul şi a fratelui său, pan Ştefu postelnic, credinţa panului Stan Bârlici, credinţa panului Unclean,

---

[175] După cum admit editorii seriei (*Documenta Romaniae Historica A. Moldova*, în continuare DRHAM) pe această *Selişte Tătărească* a apărut ulterior satul Visterniceni, suburbie a Chişinăului. (DRHAM, vol.I, Bucureşti, 1975, p.494). Probabil este prima menţiune documentară a localităţii Visterniceni.

credinţa panului Băloş ceaşnic, credinţa panului Albul ceaşnic şi credinţa tuturor boierilor noştri moldoveni, mari şi mici.

Iar după viaţa noastră, cine va fi domn al ţării noastre, din copiii noştri sau din fraţii noştri sau din neamul nostru, oricine, pe cine îl va alege Dumnezeu, acela să nu le clintească dania noastră, ci să le-o întărească şi să le-o împuternicească pentru că i-am dat pentru dreapta şi pentru credincioasa lui slujbă.

Iar pentru mai mare întărire a tuturor celor mai sus-scrise, am poruncit să se atârne pecetea noastră la această carte a noastră.

La Vaslui, în anul 6944 (1436) iulie 17.

Geodeon a scris.

Original slav, traducere.
Publicat după: DRHAM, vol.I, p.219-220, doc.158.

● *1466 (6974).- Ştefan cel Mare voievod întăreşte unchiului său Vlaicul o selişte la Fântâna Albişoara, la Chişinău, pe care acesta o cumpărase de la Toader, fiul lui Fedor, de la fratele lui Toader şi de la Fedorel.*

6974 <1466>.

Facem ştire tuturor cui să cade <a şti, cui va fi de trebuinţă, că acest>◆/[176] al nostru credincios şi cinstit boier, <unchiul nostru[177], dum>◆nalui Vlaicul, slujindu-ne cu dreptate şi <cu credinţă>◆, pentru aceia dară i-am dat şi i-am întărit lui pre <o silişti>◆ la Chişinău, la Fântâna Albişoara, ce ş-au c<umpărat>◆ de la Toader, ficiorul lui Fedor, şi de la fratele lui, de la ... ◆, şi de la Fedorel, drept 120 arginţi tătăreşti. Deci <i-am dăruit acea si>◆lişti mai sus-numită, la Chişinău, la Fântâna Albişoara, ca să-i fie dumisale şi de la noi driaptă ocină şi moşie, cu moară şi cu tot venitul şi fiilor dumisale, nepoţilor şi strănepoţilor, stătătoare în veci.

Şi spre aceasta este credinţa domnii mele mai sus-numit(i), Ştefan vod(ă), şi a preiubiţi fii[178] domnii mele, Alexandru voivoda, şi credinţa boierilor celor mari, Dobrul (vel)[179] logof(ă)t, Duma Braevici, Manoil, Stanciul de Cetati Albă, Goian starostele di Hotin, <Crasniş vornic, Coste Danovici, Toma Cânde, Petre P>[180]onici, <Albul, Lazea, Zbiarea>[180] de Cetatea Albă, Isaiia, Ion Bucium, pârcălabi de Chilie, Ion (Bucium de Chilie) Buorianul pâr(călab) de Niamţu, Hodca[181] Creaţăvici, Steţca[181] Damacuş, Petrica[181], Buhte, Saoş spat(ar), Iuga vist(ier), Paşco post(elnic) (Că) Luca stol(nic), Niagul comisul.

Traducere românească din prima jumătate a secolului al XVIII-lea.
Publicat după: DRHAM, Vol.II, Bucureşti, 1976, p.187, doc.131.

---

[176] În continuare semnul "◆" va indica loc rupt sau şters în original.

[177] Spaţiul din copie permite această întregire, pe care lipsa lui Vlaicul din sfatul domnesc o sugerează.

[178] Greşit, pentru "preaiubitului fiu".

[179] Adaosul traducătorului.

[180] Rupt; întregit după componenţa sfatului domnesc din aceeaşi vreme şi după numărul rândurilor lipsă.

[181] Aşa în copie: nume cu terminaţiile genitivale pe care le aveau în textul original.

● *1502, Martie 11. Ştefan Voievod dă lui Duma Hurduescu şi altora un loc din pustie la Schinoasa lângă lacul ce este mai sus de Ulmi ca să-şi aşeze sat. Prima menţiune documentară a satului Spiroasa, ulterior Schinoasa, contopit cu Chişinăul în sec. al XIX-lea.*

7010, mart 11. Copii dipi cartea dela Domnul Ştefan Vvod cuprinzătoare că văzând adivărată slujbă slugilor sale Duma Hurduescu şi fratele său Irimiia şi Dragoş şi Cupcia li-au dat şi li-au întărit în pământul Moldavii un loc de pustii la Spiroasa[182] lângă lacul carile este mai sus di Ulmi sau parte din Cogâlnic ca să aşază acolo un sat care fii cât vor pute cuprinde pentru lăcuinţa aceluiaş sat pâră la 20 casă.

Tribunalul Lăpuşna, Arhiva veche doc.nr.4806/1819, fila 11 verso; extras din hotărârea cu data de 1819, Iunie 28 a judecătoriei ţinutului Orhei. Originalul de afla în 1819 la răzeşii Vutcărăi tdin satul Ialoveni şi le serveşte spre a-şi dovedi temeiul stăpânirii lor în moşia Băzdăgeni. Duma Hurduescu dă numele său localităţii Hurdueşti de care vorbeşte mai târziu documentul din 1644, Septembrie 6 înfăţişat şi el în acelaşi proces de aceiaşi răzeşi Vătcărău (Regesta).

Documentul de faţă nu l-am întâlnit pomenit în altă parte. (Nota lui A.Sava).
Publicat după: Sava A. *Documente privitoare la târgul şi ţinutul Lăpuşnei*, Bucureşti, 1937, doc.1, p.1. (în continuare Sava A. *Documente Lăpuşna*).

● *1517 (7025) decembrie 15. Suceava.- Carte domnească de întăritură de la Ştefan cel Tânăr visternicului Ieremia pentru jumătate de sat pe cea parte de Bâc, cumpărată de la urmaşii lui Oţel pisarul şi, de asemenea, pentru un loc din pustie pe Răut, să-şi intemeieze sat. Menţionată Balta Chişinăului. Prima menţiune documentară a unui sat pe malul stâng al Bâcului, în dreptul satului Chişinău, care mai târziu s-a numit Râşcani şi a devenit suburbie a Chişinăului.*

Din mila lui Dumnezeu, noi Ştefan voevod, domn al Ţării Moldovei. Facem cunoscut cu această carte a noastră tuturor celor ce o vor vedea sau o vor auzi citindu-se, că au venit înaintea noastră şi înaintea boierilor noştri slugile noastre Iacob, fiul lui Oţel pisar şi nepotul lui, Averu, de bună voia lor, nesiliţi de nimeni, nici asupriţi şi au vândut dreapta lor ocină, din dreptul lor uric, din uricul tatălui lor Oţel pisar, din privilegiul ce a avut el dela străunchii noştri, dela Iliaş şi dela Ştefan voevozi, jumătate din sat, pe această parte a Bâcului, în dreptul băii lui Albaş, la Fântâna Mare, jumătate de sus, credinciosului nostru pan Ieremia vistier, pentru 130 de zloţi tătăreşti.

Şi credinciosul nostru pan Ieremia vistier a plătit toţi aceşti scrişi mai sus bani, 130 de zloţi tătăreşti, în mâinile slugilor noastre Iacob şi nepotul lui, Averu, înaintea noastră boierilor noştri.

Deci noi, văzând buna-lor tocmeală şi plată deplină şi noi deasemenea şi de la noi am dat şi am întărit credinciosului nostru pan Ieremia vistier această jumătate de sat, pe acea parte a Bâcului, în dreptul băii lui Albaş, la Fântâna Mare, jumătatea de sus, ca să-i fie lui dela uric cu tot venitul.

---

[182] În regest se citeşte Caspiroasa, formă rotacizantă pentru Spinoasa, pârâu ce curge în valea Işnovăţului. Există şi o suburbie a Chişinăului cu numele Spinoasa în care şi astăzi locuieşte o familie Vutcărău. (Nota aparţine lui A.Sava).

Şi deasemeni i-am dat şi i-am întărit dela noi, în ţara noastră, în Moldova un loc de pustie pe Răut, de amândouă părţile Răutului mai jos de gura Văii Negre, unde este moara, ca să-şi întemeieze un sat; şi acesta să-i fie lui dela noi uric cu tot venitul şi copiilor lui şi nepoţilor lui şi strănepoţilor lui şi răstrănepoţilor lui şi întregului lui neam, cine îi va fi cel mai apropiat, neclintit niciodată, în veci.

Iar hotarul sus scrisei jumătăţi de sat, de acea parte a Bâcului, în dreptul băii lui Albaş <este> din sus, după hotarul vechi, iar din vale să fie hotarul începând dela zăgazul Bălţii Chişineului, apoi tot pe hotarul panului Şarpe postelnic, până la vârful dealului, care este deasupra Togatinului. Acesta este tot hotarul. Şi iarăşi hotarul acestui loc din pustie, care este pe Răut, de amândouă părţile Răutului, mai jos de gura Văii-Negre, unde este moara să fie pe acea parte a Răutului, pe unde a hotărnicit pan Copaciu şi cu megiaşii, iar pe cealaltă parte a Răutului, să fie pe unde a hotărnicit pan Malai şetrar şi cu megiaşii.

Iar la aceasta este credinţa domniei noastre, a mai sus scrisului, noi Ştefan voevod şi credinţa prea iubitului meu frate Petru şi credinţa tuturor boierilor noştri: credinţa panului Isac, credinţa panului Petru vornic, credinţa panului Şandru, credinţa panului Negrilă, credinţa panului Cozma, credinţa panului Grincovici şi a panului Talabă pârcălabi de Hotin, credinţa panului Coste şi a panului Condre pârcălabi de Neamţ, credinţa panului panului Petrică şi panului Toader pârcălabi de Cetatea Nouă, credinţa panului Arbure portar de Suceava, credinţa panului Hrană spătar, credinţa panului Şarpe postelnic, credinţa panului Săciuan ceaşnic, credinţa panului Stârcea stolnic, credinţa panului Caţelean comis şi credinţa tuturor boierilor noştri moldoveni, mari şi mici.

Iar după viaţa noastră, cine va fi domn, din copiii noştri sau din neamul nostru pe cine îl va alege Dumnezeu să fie domn al ţării noastre Moldova, acela să nu-l clintească dania şi întărirea noastră, ci să-i întărească şi împuternicească, pentrucă noi i-am dat şi întărit, pentru drepata lui slujbă.

Iar pentru mai mare putere şi întărire a tuturor celor mai sus scrise, am poruncit credinciosului nostru pan Totruşanu logofăt să scrie şi să atârne pecetea noastră la această carte a noastră.

A scris Oanţa la Suceava, în anul 7025 (1517) Decembrie 15.

Original slav, traducere.
Publicat după: *Documente privind istoria României A.Moldova, veacul XVI*, vol.I. Bucureşti, 1953, p.111-112, doc.107, (în continuare DIRAM).

● *1525 (7033) februarie 12. Hârlău.- Carte domnească de întăritură de la Ştefan cel Tânăr mănăstirii Moldoviţa, ţinutul Suceava pentru jumătate de sat peste râul Bâc, dăruită de fostul visternic Ieremia. Menţiune documentară a satului pe malul stâng al Bâcului, în dreptul satului Chişinău, care mai târziu s-a numit Râşcani.*

Din mila lui Dumnezeu, noi Ştefan voevod, domn al Ţării Moldovei. Facem cunoscut cu această carte a noastră tuturor celor ce o vor vedea sau o vor auzi citindu-se, că a venit înaintea noastră şi înaintea boierilor noştri sluga noastră Ieremia fost visternic, de buna voia lui nesilit de nimeni nici asuprit, şi a dat dreapta sa ocină şi cumpărătura sa, jumătate de sat, pe cealaltă parte a Bâcului, în dreptul Băii lui Albaş, la Fântâna Mare, jumătate de sus şi cu balta şi cu moara pe Bâc, pe care această jumătate de sat el a cumpărat-o dela Iacob, fiul lui Oţel pisar şi dela nepotul lui, Aver, din privilegiul bunicului lor Oţel pisar ce a avut el dela străunchii noştri, dela Iliiaş şi dela Ştefan voevozi. Aceasta a

dat sfintei noastre mânăstiri dela Moldaviţa, unde este hramul Blagoveştenia Preacuratei Născătoare de Dumnezeu şi unde este egumen rugătorul nostru chir Ioanache cel scurt.

De aceia noi, văzând dania lui ce a dat de bună voia sa, deasemeni şi dela noi am dat şi am întărit aceste toate mai sus scrise să fie ale acestei sfinte mânăstiri a noastre de la noi uric, cu tot venitul, neclintit niciodată, în veci.

Iar hotarul acestei mai înainte zise jumătăţi de sat, care este de cealaltă parte a Bâcului, în dreptul Băii lui Albaş, la Fântâna Mare, jumătate de sus şi cu balta şi cu moara pe Bâc, să fie din sus după hotarul vechi, iar din jos să fie începând dela zăgazul iezerului Cheşenăului, în afară de hotarul lui Şarpe postelnic, până la vârful dealului, care este pe Togatin. Acesta este tot hotarul.

Iar la aceasta este credinţa domniei noastre, a mai sus scrisului, noi Ştefan voevod şi credinţa preaiubitului frate al domniei mele Petru şi credinţa boierilor noştri credinţa panului Hrană vornic, credinţa panului Negrilă, credinţa panului Talabă, credinţa panului Grincovici, credinţa panului Vlad pârcălab de Hotin, credinţa panului Cârje şi a panului Scripco pârcălabi de Neamţ, credinţa panului Grozav pârcălab de Cetatea Nouă, credinţa panului Barbovschi portar de Suceava, credinţa panului Huru spătar, credinţa panului Liciul postelnic, credinţa panului panului Toader visternic, credinţa panului Felea ceaşnic, credinţa panului Zbierea stolnic, credinţa panului Hârsu comis şi credinţa bierilor noştri moldoveni, mari şi mici.

Iar după viaţa noastră, cine va fi domn al ţării noastre, dintre copiii noştri sau din neamul nostru sau iarăşi pe ori cine îl va alege Dumnezeu să fie domn al ţării noastre Moldova, acela să nu clintească dania noastră, ci să împuternicească şi să întărească.

Iar pentru mai mare putere şi întărire a tuturor celor mai sus scrise, am poruncit credinciosului nostru pan Toader logofăt să scrie şi să atârne pecetea noastră la această carte a noastră.

A scris Dumiru Popovici, la Hârlău, în anul 7033 (1525) luna Februarie 12.

Original slav, traducere.
Publicat după: DIRAM, veacul XVI, vol.I, p.224-225, doc.198.

● *1548 (7056) martie 1, Iaşi - Iliaş Rareş voievod întăreşte lui Bran Mihuţ, Ion şi Simion jumătate din seliştea Hruşca. Prima menţiune a localităţii Hruşca.*

Din mila lui Dumnezeu, noi Iliaş voevod, domn al Ţării Moldovei. Facem cunoscut cu această carte a noastră tuturor celor ce o vor vedea sau o vor auzi citindu-se, că a venit înaintea noastră şi înaintea boierilor noştri moldoveni, Neacşa şi sora ei Anghelina, fiicele lui Coste Posadnic, de bună voia lor, nesilite de nimeni nici asuprite şi au vândut ocina şi dedina lor dreaptă, din uricul lor drept şi din privilegiul de împărţeală, ce au avut ei dela vărul domniei mele Ştefan voevod cel Tânăr, jumătate din seliştea Hruşca, până la gura Curvei, Şi au vândut-o slugilor noastre, lui Bran şi Mihuţă şi Ion şi Simion, pentru două sute şi optzeci de zloţi tătăreşti.

Şi s-au sculat slugile noastre Bran şi Mihuţ şi Ion şi Simion, şi au plătit deplin toţi aceşti bani mai sus scrişi, 280 de zloţi tătăreşti, în mâinile Neacşei şi surorii ei Anghelinei, fiicele lui Coste Posadnic, înaintea noastră şi înaintea boierilor noştri.

De aceea noi, văzând tocmeala lor de bunăvoie şi plata deplină şi noi deasemeni şi dela noi am întărit slugilor noastre, lui Bran şi lui Muhuţă şi lui Ion şi lui Simion această mai înainte zisă jumătate de selişte, anume Hruşca, până la gura Curvei, ca să le fie lor şi dela noi uric şi cu tot venitul lor, şi copiilor lor şi nepoţilor lor şi strănepoţilor lor şi

răstrănepoţilor lor şi întregului lor neam cine li se va alege, cel mai apropiat neclintit niciodată, în veci.

Iar hotarul acestei mai înainte zise jumătate de selişte din Hrusca, până la gura Curvei, să fie din tot hotarul, jumătate, iar dinspre alte părţi, după hotarul vechi, pe unde au folosit din veac.

Iar la aceasta este credinţa domniei noastre a mai sus scrisului noi Iiaş voevod şi credinţa preaiubiţilor mei fraţi: Ştefan şi Constantin şi credinţa boierilor noştri: credinţa panului <Efrem Huru, credinţa panului Petrea Cârcă, credinţa panului Borcea vornic, credinţa panului>◆ Şandru, credinţa panului Sturza şi a panului Moghilă pârclabi de Hotin, credinţa panului Huru şi a panului Miron pârcălabi de Neamţ, credinţa panului Iaţco şi a panului Ghianghea pârcălabi de Cetatea-Nouă, credinţa panului Petru Varticovici portar de Suceava, credinţa panului Iurie spătar, credinţa panului Dan vistier, credinţa panului Harbor postelnic, credinţa panului Hamza, credinţa panului Petraşco ceaşnic credinţa panului Neagul stolnic, credinţa panului Plaxa comis şi credinţa tuturor boierilor noştri moldoveni, mari şi mici.

Iar după viaţa noastră, cine va fi domn al ţării noastre, din fraţii noştri sau din copiii noştri sau din neamul nostru sau iarăşi pe ori cine îl va alege Dumnezeu, să fie domn al ţării noastre Moldova, acela să nu clintească dania şi întărirea noastră, ci să împuternicească şi să întărească pentrucă le-am dat şi le-am întărit, fiindcă şi-au cumpărat pentru banii săi dreptţi şi curaţi.

Iar pentru mai mare putere şi întărir a tuturor celor mai sus-scrise, am poruncit credinciosului nostru pan Matiiaş logofăt să scrie şi să atârne pecetea noastră la această carte a noastră.

A scris Mihăilă Bora la Iaşi, în anul 7056 (1548) luna Martie 1.

Copie slavă, traducere.
Publicat după: DIRAM, veacul XVI, vol.I, p.556-557, doc.499.

● *1548 (7056) Martie 12.- Iliaş Rareş-voievod întăreşte lui Stănilă Ghedion şi lui Bratu jumătate din satul Hrusca.*

Din mila lui Dumnezeu, noi Ştefan voevod, domn al Ţării Moldovei. Facem cunoscut cu această carte a noastră> tuturor celor ce o vor vedea sau o vor auzi citindu-se, că a venit înaintea noastră şi înaintea boierilor noştri moldoveni Magduşca şi fratele ei Frăţiian, fiii Stancăi...◆ <Crăciun şi Nigoară, şi surorile lor Urâta şi Dragna şi Ciomordea, fiii Neagşei toţi copii lui Coste Posadnic, de bună voia lor, nesiliţi de nimeni, nici asupriţi <si au vândut ocina şi dedina lor dreaptă din>◆ privilegiul dela vărul domniei mele Ştefan voevod cel Tânăr, din jumătate de sat din Hruşca, partea de sus. Aceasta au vândut slugilor noastre Stănilă şi Ghidion şi <Bratu, pentru 200 de zloţi tătăreşti>◆.

<Şi s-au sculat slugile noastre Stănilă şi Ghidion şi Bratu>...◆ şi au plătit deplin toţi aceşti mai sus scrişi 200 de zloţi tătăreşti, în mâinile Magduşcăi şi fratelui ei Frăţiian, fiii Stancăi...◆ şi a surorilor lor Urâta şi Dragna şi Ciomordea, fiii Neagşei, toţi nepoţii lui Coste Posadnic, înaintea noastră şi înaintea boierilor noştri.

Deci noi, văzând tocmeala lor <de bună voie şi plata deplină şi noi deasemenea şi dela noi am dat şi am întărit> slugilor noastre, lui Stănilă şi lui Ghedion şi lui Bratu, această mai înainte zisă jumătate de sat din Hruşca, partea de sus, ca să le fie lor dela noi uric şi cu tot venitul, neclintit niciodată, în veci...◆

Însă această jumătate de sat să fie în două părţi: o parte să fie numai a lui Stănilă şi iarăşi altă parte a lui Ghedion şi a lui Bratu, lor şi copiilor lor şi nepoţilor lor şi

strănepoţilor lor <şi răstrănepoţilor şi întregului lor neam, cine li se va alege cel mai apropiat, neclintit niciodată,>◆ în veci.

Iar horatul acestei mai înainte zise jumătăţi de sat din Hruşca, partea de sus, să fie tot hotarul jumătate, iar dinspre alte părţi, <după hotarul vechiu, pe unde au folosit din veac>◆.

<Iar la aceasta este credinţa domniei noastre, a mai sus scrisului>◆, noi Iliaş voevod şi credinţa preaiubiţilor <mei fraţi>◆: Ştefan şi Constantin şi credinţa boierilor noştri: <credinţa>◆ panului Efrem Huţu, credinţa <panului Petrea Cârcă, credinţa panului Borce vornic, credinţa panului Şandru, credinţa panului Sturza şi a panului Moghilă>◆ pârcălabi de Hotin, credinţa panului Huru şi a panului Miron>◆ pârcălabi de Neamţ, credinţa panului <Iaţco şi>◆ a panului Ghianghea pârcălabi de <Cetatea Nouă, credinţa panului Petru Varticovici portar de Suceava, credinţa panului Iurie spătar, credinţa panului Dan vistier, credinţa panului Hârbor postelnic, credinţa panului Hamza, credinţa panului Petraşco ceaşnic, credinţa panului Neagul stolnic, credinţa panului Plaxa comis şi credinţa tuturor boierilor noştri moldoveni, mari şi mici>◆.

Iar după viaţa noastră, cine va fi domn al ţării noastre, din fraţii noştri sau din copiii noştri sau din neamul nostru sau iarăşi pe ori cine îl va alege Dumnezeu, să fie domn al ţării noastre Moldova, acela să nu <le clintească dania şi întărirea noastră, ci>◆ să le împuternicească şi să întărească, pentrucă <le-am> dat şi le-am întărit, pentrucă ei şi-au cumpărat pe banii drepţi şi curaţi.

<Iar pentru mai mare putere şi întărire a tuturor celor mai sus scrise, am poruncit>◆ credinciosului nostru pan Matiiaş logofăt <să scrie>◆ şi să atârne pecetea noastră la această carte a noastră.

<A scris>...◆ în anul 7056 (548), luna Martie 12.

Copie slavă, traducere.
Publicat după: DIRAM, veacul XVI, vol.I, p.564-566, doc.505.

● *1576 (7084) aprilie 25.- Carte domnească de întăritură de la Petru Şchiopul, dată lui Drăguş, fost ureadnic de Iaşi, pentru satul Chişinău in ţinutul Lăpuşnei, cu morile pe apa Bâcului, cumpărat de acesta de la Vasutca drept 500 galbeni tătăreşti.*

Petru voievod, cu mila lui Dumnezeu domn al Ţării Moldovei. Iată a venit înaintea noastră şi înaintea boierilor noştri Vasutca, fiica Maricăi, nepoata lui Eremia, ce a fost vistiernic, ce s-au chemat în călugărie Evloghie, strănepoata lui Vlaicul, de bună voia ei, de nimeni silită nici asuprită, şi a vândut ocina şi moşia ei dreaptă, un sat cu numele Chişinăul pe Bâc, în ţinutul Lăpuşnei, şi cu mori în Bâc, din ispisocul de întăritură, pe care l-a avut strămoşul ei Vlaicul de la Ştefan voievod cel Bătrân, şi l-a vândut slugii noastre lui Drăguş, ce a fost ureadnic în Iaşi, drept 500 galbeni tătăreşti. Şi, sculându-se sluga noastră Drăguş, a plătit deplin toţi acei mai sus scrişi bani, 500 zloţi tătăreşti, în mâinile Vasutcăi, fiica Maricăi, nepoata lui Eremia vistiernicul, strănepoata lui Vlaicul, înaintea noastră şi înaintea boierilor noştri. Iar acel uric, pe care l-a avut ea, încă l-a dat în mâinile slugii noastre Drăguş înaintea noastră şi înaintea sfatului nostru. Drept acea, văzând noi a lor de bună voie tocmeală şi plată deplină, şi noi deasemenea i-am dat şi i-am întărit slugii noastre lui Drăguş mai sus numitul sat, pentru ca să-i fie şi de la noi ocină şi cumpărătură cu tot venitul. Altul să nu se amestece înaintea acestei cărţi a noastre.

Domnul a spus.

Scris în Iaşi în anul 7084 (1576) aprilie 25.

Pecete domneacă aplicată de ceară roşie.
Marele logofăt a învăţat şi a iscălit.
Jos în dreapta iscălitura pisarului: Bârlădean.

Original slav, traducere.
Publicat după: *Moldova în epoca feudalismului*, vol.I, Chişinău, 1961, p.89-90, doc.34, (în continuare MEF).

● *1608 (7116) august 20. Iaşi.- Carte domneacă de întăritură de la Constantin Movilă-voievod slugii sale Grigorie, fiul lui Miron, şi rudelor sale pentru satul Buecani pe râul Bâc. Prima menţiune documentară a satului Buiucani.*

Io Constantin Moghila voevod, din mila lui Dumnezeu, domn al Ţării Moldovei. Iată au venit înaintea boierilor noştri, mari şi mici, Gligorie, fiul lui Miron şi vărul lui, Timotin, fiul lui Ion Zanciu şi Caisin, fiul lui Ciumeş şi Sava, fiul lui Cârstea şi Stratin, toţi nepoţii lui Hodor şi deasemeni vărul lor, Toader, fiul lui Tudoran şi fratele lui, Moldovan, nepoţii Părascăi şi ni s-au plâns cu mare jeluire şi cu mare mărturie, spunând aşa, că uricul ce au avut bunicii lor, Hodor şi Părasca, dela Ştefan voevod cel Bătrân pe satul Buicani ce este la <Lăpuşna> pe Bâc şi cu loc de iaz de moară pe Bâc, acest uric s-a pierdut din cauza tătarilor, când am venit domnia mea în ţara domniei mele, din cetatea Hotinului cu oşti leşeşti, atunci au prădat tătarii ţara noastră.

De aceia noi, văzând asemenea plângere şi astfel de mărturie şi noi deasemeni şi dela noi am dat întărit acestor mai sus scrişi oameni acel mai sus zis sat, anume Buecanii, ca să le fie dela noi uric şi ocină şi cu tot venitul. Şi altul nimeni să nu se amestece, înaintea acestei cărţi a noastre.

Scris în Iaşi, anul 7116 (1608) August 20.
Domnul a poruncit.
Stoici mare logofăt a învăţat. Şi a iscălit, Stroici logofăt <m.p.>
Nicoară <a scris>.

Original slav, traducere.
Publicat după: DIRAM, veacul XVII, vol.II, Bucureşti, 1953, p.171-172. doc.222.

● *1608 (7117), octombrie 5. Iaşi.- Carte domnească de întăritură de la Constantin Movilă-voievod, marelui postelnic Chiriţă Dumitrache pentru o parte din satul Buecani, cumpărată de la Gligorie, fiul lui Miron, şi rudele sale cu 150 taleri.*

Io Constantin Moghila voevod, din mila lui Dumnezeu, domn al Ţării Moldovei. Iată au venit înaintea noastră şi înaintea boierilor noştri moldoveni, mari şi mici slugile noastre Gligore, fiul lui Miron şi verii lui Timotin, fiul lui Ion Zincu şi Casil, fiul lui Ciumeş şi Sava, fiul lui Cârstea şi Stratin, toţi nepoţi lui Hodor şi iarăşi verii lor, Toader, fiul lui Tudoran şi fratele lui, Moldovan, nepoţii Parascăi, de bun voia lor, nesiliţi de nimeni, nici asupriţi şi au vândut dreapta lor ocină şi dedină din ispisocul de mărturie, pe care l-au avut ei dela însumi domnia mea, pe toate părţile lor, cât se vor alege din sat din Buecani, în ţinutul Lăpuşnei, pe Bâc şi cu loc de iaz şi de moară. Aceasta au vândut credinciosului şi cinstitului boier, Chiriţă Dumitrachi mare postelnic, pe o sută şi cinzeci

de taleri numărați. Și s-a sculat credinciosulu nostru Chiriță Dumitrachi mare postelnic și a plătit deplin toți acești bani mai sus zișI, 150 de taleri în mâinile tuturor acestor oameni mai sus scrișI.

Și acel ispisoc de mărturie încă l-au dat în mâinile credinciosului nostru Chiriță Dumitrachi mare postelnic.

Deci noi am văzut tocmeala lor de bună voie și plata deplină, iar noi iarăși am dat și am întărit mai sus scrisului credinciosului nostru, Chiriță Dumitrachi mare postelnic, acea mai sus scrisă parte de ocină din sat din Buecani, cât se alege partea lor, ca să-i fie lui dela noi uric și ocină cu tot venitul. Și altul să nu se amestece, înaintea acestei cărți a domniei mele.

Scris la Iași, în anul 7117 (1608) Octombrie 5.

Insuși domnul a spus.

Io Constantin voevod <m.p.>

Stroici mare logofăt a învățat. Și a iscălit, Stroici logofăt <m.p.>

Original slav, traducere.
Publicat după: DIRAM, veacul XVII, vol.II, p.182, doc.239.

● *1609 (7117), august 4, Iași.- Constantin Movilă voievod întăreşte lui Dumitrachi Chiriţă mare postelnic satul Măliceni şi părţi din satele Colăcelul, pe Sărăţele, Răiceni, Buecani, Lieşti, Berbenţeni, Dumeşti cu locuri de iazuri şi de mori şi seliştea Becheni, pe Prut.*

Din mila lui Dumnezeu, noi, Io Constantin Moghila voevod, domn al Țării Moldovei. Facem cunoscut cu această carte a noastră tuturor celor ce o vor vedea sau o vor auzi citindu-se, că au venit înaintea noastră și înaintea tuturor boierilor noștri moldoveni, mari și mici , slugile noastre, Ghervasie și fratele lui, Târgolea și Ion și alt Ion, copiii lui Iachim și rudele lor, Ionașco și Neagul, fiii lui Maxin și deasemeni, rudele lor, Bordea și Negrea, fiii...◆ toți nepoții lui Maxin Podoleanu și strănepoții lui Simion Căptar, de bună voia lor, nesiliți de nimeni și nici asupriți și au vândut a lor dreaptă ocină de dedină, din uric ce a avut bunicul lor Simion Căptar dela Ștefan voevod cel Bătrân, un sat anume Mălicenii, ce sunt pe pârâul Chigheci, ce este în ținutul Chigheciului și au vândut credinciosului nostru boier, pan Dumitrachi Chiriță mare postelnic, pentru trei sute taleri de argint. Și le-a plătit deplin.

Și întru aceasta, deasemeni au venit înaintea noastră și înaintea boierilor noștri sluga noastră, Bătie, fiul lui Șoimul cel bătrân și rudele lui: Prigoci, fiul Piticoaei și Nechifor și Ion, fiii Vrancei, toți nepoți lui Șoimul și asemenea rudele lor, Ion și Trifan, fiii Simănasăi și Leuștean și fratele lui, Nistrea, fiii lui Ion Turcul, nepoții lui popa Țintea, iarăși de bună voia lor, nesiliți de nimeni, nici asupriți și au vândut dreapta lor ocină și dedină, din privilegiu ce au avut bunicii lor mai sus scrișI, Șoimul și popa Țintea, dela...◆ voevod, o seliște, anume Bechenii, pe Prut, ce este în ținutul Chigheciului și au vândut, deasemeni boierul nostru Chiriță Dumitrachi postelnic, pentru două sute de <galbeni> ungurești. Și le-a plătit lor deplin.

Și întru aceasta, deasemeni a venit înaintea noastră Trifan, fiul Mușei, nepotul Milei și Tomii, de bună voia lui și a vândut dreapta sa ocină și dedină și cumpărătură a bunicilor lui mai sus scrișI, Milea și Toma, din uric ce a avut de cumpărătură, Milea și Toma, dela cel mai dinainte Petru voevod, a treia parte din satul Colăcelul, pe Sărăţele, ce este în ținutul Chigheciului și a vândut deasemeni lui pan Dumitrachi Chiriță postelnic, pentru optzeci taleri.

Şi deasemeni a venit înaintea noastră sluga noastră Leontie, fiul lui Ispas, nepotul lui...◆ iarăşi de bună voia lui şi a vândut dreapta sa ocină şi dedină, din uric, ce a avut bunicul lui, dela Ştefan voevod, o parte din Răiceni, la Mlehna, ce este în ţinutul Chigheciului şi a vândut deasemeni boierului nostru, lui Chiriţă Dumitrachi postelnic, pentru patruzeci de taleri.

Şi întru aceasta, deasemeni au venit înaintea noastră sluga noastră Gligorie, fiul lui Miron şi rudele lui: Timotin, fiul lui Ion Zanciu şi Caisin, fiul lui Ciumeş şi Sava, fiul Cârstei şi Istratie, toţi nepoţii lui Hodor şi Toader şi Moldovan, fiii lui Tuduran, nepoţii Părascăi, de bună voia lor şi au vândut dreapta lor ocină şi dedină, din ispisoc de mărturie ce au avut ei dela domnia mea, toată partea lor ce se va alege din satul Buecani, ce este în ţinutul Lăpuşnei, la Bâc şi cu loc de iaz şi de moară au vândut deasemeni lui Dumitrachi Chiriţă postelnic, pentru o sută şi cincizeci taleri.

Şi deasemeni au venit înaintea noastră slugile noastre Anton şi fratele lui, Bratul, de bună voia lor şi au vândut dreapta lor ocină şi cumpărătură, din ispisoc de mărturie, ce au avut dela domnia mea, toată partea lor ce se va alege dintr'un sat Lieşti, pe Botna Mare şi cu loc de iaz, în Botna, ce este în ţinutul Lăpuşnei, ce le-a fost cumpărătură, dela Stamatie Grecul şi au vândut deasemeni lui Chiriţă Dumitrachi postelnic, pentru şaptezeci taleri.

Şi deasemeni a venit înaintea noastră Ivan, iarăşi de bună voia lui şi a vândut dreapta sa ocină şi cumpărătură din acelaşi sat Lieşti, pe Botna Mare, ce-i este cumpărătura dela Lupul, fiul...◆, nepotul lui Lie, toată partea lui, ce se va alege şi a vândut deasemeni lui Chiriţă Dumitrachi postelnic, pentru treizeci taleri.

Şi deasemeni au venit înaintea noastră slugile noastre Crăciun spătar şi Bondea şi Dumitru şi Cârstoae şi alţi răzeşi, de bună voia lor s-au tocmit cu boierul nostru, Chiriţă postelnic, ca să aibă a stăpâni Chiriţă postelnic jumătate dintr-un iaz, ce este pe Botna Mare, în satul Lieşti şi cu ţărmul de către răsărit. Însă această jumătate din acest iaz şi cu moară, ce este făcut, să fie lui Crăciun şi lui Bondea şi lui Dumitru şi Cârstoae şi altor răzeşi şi cu ţărmul de către apus.

De aceia să-i fie dela noi, cu tot venitul.

Şi deasemeni au venit înaintea noastră popa Andronic şi fratele lui, Bărbânţă fost armaş, fiii lui Drăghici Bărbânţă şi nepotul lor, Gavril, fiul lui Ieremia Bărbânţă stolnic şi rudele lor: Mihăiţă şi sora lui, Anghelina, fiii lui Lazor şi Mar◆, fiul Agafiei şi Gavril, fiul Mărinei, toţi nepoţii şi strănepoţii lui Toader Bârbânţă şi ai surorii sale, Anii şi ai lui Mariş, iară de bună voia lor şi au vândut dreapta lor ocină şi dedină, din privilegiu ce au avut bunicile lor, Mărusea şi Ana, dela Ştefan voeovd cel Bătrân, jumătatea de jos a satului Berbenţeni, pe Crasna şi cu loc de iaz şi de moară în Crasna şi au vândut deasemeni lui Chiriţă Dumitrachi postelnic, pentru două sute de taleri.

Şi deasemeni au venit înaintea noastră Nastea şi sora ei Părasca, fiicele lui Gligorie Roşca, nepoatele lui Toma, strănepoatele lui Mariş şi Anei, de bună voia lor şi au vândut dreptele lor ocine şi dedine, din aceleaşi privilegii, din acelaş sat Berbenţeni, din jumătate, a treia parte şi cu partea lor, din loc de iaz şi de moară, pe Crasna şi au vândut iarăşi lui Chiriţă Dumitrachi postelnic, pentru treizeci de taleri.

Şi deasemeni au venit înaintea noastră Ion şi fraţii lui, Gavril şi Nechita şi Vasilie şi sora lor, Nastasia, fiii lui Simion şi ai Chirenii, nepoţii lui Portărescul, iarăşi de bună voia lor şi au vândut dreapta lor ocină şi cumpărătură a tatălui lor, Simion şi Chireni, din a patra parte, din satul Dumeşti, jumătate, pe Prut, ce este în ţinutul Iaşi, din ispisoc de mărturie, ce ei au avut dela însumi domnia mea şi au vândut deasemeni lui Chiriţă Dumitrachi postelnic, pentru patruzeci taleri de argint. Şi le-a plătit totul, deplin, înaintea noastră şi înaintea boierilor noştri.

De aceia, toate ocinile mai sus scrise şi părţile de ocine să fie <boierului> nostru mai sus zis Chiriţă Dumitrachi postelnic, şi dela noi uric şi ocină şi întărire, cu tot venitul, lui şi nepoţilor şi strănepoţilor şi răstrănepoţilor şi întregului lui neam, cine i se va alege mai deaproape, neclintit niciodată, în veci.

Iar hotarul acestor ocine mai sus scrise şi părţi de ocine, câte se vor alege din tot locul, cât este pentru folosinţă, iar dinspre alte părţi, să fie din toate părţile după vechile hotare, pe unde au folosit din veac.

Şi la aceasta este credinţa domniei noastre a mai sus scrisului, noi, Io Costantin Moghila voevod şi credinţa boierilor noştri: credinţa panului Nistor Ureache mare vornic de Ţara de Jos, credinţa panului Petraşco mare vornic de Ţara de Sus, credinţa panului Gheorghe pârcălab de Hotin, credinţa panului Stănislav şi Vicol pârcălabi de Neamţ, credinţa panului Manole şi leca pârcălabi de Roman, credinţa panului Isac Balica, hatman şi pârcălab de Suceava, credinţa panului Ghenghea spătar, credinţa panului Cărăiman ceaşnic, credinţa panului Lozenschi stolnic, credinţa panului Nicoară Prăjescul vistier, credinţa panului Vorontar comis şi credinţa tuturor boierilor noştri moldoveni, mari şi mici.

Iar după viaţa şi domnia noastră, cine va fi domn dintre fraţii noştri sau dintre copiii noştri sau din neamul nostru sau, iarăşi, pe oricine va alege Dumnezeu să fie domn ţării noastre Moldova, aceasta să nu le strice întărirea noastră, ci să-i dea şi să-i întărească, pentrucă-i sunt drepte ocine şi cumpărătură pe drepţii şi proprii săi bani.

Iar pentru mai mare putere şi tărie tuturor acestor mai sus scrise, am poruncit credinciosului şi cinstitului nostru boier, pan Lupul Stroici mare logofăt, să scrie şi pecetea noastră să o lege la această adevărată carte a noastră.

A scris Arsenie Nebojatco la Iaşi, în anul 7117 <1609> luna August 4.

Costantin voevod <m.p.>

Şi a iscălit logofăt <m.p.>

Original slav, traducere.
Publicat după: DIRAM, veacul XVII, vol.II, p.237-240, doc.311.

● *1610 (7119) decembrie 18. Iaşi.- Carte domnească de întăritură de la Constantin Movilă voievod marelui postelnic Dumitrache Chiriţă pentru satul Buecani pe Bâc, cumpărat de la Vasian vitiernicel.*

Io Costantin Moghila voevod, din mila lui Dumnezeu, domn al Ţării Moldovei. Iată au venit înaintea noastră şi înaintea boierilor noştri slugile noastre, Văsian vistiernicel şi fratele lui, Sava, fiii Creţul, nepoţii Ileanii şi deasemeni verii lor, alt Vasian păhărnicel şi fratele lui, Ionaşco păhărnicel, fiii lui Crăhan, nepoţii lui Petrea Crăhan, de bună voia lor, nesiliţi de nimeni, nici asupriţi şi au vândut ocina şi dedina lor dreaptă, din privilegiul de cumpărătură, pe care l-au avut strămoşii lor dela Ştefan voevod cel Bătrân şi cel de întărire dela Ioan Despot voevod, au vândut două părţi din tot satul Buecani, care este pe Bâc, care se împarte în şase părţi şi cu loc de iazuri şi de mori la Bâc, care este în ţinutul Lăpuşnei. Aceasta au vândut credinciosului nostru boier pan Dumitrache Chiriţă Paleolog mare postelnic, pe...◆ taleri de argint.

Şi întru aceasta, a venit înaintea noastră Andronic Râşca, fiul Drăgăluşei, nepotul Nastei Buecoae şi vărul său, Ilie cu fratele lui, fiii Sohicăi, nepoţii altei Nasta, sora lui Bllan, tot de bună voia lor şi au vândut ocina şi dedina lor dreaptă, din aceleaşi direse mai sus scrise din acel sat Buecani, care se împarte în şase părţi, iarăşi două părţi.

Aceasta au vândut boierului nostru pan Dumitrachi Chiriţă mare postelnic, pe...◆ taleri număraţi. Şi le-a plătit lor deplin, înaintea noastră şi înaintea boierilor noştri.

De aceia, să-i fie lui şi dela noi uric şi <ocină şi>◆ întărire cu tot venitul. Şi altul să nu se amestece.

Scris la Iaşi, în anul 7119 (1610) Decembrie 18.
Domnul a spus.
Costantin voevod <m.p.>
Pătraşco mare logofăt a învăţat. Şi a iscălit <m.p.>
Nebojatco <a scris>.

O traducere românească din sec.XVIII, a doua jumătate.
Publicat după: DIRAM, veacul XVII, vol.II, p.335-336, doc.449.

● *1616 (7125) noiembrie 29. Iaşi.- Carte domnească de întăritură de la Radul Mihnea voievod marelui vistiernic Constantin Roşca pentru satul Chişinău pe râul Bâc, cumpărat de la Salomia, jupâneasa lui Drăguş cu 180 ughi de aur.*

Io Radul voevod, din mila lui Dumnezeu domn al Ţării Moldovei. Iată a venit, înaintea noastră şi înaintea boierilor noştri moldoveni Salomia cneaghina lui Drăguş fost vornic, împreună cu fiii săi, Cârstea şi Vasile şi cu nepoţii lor, Nicola şi Ionaşco şi Anghelina, fiii lui Ştefan Drăguş, nesiliţi de nimeni, nici asupriţi şi au vândut dreapta lor ocină şi cumpărătură din dreptele lor direse, un sat anume Chişineul pe Bâc, în ţinutul Lăpuşnei, cu locuri de mori în aceeaşi apă, din ispisoc de cumpărătură dela unchiul domniei mele, dela Petru voevod, pe care şi l-a cumpărat Drăguş vornic dela Vasutca, fiica Mariicăi, nepoata lui Eremia vistier, strănepoata lui Vlaicul din uricul de întărire dela Ştefan voevod cel Bătrân. Deci acest sat l-au vândut credinciosului nostru <boier>◆ Costantin mare vistier, pentru o sută şi optzeci ughi de aur roşii.

Şi s-a sculat credinciosul nostru Costantin vistier şi a dat deplin toţi aceşti mai sus scrişi, o sută şi optzeci ughi de aur roşii, în mâinile Salomiei cneaghina lui Drăguş, fost vornic şi a fiilor ei şi a nepoţilor lor, dinaintea noastră şi dinaintea tuturor boierilor noştri. Şi atunci şi ea a dat, cu fiii săi, în mâinile lui, diresele pe care le-au avut pentru acel sat, acel ispisoc dela unchiul domniei mele, Petru voevod şi uricul dela Ştefan voevod cel Bătrân.

Pentru aceea, domnia mea dacă am văzut tocmeala de bună voie între dânşii şi plata deplină, şi noi deasemenea am dat şi am întărit credinciosului nostru boier, Costantin Roşca mare vistier, acest sat înainte zis anume Chişineul pe Bâc, să-i fie şi dela noi ocină şi cumpărătură, cu toate hotarele lui cu veniturile care sunt pe ele, neclintit niciodată în vecii vecilor. Şi altul să nu se amestece, înaintea acestei cărţi a noastre.

Scris la Iaşi, în anul 7125 (1616) luna Noembrie 29 zile.
Domnul a poruncit.
Gheanghea mare logofăt a învăţat.
Gheanghea logofăt am iscălit <m.p.>
Dumitru <a scris>.

Original slav, o traducere românească din 1816 august 21.
Publicat după: DIRAM, veacul XVII, vol.IV, Bucureşti, 1956, p.66, doc.92.

● *1617 (7125) martie 12.- Radu voievod întăreşte lui Constantin Roşca mare vistier a treia parte din satul Cândeşti ţinutul Sucevei, jumătate din satul Oncani*

şi jumătate din seliştea Turbureni ţinutul Hârlău şi a treia parte din satul Băiceni, şi satul Chişinău ţinutul Lăpuşna.

Din mila lui Dumnezeu, noi Io Radu voevod Mihnea, domn al Ţării Moldovei. Facem cunoscut cu această carte a noastră tuturor celor ce o vor vedea sau o vor auzi citindu-se, că acest adevărat boier credincios al nostru, pan Costandin Roşca mare vistier ne slujeşte drept şi credincios.

Deci noi, văzând slujba lui dreaptă şi credincioasă, l-am miluit cu deosebita noastră milă şi i-am dat şi i-am întărit în ţara noastră, Moldova, ocina lui dreaptă, a treia parte din satul Cândeşti, partea de jos, pe Siret şi cu vad de moară la Siret, care este în ţinutul Suceava. Care această a treia parte îi este schimb cu Ionaşco, fiul lui Griga, nepotul Catrinei, pentru a patra parte din satul Ţunesti din ţinutul Hotin, pe care a dat-o cu curţi şi cu pivniţă şi cu sladniţă şu cu parte de iaz şi de moară şi încă i-am mai dat o sută şi treizeci de taleri, bani gata şi doi boi şi un tâmbar[183] de postav turcesc. Care această parte din Ţunesti i-a fost cumpărătură de la Nastasia, fiica lui Mintea, nepoata lui Drăgăşan. Şi diresele de cumpărătură ce le-a avut dela Costandin voevod şi de întărire dela Ştefan voevod Tomşa, încă i le-a dat în mână.

Pentru aceea, să-i fie lui şi dela noi această a treia parte din Cândeşti, cu tot venitul.

Şi întru aceea, dăm şi întărim boierului nostru mai sus spus, Costandin Roşca mare vistier jumătate de sat din Oncani şi jumătate din seliştea Turbureni, care este în ţinutul Hârlău, jumătatea de sus, partea de cătră[184] Botoşani, cu curţi şi cu iazul de jos şi cu moară şi cu jumătate din alt iaz, care este la pârâul care vine dinspre Orăşeni, din ispisocul de cumpărătură pe care l-a avut dela Ştefan voevod, care-i este lui cumpărătură dela Drăgan, fiul lui Dumitru uricar, nepotul lui popa Cozma, pentru patru sute de galbeni ungureşti, din privilegiul de cumpărare care l-a avut bunicul lui, popa Cozma, dela Alexandru vodă, care-i fusese şi lui cumpărătură dela Gavriil şi fratele său Isac, fiul lui Maxim Udrea.

Şi iarăşi cealaltă jumătate din acel iaz este dinspre Orăşeni pe care l-a cumpărat dela Mărica femeia lui Lupul pah<ărnicel>, fiica popei Toma, nepoata popei Cozma, pentru patruzeci de taleri număraţi. Pentru aceea, să-i fie lui şi de la noi, cu tot venitul.

Şi iarăşi dăm şi întărim lui Costandin Roşca vistier a treia parte din satul Băceni care este în ţinutul Hârlău partea din mijloc şi cu loc de iaz, din ispisocul de cumpărătură ce-l are dela domnia mea, care-i este cumpărătură dela sluga noastră Pătraşco Udrea, pentru trei sute de taleri, din ispisocul de cumpărătură ce l-a avut dela Costandin vodă, care i-a fost cumpărătură dela Crăciun şi fratele lui Gavril, fiii lui Petrica. Pentru aceea să-i fie lui şi dela noi cu tot venitul.

Şi întru aceea iarăşi dăm lui Costandin Roşca vistier un sat anume Chişinăul care este în ţinutul Lăpuşna pe Bâc şi cu loc de iaz şi de moară la Bâc, din ispisocul de cumpărătură ce l-a avut dela domnia mea, care-i este cumpărătura dela Salomia, cneaghina lui Drăguş fost vornic şi dela fiii ei, Cristea şi Vasilie şi dela nepoţii lor Nicolai şi Ionaşco şi Anghelina, copiii lui Ştefan Drăguş pentru o sută şi optzeci de galbeni ungureşti, din ispisocul de cumpărătură, pe care l-a avut dela unchiul domniei mele, Petru voevod. Care acest sat îl cumpărase Drăguş vornic dela Vasutca, fiica Maricăi, nepoata lui Ieremia vistier, strănepoata lui Vlaicul, din uricul de întărire dela Ştefan voevod cel Bătrân.

Pentru aceasta toate aceste sate şi părţi de ocine mai sus scrise să-i fie dela noi boierului nostru credincios mai sus spus, pan Costandin Roşca vistier, uric şi ocină şi

[183] Manta căptuşită cu blană.
[184] Cătră, rom. în copie.

întărire cu tot venitul, lui copiilor lui nepoţilor şi strănepoţilor şi răstrănepoţilor şi întregului său neam, cine i se va alege mai de aproape neclintit niciodată în vecii vecilor.

Iar hotarul acestor ocine mai sus scrise să fie pe părţi, cât va alege din tot locul cât va fi de folosinţă, iar dinspre alte părţi <să> fie din toate părţile după hotarele cele vechi, pe unde au folosit din veac.

Iar la aceasta este credinţa domniei noastre, a mai suscrisului, noi Io Radul voevod Mihnea şi credinţa preaiubitului fiu al domniei mele, Alixandru voevod şi credinţa boierilor noştri, credinţa panului Goia mare vornic al Ţării de Jos, credinţa panului Nicoară mare vornic al Ţării de Sus, credinţa panilor Iacomie şi Ionaşco pârcălabi de Hotin, credinţa panilor Gheorghe şi Ciolpan pârcălabi de Neamţ, şi credinţa panilor Manole şi Duca pârcălabi de Roman, credinţa panului Mihul hatman şi pârcălab de Suceava, credinţa panului Bernat postelnic, credinţa panului Dumitrache ceaşnic, credinţa panului Gheorghe stolnic, credinţa panului Mihai Furtună comis şi credinţa tuturor boierilor noştri moldoveni mari şi mici.

Iar după viaţa şi domnia noastră cine va fi domn, din copiii noştri sau din neamul nostru sau iarăşi pe oricine îl va alege Dumnezeu să fie domn al ţării noastre, Moldova, acela să nu-i clintească întărirea noastră ci să-i dea şi să-i întărească, pentrucă-i sunt ocine şi cumpărături drepte pentru banii săi proprii şi drepţi.

Iar spre mai mare putere şi întărire a tuturor celor mai sus scrise, am poruncit credinciosului şi cinstitului nostru pan Ionaşco Ghianghea mare logofăt să scrie şi să atârne pecetea noastră de această adevărată carte a noastră.

A scris Nebojatco, anul 7125 <1617> Martie 12.

Copie slavă, traducere.
Publicat după: DIRAM, veacul XVII, vol.IV, p.114-116, doc.154.

● *1620 (7128) aprilie 28. Iaşi.- Zapis de danie de la Maria, soţia lui Chiriţă Dumitrache, mănăstirii(Sf.Sava) din Ierusalim pentru satul Buecani în ţinutul Lăpuşna.*

Eu giupăniasa M<a>riia po<ste>lnicias<a> a răpăusatului Chiriţei Dumitrachi post<e>lnicului Paleolog. Mărturisescu eu cu ciastă scriso<a>re a me cum mi s'au tă<m>plat a vini din Ţara Leşască după mo<a>rtea dumisale a giupănu-meu, a optul<ea> an, dec'am vinit în ţar<ă>, eu dintru ce mi-au fost prilejul din ocinele mele ci-au fost cu<m>părate depreauna cu giupănu miau, am socotit ş'am miluit di-am întărit Svănta mănăstire Erusalimul cu un sat anume Buecanii,ce-i la ţănutul Lăpuşnei, pentru sufletul giupănu-meu, al postelnicului, şi pentru sufletul meu.

Pentr'aceia nime să n'aibă a să mesteca dintru fraţii dumisale a post<e>lnicului, nici de nepoţii dumisale, nici de rudele mele, nici de strein<i>, nime să n'aibă a să mesteca. E<ar> cine va vre să strice dare şi 'ntăritură no<a>stră ce-am întărit svănta mănăstire, acela om să hie neertat de Domnul Dumnăzău şi de Svănta Precistă, Maica Preacurat<ă> şi procliat şi triflet[185] şi anatema de toţ<i> *părinţii* şi de 12 apostoli şi de toţ<i> prorocii şi de toţ<i> svinţii sărafimii. Să hie neruşiit în veci.

Pentru mai mar<e> credinţ<ă> am pus peceat<e> ca să să ştie.

Scris la Iaşi, v<ă>l<ea>to 7128 <1620> *luna* Ap<rilie> 28 *zile*.

Mardarie <a scris>.

[185] Rupt în parte.

Original românesc.
Publicat după: DIRAM, veacul XVII, vol.IV, p.466-467, doc.588.

● *1620 (7128) Mai 4. Iaşi.- Gaşpar voievod întăreşte Mănăstirii "Sf.Sava" de la Ierusalim, satul Buecani pe Bâc, dăruit de Marica, cneaghina lui Chiriţă postelnicul.*

Io Gaşpar voevod, din mila lui Dumnezeu, domn al Ţării Moldovei. Iată a venit înaintea noastră şi înaintea boierilor noştri Marica, cneaghina răposatul Chiriţă postelnic, nesilită de nimeni, nici asuprită şi a dat şi miluit Sfânta mânăstire a Erusalimului, unde este hramul Învierea lui Isus Hristos, dreapta ei ocină şi dedină, un sat anume Buecanii, pe Bâc, ce este în ţinutul Lăpuşna, care le-a fost cumpărătură, împreună cu panul ei Chiriţă postelnic din privilegiul de cumpărătură ce-au avut dela Costantin voevod, pentru sufletul panului ei, Chiriţă postelnic şi pentru sufletul ei.

Pentru aceea, nimeni dintre oamenii lor să nu aibă treabă cu acest sat. Iar cine se va ispiti să strice dania şi întărirea noastră, acela să nu fie iertat de Domnul Dumnezeu şi de Preacurata lui maică şi de toţi sfinţii şi de 318 părinţi de la Nicheia şi să aibă parte cu Iuda şi cu trei ori blestematul Arie şi cu alţi necredincioşi Jidovi care au strigat asupra domnului şi a lui Hristos, sângele lui asupra lor şi asupra copiilor lor.

Şi altul să nu se amestece înaintea acestei cărţi a noastre.

Scris la Iaşi, în anul 7128 <1620> Mai 4.

Însuşi domnul a poruncit.

Dumitru <a scris>.

<Pe verso:> In lipsa milostivirii lui pan Gheanghea mare logofăt, de la curte, cu Nebojatco logofăt <m.p.>

Copie slavă, traducere din 1795
Publicat după: DIRAM, veacul XVII, vol.IV, p.470, doc.593.

● *1621 (7129), aprilie 5. Iaşi.- Carte domnească de danie de la Alexandru voievod Mănăstirii Galata din Iaşi pentru satul Buecani în ţinutul Lăpuşna.*

Io Alexandru voievod Iliaşovici, din mila lui Dumnezeu, domn al Ţării Moldovei. Am dat şi am întărit rugătorilor noştri, monahii de la Sfânta mănăstire Galatia un sat anume Buicani, care este în ţinutul Lăpuşnei, care este pe Bâc cu loc de moară, din ispisocul de la Gaşpar voievod, pe care ei l-au avut de danie şi de miluire de la Mărica, cneghina răposatului Chiriţă Dumitrachi postelnic, pentru sufletul şi iertarea păcatelor domnului ei.

De aceea, să fie şi de la noi Sfintei mănăstiri cu tot venitul.

Şi altul să nu se amestece.

La Iaşi, în anul 7129 <1621> aprilie 5.

Însuşi domnul a poruncit.

Io Alexandru voieod <m.p.>

Ghianghea mare logofăt a învăţat şi am iscălit <m.p.>

Tăutul <a scris>.

Original slav, traducere.
Publicat după: DIRAM, veacul XVII, vol.V, Bucureşti, 1957, p.40-41, doc.42.

● *1641 (7149) august 4. Iaşi.- carte domnească de întăritură de la Vasile Lupu voievod călugărilor de la Mănăstirea Sfânta Vineri şi de la Mănăstirea Balica ambele din Iaşi să strângă zeciuiala din satele Chişinău şi Borceşti.*

Io Vasile Lupu voievod, din mila lui Dumnezeu domn al Ţării Moldovei. Dat-am carte domniei mele rugătorilor noştri, călugărilor de la mănăstire de la Sfânta Vineri şi de la Mănăstire Balicăi, ca să fie tari şi puternici cu carte domniei mele a lua a zecea din toată pâine, şi den fân, şi din legumi, şi din in şi cânepă, şi den tot venitul la sat, la Chişinău, fie cine va fi arat acolo, pre hotarul acelui sat a mănăstirei, ori călăraş, sau cine va fi, de la toţi, să aibă a lua a zece. Şi cari vecini de colo vor fi arat pre iure, print-alte hotare, să aibă a le lua a zece şi de colo.

Aşijdere şi la Borceşti, la selişti mănăstirei, cine va fi arat acolo, pre ocina mănăstirei, ori călăraş, ori curten, ori ţăran, sau fie cine va fi, de la toţi să aibă a lua a zece.

Dereptu aceea nime să nu cuteze a opri preste carte domniei mele întralt chip să nu fie.

Insăşi domnul a poruncit.
La Iaşi, în anul 7149, august 4.
Pecetea domnească, aplicată cu chinovar.
Jos, în dreapta, iscălitura pisarului: Ş Ianachi.

Original traducere.
Publicat după: MEF, vol.IV, Chişinău, 1986, p.30-31, doc.5.

● *1642 (7150), aprilie 28. Iaşi- Carte domnească de poruncă de la Vasile Lupu voievod pârcălabilor din Lăpuşna prin care le cere să hotărnicească moşia satului Chişinău, care aparţinea Mănăstirii Sfânta Vineri din Iaşi.*

Io Vasile voievod, din mila lui Dumnezeu domn al Ţării Moldovei. Scriem domnia me la slugile noastre, la părcălabii de Lăpuşna, dămu ştir, deca veţi vedea carte domniei mele, iar voi, să mergeţi la sat, la Chişinău, şi să strângeţi oameni buni şi bătrâni, şi dinprejur mejiaşi, şi să socotiţi cum veţi şti mai cu direptul, cu sufletele voastre, să alegeţi hotarul satului Chişinăului despre alte hotare şi să puneţi şi stâlpi, ce este a Sfintei mănăstiria Sfintei Vineri. Şi în ce chip veţi afla mai cu direptul, să faceţi şi o scrisoare, să ne daţi ştire.

Aceasta scriem domnia mea, altfel să nu fie.
Însuşi domnul a poruncit.
La Iaşi, în anul 7150, aprilie 28.
Pecetea domnească, aplicată cu chinovar.
Gavril, vel logofăt.
Jos, în dreapta, iscălitura pisarului: Ş Ion.

Original, traducere.
Publicat după: MEF, vol.IV, p.49-50, doc.13.

● *1646 (7154), februarie 2. Iaşi.- Rezumat al unui zapis de împărţire a unor moşii între care satul Mânceşti pe Bâc. Prima menţiune documentară a satului Mânceşti, ulterior Munceşti.*

Gligore Ureche mare vornic în Ţara de Jos, Gheorghiţă Ştefan mare sluger, Roşca mare fost vistier, Cărăiman fost pitar, Pavăl vornic de gloată, Ionaşcul Rusul pârcălab, Sturza, Jorea vornic, Gligoraşcu Jorea şi Isac Mesihnescul, toţi nepoţii Mierăi pârcălabul, îşi împart moşiile unchiului lor, Miera, şi altele de la moşii lor, arătându-se ce părţi le se cuvine fiecăruia din satele: Mănceşti pe Bâc, ţin.Lăpuşna, Criceşti ţin.Vaslui, Pădureni, din ţin.Iaşi, Piscani, Măciucaşii de Jos, Leurdeşti, Măciucaşii de Sus, Ruptura, Bârzăeşti şi Româneşti.

Publicat după: *Catalogul documentelor moldoveneşti din Arhiva Centrală a statului*, vol.I, Bucureşti, 1957, p.364, doc.1848 (În continuare C.D.M.).

● *1658 (7166) ianuarie 12. Iaşi- Rezumat al unui zapis de schimb de moşii, prin care satul Buiucani întră în posesia lui Ramandi, fost vistier.*

Macarie egumenul şi soborul m-rii Galata de Sus fac schimb cu Ramandi, fost vistier, nepotul Dumitrachi Chiriţă postelnic, primind de la acesta părţi ocină din seliştea Măleşti, pe Prut, ţin.Iaşi şi 100 de matce bune, cu care a cumpărat de la femeia Statie blănariul, nişte vii de la Buciumi, pe Valea Cozmoae şi dându-i satul Buiucani de pe Bâc, ţin.Lăpuşna, care a fost mai înainte a lui Chiriţă postelnic, dar l-a dăruit mănăstirii.

Martori: Ionaşco Rusul, mare logofăt, Panaiot, mare uşier şi alţii.

Scrie Dumitraşco Veisa, uricar.

Publicat după: C.D.M., vol.III, Bucureşti, 1968, pag.85, doc.303.

● *1666 (7174), martie 2. Iaşi.- Carte domnească de întăritură de la Duca Voevod postelnicului Toader pentru satul Buecani în ţinutul Lăpuşna.*

Io Duca voevod, din mila lui Dumnezeu domn al Ţării Moldovei. Adecă domnia mea m-am milostivit şi am dat boiarinului nostru, lui Toader postelnicul, a sa dreaptă ocină şi moşie, satul Buecanii, ce sintu la ţinutul Lăpuşnei, care sat l-au fostu pus zălog dreptu nişte bani la răposatul Dabija vodă. Domnia mea m-am milostivit şi i-am ertat toţi banii acea înapoi şi l-am miluit cu acea ocină, ca să hie dreaptă ocină şi moşie în veaci, cum i-au fost şi mai nainte, cu tot vinitul. Şi cine-i va ara sau va cosi pre acest hotar a boiarinului nostru, ce mai sus scriem, ori târgoveţii de Chişinău, ori alţi oameni, ca să le ia a zecea şi nime să nu cuteaze a ţinea sau a opri "înaintea acestei cărţi a domniei mele" ѣ[186].

Altfel să nu fieѣ.

Însuşi domnul a poruncitѣ.

La Iaşi, în anul 7174, martie 2ѣ.

Urme ale peceţii mici domneşti, aplicate cu ceară roşie.

Iscălitura domnului: Io Duca voevoda.

Original în limba română.
Publicat după: MEF, vol.V, Chişinău, 1987, p.141, doc.56.

● *1666, august 2. — Iliaş Alexandru-voevod întăreşte lui Hrisoscul, fost medelnice, ginerele lui Ionaşco Rusul, fost mare logofăt, satul Vistearnicii de la*

[186] În continuare semnul "ѣ" va indica formulă în limba slavonă.

ţinutul Orheiului pe care i-l luase Dabija-Vodă ca să-l dea târgoveţilor din Chişinău. Prima menţiune documentară a satului Visterniceni.

Io Iliiaş Alixandru Voevoda, Bojii milostiu gospodari Zemli Moldavscoi.

Adecă au vinit înnaintea noastră şi înnaintea boiarilor noştri moldoveneşti a mari şi a mici boiarinul nostru Hrisoscul ce-au fost medelnicear şi au făcut jalobă înnaintea noastră pentru un sat anume Vistearnicii la ţinutul Orheiului carele au fost al său de moşie despre socru-său Ionaşco Rusul ce-au fost logofăt mare şi i l-au luat Dabija Vodă fără de voia lui şi l-au dat târgoveţilor din Chişinău pentru ca să s(ă) mărească hotarul târgului şi boiarinului nostru lui Hrisoscul plată pentr'acel sat nu i-au făcut. Acmu văzind jaloba lui socotit-am Domniia mea din satele Dabijei Voda şi i-am dat satul Sascutul la ţinutul Putnei cu vecini şi cu mori şi cu vii şi cu tot vinitul ca să-i fie lui dreaptă ocină şi moşie şi danie şi miluire în veaci. Aşijderea şi tu vătămane şi voi săteani din Sascut dea acmu înnainte să aveţi a asculta de boiarinul nostru ce mai sus scriem, de Hrisoscul ce-au fost medelnicear întru tot după poronca lui.

In lalt chip să nu fie. U, Ias lt 7174 av.2 dni.

(L.P.)

Iliiaş Alexandru Voevod

Original românesc.
Publicat după: Sava A. *Documente Lăpuşna*, p.99-100, doc.76.

● *1668 (7176), februarie 9...- Zapis de mărturie de la Ion fiul Anghelinei, şi Filip, nepotul Ghinescul, despre vânzarea de către ei a unor părţi din satele Stolniceni şi Drăguşeni, în ţinutul Lăpuşnei, în care ca martor figurează vornicul de Chişinău, Panfil.*
7176, februarie 9.

Adec eu, Ion, ficiorul Anghelinii, nipotul lui Pavăl şi Filip, nipotul Ghinescului, al doile văr lui Ioan, scrim noi şi mărturisâm cu acest adivărat zapis al nostru, cum am vândut a noastră dreaptă ocină şî moşâe, ci am avut noi despre părinţii noştrii. Eu, Ioan, am vândut partea mâni-mea aceli noi, şi eu, Filip, am vândut partea tătâni-lui, a Ghinescului, dentr-on bătrân, den sat den Stolniceni, den partea den sus, şi dentr-on bătrân, iarăş de la sat de la Drăguşăni, iară den bătrânul den sus, ci este trăci pe valea Târnuşâi, la ţinutul Lăpuşnii, den bătrânul moşului nostru lui Nicoară, ce sî va alege, partea părinţâlor noştri, ce să va alegi ce mai sus scriem.

Aceste părţi le-am fost vândut dumisali, lui Darii, ce au fost spatar mari, sî dumisali i s-au prelejât di i s-au perdut dresâli, când primineala lui Vasâli vodă. Deci noi, fiind tot aci oameni, cari am luat deplină platâ de la dumisali, den zâlile lui Vasâli vodă, după prada tătarâlor, când au prădat ţara, am luat eu, Ioan, 80 lei şi am luat eu, Filip, 30 lei.

Deci dumnealui, spătar, dac ş-au perdut dresâli, poftituneau dumnealui de am vinit şi am făcut dumisali dresâli de iznoavî, şi am făcut aceste zapesî ali noastre dinaintea dumisali Panfil...[187], vornicul de Chişnău, şi dinaintea dumisali, Iordachi armaşu, şi dinaintea Strătulat Potlog, de Lăpuşna pârcălab, şi dinaintea dumisali, Ionaşcu Buşâlî, şi dinaintea lui Mirăuţu, vornicul de Bubuiaj, şi lui Mihăilă Dascalu de acolo, şi dinaintea lui Mărcilat de Topceni.

[187] Cuvânt nedescifrabil în original din 6-7 litere.

Şi pentru credinţa eu, Ioan, şi eu Filip, pusu-neam peceţili noastre, şi noi, câţi mai sus sântem scriş într-acest zapis, toţ am iscălit.

Şi eu, Pătraşcu Dascalu, am scris zapisul, ca să să crează şi să să ştii.

Iscăliţ: Ion, Filip, Panfili, Mergelat martur, Iordachi armaşu.

Comisâia hotărâturilor ţânutului Orhei.

Copia aceasta, poslăduindu-să den cuvânt, esti întocmă cu orghinalul, şi s-au încredinţat cu iscălitura cilenului şi punirea peceţii împărăteşti. Anul 1819, luna noembrie, 20 zile.

Cilen Sicăraş.

(L.P.).

Pismovoditel Beldiman.

Copia de pe un suret românesc.
Publicat după: MEF, vol.V, p.205-206, doc.84.

● *1669, aprilie 24. - Duca-Voevod întăreşte stăpânirea lui Luca pârcălabul de Chişinău, care l-a însoţit şi la Ţarigrad, asupra seliştei Pulberenii din fundul Cogâlnicului cu valea Buciumului, pe Târnuşa în ţinutul Lăpuşnei.*

Noi Duca Vvod cu mila lui Dumnezeu Domn Ţării Moldovei.

Facem înştiinţare pentru adevăratu şi credinciosu boerul nostru Luca pârcălab de Chişinău că slujindu mai înnainte la alţi domni ce au fost mai înnainte de noi şi la vreame în pământ străin au slujit şi Domnii Meale când am fost însumi Domnie Mea în Ţarigradu, unde este scaunul cinstitii înpărăţii şi acum slujeşti Domnii Meale şi a Ţării noastre cu driaptă credincioasă slujbă. Pentru aceia şi Domnie Mea dacă am văzut a lui driaptă şi credincioasă slujbă l-am miluit pre dânsul osăbit de a noastră milă, i-am dat şi l-am miluit cu o selişte anume Pulberenii, ce este în fundul[188] Cogâlnicului cu Vale Buciumului pe Ternuşea în ţinut Lăpuşnii, care acel loc au fost mai înainte drept domnescu de către ocolul târgului nostru Lăpuşnii, carea selişte au fost cumpărătură soctru-său Carabăţ pârcălab dela Cârstea Drăguş şi dela frate-său Vasile, ficiorii lui Drăguş vornic, ce au fost driaptă ocină şi moşie şi danie de ispisocul ce au avut tatăl lor Drăguş vornic dela Petru Vvod. După aceae răposatul Vasilie Vvod au răscumpărat acel loc dela Cărăbăţ pârcălab şi i-au fost plătit pe giumatat, iar după aceia cându au venit Ghiorghie Stefan Vvod cu Domnie în pământul nostru au dat acel loc carea mai sus criem credincios slugii noastre Lucăi pârcălab, ginerile lui Cărăbăţ pârcălab precum au fost a lui şi nu i-am plătit deplin, iar după aceia cându au venit Ghica Vvodu la Domnie au făcut asupra Lucăi vicleşug şi au arătat cum că Luca au ţinut cu Ştefan Vod., cându s'au sculat Ştefan Vod spre Domnie la Vasile Vvod şi au fost luat acel sat şi deresurile ce au avut, iar după aceia cându au venit la Domnie Ştefan Vod cel tânăr, ficior răposatului Vasilie Vod, iar Luca au făcut mare jalobă pentru acel sat, deci Vasilie Vvod au socotit au luat seama şi n'au aflat pre Luca nici într'un vicleşug, ce s'au milostivit şi au dat acel sat Pulberenii cu tot locul şi cu tot venitul precum au arătat noao şi dresuri dela Ştefan Vod cel tânăr şi de întăritură dela răposatul Istratie Dabejă Vvod. Pentru aceia şi Domnie Mea am dat şi am miluit şi am întărit cu acel sat Pulberenii, ce este în fundul Cogâlnicului, cu vale Buciumului, pe Ternuşea pe sluga noastră şi boer Luca pârcălab ca să-i fie şi di la Domnie Mea driaptă ocină şi moşie şi

[188] În al doilea suret în loc de "fundul" scrie "găiana".

miluire şi uric şi întăritură lor şi ficiorilor lor neclintită niciodată în veaci şi altul ca s(ă) nu s(ă) mai amestice.

Insuş Domnu au poruncit.
In Eş let 7177, apr.24.
Noi Duca Vvod
(L.P.)
Andrii Mihul
Asămine de pe sârbii din cuvânt în cuvânt s'au tălmăcit de mine 1796, apr.5.
Andrei Tălmaciu căpitan

Copie.
Publicat după: Sava A. *Documente Lăpuşna*, p.106-107, doc.85.

● *1670 (7178), aprilie 25. Chişinău.- Rezumat al unui zapis de vânzare-cumpărare a satului Isacova din ţinutul Orhei, care conţine interesante date de epocă. Dintre acestea evidenţiem faptul că zapisul în cauză a fost întocmit la Chişinău şi că în acel an şi ceva mai înainte a iernat la Chişinău Ahmet-paşa de Silistra.*

Luchiana, fiica Mariei, strănepoata lui Danciu, fost pârcălab, cu soţul său Gligoraş şi feciorul Mitrofan dau lui Andrei Mihuleţ, pârcălab de Orhei şi jupânesei sale Fianta, partea lor de ocină din satul Isacova, ţin.Orhei, cu vatră de sat, pomet, ţarină, fânaţ şi vaduri de mori, pentru 20 de lei bătuţi, iertându-i şi de gloabă. Cu aceşti bani şi-au scos capetele de la Senca, vătaful de hânsari şi fraţii lui Pavăl şi Gavril, plătindu-le o pagubă la nişte unelte ale acestora făcută în iarna când Ahmet, paşa de Silistra, a iernat la Chişinău. Nimeni dintre rude şi oameni de-ai lor n-au putut să-i ajute. Martori: Chiriac Durac stegarul, Loghin pârcălabul, Gheorghieş pârcălab de Lăpuşna, Iane şoltuzul şi alţii. Scrie Vasile Ciohoranul.

Original românesc.
Publicat după: CDM. vol.III, p.410, doc.1938.

● *1671, ianuarie 8, Chişinău.- Vasile Suriceanu vinde partea sa de moşie din Hruşova de pe Ichel, lui Necoară şi fraţilor acestuia, Stratulat şi Andreica. Document important prin faptul că a fost întocmit la Chişinău şi figurează ca martori Gavril pârcălabul de Chişinău şi Cazacul şoltuzul de Chişinău.*

Adecă eu Vasile Suriceanul şe cu femăia mea Măriia şe cu toţi feciorie mie, scrieu şe mărturisescu cu estu zapis al miu, cum eu am vândut partea mea toată den sat den Hruşova, cât să va alege den câmpu şi den sat şe cu vadu de moară în Ichil, o am vândut dumisali lui Necoară cu fraţăi săi anumi Strătulat şe Andreica dreptu 60 de lei bătuţi, (bani cu camătă luaţi)[189], şe 4 boi buni de negoţ, ca să fie lor moşei şe cuconelor şe nepoţilor şe a toată sămenţăia lor şe la tocmeala noastră mulţi oameni s'au tâmplat anumi dumnealui Gavril pârcălabul de Chişinău şe Vasilie Stancul de Turlueşti şe Micul, ginerele Dolocăi de Mărteneşti şe Toader snă Doloca ot tam şe Zota vătavul de Boşcana şe Scridon vătavul ot

[189] Cuvinte adăugite între rânduri.

Micăuţi, şe Vasilie ot Negreşti şe Andiiu ot Păşcani şe Ion ot tam şe Aftenie ot Drăbuşeani şi Căzacul şultuzul ot Chişănău şe Budul ot tam.

Şe pe aista zapis ca să-ş facă şe drease domneşti. Deci noi toţi văzându de bună voei tocmal şe deplin plată, noei toţi am iscălit şi ne-am pus degeteli ca să să ştie.

U Chişinău, let 7179, ghen.8 dni.

az Gavril pârcălabul iscal.

az Matei iscal	Zota vătav	Vasilie Stancul
Luca Frâncul	az Vasilie iscal	az Scridon vătav iscal
az Micul iscal	az Toader Doloca iscal	Andreiu
Ion	Aftenie	Budul

(L.P.)

Colecţia dlui Ioan Pelivan.

Pecetia mare rotundă cu tuş negru, reprezintă un sfânt îmbrăcat în zale. Din legendă pare a se desprinde cuvântul Chişinău.

Original românesc

Publicat după: Sava A. *Documente privitoare la târgul şi ţinutul Orhei*, Bucureşti, 1944, p.129-130, doc.126 (în continuare Sava A. *Documente Orhei*).

● *1676, iulie 8.- Călugăriţa Dorofteia dăruieşte Episcopiei Huşilor trei dugheni ce are în târgul Chişinăului.*

Adecă eu călugăriţa Dorofteia ce petrec la episcopie la Huş scriu şi mărturisăsc cu cest direpţ zapis al mieu de nime silită nice nevoită, ce de a mea bună voe am dat sântei episcopii dela Huş trei dugeane la Chişinău cu tot vinitul ce vor avea pentru sufletul mieu şi pentru sufletul feciorului mieu Toader când s'au îngropat la episcopie. Şi zapisul s'au făcut dinnaintea dumisali Miron logofetul cel mare şi dumnealui Sturzea Ilie vel dvornic şi dimnealui Apostolachii vel spătar şi dumnealui Dumitraşco vel păharnic şi dumnealui Todiraşco vel vistearnic şi dumnealui Gavriliţă biv dvornic şi dinaintea altor boiari carii s'au tâmplat acolo, pentru cesta lucru nime din ruda mea sau din giupânului mieu sau din nepoţii miei sau strenepoţii miei, nime să n'aibă a să amesteca căce o am dat eu pentru sufletul mieu şi pentru sufletul fiiului lui mieu Toader, iar cine să va amesteca la daaniia noastră unii ca aceia să fie trecleaţi şi porecleaţi şi afurisiţi de 318 otţă ce-au fost în cetatea Nicheiului şi de 4 ev(an)ghelişti şi să-i înghită pământul ca pre Dathan şi Aviron.

Pre mai mare credinţă ne-am i iscălit şi ne-am pus şi peceţile ca să fie de credinţă.

[*]Şi eu Dorofteia însă mi-am pus deagetul ca să s(ă) ştie.

Dorofteia. Lt 7184, iuli 8 dni.

Miron vel logofăt iscal Apostolachie vel spăt.

Gavril Costachi biv dvornic.

Dumitraşco vel ceaşnic Todiraşco vel vist iscal.

Original românesc

Publicat după: Sava A. *Documente Lăpuşna*, p.131, doc.106.

● *1680 (7188), ianuarie 27. Iaşi.- Carte domnească de poruncă de la Duca-Voievod pârcălabului de Chişinău Năstasie şi fostului căpitan Frăţăman cu*

[*] Locul amprentei degitale.

poruncă să determine hotarele ocinii lui Andrei Mihuleţ în satele Spărcoceani, Ceucani şi Highidaşi. Prima menţiune documentară a satului Ceucani, viitorul cartier Cecani al Chişinăului.

Io Duca, voevod, cu mila lui Dumnezeu domn al Ţării Moldovei[t]. Scriem domnia mea la boearul nostru, la Năstasie vistearnicul, pârcălabul de Chişinău, şi la sluga noastră, la Frăţiman, ce au fostu căpitan. Vă dăm ştire, dacă viţi vedea cartea domniei meale, iar voi să mergeţi la sat, la Spărcoceani, ce suntu pre valea Hlubocei, lăngă Chişinău, şi să întrebaţ de răzeaşi de acolo, şi de megiaşii de penprejur, cătă parte de ocină easte a Mihului, a bătrânului în Spărcoceani, aleasă şi stălpită, şi căte părţi de ocină au cumpărat Andrei Mihuleţ, pârcălabul. Să aflaţi peste tot cătă să va alege partea lui Mihuleţ.

Aşijderea, să aibă a socoti şi la sat la Ceucani, ce iaste lăngă Spărcoceani: să întrebaţi de răzeaşii de acolo, cătăi partea Mihului bătrânului şi stălpită east sau ba, şi cât preţ, sare socoti că faci aceaste părţi a lui Mihuleţ. Să întrebaţi pre răzeaşi, ce le va fi preţul, să li plătească ei, iar de nu, să aveţi a faci o mărturie pre cât să va alege ocina lui Mihuleţ, să hie volnic Mihuleţ a le vinde. Şi cine le va cumpăra să-i fie cu aşezare, să nu zică răzeaşii, că nu s-au dat ştire.

Şi pentru partea lui Vasilie, ficiorul lui Ştefan Bene de Highidaşi, ce pre tată-său... în Highidaşi, şi de preunchiu său Loghin, ce iaste zălojit acea parte de ocină a lui de Highidaşi la sluga noastră, la Andrei Mihuleţ pârcălabul, pentru şeas boi de nigoţ, ce-au dat de l-au scos de la o nevoe. Să aibă a întreba de oamenii lui Vasilie şi de răzeaşii lui cui va trebui ace parte de ocină, să dea acei şeas boi şi să ţie acea parte de ocină.

Iar de nu vor da, iarăşi să faceţi mărturie la domnia mea, cui va vinde Mihuleţ, să fie în paci, să nu zică răzăşii, că nu li s-au dat ştire. Aceasta scriem.

La Iaşi, anul 7188, ianuarie 27[t].

Însuşi domnul a poruncit[t].

O inscripţie făcută de alt pisar: "Şi faciţi direptate, să alegeţi părţile, să hie toţ răzeşi de faţă al alesul ocinei."

Peceta domnească aplicată cu chinovar.

(Iscălitură indescifrabilă) vel logofăt.

Jos iscălitura pisarului: ♣/[190]Iordache.

Original românesc.
Publicat după: MEF, vol.VI, Chişinău, 1992, p.118-120, doc.36.

● *1690 (7198), august 11. Iaşi.- Carte domnească de judecată, prin care Constantin Cantemir-voievod întăreşte Mănăstirii Galata satul Buecani în ţinutul Lăpuşnei, la care pretindeau Toader postelnicul şi Iliaş Abâza.*

Io Constantin, voievod, din mila lui Dumnezeu domn al Ţării Moldovei[t]. Adecă s-au părât de faţă înaintea domniei meale şi a tot Divanul domniei meale rugătoriul nostru Liontie, egumănul de la Svănta mănăstire Gălata, cu boiarul nostru, cu Toader postealnicul, ficiorul lui Apostolache, nepotul lui Ionăşcul, ce au fost logofăt, şi cu Ilieaş Abâza, carile ţine pre o nepoată a lui Ionaşcul logofătul pentru satul Buecanii, dela ţinutul Lăpuşnei, care acel sat Buecanii l-au dat danie Chiriţoe Svăntii mănăstire Gălăţii, hiind

[190] Semnul "♣" simbolizează amprenta degetală a subsemnatului.

dreaptă ocina sa, precum ne-au arătat Liontie egumănul şi zapisul cel de danie de la Chiriţoe.

Iar pre urmă s-au fost sculat Ramandi cel bătrân, hiind nepot Chiriţăi, şi neştiind că easte dat acel sat Buecanii danie mănăstirei de Chiriţoae, l-au fost dat şi el danie lui Ionăşcul logofătul.

Apoi, având pără la Divan Ionăşcul logofătul cu călugării de Gălata, au rămas călugării pe Ionaşcul logofătul, căci s-au aflat (mai înte) dat danie de Chiriţoe mănăstirii. Şi au ţinut mănăstirea satul Buecani păn la domnia lui Ştefăniţă vodă.

Apoi s-au sculat Măcarie ci au fostu egumăn la Gălata, şi având Măcarie prieteşug cu Ramandi, au făcut meşteşuguri ş-au făcut schimbu, de-au dat satul Buecani pe un sat anume Măleştii de pe Prut. Şi au dat Ramandi satul Buecani, iar lui Ionăşcul logofătul şau fost dar şi zapisăl, şi cel de danie de la Chiriţoae, şi cel de schimbu de la Măcarie egumănul, pe mănuli lui Ionăşcul logofătul, cari-l s-au aflat la mănuli nepoţilor lui Ionăşcul, la Toader postealnicul şi la Ileiaş Abăza; cari şi acela zapis de la Măcarie egumănul s-au aflat făcut cu meşteşugur şi n-au fostu cu peceatea mănăstirii, ce au fostu cu altă peceate.

Deci, domnia mea şi împreun cu tot svatul domniei meale socotim ş-am jiudecat, ş-am datu rămasi pe Toader postealnicul şi pe Ilieaşi Abăza, nepoţii lui Ionaşcul logofătul, să naibă treabă cu satul Buecanii, ce să-l ţie mănăstirea Galata, macar c-au fostu şi danie de la Ramandi lui Ionăşcul, sau c-au fost făcut schimbătur. N-au încăput Ramandi să dea danie căci au fostu dat mai dei(nte) de Chiriţoae danie, mănăstirii şi s-au luat zapisăl de la dânşii şi s-au datu la mâna egumănului Liontie.

Iar pentru dreasăli satului Măleştilor aşea au datu sama egumănul: cum nu ştie nimică, nici au ţinut mănăstirea satul Măleştii nici odată.

Iar de s-ar afla aceal dreasă pe Măleşti undeva, ori la mănăstire, sau aiurili, să aibă as da pe mănule nepoţilor lui Ionăşcul logofătul, să-şi ţie ei moşia satul Măliştii. Şi aceasta pară să nus mai părască nici dănăoar în veaci peste cartea domniei meale.

Însuşi domnul a poruncit[t].

La Iaşi, anul 7198, august 11[t].

Pecetea mare domnească aplicată cu chinovar. Legenda: "✤Io Constantin voievod, domn al Ţării Moldovei".

Tudos Dubău, mare logofăt, a iscălit.

Original românesc.
Publicat după: MEF, vol.6, p.150-153, doc.52.

● *1712 (7220), iulie 14. Iaşi.- Carte domnească de poruncă de la Nicolae Mavrocordat-voievod egumenului Mănăstirii Sfânta Vineri Neofit să ia zeciuiala din toate veniturile unei părţi a Chişinăului, care aparţinea acestei mănăstiri.*

Io Nicolae Alexandru voevoda, din mila lui Dumnezeu domn al Ţării Moldovei[191]. Dat-am carte domniei meale rugătoriul nostru, lui Neofit, egumănul de la Sfânta mănăstiria Sfânta Vineri, şi pre cini va trimite la moşie Sfintei mănăstiri, la hotarul târgului Chişănăului, carea parte iaste a Sfintei mănăstiri, ca să fie volnic cu carte domniei miale a lua de a zeace din pâine şi din făn, şi din grădini, şi din tot locul, tot venitul. Oricini, ce hrană ar hi având pe moşia mănăstiri, toţi să aibă a da de zeace, după obicei. Şi nimea să nu stă împrotiva cărţii domniei miali.

[191] În original în limba slavonă

Aceasta scriem.
U Iaş, let 7220 iuli 14.
Pecetea mare domnească aplicată cu chinovar.
Legenda: "Io Nicolai Alexandru..."[192]
Vel logofăt ucil.

Original românesc.
Arhiva Academiei de Ştiinţe a Republicii Moldova (în continuare A.A.Ş.R.M.).
F.18, R.10, D.25.

● *1720 (7229), decembrie 21. Iaşi.- Carte domnească de întăritură de la Mihai Racoviţă-voievod neamului Creţuleştilor pentru şapte bătrâni şi lui Gavril pentru un bătrân din satul Vovinţeni, în ţinutul Lăpuşnei. Prima menţiune documentară a satului Vovinţeni, contopit ulterior cu oraşul Chişinău.*

Io Mihai Răcoviţi voevoda din mila lui Dumnezeu domn al Ţării Moldovei[t]. Adecă au vinit înainte domnii meale şi înainte a lor noştri boiari, a mari şi a mici, neamul Creaţuleştilor din Vovinţeni, de la ţinutul Lăpuşnii, anume Toader, săn Strătulat, şi Ghiorghie, feciorul lui Vasilie, ot tam, şi altu Ghiorghie, ficiorul Alexandrii, şi Vasilie, săn Srătulat, şi Zaharie, săn Trifăilă, ot Vovinţeni, şi ne-au arătat o mărturie de la Vicol sărdariul, scriind cum m-au întrebat înainte la aceşti oamini, ce s-au numit mai sus, cu Gavril, ficiorul lui Crăciun, pentru moşie din Vovinţeni; şi s-au dovedit lucrul denainte sărdariului, cum săntu optu bătrăni în sat, în Vovinţeni, şi şeapte bătrăni săntu a Creaţuleaştilor, iară a opta bătrân iaste a lui Gavril, ficiorul lui Crăciun. Precum arată mărturie lui Vicol sărdariul, cu peceate lui şi a mulţi oamini buni megiiaşi; şi mărturie lui Vicol sărdariul, ne-au arătat şi ispisoc, ce le-au fost făcut domnia sa Neculai vodă, iscălit de răposatul Ion Buhuş, biv vel logofăt, numai pecete domnească n-au apucat a i să pune. Tămplându-să de care lucru, dacă am văzut domnia me mărturie lui Vicol sărdariul şi de la megiiaş, şi ispisocul de la domnia sa, Neculai vodă, am creazut; şi am dat şi di la domnia mea şi a întărit acestor oamini, ce i-au numit mai sus, lui Toader, săn Stratulat, lui Ghiorghie, săn Alexandrii, şi lui Ilie, săn Strătulat, şi Zaharii săn Trifăilă, ot Vovinţiani, ca să le fie di la domnia mea acei şepte bătrăni din Vovinţeani dreaptă ocină şi moşie, cu uric de întăritură neclătit şi neruşiait în veci.

Iară Gavril, săn Crăciun, să aibă aş ţine acea a opta bătrân. Iară într-altu chip nime să n-aibă a să mai amestica peste această adivărată cartai a domniei meale. Aceasta scriem.

In Iaşi, anul 7229, decembrie[t] 21.
Locul pecetii mari domneşti de ceară roşie. "Ilie..., vel logofăt"
Jos, în dreapta: ♣"Vasilie diacul am scris."

Original românesc.
A.A.Ş.R.M. F.18, R.10, D.30.

● *1721, mai 12. Iaşi.- Zapis de învoială dintre Necula Cazacul şi rudele lui din neamul Chiusăşti cu Toader Creţul şi rudele lui din neamul Creţuleştilor pentru stăpânirea satului Vovinţeni în ţinutul Lăpuşnei.*

[192] Text ilizibil

Adecă noi, Chiusăştii, anume Nicula Căzacul cel bătrân cu toţi ficiorii mei şi eu Onică, sănă Nacul şi a Anii, şi cu Gligorii, sănă Chiusăi, şi eu, Sandul Secul, şi eu Neculai, sănă Spărchici, şi eu, Bejana, fata Chirii, şi Ştefănie, fata Chiusăi, şi eu Irina, tij fata Chiusăi, surorile lui Gligorie, şi cu toate sămînţiilea noastri, ce sânt tot de sat de Vovinţeni di la ţinutul Lăpuşnii. Scriem şi mărturisim cu această a noastră adevărat scrisoarea ca să fie de buni mărturie şi de mari credinţă la măna Creţuleştilor şi a toată sămînţiilor, anume lui Toader cel bătrăn şi a nepoţilor lui, şi a lui Vasălie, şi a lui Ghiorghii, sănove Strătulat, şi a lui Ghiorghii, nepot al lor de soră, şi a Zaharii, şi a Condrii, ficiorii lui Trifiili, precum să (să) ştie, că avăndu noi multă pără şi gălciavă, noi între noi, pentru moşie de Vovinţeni cu Creţuleştii încă din domnie mării sale, lui Neculai vodă, din domnie dintăi şi tot nu ne-au putut aşeza pănă acumu la domnie sa Mihai vodă. Deci, acumu viindu noi aicea la Eşi tot pe poronca mării sale lui vodă şi pe carte de soroc, ca să ne întrebăm şi făcănd noi şi o carte de blăstăm, deci acmu am stătut noi bătrănii, eu Necula Căzacul cel bătrăn şi Toader Creţul cel bătrăn, depreună cu toţi ai noştri şi bătrăni, şi tineri, şi ne-am cercat din bătrăni şi ne-am întrebat cinea din cinea estea; noi, înde noi, şi ne-am aşezat şi ne-am împăcat căt să să ţie Creţăştii şi ...[193] bătrini deplină, şi noaî ne-au pus doi bătrăni şi a patra parte dintr-alt bătrăn, şi fiindu în tot satul 8 bătrăni, ce uni bătrăni au fostu stărpă şi rămăind trii părţi dintr-acel stărpă, le-am lăsat aceste trii părţi să înblea pe toţi fraţii. Deci aceşti 4 bătrăni să aibă ai ţinea neamul Creţuleştilor, uni bătrăni a Dragăi, fetei lui Zanciu, să aibă al ţinea Toader Creţul cel bătrăn cu sămănţa lui şi a fraţii lui şi cu Toader Grebencea cu sămenţie lui şi cu fraţii lui, şi alţi[194]... bătrăni, un bătrăn, ce să cheamă Dumitru Zanciu, să aibă al ţine aceştea, ce scriu mai sus, tij Creţuleştii, iar un bătrăn ce să chiamă Mărdarie Zanciu, să aibă a-l ţinea ficiorii lui Strătulat, căci l-au cumpărat Strătulat di la Mărdarie Zanciu, iar un bătrăn, ce să chiamă Căciulă, să aibă al ţinea, iar ficiorii lui Strătulat, căci rădică Vasăle, ficiorul lui Strătulat, cu sufletul lui, iar cum că l-au cumpărat tatăsău...[210] pe aeastă aşezarea ne-am aşezat şi i-am înpăcat ca să-ş ţie aceşti oameni, ce mai sus scriem, ce nu-s părţile, precum mai sus scriem, în veci de veci; şi altă gălceavă de acmu să nu mai fie şi în pomeţii lui Zanciu, nime să n-aibă treabă, numai iar aceştea Creţuleştii. Şi pentru mai mare credinţa ne-am pus şi degitele, ca să (să) crează la măna acestor oameni.

In Iaşi, anul 7229, mai 12.♣Necula Căzacul
♣Onică, sănă Anii
♣Gligor, sănă Chiusăi
♣Sandul Secheleu
♣Neculai, sănă Spărchice
Ilie Sferje, vel logofăt, martur
♣Bejana, fata Chirii
♣Ştefănie, fata Chiusăi
♣Irina, tij fata Chiusăi
♣Vasilachie, sănă Neculii Cazacului
Iscăl Iftodi, sănă Neculii Căzacul

Original românesc.
A.A.Ş.R.M. F.18, R.10, D.43.

[193] Loc rupt, 4-5 litere.
[194] Documentul e deteriorat la îndoituri, 20-30 litere.

● *1721 (7230), decembrie 4.- Carte domnească de poruncă de la Mihai Racoviţă-voieovd serdarului Apostol Leca să aplaneze conflictul dintre răzeşii satului Vovinţeni în ţinutul Lăpuşna.*

Io Mihai Racoviţ voevoda, din mila lui Dumnezeu domn al Ţării Moldovei[t]. Scriem domnia mea la creadincios boeariul nostru, Apostol Leca, sărdariul. Facem ştire, că aice au avut multă pără înainte domnii mele şi a tot sfatul nostru răzeşii de sat de Vovinţeani, de la ţinutul Lăpuşnii, pentru moşie din Vovinţeani, pentru care apoi, când au fostu mai pe urmă, socotitu-s-au ei înde ei şi s-au aşăzat de toate gălcevile lor. Şi pentru toţi, cine pre căt a ţine, şi pentru cheltuiala, ce-au fost cheltuit, să-ş întoarcă unii altue, precum arată scrisorile lor, ce ş-au fost făcut la aşezare lor, care săntu iscălit şi de dumnealui, vel logofăt. Ce după ace aşăzare a lor unii dintre dănşii n-au vrut să să ţie şi să întoarcă din cheltuială, precum arată scrisoare, ce are aşăzare; ce di iznoavă au venit iarăş cu toţii la divan, pentru care, strănd faţă, aşea i-am dat rămaşi, ca să aibă a să ţine toţi de aşăzare, ce să-u aşezat. Mai multă gălciavă să nu mai scornească. Şi iată că-ţi scriem dumitale pe scrisorile cele de aşăzare, ce săntu cu iscălitura dumisale, lui vel logofăt, precum arată acolo în scrisori, să-ş întoarcă din cheltuială unul altuie, să luaţi să plineşti de pre la dănşii, căruie cum s-a vini; carii ari mai pune pricină, să nu-s ţie de aşăzare, să le dai şi căte o certare bună la cur.

Aceasta scriem.

Let 7230, decembrie 4.

Pecetea mare domnească aplicată cu chinovar.

O iscălitură indescifrabilă.

Original românesc.
A.A.Ş.R.M. F.18, R.10, D.30.

● *1725 (7233), mai 9.- Carte domnească de miluire de la Mihai Racoviţă voievod Mănăstirii Căpriana din ţinutul Lăpuşnei pentru o moşie şi o moară pe Bâc lângă Chişinău, rămase fără stăpân după moartea serdarului Drace, şi la care pretindea fără temei Ganea.*

Suret de pre un ispisocu de danie de la Mihai voevod din văleatu 7233, mai 9.

Facem ştire cu această carte a domniei meale tuturor cui să cade a şti, pentru Dracea sardariul, carele, fiind om strein, de altă ţară, şi tămplându-i-se moarte aicea, în ţară, în viaţa lui cât au trăit ş-au cumpărat o moşie pe Bâc şi ş-au fost făcut şi moară în apa Bâcului, lângă târgul Chişinăului. Şi, neavând pe nime aicea în ţară, şi fiind obiciaiul aicea în ţară pentru cei streini, când li să tâmplă moarte şi n-au copii, ce ar avea să să ia în sama domniei, carea după moartea lui, rămăindu-i acea moşie şi cu moară în apa Bâcului, am socotit domniia mea, măcar că iaste acest obiceaiu, n-am vrut nici am priimit să-s ia în sama domnească, ce m-am milostivit şi am dat acea moară la Sfănta mănăstire Căpriana, pentru sufletul lui. A doa, fiind şi domniei meale datoriu cu o sută de lei, care i-am fost dat să-mi facă o slujbă, şi apoi n-au făcut, nici banii nu mi-au dat.

Pentru aceaia am ertat şi domniia mea acea sută de lei şi am dat acea moară şi cu moşie prinpregiur acei Sfinte mănăstiri. Însă măcar că la mutarea lui Neculai vodă când s-au dus de aicea den ţară şi tămplându-i-s şi Dracei dac-au dus la Neculai vodă în Ţara Rumânească s-au fost sculat Ganea atuncea şi au făcut meşteşug cu telpizicul[195] de a lui şi

[195] telpiz - viclean, intrigant.

au fost făcut o scrisoare de la Dracea sardariul precum să o fie dat acea moară unii copile a lui, ce-au fost-o botezat. Iară după ce-au venit Dracea iară în ţară n-au fost aşea, ce iarăşi au luat-o de la Ganea, carea pentru acestu telpizic, ce-au fost făcut el pen neştiinţa Dracii am vrut domniia mea să-i fac mare pedeapsă ce apoi iarăşi l-am ertat.

Pentru aceaia dară m-am milostivit domniia mea şi am dat acea moară acei Sfinte mănăstiri Căprieanei şi pentru banii ce mi-au fost datoriu, şi pentru sufletul lui. Încă şi călugării să aibă a-i muta oasele lui să le ducă să le îngroape la sfânta mănăstire şi să-i facă pomenire din an în an după obiciaiul creştinesc.

Iar de s-ar tămpla vro dată să mai scoaţă Ganea aceale scrisori cea le-au fost făcut vicleşug să nu i să ţie în samă nici odată pentru căci el ca un telpiz au fost făcut aceale scrisori fără ştirea Dracii. Iar călugării să aibă a-şi stăpâni moara şi cu altă loc, ce iaste prinpregiur, cu tot venitul neclătit şi neruşiit nici odinioară în veaci. Şi altul nime să nu aibă a să amesteca preste cartea domnii meale.

Şi în ispisoc iaste iscălit însăşi Mihai vodă.

Şi Toderaşco Costache, tretii logofăt.

Deci de pre acelaşi ispisoc de întăritură de la Mihai voevoda precum am aflat l-am izvodit şi pentru mai bună credinţa am şi iscălit să-ş ştie. In văleat, 7242 ghenuarie.

Iscălitura mitropolitului: ... mitropolit Suciavschii.

Pe verso: "S-au trecut la condica mănăstirii asămene din cuvânt în cuvânt, la anii de la Hristos 1799, iulie 12."

Original românesc.
A.A.Ş.R.M. F.18, R.10, D.20, p.1,1 verso.

● *1732 (7241), noiembrie 28. Iaşi.- Carte domnească de poruncă de la Grigore Ghica-voevod fostului mare logofăt Darie Donici să descurce conflictul dintre vornicul Calmăşul şi nişte oameni din Chişinău, care pretindeau la o parte din moşiea satului Heghedişi în ţinutul Orhei.*

Noi, Grigore Ghica voevoda, Bojiiu milostiu gospodari Zemli Moldavscoi. Scriem domniea me la cinstit şi creadincios boeriul nostru, dumnalui Darie Donici, biv vel logofăt. Facem ştire, că domnieae mele s-au jeluit boerului nostru, Toader Calmăşul, vornecul, pe nişte oameni de la Chişinău, zăcând că s-au acolesăte de o moşie a vornecului, anume Heghedinşii, ce easte la ţănutul Orheiului, care zăsă că n-au mai fost din tinereţăle lui pe la acele moşii, iar acei oameni, văzând că nu mai easte nime din moşul Calmăşului, din Bene s-au fost sculat acei oameni, zăcând iar că sănt din moşul său, din Bene, şi cu acel meşterşug, zăce c-au stăpănit mulţi ani acele moşii. Iar la Mihaiu vodă dedesără c-au fost mersu să-ş cerce moşiele, au aflat pe acei oameni stăpânind moşiele vornecului, zăcând iar că sănt din moşul său Bene.

Iar acum moşul, auzând aşe, au fost luat carte gospod de la Mihaiu vodă şi de la domniea me, scriind la Mogălde, medelnicer, de jiudecată, care zăs că s-au tras jiudecata vro 12 ani şi zăs că s-au aflat c-au fost moşiele vornecului şi s-au fost acolesăt cu năpastă, şi zăs că au avut jiudecată şi la dumnealui, hatmanul Sturze, şi detesau că iau dat moşie la mâna vornecului, şi zăs, că satu acel, în trecut, îmblând pre la jiudecăţă, ar hi cheltuit la o 100 lei, iar acumu acei oameni de iznoavă zâc că-i puni iar pricenă, de zâc c-au dat pentru acea moşie 100 lei la omor de om, ce au dat, şi acei oameni să-i hie luat anţărţ 90 merţă de mălaiu, care au fost strânsu, iar pe ace moşie şi i-au luat pâne, fără de jiudecată, osăbit de ce zăsă, că i-au mai luat de pe ace moşie dejma de vro 40 de ani; şi acmu încă-i mai cerea şi acei 6 lei, pentru ace morte de om, ce zăc eai c-au dat. Iar căt iau stăpânit moşie

Calmăşului, nu vor săi ţăe în samă. De care încăţ scriem dumitale, să le eai samă cu dreptate; şi fiind aşe cum, jelui cu căt vei afla la dumneata, că i-au luat rău de pe moşie vorneculuiCalmăşului şi s-ar căde de plinit, săi plineşti de la acei oameni, şi precum vii socoti dumneata mai drept, să-i aşezi acolo. Iar de a fi poveste într-alt chip şi nu eai pute aşeza acolo, şi s-ar trage la devan, să le dai dumneata ză cu o mărturie, viind faţă ca să aveţ ştire.

Aceasta scriem.

U Ias, let 7241, noevrie 28.

În continuare textul e scris de altă mână: "Însă socotind dumneata şi aceasta, că Calmăşul zis că acei oameni i-au fost împresurat moşie, chiar fără dreptate şi multă cheltuială, au făcut pănă ş-au scos moşie din mna lor cu multă jiudecată, şi cum au îmblat Calmăşul în jiudecăţi ş-au fost moşie împresurată, vinitul moşii au luat tot el, ce din vreme c-au luat el vinitul pi ace vreme, când s-au făcut şi moarte cea de om, să cadi el să plătească şi moarte de de om, încă şi de când s-au jiudecat încoace cheltuiala Calmăşului trebue să iasă."

Pecetea domnească octagonală aplicetă cu chinovar.

Jos în dreapta: Andrei.

Original, românesc.
A.A.Ş.R.M. F.V.D.43, p.1.1 verso.

● *1735, ianuarie 16.- Zapis al lui Apostol Donici, care din porunca domnească face mărturie de cercetarea moşiei Ceucaniîn partea care se mărgineşte cu moşia Paşcani.*

Milostive şi luminate Doamne, să fii Mărie Ta sănătos.

Luminată carte Mării Tali întru carii porunceşti Mărie Ta dumisali Armagului sărdar şi dumisali Lupului, biv sărdar, ca să margă la sat la Păşcani şi să e sama unor hotare, ce ar fi dinspre sălişte Ceucanilor la ţinutul Orheiului, pentru care au jăluit Mării Tali Apostol Mihuleţ biv căpitan, precum are înpresurare dumnlui dispre satul Păşcani. Şi viind luminată porunca Mării Tali la dumnealui Armagul sărdarul şi la dumnealui Lupul, biv sărdar şi dumnialor avându poroncile Mării Tali şi neputându merge să e sama hotarălor, m'au orânduit pe mine şi am mărsu la sat la Păşcani şi am strânsu oamin buni megieşi dipinpregiur şi întâeşi dată am purces cu răzeşii dela Vădeni şi ni-au dus la un hotar, ce este în coastile unii movili, ce să hotărăşte Păşcanii şi cu Vădenii, şi de acolo iarăş am purces cu răzeşii de Vădeni pe di la vale de şlah şi ni-au dus la un stâlpu de piiatră hotar, carii iarăş să hotărât cu Vădenii şi cu Păşcanii şi de acolo iarăş am purces pe muchie în gios până împotriva unui hotar deasupra dumbrăvii dispre apus şi aflându acel hotar, am căutat înnapoi spre răsărit pe cum caută hotarul şi am purces piste matca văii înnapoi spre Cricov până în zare dialului şi acolo s'au pus şi hotar şi din hotar în gios au rămas locul Ceucanilor iar din hotar în sus au rămas locul Păşcanilor şi într'acesta chip caută hotarul, ni-au mărturisi şi Cârste din Lohăneşti şi Darie zet Stoian din Păşcani şi Moisăi Chiosa otam şi Dănil vornic ot tam, precum au apucat şi ei dela socru-său Stoian, că pân acolo să înpreună locul Păşcanilor şi cu locul Ceucanilor şi întra'acesta chip au primit şi dumnlui logofătul Donici şi căpitanul Mihuleţ şi s'au aşezat şi noi încă am făcut această scrisoare dela mâna noastră şi la mâna dumisali logofătul Donici şi la mâna căpitanului Mihuleţ, ca să s(ă) ştie.

Let 7243, ghen. 16.

Robul Mării tale, Apostul Donici.

Verso.
Hotarnica Păşcanilor.
Inştiinţare de cercetare de hotărâre moşii Păşcani, ci faci Apost Donici.

Original românesc.
Publicat După: Sava A. *Documente Orhei*, p.204-205, doc.205.

● *1735, ianuarie 30. Costandin Nicolai-Voievod întăreşte stăpânirea lui Varlam, episcop de Huşi asupra a trei dughene din Chişinău, dania Doroftiei călugăriţa şi asupra unei pivniţe din Târgul Lăpuşnei pe pământ domnesc, dania lui Matei Alcazi biv-Clucer.*

Io Costandin Nicolaiu Voevod Bojiu milostiu gospodari Zemli Moldavscoi.
Iată au vinit înnainte Domnii Meale şi denainte boiarilor noştri a mare şi mici cinstit părintele şi rugătoriul nostru Sfinţiia Sa chir Varlam episcopul de Huşi ş'au arătat înnainte Domnii Meale un zapis de mărturiia din velet 7184 dela Doroftiia călugăriţa dela Huşi, fiind iscălit întru acest zapis Miron vel logof. şi Apostolachi vel spat. şi Gavril Costachi biv vornic şi Dumitraşco vel pah. şi Toderaşco vel vist. scriind şi mărturisind precum Doroftiia călugăriţa de a sa bună voe au dat la svnta episcopiia a Huşilor trii dugheane la Chişinău cu tot vinitul pentru sufletul ei şi a ficiorului său lui Toader, fiind îngropat la svnta episcopie şi nime dintru niamul ei să n'aibă a să amesteca în dugheanele acele fiind drepte a ei. Aşijdere al doile zapis din velet 7242 dela Mătei Alcazi biv cluč. fiind iscăliţ în zapis ieromonah Naftanail Şeptelič şi ieromonah Nican egumenul de Brădiceaşti şi preotul Şerban protopop ot Lăpuşna şi Andrei diiacon şi preotul Iliie şi Ioniţ Abăza scriind şi mărturisind cum au vinit înnainte Sfinţii Sale părintelui chir Varlam, Mătei Alcazi de a sa bună voe au dat ş'au dăruit la svnta episcopiie a lui ocină şi moşiie o pivniţă ce-au făcut-o el pe drepţi banii săi în târgu în Lăpuşna în mijlocul uliţii din dial de lângă bărbiariia şi lângă pivniţa şi dughiana Mătăsariului şi între jidovi. Această pivniţă au dat-o daniie svntii episcopii Huşilor pentru sufletul lui şi a părinţilor lui, însă pământul iaste loc domnescu. Dreptă aceasta dară şi Domniia dacă am văzut a lor bune zapise încredinţate cu atâte iscălituri şi cu voe lor, daniia am crezut şi am dat şi am întărit şi dela Domniia Mea cu acestu ispisoc Sfintii epscopii ca să-i fie aceali trii dughene cu pivniţa driaptă danie şi moşeia neclătite şi neruşeite cu tot vinitul stătătoarea în veaci şi nime altul să nu să amestece piste acestu ispisoc al Domnii Meale.
Aceasta scriem.
U Ias vâlet 7243, mesaţ ghenarie 30 dni.
(L.P.)
Costantin vel logofăt.
Verso: Ispisoc de trii dugheni a episcopii din Chişinău.

Original românesc.
Publicat după: Sava A. Documente Lăpuşna, p.172-173, doc.148.

● *1739 (7247), ianuarie 20. Iaşi.- Carte domnească de întăritură de la Grigore Ghica-voievod Sfântului Mormânt cu dreptul de a strânge bezmănul de la târgoveţii oraşului Chişinău, aşezaţi pe moşia Buecanii, stăpânită de Mănăstirea Galata, închinată Sfântului Mormânt de la Ierusalim.*

Io Grigorie Ghica voevoda Bojiiu milostiu gospodari Zemli Moldavscoi. Facemu ştire cu această carte a domnii meale tuturor, cui să cade a şti, că iată au vinitu înainte domnii meale şi a tuturor boiarilor noştri, a mari şi a mici, rugătoriul nostru Nectarie, arhimandritul de la Sfânta mănăstire Galata, care easte închinată la Sfântul Mormântu al Domnului nostru Isus Hristos, şi ne-au arătat ispisoace şi di la alţi luminaţi şi răposaţi domni, ce-au fostu mai înainte di noi, scriindu şi mărturisindu, precum are Sfântul Mormântu o bucată di locu la ţinutul Lăpuşnii, care să numeşte Buecanii, care locu întră şi în vatra târgului Chişinăului. Şi, jăluindu arhimandritul de mai sus numitu, precum mănăstire Gălata n-are nici un folos di ace moşie, ca să fie de ajutoriu la Sfântul Mormântu, den vreme că târgoveţii au casă şi dughene şi pivniţă pe locul Sfântului Mormântu şi nu dau nimică şi stăpânescu ei locul în târgu, cum şi pe afară, calcă locul acesta cu vitili lor şi n-au nici un folos di ace moşie. Pentru care, jăluindu-ne arhimandritul di la Gălata, domniia mea am scris o carte, după jaluba egumenului, la credincios boiariul nostru, dumnealui Lupul Năstase, fiindu sărdariu, şi la boiarul nostru Vasilache Măzărache, bivu vtori vistiernic, ca să mergă acolo la Chişinău, şi să chemea pe târgoveţi faţă, şi să ia sama şi pentru casă, şi dughene, şi pivniţă, ce ar fi în faţa târgului, pe locul Sfântului Mormântu, să le facă aşezare, ca să de şi ei bezmăn pre an, precum dau şi la alte târguri, ce să află pe locuri mănăstireşti.

Şi, mergându acei boeri acolo, au chematu pe toţi târgoveţii faţă. Şi luându sama, aşe au aflatu, cum că târgoveţii să hrănescu pe ace moşie a Sfântului Momântu şi nimică nu dau la mănăstire. Şi într-acesta chip iau aşezatu, care şi toţi târgoveţii creştini, şi armeni, şi jidovi au primiitu, şi s-au aşezatu de bună voe lor, pentru casă, şi dughene, şi pivniţă, ce vor fi în faţa târgului, pe locul mănăstirii, ca să de pe an bezmăn, câte şăse potronici noi de stângenu, iar pentru pivniţili, ce vor fi în dosul dughenilor, sau alte casă, ce-ar fi di la faţa târgului în laturi, pe locul mănăstirii, să nu de nimică, fiindu acolo mezili înpărătescu, ca să fie di odihnă pentru oaspeţi. Care pentru această aşezare, văzu şi mărturie târgoveţilor cu peceţile şi îscăliturile lor, în care mărturie sintu iscăliţi şi aceşti boiari di mai sus numiţi.

Care şi domnia mea, dacă am văzutu această mărturie încredinţată, scriindu precum târgoveţii toţi au priimitu şi au aşezatu într-aceasta chipu, ca să de acestu agiutoriu la Sfântul Mormântu, am datu şi de la domniia mea, ş-am întăritu Sfântului Mormântu pe această aşezare, ca să fie şi de la domniia mea întăritură, şi uricu, şi miluire, neclătit, neruşiitu, stătătoriu în veci. Altul nume să nu-s amestece piste această carte a domnii meale.

U Ias, vălet 7247 (1739), ghenariu 20.
Pecetea mare domnească de ciară roşie în relief pe hârtie.
Iscălitura domnului.
Noi Grigorie Chica voevoda.
Dimitraşcu, vel logofăt.
Simion Cheşco, uricariul, am scris.

Original românesc.
A.A.Ş.R.M. F.18, R.10, D.1.

● *1739 (7247) ianuarie 24.- Carte domnească de poruncă de la Grigore Ghica voievod boierilor Postolache Donici şi Vasilache Măzărache să determine hotarul Chişinăului din partea Buiucanilor şi din alte părţi.*

Io Grigorie Ghica voevoda, Bojiiu milostiiu gorpodari Zemli Moldavscoi.

Scriem domniia meala boerii noştri dumisali, Postolache Donici, biv vtori logofăt, i Vasilache Măzărache, biv vtori vistiernic, sănătate.

Facem ştire, că înnainte domnii mele au vinit rugătorii noştri Filaret, eguminul de la Svinta a noastră mănăstire Sveatii Arhangheli şi Svintii Vineri, şi ne-au arătat scrisori pe locul târgului Chişinăului, cum că este a Svintii Vineri, care să hotăreşte cu Hrusca şi cu Buiucanii Gălăţii, după cum viţ înţăleşte mai pre larg dintr-o hotărârură, ce s-au făcut la zilele lui Vasălie vodă, care v-a trimis suret. Şi, vrând acmu călugării să hotărască locul târgului Chişinău, iată că vă scriem, să strângeţi pe toţi târgoveţii Chişinăului şi pre toţi răzeşii şi megiiaşi bătrâni, carei vor fi ştiind pe unde au înblat locul Chişinăului, de vatră, şi, urmându-vă şi la acea hotărâtur din zilele lui Vasile vodă, care v-am trimis suret, să cercaţi şi să îndreptaţi locul Chişinăului. Şi de s-a hi înpresurat de vre o parte, ori de cătră Buiucani, ori cătră alte hotară, precum vor mărturi târgoveţi bătrâni şi veţi alfla adivăr, să ne faceţi ştire cu o mărturie, trimiţindu-ne informaţie locului. Aceasta scriem.

Leat 7247 (1739), ghenarie 24.

Original românesc
A.A.Ş.R.M. F.18, R.10, D.23.

● *1739 (7247, martie 19.- Mărturie hotarnică de la logofătul Apostol Donici şi Vasile Măzărachi, pentru determinarea hotarelor Chişinăului cu alte moşii.*

Milostivii şi luminate Dooamni, să fii Mărie ta sănătos.

Luminata carte Mării tali ne-au vinit, întru cari ne poronceşti Mărie ta, ca-s să hotărâm locul Chişinăului a Sfintii Vineri, cari să hotărăşti pe din gios cu Hrusca şi pre din sus cu Buecanii, a Sfintii mănăstiri, a Gălăţii. Ce noi, după luminat poronca Mării tali, am strânsu oameni di pi înprejur şi târgoveţi de Chişinău, ş-am adus şi răzăşi de Hrusca, cari să hotărăscu cu Chişinăul de parte de gios, cum arată şi hotarnica, cari s-au hotărât târgul Chişinăul cu locul Hruscăi, la domnie Mării sali, lui Vasili vodă, ce noi, cu acii oameni şi cu răzăşii de Hrusca, am mărsu şi ne-au arătat hotarâli, ce să hotărăscu cu Chişinăul şi cu Hrusca, din apa Bâcului înspre ameazi zi, până în zar dalului, în prăvalul apiilor, pără înde să înpreună cu locul Schinoasăi. Şi ne-au arătat trii hotară, cari usăbăscu acesti trii hotari moşie Hrusca, şi cu Chişinăul, parte din gios, iar în parte din sus, dinspre Buecani, nu s-au putut îndrepta, nici hotără nu s-au găsit; ce unii din oameni zâce, că-i mai pe din sus, alţii zâce că-i mai pe din gios. Şi noi, pe mărturie acestor oameni, n-am putut să punem hotară, că ei cu sufletili nu rădică să arăte pe undi mărgu hotarâli; ce noi am socotit, Mărie ta, că pără nor vini stăpânii acestui loc, călugării, nu s-or pute pune hotară, ce de vremi, că este Chişinăul a Sfintii Viniri şi Buecanii a Sfintii mănăstiri a Gălăţii, loc domnescu nu rămâni. De aceasta facem ştiri Mării tali, să fii Mărie ta sănătos.

Let 7247 (1739), mart 19.

Robii Mării tali: Apostol Donici logofăt, Vasili Măzărachi.

Original românesc.
A.A.Ş.R.M. F.18, R.10, D.100, p.1,1 verso.

● *1740*[196] *septembrie 25. Iaşi.- Carte de blestem de la arhiepiscopul Sucevei Nichifor, arhimandritului de la Mănăstirea Galata, Nectarie, să-şi hotărnicească satul Buicani în ţinutul Lăpuşna.*

Nichifor din mila lui Dumnezeu Arhiepiscop şi Mitropolit Socevei, şi a toată Moldavia.

Facem ştire cu această carte de blăstăm, precum veni înaintea sfinţăniei noastre molitfa sa chir Nectarie arhimandritul de la Sfânta mănăstire Galata, şi nespusă cum că are mănăstirea o moşie anume Boicanii pre Bâcu în ţinutul Lăpuşnei, pre care moşie are şi direase. Şi înresurându-să de unii şi alţii, c-amu vra Arhimandritul s-o hotărască. Pentru care am făcută şi noi această carte de blăstăm întâiu asupra celor ce-ar fi întrândă cu lăcomie în moşia mănăstirii. Aşijdere şi asupra celor ce-ar fi ştiind pre unde sint hotarăle cele vechi ale moşiei, sau ar fi auzită dintru alţii şi n-ar mărturisi adevărul. Unii ca aceea toţi împreună să fie blăstămaţi şi afurisiţi de Domnul Dumnezeu, şi de Preacurata Maică a Sfinţiei sale, de 12 sfinţi verhovnici Apostoli, şi de 318 părinţi de la Nicheea. Fierul, pietrele, lemnele să putredzească şi să să răsipască, iar trupurile lor să stea întregi. Partea lor să fie cu Iuda şi cu trecleatu Aria, şi să-i înghiţă pământul de vii ca pre Dafan şi Aviron. Să-i lovască cutremurul lui Cain şi bubele lui Ghieaz, şi în toată viaţa lor procopsală să nu aibă, şi ertare să nu afle, şi de smerenia noastră ce ne-au dat Domnul Dumnezeu, încă să fie afurisiţi şi daţi Anafemii Maranafa. Iar ori carii ş-or întoarce ş-or cunoaşte păcatul şi s-or mărturisi adevărul să fie ertaţi şi blagosloviţi în veci. Doselea (Pînă aici)

Nichifor Mitropolit Moldavii.

U Ias, let 7249 (1740) sep(tembrie) 25.

Publicat după: Õàëèïîà È.Í. Äîêóìåíòû XVII-XVIII ââ., êàñàþùèåñÿ âîò÷èíû Áóþêàí, íûíå ïðåäåëåõ ãîð.Êèøèíåâà, â Òðóäû Áåññàðàáñêîé ãóáåðíñêîé ó÷åíîé àðõèâíîé êîìèññèè. òîì.II, Êèøèíåâ, 1902, ñ.245-246, (în continuare Òðóäû, òîì II).

● *1740 (7249), octombrie 7. Iaşi.- Carte domnească de poruncă de la Grigore Ghica voievod serdarului Panaiti şi fostului vistiernic Vasilache cu poruncă să determine hotarul satului Buiucani de târgul Chişinău.*

Io Grigorii Ghica voevod, Bojiiu milostiiu gospodari Zemli Moldavscoi.

Scriem Domnie mea la credincios boeriul nostru, dumnealui Panaiti sărdar, şi la boeriul nostru Vasilachi Măzărachi, biv vtori vistiernic.

Vă facem ştire, că ne spus rugătoriul nostru, egumenul de Gălata, zicând că are mănăstire o moşie, anumea Buiucani, lângă târgul Chişinăul, pe care moşii, zice egumenul, că s-au tinsu târgoveţii di Chişinău, de şi-au făcut dughene şi casă pe locul Buiucanilor, după cum ne-au arătat şi o scrisoare; la care scrisoare este iscălit Lupul sărdar şi dumnealui Vasilache, şi este pricină pentru hotarul, că să înprinsoare di cătră târgu.

Pentru care egumenul au făcut şi carte de blăstăm asupra celora ci or şti pi unde au înblat hotarul vechi şi n-ar mărturisi adevărul. Pentru care să vă sculaţi să mergeţi acolo, şi să strângiţi oameni, bătrâni, şi aflaţi pi unde iaste hotarul Buiucanilor, de cătră târgul Chişinăul, şi câte casă şi dughene s-or afla pe hotarul Buiucanilor vor da chirii la mănăstire, după cumu-i scris testamântul. Şi precum veţi înbla cu dreptate, pe unde au înblat hotarul vechi, să daţi şi mărturie, încredinţat puind şi pecete. Aceasta scriem.

[196] La I.Halippa documentul e datat cu 1741.

U Ias, let 7249 (1740), octombrie 7.
Vel logofet.
Pecetea mare domnească, aplicată cu chinovar.

Original românesc.
A.A.Ş.R.M. F.18, R.10, D.27.

● *1740 (7249), octombrie 10.- Carte domnească de miluire de la Grigore Ghica voievod clerului de la biserica din Chişinău, mai înainte "domnească", prin care îl scuteşte de mai multe dări.*

Io Grigorie Ghica voevoda, Bojiiu milostiiu gospodari Zemli Moldavscoi.

Facem ştire cu această carte a Domnii mele pentru doi preuţi şi un diiacon, ce-s află la bisărica din Chişinău, care bisărică, fiindu mai înnainte domnească, şi la vreme tulburărilor au răsâpit-o tătarâi, şi cu voe şi blagoslovenie noastră, din temelie au făcut-o cinstit şi credincios boerul nostru dumnealui Lupul, biv vel agă, care pe aceşti preuţi mai sus numiţi m-am milostivit Domnie me şi i-am ertat de dajde gospod, şi de pocloniri vlădicescu, şi de alte dăjde, ce ar mai vini pe alţi preuţi, ei nemărui să nu de, numai să fii di slujba bisăricii; de vreme că într-acel târgu numai ace biserică este. Şi preuţii, ce-s aflu la această bisărică, şi mai înnainte au avut această milă şi de la noi, şi di la alţi domni, di să scuti. Şi la vreme răscoalilor, când au răsâpit bisărica, li s-au prăpădit şi cărţili de milă, ce ave. Aşejdire, m-am milostivit Domnia me, vreme de săti, noi să aibu a scuti câti cincizăci di stupi. Dar preutu şi diiaconul, fiind a lor dreptu bucate, nimărui nimic să nu de. Iar afară dintr-aceste bucate, ce ar fi având mai multe, vor plăti şi ei pe obiceiu. Aceasta scriem.

Let 7249 (1740), octombrie 10.
Noi, Grigorie Ghica voevoda.
Pecetea domnească octagonală aplicată cu cerneală.

Original romnesc.
A.A.Ş.R.M. F.18, R.10, D.13.

● *1740 (7249), octombrie 10.- Carte domnească de miluire de la Grigore Ghica voievod mănăstirii de la Chişinău, să i se dea din vama domnească câte 2 oci undilemn şi câte o litră de tămâe pi lună.*

Io Grigorie Ghica voevoda Bojiiu milostiiu gospodari Zemli Moldavscoi.

Facem ştire cu această carte a Domnii mele pentru Sfănta mănăstire de la Cheşinău, care mănăstire, neavându altu agiutor de milă dispre Domne me, m-am milostivit şi, deosăbit de alte mile, ci-am făcut cu aeastă mănăstire, iată acmu am făcut obiceiu de milă, ca-s aibă a lua din vama gospod di la Chişinău câte 2 oci de undilemnu şi câte o litră tămâe pi lună, ca-s fie pentru treaba candililor la sfintile icoane. Care milă, de acum înainte, să aibă a lua popii, ci vor fi la ace mănăstire, pe toate lunile, în toţi anii, după cum scrie mai sus, de la vama gospod de la Chişinău.

De care poroncim Domnie me şi voî, vameşilor, ce veţi fi orănduiţi la acel loc, să aveţi a da aeastă milă deplin la Sfănta mănăstire.

Aşijdere, şi după a noastră viaţă şi domnie, pe cine Dumnezău a milui cu domnie aceşti ţări, poftim ca-s nu strămute aeastă puţină milă, ce am făcut cu aeastă Sfântă mănăstire, ce mai vîrtos să întărească, pentru a lui vecinică pomenire.

Aesta scriem.

Let 7249 (1740), octombrie 10.
Noi, Grigorie Ghica voevod.
Iscolitura domnului.

Original românesc.
A.A.Ş.R.M. F.18, R.10, D.21.

● *1740 (7249), octombrie 10.- Carte domnească de miluire de la Grigore Ghica voievod bisericii din Chişinău, mai înainte "domnească" pentru "un ţărcovnic şi posluşnic", scutiţi de impozite.*

Io Grigorie Ghica voevoda, Bojiiu milostiiu dospodari Zemli Moldavscoi.

Facem ştire cu aestă carte a Domnii mele, pentru un ţărcovnicu şi un posluşnic, om streinu, ci-s află la biserica di la Chişinău, care bisărică, fiindu mai înainte domnească, şi la vreme tulburărilor au răsâpit-o tătarii; şi cu voe şi blagoslovenie noastră au făcut-o cinstit şi credincios boerul nostru, dumnalui Lupul, biv vel agă, care pi aceşti doi oameni mai sus numiţi, m-am milostivit Domnie me şi i-am ertat di toate dărâli şi angherăili, câte ar eşi pe alte ţări, şi numărui nimic să nu de: nici ciferture, nice hărtii, nice cheli ialoviţi, nimărui nimic să nu de, numai să fii di slujba bisericii, di vreme că într-acel târgu numai ace biserică este. Ce dar dumneavoastră, boeri, şi voi slugitori, care veţi înbla, ori cu ce fel de slujbă, din poronca Domnii meli, pentru acel ţărcovnic şi posluşnic, ce-s află la ace Sfântă biserică, întru nimic să fii supăraţi.

Aşijdere, şi tu, şoltuzu, şi târgoveţi de Chişinău, pentru aceşti doi oameni mai sus numiţi, să le daţi bună pace şi într-u nemică cu ale târgului să nu i amestecaţi, nici cu cai de olac, nici cu gazde, nici cu alte cheltueli a târgului, la toate să le daţi bună pace, căci Domnie me i-am ertat, ca-s fie pentru slujba şi posluşenie acei Sfinte biserici din Chişinău. Căci, care s-ar ispiti a le face oricăt di puţin supăr peste carte Domniei meli, unii ca acee vor fi di mare certere di la Domnie me. Aceasta scriem.

Let 7249 (1740), octombrie 10.
Iscolitura domnului:
Noi, Grigorie Ghica voevoda.
Pecetea mică domnească octagonală apricată cu chinovar.

Original românesc.
A.A.Ş.R.M. F.18, R.10, D.14, p.1,1 verso.

● *1740 (7249), octombrie 20.- Mărturie hotarnică de la mai mulţi boieri Mănăstirii Galata pentru satul Buicani în ţinutul Lăpuşnei, moşia căruia era împresurată de târgoveţii din Chişinău.*

Milostive şi luminate Doamne, să fii Măria ta sănătos.

Facem ştire Mării tale c-au venit sfinţia sa, părintele Nictarie, arhimandritul di la Gălata, cu luminată cartea Mării tali, întru carea ne scrii Măria ta, c-au jăluit Mării tale, că având o moşie, anume Buicanii, la ţinutul Lăpuşnii, pre care moşie s-ar fi întinsu târgoveţii de Chişinău, de ş-au făcut casă şi dugheane. Şi dintr-acea pricină să înpresoară hotarul Buicanilor. Şi ne poronceşti Măria ta ca să ne sculăm, să meargem acolo, să strângem oameni bătrâni şi înpregiuraşi, ca să aflăm pe unde iaste hotarul Buicanilor, parte din gios. Pe luminată poronca Mării tale ne-am sculat şi am mersu la Chişinău. Şi tămplându-s şi dumnalui, medelniceriul Carpu, înpreună cu noi, am chemat târgoveţii şi pe alţi înpregiuraşi,

şi întâiu le-am cetit carte de blăstăm, ce au adus sfinţia sa părintele arhimandritul, făcută asupra celora ce ar şti pe unde au înblat hotarul vechiu şi n-ar mărturisi. Şi s-au aflat un târgoveţ bătrân, om aproape de o sută de ani, anume Mărian Botezatul şi alţi doi oameni din Buicani, anume Vasilache, ficioru Neculii Căzacul, şi altul Constandin, ficiorul lui Gheorghie, şi au mărturisit cu sufleteli lor pe unde au ştiut c-au înblat hotarul, măcaru că pietre n-au arătat, că s-au răsâpit din tâmplarea vremilor, numai Măriian a mărturisit cu sufletul lui, că au apucat pietrile hotărâle şi le-au văzut cu ochii lui; cum şi acei doi oameni din Buicani au mărturisit cu sufletele lor, că le-o fi arătat părinţii lor, că iarăşi pe acel loc, care şi Mărian au arătat, c-au înblat hotarul. Şi aşea au purces din apa Bâcului de la o fântână a lui Enache Zamşe la deal, cam horţiş, şi ne-au arătat locul, cam de laturea târgului, unde au apucat hotaru, şi am pus hotaru. Şi de acolo au purces la deal, cam horţiş, la colţul unui hindiciu de vie, şi iară am pus un stâlpu hotar; şi de acolo au purces tot la deal, asupra unii moviliţă micâ, şi iar s-au pus stâlpu hotaru, unde au mărturisit aceşti oameni, c-au apucat stâlpu hotaru. Şi pe unde au mărturisit aceşti oameni cu sufletele lor şi ne-au arătat locul, am pus hotară, după luminată poronca Mării tale; şi dugheane, ce s-au aflat pe hotarul Buicanilor, şi au dat chiriia după luminat testamentul Mării tale.

Şi precum am aflat, facem ştire Mării tale. Şi să fii Măria ta sănătos.
V let 7249 (1740), octombrie 20.
Robii Mării tale.
Toader...[197], vel medelnicer, iscălit.
Vasile, sân Hiuza, treti paharnic.
Palade, serdar.
Constandin, sân Gheorghie.
Vasili Mărzac, biv aga.

Original românesc.
A.A.Ş.R.M. F.18, R.10, D.17, p.1,1 verso.

● *1740 (7249), octombrie 24. Iaşi.- Carte domnească de poruncă de la Grigore Ghica voievod fostului mare medelnicer Toader Carpu şi altor boieri să hotărnicească moşia Buicani în ţinutul Lăpuşnei ce aparţinea Mănăstirii Galata.*

Io Grigorie Ghica voevoda Bojiiu milostiiu gospodari Zemli Moldavscoi. Adică au vinit înainte Domnii mele şi denainte a tuturor boiarilor noştri, a mari şi mici, rugătoriul nostru sfinţie sa Nectarie, arhimandritul şi egumenul Sfintii mănăstiri Gălata, şi ş-au cerut şi ia hotarnici, ca să-i aleagă şi să-i hotărască moşie mănăstirii, anume satul Băecanii, ce iaste pe Bâc, la ţinutul Lăpuşnii, care sat iaste dreptu a mănăstirii, din zapis de danii, ce ne-au arătată egumenul de la Marie, giupăneasa Chiriţii postelnicul, şi dentr-alte dresă, jăluindu egumenul, că s-au întinsu târgoveţii de Chişinău de ş-au făcut casă şi dughenea pe locul mănăstirii şi fac înpresurare locului mănăstirii. Osăbit mai area pricină şi cu călugării de la a noastră mănăstire Sfeti Arhangheli, pentru hotarâle acestui sat, ispitindu-să şi ei cu înpresurarea în locul Buecanilor. Pentru carea Domnie me am orănduit boeri hotarnici, pe credincioşi boerii noştri dumnealor Toader Carpu, biv vel medelnicer, şi Panaite sărdar, şi Vasilachi Măzărache, biv vel vistiernic, ca să margă acolo să ia sama, să socotească cu oameni buni megieş. Şi cum vor afla cu dreptate să aleagă şi să hotărască; de la carea boeri văzum acum şi mărturia lor, scriindu că din poronca noastră au mersu la satul Buicanii, ş-

[197] Nume ilizibil

au chemat pe toţi târgoveţii de Chişinău şi pe alţi înpregiuraş, şi le-au cetit carti de blăstăm făcută de la sfinţia sa, părintele mitropolitul, asupra celora ce ar şti unde au îmblat hotarul vechiu şi n-ari mărturisi. Şi s-au aflatu un târgovăţu bătrân, om aproape de 100 ani, anume Măriian Botezatul, şi alţi doi oameni den Buecani, anume Vasilache, ficior Neculii Căzacul, şi altul Constantin, ficior lui Gheorghie, şi au mărturisit cu sufletile lor, pe unde au ştiut că au îmblat hotarul, macară că pietrile n-au arătatu, că s-au răsăpit den întâmplarea vremilor; numai Mărian au mărturisit cu sufletul său, că au apucat pietrile, hotarâle şi le-au văzut cu ochii lui, cum şi acii doi oameni den Buecani au mărturisit cu sufletile lor, că le-ar fi arătat părinţii lor, că iarăşi pe acel loc, care şi Mărian au arătat, că au îmblat hotarul. Şi aşe au purces den apa Bâcului, de la o fântână a lui Enache Zamşe, la dial, cam horţişu, şi au arătat locul cam de lature târgului, unde au apucatu hotarul, şi s-au pus hotar, stâlpu de piatră; şi de acolo, cam horţiş la deal, la colţul unui hindichiu de vie, şi iarăş s-au pus un stâlpu de piatră hotar; şi de acolo tot la deal, asupra unii moviliţă mică, şi iarăşi s-au pus stâlpu de piatră, unde au mărturisit acii oameni bătrâni, c-au apucat stălpi de piatră. Şi pe unde au mărturisit acii oameni bătrâni cu sufletile lor ş-au arătat locul, au îndreptat hotarul ş-au stălpit şi dughene, ce s-au aflat făcute de târgăveţii de Chişinău pe hotarul Buecanilor, au plătit şi chirie locului la mâna egumenului.

Drept acea dară şi Domnie me, văzind mărturie acelor boeri hotarnici, am crezut şi am dat, şi am întăritu şi de la Domnie me Sfintii mănătiri , ca să aibă a stăpâni hotarul satului Buecanii, şi unde s-au ales şi s-au hotărăt de aceii boeri hotarnici. Şi săi fie Sfintii mănăstiri dreaptă ocină şi moşie, şi uric de-n întăritură cu tot hotarul şi cu tot vinitul, în sămnile ce arată mai sus, în veci stătătoriu. Şi nime altul să nu să amestice.

U Ias, vleat 7249 (1740), octomvrie 24 dni.

Pecetea mare domnească, aplicată cu chinovar.

Sturza, vel logofăt.

Josîn dreapta: Procital vel logofăt.

Original românesc.
A.A.Ş.R.M. F.18, R.10, D.2.

● *1741 (7249), iulie 27.- Carte domnească de miluire de la Grigore Ghica voievod Bisericii Sfântul Nicolae din Chişinău, pentru a lua anual 100 de lei din mortasapia târgului, "30 chile orz şi 20 chile mălai" din uşurul tătarilor ce se strângea la Chişinău.*

Io Grigore Ghica voevoda, Bojiiu milostiiu gospodari Zemli Moldavscoi.

Adecă Domnia mea binevrându cu a nostră bună vrere, cu curată şi luminată inimă, de la tot sufletul nostru şi de la Dumnăzău agiutoriu, căutând buni lucruri, cari au fost făcându luminaţi răposaţii domni, ce-au fost mai înainte de noi...[198] i-au întărit pentru mântuinţa sufleatelor sale. Pentru aceea şi Domnia mea m-am milostivit cu bisearica din Chişinău, unde să cinsteşti hramul Sfântului şi marili făcătoriu de minuni erarhul a lui Hristos Neculai, cari bisearică, fiindu mai înainte domnească şi-n vremea tulburărilor ce-au venit muscalii aice în ţară, s-au răsăpit de tătarii din temealii şi, la aceea vremi fiindu sărdariu din poronca noastră credincios boeriul nostru, dumnealui Lupul Năstas, biv agă, slugindu Domnii meali cu credinţă mai vârtos întra ceali vremi şi cerându voi de la noi, ca să o facă dumnealui această bisearică, Domnia me i-am dat voi şi blagoslovenii, ca s-o

[198] Lipsă în original, 3-4 litere.

facă. Şi au făcut-o dumnealui din temealii cu toată cheltuiala dumisale; şi fiindu şi acest locu, târgul Chişinăul, ce să numeşti Buicani, a mănăstirii Gălăţii, undi iaste zădită această bisearică, au cumpăratu dumnealui acel locu cu toate viniturile drept...[214] 2 lei, şi au închinat Svintii bisearici, cari bisearică, cu voia noastră, au făcut-o dumnealui metoh mănăstirii Gălăţii.

Deci, dară văzându şi Domnia mea acestu lucru plăcut lui Dumnezeu, ce-au făcut dumnealui, Domniia mea încă am întărit cu acestu testamentu a nostru şi am miluitu această Svântă bisearică, deosăbit pe alte mile, ce am făcut Domnia me ş-am orânduitu, ca-s aibă a lua pe tot anul câte 100 de lei din mortasăpia[199] Chişinăului; or de a fi pe sama domnii, or de ar dăruio domnia cuiva, tot aibă a lua această sută de lei, de vreme că târgul Chişinăul pe acest locu a bisericii să faci, aşe am socotit Domnia mea, că eşti cu cali să-s de această milă la Svânta bisearică. Aşijdirea m-am milostivit Domnie mea, ca şi din pâne uşorului[200], ce să strângi de la tătară, acolo la Chişinău, să aibă a lua triizeci chile[201] de grâu şi doauzăci chile de mălai pe anu, ca să fii pentru chivernisala bisearicii. Şi de acmu înainte această milă să fii stători în veci.

Aşijdurea şi după a noastră viaţă şi domnii, pe cini Dumnăzău va alegi a fi domnu şi stăpânitoriu acestii ţări, poftim ca-s nu străci mila, ce-am făcutu cu această bisearică, precum şi noi n-am stricat miluirile altor domni, ce au fost mai înainte de noi, ce mai vârtos să întărească pentru a lui veşnică pomeniri.

Aceasta scriem.

U Ias, văle 7249 (1741) iulie 27.

Pecetea domnească octagonală aplicată cu chinovăţ.

Iscălitura domnului: Noi Grigorie Ghica voevoda.

Original românesc.

A.A.Ş.R.M. F.18, R.10, D.35.

● *1743 (7251), mai 31.- Carte de blestem al Patriarhului Ierusalimului Parfenie pentru hotărnicirea moşiii Buicani în ţinutul Lăpuşnei, ce aparţinea Mănăstirii Galata, pe care o împresurau târgoveţii din Chişinău.*

Parfenie, cu mila lui Dimnezău Patriarhu a Svintii şi dumnezăeştii cetăţi a Ierusalimului şi a toată Palestina.

Facem ştire cu această carte de blăstăm pentru o bucată de loc a mănăstirii Gălăţii, ce este la Chişinău, la ţănutul Lăpuşnii, anumi Buicanii, care loc în anii trecuţi la mărie sa Grigore vodă, având pricină egumănul de Galata cu târgoveţâi de Chişinău au orânduit mărie sa Grigore vodă boiari de au hotărât locul mănăstirii şi cu carte de blăstăm de la mitropolitul asupra oaminilor ci-or şti hotarul ca să mărturisască drept şi pe mărturie a oamini bătrâni au hotărât locul mănăstirii acmu de iznoavă cerşind giudecată târgoveţii de Chişinău la mărie sa vodă au orânduit mărie sa vodă să margă boiar, să ia sama şi să hotărască. Iată că am făcut şi noi această carte de blăstăm asupra oamenilor cărora ar şti hotarul şi semnile acelui loc, ori boiari, ori preoţi, ori căpitani, ori alţi oamini ca să-s puea

[199] Mortasapia - taxă cu caracter comercial, aplicată tuturor vânzărilor din târguri.

[200] Uşor sau uşur - dijmă plătităt de tătari Moldovei, pentru folosirea unor zone de margine a ţării.

[201] Chilă - unitate de măsură a greutăţii carialelor şi lichidelor în ţările române, în evul mediu. În Moldova varia între 70 şi 240 ocă. O ocă≈1,2 kg.

şi să mărturisască dreptu şi adevărat, iar carii ar şti şi n-ar mărturisi locul, unde la...[202] pentru hotar sau pentru voea veghetă n-ar arăta şi n-ar mărturisi adevărul, unii ca aceea toţi înpreună să fiea blăstămaţi de Domnul Dumnezeu şi de Maica Precistă, şi de 12 apostoli, şi de 318 otţi de la Nichea, ferul, petrile, lemnul să putridască şi să-s răsipască, iar trupurile lor să stea întregi, să naibă parte cu Iuda şi trecletul Arie şi să-i înghiţă pământul de vii ca pre Daftan[203] şi Haviron[204], să-i lovască cutremurul lui Cain şi bubile lui Gheaz, în toată viiaţa lor precopsală să nu aibă, şi ertare, să nu aibă, şi de smirenia noastră, ce ne-au dat Domnul Dumnezău, încă să fia afurisiţi şi daţi anaftimii maranafta. Iar carii ar mărturisi drept şi ar arăta adevărul unii ca aceea să fia ertaţi şi blagosloviţi.

Let 7151 (1743), mai 31.

Iscolitura patriarhului Parfenie. Ilizibilă.

Original românesc.
A.A.Ş.R.M. F.18, R.10, D.19.

● *1744 (7252), iulie 12.- Zapis de mărturie de la marele vornic Costache Razul mănăstirilor Galata (Iaşi) şi Sfinţii Arhangheli (Chişinău) să ia venitul moşiilor Chişinău şi Buiucani, care contrar pretenţiilor târgoveţilor erau mănăstireşti şi nu domneşti.*

Iulie 12, let 7252 (1744).

Târgoveţii din Chişinău fac jalobă asupra egumenului de Galata şi asupra egumenului de Sveatâi Arhangheli zic că de şapte ani încoace le cer aceşti egumeni bezmăn de case, de dugheane şi de piunice, ce au târgoveţii în târgul Chişinăului, zicând că ar fi moşiile acestor mănăstiri, şi ei ar fi ştiind de la părinţii lor, că iaste locul domnescu.

Viind egumenii de la acestu mănăstiri amândoi faţă, s-au dovedit din ispisoacele lui Sfântile Arhangheli, în care adeverează moşia şi satul Chişinău a lui Sfântile Arhangheli, şi având şi mănăstire Galata altă moşii, anume Buiucanii, care să hotărăşte pe dânsu alăturea cu moşii alte Sfântile Arhangheli, şi s-au dovedit din ispisoace, că Chişinăul iaste locul mănăstirescu, iar nu domnescu; şi mai nainte vreame au fost tot târgul pe loc mănăstirii Sfânte Arhangheli.

Iar de la vreame răscoalilor, când au venit moscalii la Hotin, arzându-se toate casele târgoveţilor, la aşezarea după răscoale, s-ar fi tras mai sus a-ş face case şi dugheane, agiungând şi pe Buiucani, pe moşia mănăstirii Gălăţii. Şi, vrând egumenii aş căuta hotarâle moşiilor între dânşii, s-au aflat şi pe hotarul mănăstirii Gălăţii câteva case şi dugheane, precum arată mărturia hotarnicilor. Fiind orânduiţi hotarnici dumnelui, Carpu stolnic i Paisie sărdar, şi Vasilache Mazarache medelnicer, şi 2-3 oamini bătrâni din Buiucani şi din Chişinău, care să află şi ei iscăliţi în mărturia hotarnicilor.

Şi pe mărturia hotarnicilor ş-au făcut şi ispisoc domnescu de întăritură de la măria sa Gligore vodă. Şi au fost dat şi ei, câţiva din târgoveţii cei mai de frunte, zapisul lor de aşezare la mâna eguminului, ca să-ş plătească băzmănul pe an.

Târgoveţii de Chişinău încă ătară o mărturie, în care iar iaste iscălit Carpu stolnic şi Dumitraş Bălăsache sărdar, scriind, că jăluind târgoveţii de Chişinău la a doua domnie a mării tale, că târgul Chişinău ar fi loc domnescu, şi-i înpresoară cu moşiile mănăstirilor cu

[202] Documentul e deteriorat la îndoituri aproximativ 20-30 litere.
[203] Aşa e în text. Corect - Dafan.
[204] Aşa e în text. Corect - Aviron.

năpastă, ar fi luat carte mării tale la aceşti boiar, ca să cerce cu amăruntul, de iastu locu mănăstirescu, au de iastu locu domnescu. Şi arată într-această mărturie acestor boiari, cum că câţva târgoveţ bătrâni au mărturisit cu sufletele lor, că tot locul domnescu au apucat numindu-l, şi n-au avut nici odată supărare despre egumin; şi că ar fi arătat târgoveţii şi o carte gospod de la răposatul Constantin Duca vodă, precum ar fi dat danie unui Bogos un vad de moară din locul domnescu, din Chişinău, şi o altă carte de la măria sa Mihai vodă, întăritură unui Gligoraşco Sava, tot pe acea moară.

Şi această mărturie s-au găsit la mâna jidovilor de Chişinău, dar să cunoaşte, că dumnealor atuncea ispisoacele mănăstirilor nu le-au citit, ca să fi putut cunoaşte, că iastu loc mănăstirescu, iar nu domnescu; şi cu greşală au dat acea mărturie, uitându-se numai la gura târgoveţilor şi pe carte cea de dania morii, ce dovedindu-se că iastu loc mănăstirescu din ispisoacele vechi.

Găsim cu cale că să-ş ia mănăstirile venitul moşiilor neapărat.

Costachi Razul, vel vornic.

Original românesc.
A.A.Ş.R.M. F.18, R.10, D.80.

● *1744 (7252), iulie 31.- Carte domnească de poruncă de la Ioan Mavrocordat voievod marelui paharnic Dumitraşco şi serdărelului Spran să oblige pe oameni, ce sunt plasaţi pe moşia Mănăstirii Sfinţii Arhangheli, să îndeplinească slujba obişnuită.*

Noi, Ioan Nicolae voevoda, Bojiiu milostiiu gospodari Zemli Moldavscoi.

Scriem Domniia mea la credincios boiarul nostru, dumnalui Dumitraşco, vel paharnic, i Spran sărdărel. Facem ştire, că s-au jeluit egumenul de la mănăstire Sveatâi Arhangheli pentru oamenii, ce şăd pe moşiia mănăstirii Chişinăul, cum că nu să supun să facă slujba după obiceiu, nici cu bani nu să aşează. Pe carei săi cheami dumneata faţă şi să le porunceşti cu tăriea, ca săi facă slujbă, precum fac şalţii, carei şăd pe moşiile altor mănăstiri, ce să megieaşăscu cu Chişinăul, să nu ne mai vie cu jalobă. Iară carei n-or înţeleje şi s-or arăta cu blăstămăţâe, săi supui ca săi facă slujbă.

Aceasta poroncim.

Let 7252 (1744), iulie, 31.

Pecetea mică octagonală domnească, aplicată cu chinovar.

Procital 2 logofăt.

Original românesc.
A.A.Ş.R.M. F.18, R.10, D.16.

● *1745 (7253), iulie 25.- Carte domnească de poruncă de la Ioan Mavrocordat voievod serdarului Ianache să-i impună pe oamenii aşezaţi pe moşiile Străşeni şi Chişinău ale Mănăstirii Sfânta Vineri să-şi îndeplinească slujbele.*

Io Ioan Necolae voevod Bojiiu milostiiu gospodari Zemli Moldavscoi.

Scriem domnia mea la credincios boiar domnii meale, dumnealui Ianache sărdar. Facem ştire că ne-au jeluit rugătorul nostru Simeon, egumenul de Sfânta Vineri, zicând că are nişte moşii, anume Străşani, Chişinău, ale mănăstirii, care Chişinăul să hotărăşte cu moşia Gălăţii şi oamenii, ce sântu trăitori pe acele locuri, nu vor să-i facu slujbă, precum slujescu alţi oameni, ce sântu şăzători pe locuri boereşti şi mănăstireşti. De care lucru iată

că-ţi scriem să ei seama şi să cerci ca să afli ce slujbă facu oamenii ce şăd pe alte locuri boereşti şi mănăstireşti într-ace parte de loc, ce să megii şi apucu aceaste moşii ale mănăstirii Sfânta Vineri şi precum ar fi slugind aiceea aşa să-i aşezi cu trimisul egumenului, să nu ne mai jăluiască, dând dumitale şi mărturie. Aceasta scriem.

7253 (1745), iun(ie) 25.

Pecetea mică domnească octagonală, aplicată cu chinovar.

3 logofăt.

Original românesc.
Filiala Institutului de Istorie al Academiei de Ştiinţe a Rusiei din Sankt Petersburg. Fondul de documente moldoveneşti. D.155 (în continuare F.I.I.A.Ş. din Sankt Petersburg).

● *1748 (7256), iunie 10.- Carte domnească de poruncă de la Constantin Mavrocordat voievod egumenului Dionisie să oblige oamenii şezători pe moşiile Buecani şi târgul Chişinău ale Mănăstirii Galata să lucreze 12 zile pe an şi să ia dijmă după obicei.*

Io Constandin Nicolae voevoda, Bojiiu milostiiu gospodari Zamli Moldavscoi.

Dat-am carte domnii meale rugătoriului nostru, Dionisie, egumenul de la mănăstirea Galata, şi de vreame ce pentru oamenii, ce sânt şezători în satele de pe moşiile mănăstireşti, încă din ceealantă a doua domnie noastră, aice la Moldova, prin cărţi tipărite ale domnii meale, s-au hotărât ca fieştecare om, ce va fi şezător şi să va hrăni pe moşia mănăstirească, să aibă a lucra 12 zile pre an la mănăstirea, dând şi dijma locului, den toate pe obiceiu; şi egumenul să pue vornicel în satul mănăstirii, pre cine va socoti, fiind supuş ascultării sale. Şi acum dar viind mai sus numitul egumen de ne-au arătat jalobă pentru oamenii, ce sânt şezători pe moşie mănăstirii la Buecani, în ţinutul Lăpuşnii, unde este târgul Chişinăul, cum că acei ce au dughene în târgu în Chişinău nu vor să-şi plătească chirie locului după aşezământul, ce au cu igumenul, şi alţii, afară dentr-aceştie ce mai sânt şezători atât pe această moşie cât şi pe altele, ce mai are mănăstire, încă nu vor să-i lucrează şi să urmează după hotărâre.

Pentru care, de al doile rând, i să dă volnicie, printr-această carte a domnii meale, ai stăpâni să-i lucrează, urmând la toate după cum să hotărăşte în carte tipărită. Într-alt chip să nu fie. Aceasta poroncim.

Iun(ie) 10. 7256 (1748).

Vel postelnic.

Procital vel jitnicer.

Pecetea domnească octagonală, aplicată cu chinovar.

Trecut la condică. Lupul logofăt.

Original românesc.
A.A.Ş.R.M. F.18, R.10, D.33, P.1.

● *1748 (7256), iulie 12.- Jalbă a târgoveţilor din Chişinău, către domnul Ţării Moldovei, prin care cer să li se facă dreptate în litigiul lor cu mănăstirile Galata (Iaşi) şi Sf.Arhangheli (Chişinău), care pretind a le lua bezmăn, deoarece casele cu dughene şi pivniţele lor s-ar fi aflat pe loc mănăstiresc.*

12 iulie 7256(1748).

Tărgoveţii de Chişinău fac jalbă asupra egumenului de Galata şi asupra egumenului de Sfintii Arhanghel. Zic că de şapte ani încoace: le cer aceştii egumeni bezmăn de case, de dughiane şi de pivnice, ce au tărgoveţii în târgul Chişinăului, zicând că ar fi moşiile acestor mănăstiri: şi ei ar fi ştiind den părinţii lor iasti loc domnescu.

Că viind egumenii de la acest mănăstiri amăndoi faţă, s-au dovedit din ispisoacele lui Sfintii Arhanghel, în care adeverează moşia şă satul Chişinăul a lui S-tii Arhanghel, şi având şi mănăstirea Galata altă moşie anume Buiucanii, care să hotăraşte pe din sus alăturea cu moşia S-tii Arhanghel, şi s-au dovedit din ispisoace că Chişinăul iasti loc mănăstirescu, iar nu domnescu. Şi mai nainte vreme au fost tot târgul pe locul mănăstirii S-tii Arhanghel, iar de la vremea răscoalilor când au venit moscalii la Hotin arzându-se toat casele tărgoveţilor, la aşezarea după răscoale, s-ar fi tras mai sus a-ş face şi case şi dughiane; ajungând şi pe Buiucani pe moşia mănăstirii Gălăţii: şi vrând egumenii a-ş căuta hotarăle moşiilor între dânşii, s-au aflat şi pe hotarul mănăstirii Gălăţii căteva case şi dughiane, precum arată mărturia hotarnicilor. Fiind orânduiţ hotarnici: Dom(nul) Carpu stol(nic), Panaite sărd(ar) şi Vasilache Măzărache med(elnicer) şi 2-3 oameni bătrân den Buiucan şi din Chişinău, care să află şi ei iscăliţi în mărturia hotarnicelor şi pe mărturia hotarnicilor şau făcut şi ispisoc domnescu de întăritură de la măria sa Gligore vo(ievo)d: şi au fost dat şi ei câţva din târgoveţii cei mai de frunte zapisul lor de aşăzare la mâna egumenului, ca să-ş plătească cu bezmănul pe an.

Tărgoveţii de Chişinău încă arătară o mărturie, în care iar iaste iscălit Carpu stol(nicul) şi Dumitrache Bălăsache sărd(ar) scriind că jăluind tărgoveţii de Chişinăău la a doua domnie a mării tale că târgul Chişinăul ar fi loc domnescu şi-i înpresoară cu moşiile mănăstirilor cu năpaste, ar fi luat cart(e) mării tale la aceşti boiar că să cerce cu amăruntul de iaste locu mănăstirescu au de ia loc domnescu, ş arată într-această mărturie acestor boiari cum că câţva tărgoveţi bătrâni au mărturisit cu sufletele lor, că tot loc domnesc au apucat numindu-să, şi n-au avut nici odată supărare despre egumeni, şi că ar fi arătat tărgoveţii şi o cart(e) g(ospo)d de la răposatul Costantin Duca vo(ievo)d, pe cum ar fi dat danie unui Bogos, un vad de moară din locul domnescu din Chişinău şi alt carte de la măria sa Mihai vo(ievo)d, întăritură unui Gligoraşco Sava tot pe acea moară şi această mărturie s-au găsit la mâna jidovilor de Chişinău. Dar să cunoaşte că dumnealor atuncea ispisoacele mănăstirilor nu le-au citit ca să fi putut cunoaşte că iaste loc mănăstirescu, ias nu domnescu ş cu greşală au dat acea mărturie uitându-se numai la gura tărgoveţilor, şi pe cartea cea de dania morii. Ci dovedindu-se că iaste loc mănăstirescu din ispisoacele vechi: găsim cu cale, ca să-şi ia mănăstirile venitul măşiilor ne apărat.

Costachi Razul vel vor(nic).

Publicat după: Õàëëïà È.Í. Ìàòåðèàëû äëÿ èñòîðèè Êèøèíåâà â XVI-XVIII ââ, â Òðóäû Áåññàðàáñêîé ãóáåðíñêîé ó÷åíîé àðõèâíîé êîìèññèè, òîì I, Êèøèíåâ, 1990, ñ.181-183 (în continuare Òðóäû, òîì I).

● *1753 (7261), august 27.- Carte domnească de poruncă de la Matei Ghica-voievd marelui serdar Manolache să-i oblige pe oamenii trăitori pe moşiile Chişinău şi Străşeni ale Mănăstirii Sfinţii Arhangheli să plătească dijma.*

Noi, Matei Ghica voevoda, bojieiu milostiu gospodari Zemli Moldavscoi.

Credincios boiariului domnii mele, dumnealui Manolache, vel serdar, îţi facem domnia mea înştiinţare, că ni-au dat jalobă rugătoriul nostru, sfinţia sa Sămeon, igumenul de la Sfânta a noastră părintească mănăstire, Sveatâi Arhangheli, zicând că are mănăstire 2 moşii, anume una unde trăescu chişinăoanii, şi alta - străşenii. Şi oamenii ce sânt trăitori pe

aceli moşii, nu li-au făcut de anul acesta slujba cea obicinuită, după hotărâre, ce s-au făcut, ca să lucreze 12 zile pre an: 6 zile de vară şi 6 zile de iarnă. Ori, ne slujind, cu bani să plătească, şi să-şi de şi dejma din toate sămănăturile. De care am volnicit domnia mea pe numitul igumen cu deosebită carte domnii mele ce i-am dat la mână, ca să trimită oamenii lui, să-şi ia de la oamenii vinitul.

Dară iată că-ţi scriem şi dumitale, viind trimişii pe la dumneata, să cauţi să rânduieşti şi din partea dumitale om, ca să margă înpreună pe la oameni, să le de a înţelege să-s de obiceiul de loc, precum au dat şi până acum într-alţi ani; şi să de şi de a zece din ţarini şi dintr-altele, pe obiceiu.

Şi de s-ar pune vrunii în pricină, să înplineşti de la unii ca acea şi să-i aşezi cu omul mănăstirii, ca nici mănăstire să să păgubească di ce este cu dreptul să ia, nici oamenii să fie călcaţi piste putere lor, ce şi o parte şi alta să rămâe odihniţi.

Aşijdere şi de la velniţă, ce zisă egumenul că sint pe moşiile mănăstirii, iarăşi să-i plineşti ce-a fi a dentâiul, să dee de velniţă.

Aceastaţ-i poroncim şi, cetind carte şi înţelegând carte, să ste tot omul mănăstirii.

7261 (1753), august 27.

Procital 3 logofăt.

Original românesc.
F.I.I.A.Ş. din Sankt Petersburg. Fondul de documente moldoveneşti. D.166.

● *1753 (7262), decembrie 16.- Carte domnească de poruncă de la Matei Ghica-voievod vornicilor Ţării de Jos şi Ţării de Sus să determine hotarul unei vămi cu biserică.*

Noi, Matei Ghica voevoda, bojieiu milostiu gospodari Zemli Moldavscoi.

Dumneavoastră, vel vornic de Ţara de Jos şi de Ţara de Sus, şi să mergeţi la locul domneascu al vămii şi să alegeţi locul gospod a vămii, până unde va fi şi să mai alegeţi şi locul bisericii din vamă, despre locul vămii. Aşijdere să mai alegeţi şi un loc de casă, ce-au dat domnia sa Constantin vodă Racoviţă, din locul gospod a vămii, lui Iordache Golimasă, portar, şi să-l stâlpiţi cu pietre. Şi să alegeţi şi un loc de casă a popii, lui Mihai Badiul, ce-au dat jalobă domnii mele, că-i l-au înpresurat Iordache Golimasă, trăgându-l cu stăpânire cătră locul, ce au luat danie. Şi pre alegere ce viţ face şi cum viţ hotări şi-ţi stâlpi, să daţi mărturie, înştiinţând pe domnia mea.

Decembrie 16 7262 (1753).

Original românesc.
S.I.I.A.Ş. din Sankt Petersburg. F.Documente moldoveneşti. D.167.

● *1754 (7263), decembrie 1.- Carte domnească de la Matei Ghica-voievod, prin care Biserica Sf.Nicolae din Chişinău este scutită de mai multe dări şi obţine "câte 2 ocă de untu de lemnu şi o litră de tămâea pe lună din vama gospod din Chişinău".*

Io Matei Ghica voevod a bojiiu milostiu gospodari Zemli Moldavscoi.

Facem ştire cu această carti a domnii meale, pentru Sfi(n)ta bisearică din târgu din Chişinău ounde să cinsteşte şi să prăznueaşte Sfâ(n)tul şi marele ierarh a lui H(risto)s, Nicolae, care este închinată la mănăstire la Galata. Că văzând domnia mea, la mânule preuţilor ce sunt la această biserică, cărţile bunilor şi fericiţilor domni ce-au fost mai

înainte de noi întâi al fericitului întru pomenire răpoosat părintelui domnii mele Măria sa Grigorie vo(evo)da, apoi şi altor domni. Rugându-s ca să ea bisearica pre tot anul câte cincizeci de lei din vama domneasc de la Chişinău, fiind că să face târgul Chişinăului pre locul bisearicii şi căte doaî ocă de untu de lemnu şi o litră de tămâea, pe lună din vama g(o)s(po)d de la Chişinău, pentru candile în bisearică. Aşijdere şi doi preuţi şi oun diacon ce vor fi slujind bisearicii să fie apăraţi de dajde domnească şi de poclonul vlădicescu. Şi să scutească preuţii şi diaconul şi căte cincizeci de bucate stupi, mascuri, de desetenă. Cum şi pentru oun ţărcovnec şi oun poslușnec ce vor avea oameni streini fără de bir în visterie să fie apăraţi şi scutiţi de tot birul visterii. Domnia mea încă-ș m-am milostivit şi asemene li-am întărit mila cu carte aceasta pre toate căte arată mai sus, hotărând acei cincizeci de lei pe an să ea nelipsit din vama g(ospo)d de la Chişinău, cum şi câte doaî ocă de unt de lemnu şi o litră de tămâia pe lună să li să de din vama ot Chişinău din lună în lună şi doi preuţi şi oun diacon ce vor sluji bisericii, să fie de-a pururea apăraţi de dajde domneasc şi de poclon vlădicescu. Şi să aibă a scuti şi căte cincizeci de bucate de om, la vreame deseatinei, nici un ban să nu de, iară pe ce vor ave mai mult vor plăti şi ei pe obiceiu. Cum şi oun ţircovnic şi oun poslușnec ce vor fi oameni streini, să fie apăraţi de toate căte eas din visterie domnii meali, nici mult nici puţin să nu de. Şi cu mila aceasta fiind ei odihniţi, datori să fie şi preuţi a păzi bisearica slujind Dumnăzăiaştile leturghii şi rugându-s pentru pacinică dimnia noastră. Şi drept acea poroncim domnia mea şi dumneavoastră boeari zlotaş i vel sărdar şi vameşilor şi sluji vlădieşti şi desetnicilor, văzind cart(ea) domnii mele cu toţii să faceţ urmare la celi de sus arătate pe deplin. Şi potim şi pe alţi luminaţi domni să întărească pentru a lor vecinică pomenire.

Aceasta scriem 7263 (1754) dec(embrie) 1.
Io Mate Ghica voevoda.
T(u)d(or), tretii logofăt Procitelnocu.

Publicat după: *Òðóäû*, òîìII, p.262-264.

● *1755 (7263), august 9.-Carte domnească de la Matei Ghica-voievod egumenului Mănăstirii Galata Procopie, prin care se permite de a strânge unele taxe băneşti din târgul Chişinăului.*

Io Matei Ghica vo(evo)d din mila lui Dumnezeu domn al Ţării Moldovei.

Datam carte domniei mele cuvios rugătoriului nostru sfiinţiei sale chir Procopii arhimandritul eg(umen) Sfintii mănăstiri Gălatii să fie volnic cu carte domniei meli după obiceiu şi hotărăre divanului să ia de toată velniţa[205] câte cinci lei ce s-or fi aflând pe moşia Sfintii mănăstiri Gălatii, după cum iau şi alte mănăstiri şi boeri ce au velniţi pe moşia lor. Drept aciea să fie volnicu cu această carte a domniei mele a lua vinitul locului după obiceiu, de toată velniţa ce-i va fi pe moşie mănăstirii în târgul Chişinăului. Iar carii dintr-acelea ce-ar ave velniţe şi n-ar da vinitul locului după cum arătăm mai sus dum(neavostră) vel sărdar să înplineşti de la unii ca aceea şi să-i supui ca să urmeze. După cum poruncim.

Aceasta let 7263 (1755) avg(ust) 9.
Procit vel logofet.

Original românesc.
Publicat după: A.A.Ş.R.M. F.18, D.89.

[205] Velniţă - moară de vânt.

Òðóäû, òîì II, p.258-259.

● *1755 (7263), august 25. Iaşi.- Carte domnească de întăritură de la Matei Ghica-voievod, prin care mănăstirii de la Sf.Mormânt de la Ierusalim i se întăreşte dreptul de a strânge bezmăn de la târgoveţii din Chişinău ce au proprietăţi pe moşia acesteia.*

Cu mila lui Dumnezeu Io Matei Ghica Voevod Domnul Ţării Moldovii.

Facem ştire, cu acest hrisov a domnii meli tuturor cui să cad a şti. Că iată viind înnainte domnii mele şi a tuturor boerilor domnii mele a mari şi mici, cuvios rugătoriul nostru sfinţia sa, chir Procopii, arhimandritul i eg(umenul) Sfintii mănăstiri Galatii, care este închinată la Sfântul Mormânt, a Domnului nostru I(su)s H(risto)s, şi ne-au arătat hrisov de la răposatul , fericitul întru pomenire părintele Domnii mele, mărie sa Grigorie Ghica vo(evo)d, cât şi de la alţi luminaţi Domni, scriindu precum că are Sfântul Mormânt o bucată de loc la ţinutul Lăpuşnii, anume Buicanii, care loc întră şi în vatra târgului Chişinăului. Şi să află acolo în târgul Chişinăului pe moşie mănăstirii case şi dughene şi pivniţe a târgoveţi creştini armeni şi jidovi, şi s-au tocmit într-acesta chip; de bună voia lor priimindu-se ca se de pe an bizmăn; câte şesă potronici noi[206] strânjen, după cum dau şi pe la alte târguri bezmăn. Iar pentru pivniţili ce vor fi în dosul dughenilor sau alte case ce vor fi de la faţa târgului în laturi pe locul mănăstirii să nu de nimică, fiindu acolo mezil înpărătească să fie de odihnă pentru oaspeţi. Şi pre care aşezare ce au făcut târgoveţii creştini armeni şi jidovi, am văzut Domnie me şi mărturie lor făcută cu iscăliturili şi peceţile lor, în care mărturie sint iscăliţi, şi boeri ce s-au întânplat la aşezare lor. Şi până acmu s-au stăpânit moşie tot cu pace luându Sfânta mănăstire vinitul său după cum arată mai sus. Care şi domnie me, dacă am văzut această mărturie încredinţată şi alte hrisoave domneşti, Domnie me încă asemine dăm şi întărim cu acest hrisov a domnii mele stăpânire Sfântului Mormânt; ca să aibă a lua vinitul moşii aceşti câte şese pot(ronici) noi de tot stânjenul de loc ce va fi în faţa târgului. Şi potim Domnie me şi pre alţi luminaţi domni ce Dumnezeu îi va orândui în urma noastră cu Domnie aceşti-i ţări, au din fii şi neamul nostru sau dintr-alt neam, să nu strice stăpânire Sfântului Mormânt. Ce mai vărtos să iabă a da şi a întări pentru a lor veşnică pomenire. Şi spre aceasta este credinţa a însuşi Domnii meli Io Matei Ghica vo(evo)d şi credinţa a preiubiţi fiilor Domnii mele Grigorie vo(evo)d şi Gheorghie vo(evo)d şi Nicolai vo(evo)d şi credinţa a cinstiţ şi credincioş boerii cei mari ai divanului Domnii mele Dumnealor: Ioan Bogdan vel logofăt i Manolache Costache vel vornic de Ţara de Jos, i Mihălache Sturza vel vornic de Ţara de Sus, i Enache Sucio hatman i părcălabu Sucevii, i Alixandru Sucio vel postelnic, i Vasilie Ruset vel vister(nic), i Ioan Pălad vel spatari, i Ioan Cantacozino vel ban, i Constandin vel căminar, i Iordache Mavrodin vel paharnic, i Stefan Sturza vel stol(nic), Iordache Hrisosculeo vel comis şi credinţa a tuturor boerilor Domnii mele a mari şi mici şi s-au scris hrosovul acesta în scaunul Domnii meli în oraşul Eşilor, în anul al treile a Domnii, Domnii meli de Ioan diac de divan, la anii 7263 (1755) avg(ust) 25.

Io Matei Ghica voevoda Bojiei Milostiu Gospodar.

Procit Ion Bogdan vel logofăt.

S-au trecut la condică.

Publicat după: *Òðóäû*, òîì II, p.259-261.

[206] Potronici noi - unitate bănească.

● *1755 (7264), decembrie 12. Iaşi.- Carte domnească de miluire de la Matei Ghica voievod, prin care dă şi întăreşte venitul cântarului de la Chişinău Sf.Mormânt, deoarece târgul este aşezat pe moşia Mănăstirii Galata, închinată Sf.Mormânt.*

Io Matei Ghica Voevod Bojieiu Milostiu Gospodari Zemli Moldavscoi.

De vreame ce decât toate bunătăţile domnilor şi dragoste cea arătată către toţi mai multu este cunoscută facere de bine şi mila ce s-ar face către sfintele şi dumnăzăeaştele lăcaşuri. Iată dară că şi domnia mea din răvna şi evlavie ce am avut către Sfântul şi îndumnăzăitul Mormânt a Domnului nostru I(su)s H(risto)s, deosăbit de alte mile ce are Sfântul Mormânt aice din ţară, mai îndemnatu-ne-au bunul cuget şi dragoste cea cu cuviinţă, a mai adaoge la Sfântul Mormânt cu puţină milă. Şi fiind că târgul Chişinăoul este descălecat dintru început pe locul Buiacanilor, moşia Sfintii mănăstiri Galata, care este închinată la Sfântul Mormânt, Domnia mea m-am milostivit şi din osăbită mila Domnii mele, am dată ş-am miluit cu venitul cantariului ce este acolo pre Sfântul Mormânt, ci dară de acum înnainte, pre cine va pune epitropul Sfântului Mormânt, asupra cantariului purtătoriu de grije să aibă a lua şi a strânge toată vinitul cantariului, după obiceiu ce este de la toţi. Iară vameşul Chişinăului nici de cum, de acmu înainte să nu să amestece, fiindcă de la domnia, numai vama li să vinde, iară nu şi cantariul.

Şi poftim domnia mea şi pre alţi luminaţi domni ce vor fi în ourma domnii mele, ori din fii domnii mele, ori din neamul domnii mele, ori dintr-alţii, ca să întărească miluire aceasta Sfântului Mormânt, pentru a lor cinste şi vecinică pomenire.

Şi spre aceasta este credinţa domnii mele de mai sus scris: Io Matei Ghica Voevoda, şi credinţa a preiubiţi fii domnii mele, Grigore voevod şi Gheorghie voevod, şi Nicolae voevod. Şi credinţa a cinstiţi şi credincioşi Boiarii domnii mele cei mare ai divanului, Dumnealor: Radul Răcoviţă vel logofăt i Manolache Costache vel vornic de Ţara de Jos, i Mihălache Sturzea vel vor(nic) de Ţara de Sus, i Ion Bogdan hat(man) i părcălab Sucevii, i Neculache Sucio vel po(stelnic), i Ion Palade vel spătar, i Aristarho Hrisosculeo vel vis(tiernic), i Ion Sturzea vel banu, i Iordachi Mavrodinu vel pah(arnic), i Neculache Carage vel căminar, i Ştefan Sturzea vel stolnic, i Vasilie Costache vel comis. Şi credinţa tuturor boerilor mare şi mici. Şi s-au scris hrisovul acesta în scaunul domnii meale în Iaşi întru al treile anu al domnii meale de Tanasie logofăt de tainâ.

7264 (1755), luna decemvr(ie) 12.

Io Matei Ghica voevoda Bojieiu Milostiu Gospodar.

Constantin vel vis(tiernic).

S-au trecut la condică.

Publicat după: *Òðóäû*, òîì II, p.267-269.

● *1756 (7264), aprilie 22. Iaşi.- Carte domnească de la Constandin Mihail Cehan Racoviţă-voievod, prin care reglementează dările târgoveţilor din Chişinău către Mănăstirea Galata şi Sf.Mormânt.*

Io Constandin Mihail Cehan Racoviţă Voevod Bojieiu Milostiu Gospodari Zemli Moldavscoi.

Facem ştire cu acestu hrisov a domnii mele tuturor celor ce pre dănsul vor căuta s-au cetind pre el vor auzi. Că viind în naintea domnii meale cuvios rugătoriul domnii meale sfinţia sa chir Procopie, arhimandritul şi egumenul de la Sfinta mănăstire Galatie. Ne-au

arătat hrisoave de la alţi fericiţi şi luminaţi domni ce au fostu mai denainti de domnia mea, cât şi în urma domnii mele, întru care hrisoave cuprindu acesti miluire, de jos arătate:

Întâi - hotărând ca să ia mănăstire Galata di pre o bucată de loc al hotarului Buiacanilor moşie Galatii, care întră şi în vatra târgului Chişinăul, câte şasă potronoci noi pre an bezmăn de stânjenul de loc de la târgoveţii creştini moldoveni, şi armeni, şi jidovi, după cum sănguri târgoveţii s-au priimit aşe să de şi au dat. Iar pentru pivniţăle ce vor fi în dosul dughianelor sau alte casă de la faţa târgului în laturi pe locul Galatii să nu de nemică, fiind acolo mezil împărătescu. Dară de velnițe ce ar fi de locul Buiacanilor să ia câte cinci lei, după cum iau şi alte mănăstiri şi boeri de la velniţele, care sînt pe moşiile lor.

Al doile - arătând în hrisoave că fiind târgul Chişinăul decălecat dintru început pre locul Buiacanilor moşia mănăstirii, s-au miluit pre Sfânta mănăstire Galata şi cu vinitul cantariului ce este acolo, care vinit să să trimiţe la Sfântul Mormânt la Ierusalim. Iar vameşii de Chişinău să nu să amesteci la vinitul cantariului. La care miluire Domnia mea încă poftind a ne arăta următori. Iată dară că asemene am întărit cu aceet al nostru domnescu hrisov, pretoate acesti de sus arătate, ca să aibă Sfânta mănăstire a lua bezmănul de stânjinul de loc de la toţi târgoveţii căte şasă potronici noi pre an, după cum au luat şi până acum. Însă de la cei ce vor fi în faţa târgului şi căte cinci lei de velniţă pe an. Aşijdere să mai ia şi vinitul cantariului ce este acolo de la toţi după obiceiul ce este şi să trimită la Sfântul Mormânt. Iară vamaşii de Chişinău nici de cum să nu să amestece, fiind că de la domnia, numai vama li să vinde, iară nu şi cantariul. Şi poftim domnia me şi pre alţi luminaţi domni, ce vor fi în urma domnii mele, ca să întărească şi domniile sale pentru a lor vecinica pomenire.

Şi spre aceasta este credinţa Domnii meale de mai sus scris: Io Constandin Mihail Cehan Racoviţe voevod şi credinţa a cinstiţi şi credincioşi Boearii domnii mele cei mari a divanului dumnealor, Ion Bogdan vel logofăt i Manolache Costache vel vor(nic) de Ţara de Jos, i Iordache Balşe vel vor(nic) de Ţara de Sus, i Vasălie Costache hat(man) i părcălab Sucevii, i Lascarache Djani vel po(stelnic), i Vasilie Rosăt vel spat(ar), i Dumitraşco Paladi vel vis(ternic), i Ioniţă Cantacuzino vel ban, i Constantin Sturzea vel pah(arnic), i Iordache Costache vel stol(nic), i Iordachi Bălăsachi vel cămănar, i Iordache Hrisosculeo vel comis. Şi credinţa tuturor boearilor a mari şi a mici şi s-au scris hrisovul acesta în scaunul domnii mele în Iaşi de Tanas logofăt.

Io Constandin voevoda.

7264 (1756), luna april 22.

Ştefan Buhăescul, treilea logofăt procitenomu.

Publicat după: *Òðóâû*, òîì II, p.264-266.

● *1758 (7266), mai 11-12.- Carte domnească de la Scarlat Grigore Ghica-voieviod, prin care confirmă hotărârea Divanului ţării privitor la bezmănul în folosul Mănăstirii Galata de la târgoveţii din Chişinău.*

Io Scarlat Grigorii Ghica v(oe)v(o)d Bojiu milos(tiu) g(os)p(o)d(ari) Zemli Moldavscoi, bine au hotărât d(omnia) m(e) veliţii boeri, poroncim şi domnie me aşe să-s urmeze, ca să e eg(umenul) Gălaţii bezmănul pe velniţă. Leat 7266 (1758), mai 12.

Hotărârea divanului.

Preaînălţate Doamne.

Din luminată poronca mării tale, fiind rânduiţi prin ţidulă cu pecete mării tale ca să luâm sama, întrea sfinţie sa părintile Procopia, arhimandritu egumenul Sfintii mănăstiri Galatii, şintre jidoiv din Chişinău, carile au jăluit mării tale că fiind săzătoriu în târgul

Chişinăul, pe moşia Sfintii mănăstiri Galatii, au avut obiceiu cu aşezământ, ca să de bezmănul la mănăstire pentru loc câte doi orţi de stănjen pentru dughenile ce vor fi la faţa uliţii, iar pentru casăle ce vor fi în laturi de faţa uliţii să nu de nimică, după care obiceiu şi aşezarea ce au, în dau bezmănul la mănăstirea pentru dughenile ce au la uliţă, dar fiind că au şi velniţă acole în târgu, le ceri egumenul bezmănu şi pe velniţă câte 5 lei de velniţă. Deci fiind noi adunaţi cu toţii la un loc, am întrebat pe părintile egumenu, cu ce cerea bezmănul di pe velniţă şi egumenul au răspunsu că acolo în vatra târgului Chişinău este dreaptă moşia Sfintii mănăstiri dată dania de la Măria jiupăneasa Chiriţii postelnecul, arătând înainte noastră ispisoc fericitului întru pomenirea răposat părintile măriei tale Grigori vo(evo)d, în care scrie c-au întărit stăpânirea Sfintii mănăstiri pe satul Buecanii ce esti dania de la Maria jiupăneasa Chiriţii po(stelnicu)l, la care sat au rănduit şi boeri hotarnici de-au hotărât locul în semne după zapisul Marii postelniceasa şi după alte întârituri ce au avut, ş-au mai arătat părintile egumenul un hrisov iarăşi de la răposat, întru cari scrie, că având Sfânta mănăstirea o moşia la ţinut Lăpuşnii anume Buecanii ce întră în vatra târgului Chişinău şi fiind casă şi dughene şi pivniţă, au jăluit egumenu ce-au fostu atunce la Galata, cum că nu area mănăstirea nici un folos de ace moşia fiind cuprinsă de târgoveţi atăta vatra târgului cât şi câmpul călcându-să de bucatele lor, şi rănduind măria sa boeri acolo ca să cerceteze şi după cum or găsi cu dreptate să fache aşezământ, ca să de vinitu mănăstirii, şi stând acei boeri ce i-au rânduit măria sa între târgoveţi şi între egumenul, au făcut aşezarea ca să de pe anu câte 6 potronici de stânjenul de loc pe dughenile ce vor fi la faţa uliţii şi pentru pivniţă, iar pentru casele ce vor ave târgoveţii sau alţi ce or fi în târgu să nu de nimică, fiind că ei poartă mezilul şi au mulţi supărători la locul acela, după care aşezarea ce au făcut acei boeri, au întărit măria sa răposatul Grigori voevod, cu hrisovul mării sale, dar di velniţă nu pomeneşti în hrisov şi după hrisovul mării sale au mai întărit şi alţi luminaţi domni, şi după hrisoavile ce are ş-au luat mănăstire vinitul său din dughenea cum şi di velniţă, arătând şi cartea de la preiubit fratile mării tale măria sa Mateiu-Vodă dată de volnicia la mâna egumenului, ca să ia vinitul din toate velniţăle ce or fi la Chişinău pe locul mănăstirii, după cum i-au şi alte mănăstiri de la velniţăle ce au pe moşii. Deci întrebând noi pe el jidov, ce are să răspundă şi cu ce pricină opreşti bezmănul locului, el au răspunsu, că ei având dughene la faţa târgului îş plătesc bezmănul după obiceiu, dar velniţile fiind în laturi de la faţa uliţii ounde fac ei horilcă, carea horilcă o duc de o vându pin dughenile ce dau chirie, nu li sari căde a plăti chirie locului, fiind că aşezarea loc iaste pe locul ce esti în laturi de la faţa târgului să nu de nimică, al doile că pe velniţă plătesc camănă, arătând înainte noastră, şi 2 cărţi g(o)sp(o)d, una de la măria sa Constandin vodă Mavrocordat şi alta de la măria sa Ioan vodă, dată la mâna jidovilor, să să aperea de cătră egumenu să nu le ia bezmăn pentru velniţă căci plătesc camănă, şi arată în cărţi de-i va părea egumenului cu strâmbul să caute cu cămănarii, după care hrisoave şi cărţi ce au arătat jidovu, am stătut de am luat sama cu amăruntu şi de vreame că ace mişia esti dreaptă a Sfintii mănăstiri şi arată egumenul atâte hrosoave ca să-ş ia vinitul locului după aşezarea ce s-au făcut, în care hrisoave pentru velniţă nu pomeneşte macară că jidovu arată aceli 2 cărţi ca să oprească pe egumenul să nu ia bezmănu di pe velniţă căci ar fi dând camănă, dar fiind că camăna iaste domnească, nu are treabă cu dijma moşii, şi aşea am găsit că cu dreptate iaste egumenul să-ş ia vinitul din velniţă după cum iau şi alţi egumeni şi boeri ce au velniţă făcute pe moşiile lor, căci volnic iaste fieşti cine aş lua vinitul moşii sale. Noi măria ta aşea am găsit a fi cu cale şi cu dreptate, iar ce dea săvârşit hotărârea rămâne la ce prea înaltă înţălepciune mării tale.

V let 7266 (1758), mai 11.

Plecaţi slujile mării tale: Ion Bogdan vel logofăt, Lupu Balş vel vor(ni)c, V(a)s(ile) Ros(et) vel vor(nic), Aristarh vel vis(tiernic), Alexandru postelnic, Dimitr(ie) Zamşe vel hat(man).

Publicat după: *Òðóâû*, òîì II, p.269-273

● *1758, (7266) mai 14. Iaşi.- Carte domnească de la Scarlat Ghica-voievod, prin care se reglementează diverse dări ale târgoveţilor de Chişinău în folosul Mănăstirii Galata, căreia îi aparţine aici un "loc", precum şi în folosul diferitor instanţe de stat locale şi bisericeşti.*

Cu mila lui Dumnezeu Io Scarlat Ghica Voevoda, domn al Ţării Moldovei.

Facem ştire cu acest hrisov a domnii mele, tuturor cui să cade a şti, că viind înaintea domnii meli cuvios rugătoriul domnii mele svinţia sa chir Procopie arhimandritul şi egumenul Sfintii mănăstiri Galata, ne-au arătat hrisoave de la fericitul întru pomenire părinteli domnii mele măria sa Grigorie Ghica voevoda i de la prea iubit frateli domnii meale domnia sa Matei Ghica voevoda. Şi de la alţi fericiţi luminaţ domni ce au fost mai înainte de noi. Întru care hrisoave, cuprind aceste mile mai jos arătate:

întâi - hotărând ca să ia mănăstirea Galata, de pre o bucată de loc al hotarului Buiacanilor moşia Gălăţii, care întră şi în vatra târgului Chişinăului, câte şasă potronici noi pre an, bazmen de stânjenul de loc, de pre la târgoveţii creştini moldoveni şi armeni, şi jidovi, după cum şi singuri târgoveţii au primit aşa să dea şi au dat, iară pentru pivniţile ce vor fi în dosul dugheanilor, sau alte casă de la faţa târgului în laturi, pre locul Gălăţii, să nu dea nimica, fiind acolo menzil împărătescu. Dară pentru velnițe, ce vor fi pre locul Buiacanilor al mănăstirii Galăţii să ia câte cinci lei, după cum iau boearii şi alte mănăstiri de la velnițele ce sânt pe moşiili lor, fiind că s-au cercetat pricina aceasta cu amăruntul, de cătră dumnealor veliţii boeari şi de cătră domnia mea, prin hrisoave şi alte cărţi domneşti şi s-au dovedit, cu dreptate fieşte care, ori Boeari, ori mănăstiri, ce au moşii şi vor fi pre acele moşii velnițe, să-ş ia bezmănul dipre velniţă pe obiceiu. Iară cămănari să-ş caute camăna lor pre obiceiu, după cum scrie condica gospod. Aşijderea să mai ia şi venitul cantariului din târgul Chişinăului, după hrisoave ce ni-au arătatu şi de la alţi luminaţ domni, întru care scriu, că fiind târgul Chişinăul descălecat, dentru început pe locul Buiucanilor, moşia mănăstirii, s-au miluit pre Sfinta mănăstire Galata şi cu venitul cantariului, ce easte acolo, care venit să să triimită la Sfântul Mormânt, la Ierusalim. Iar vameşii de Chişinău să nu să amestice la venitul cantariului. Pentru care dară, după dreptati şi dovada hrisoavelor ce ne-au arătat egumenul de pre la alţi luminaţ domni, domnia mea încă şi pohtind a ne arăta următori, iată dară, aseaminea am întărit pri acestu al nostru domnescu hrisov, hotărând, ca toate veniturile aceste arătate mai sus să aibă a le lua Sfinta mănăstire şi ne strămutate să să păzască. Şi pohtim domnia mea şi pre alţi luminaţ domni, ce în urma noastră îi va milui Dumnezeu cu domnie aceştii ţări, ca să nu strici dania şi întărirea noastră, ce mai vărtos să miluiască şi să întărească, pentru a domniilor sale vecinică pomenire.

Scris-au hrisovul acesta de Ioniţă Pavel Gramaticul.

Aici în Iaşi în anul 7266 (1758) mai 14.

Io Scarlat Ghica Voevod Bojiu Milostiu Gospodari.

Manolache Bogdan procit al treilea logofăt.

Trecută la condică.

Publicat după: *Òðóâû*, òîì II, p.273-275.

● *1758 (7266), iunie 4.- Carte domnească de la Scarlat Ghica-voievod, prin care se confirmă dreptul Mănăstirii Galata de a strânge dări, a câte 5 lei de velniţă, din târgul Chişinău.*

Io Scarlat Grigori Ghica voevoda Bojiu mil(o)s(tiu) Gospodari Zemli Moldavscoi.

Datam carte domnii meli cuvios rugătoriului nostru sfinţii sale chir Procopie arhimandritul egumen Sfintei mănăstiri Gălatii să fia volnic cu cartea domnii meli după obiceiu şi hotărăşte divanului să ia de toată velniţa căte cinci lei, ce s-or fi aflând pe moşii Sfăntii mănăstiri Gălatii după cum eu şi alte mănăstiri şi Boeri, ce au velniţă pe moşia lor. Drept aceea să fie volnic cu această carte a domnii mele, a lua vinitul locului după obicei din toată velniţa ce va fi pe moşia mănăstirii în târgul Chişinăului. Iar carii dintr-acia ce ar ave velniţă şi n-ar da vinitul locului după cum arătăm mai sus, dum(neavoastră) vel serdari să înplineşti de la unii ca acie şi să-i supui ca să urmeză după cum poroncim aceasta.

V let 7266 (1758), iun(ie) 4.

Proci vel logofăt.

Publicat după: *Òðóâû*, òîì II, p.275-276.

● *1759 (7267), ianuarie 1. Iaşi.- Carte domnească de la Ioan Feodor-voievod, prin care se reconfirmă drepturile Mănăstirii Galata de a strânge dări de la târgoveţii de Chişinău.*

Cu mila lui Dumnezeu Io Ioan Feodor voevod domn al Ţării Moldovei.

Facem ştire cu acestu hrisov a domnii mele, tuturor cui să cade a şti, că viind în nainte domnii mele cuvios rugătoriul nostru svinţia sa chir Procopie, arhimandritul şi egumenul Sfintii mănăstiri Galata, ne-au arătat hrisoave de la domnia sa Scarlat Grigorii Ghica vo(evo)d şi de la alţi fericiţi şi luminaţi domni ce au fostu mai înainte de noi, întru care hrisoave cuprind aceste mile mai jos arătate.

Întâi - hotărându ca să ia mănăstire Galata dipre o bucată de loc al hotarului Buecanilor moşia Gălăţăi, care întră şi în vatra târgului Chişinăului, câte şase potronici noi pre anu bezmănul de stănjenul de loc di pre la târgoveţi creştini moldoveni, armeni şi jidovi, după cum şi sănguri târgoveţii au primit aşe să de şi au datu. Iară pentru pivniţăle ce vor fi în dosul dughenilor sau alte casă di la faţa târgului în laturi pre locul Gălăţăi să nu de nimică, fiind acolo menzălu împărătescu. Dară pentru velniţăle ce vor fi pre locul Buecanilor, al mănăstirii Gălăţăi, să ia câte cinci lei după cum iau boerii şi alte mănăstiri di la velniţăle ce sântu pre moşiile lor, fiind că s-au cercetat, pricina aceasta cu amăruntul de către dumnealor, veliţii boeri şi de către domnia, prin hrisoave şi alte cărţi domneşti şi s-au dovedit cu dreptat fiiştecare ori boeri, ori mănăstiri, ce au moşii şi vor fi pre acele moşii velniţă, să-ş ia bezmănul di pre velniţă pe obiceiu. Iară cămănarii să-ş caute cămăna pre obiceiu după cum scrie condica gospod. Aşijdere să mai ia şi vinitul cantariului din târgul Chişinăului după hrisoave ce ne-au arătat şi de la alţi luminaţi domni, întru care scriu, că fiind târgul Chişinăului descălecat dintru început pe locul Buecanilor, moşie mănăstirii, s-au miluit prea Sfânta mănăstire Galata şi cu vinitul cantariului ce esti acolo, cari vinit să să trimită la Sfintul Mormăntu, la Erusalim, iară vameşii Chişinăului, să nu să amestece la vinitul cantariului. Pentru care dară, după dreptate şi dovada hrisoavelor ce ne-au arătat egumenul, de pre la alţi luminaţi domni, Domnia me încă şi poftindu a ni arăta următori, iată dară, asămene am întărit prin acestu al nostru domnescu hrisov, prin care hotărâm, ca toate veniturile aceste arătaţi mai sus, să aibă a le lua Sfânta mănăstire şi nestrămutati să să păzască. Şi poftim domnia me şi pre alţi luminaţi domni, ce în urma noastră îi va milui

Dumnezeu cu domnie ţări să nu străce dania şi întărire noastră ce mai vârtos să miluiască şi să întărească pentru a lor cinste şi vecinică pomenire şi spre aceasta esti credinţa însumi domnii meli di mai sus scrisă.

Io Ioan Feodoru voevoda, şi credinţa a preiubiţi fii domnii meli Grigor voevoda şi Alexandru voevoda şi credinţa a cinstiţi şi credincioş boeri domnii melei, cei mari dumnealor Manolachi Costachi vel logofăt i Ioniţă Struză vel vor(nic) di Ţara de Jos, Vasăle Rusăt vel vor(nic) de Ţara de Sus, i Ştefan Rusăt hat(man) i părcălabu Sucevii, i Mihalachi vel pos(telnic), i...[207] vel vis(tiernic), i Ioniţă Cantacozino vel spat(ar), i Andrunachi vel banu, i...[222] vel camenar, i Ioniţă vel pah(arnic), i...[222] vel comi(s), i Constantin Cogălnicean vel stol(nic) şi credinţa a tuturor boerilor mari şi mici.

Scrisu-s-au hrisovul acesta de Ion Ghindă aiice în Iaşi în anul 7267 (1759) ghen(arie) 1.

Io Ioanu voevoda.

D. Treti logofăt procital.

Publicat după: *Òðóäû*, òîì II, p.276-279.

● *1762 (7270), iunie 21.- Carte domnească de la Grigorie Ioan-voievod, prin care se reglementează strângerea diferitor dări în folosul Mănăstirii Galata, în special venitul cântarului din târgul Chişinău.*

Io Grigorie Ioanu voevoda Boj(iu) mil(o)s(tiu) g(os)pădar Zemli Moldavscoi.

Dat-am carte domnii mele cuvios rugătoriului nostru svinţii sale Procopie, arhimandrit şi egumen de la Sfânta mănăstiri Gălata şi pe cine va rândui omul mănăstirii să aibă a mergi la moşie mănăstirii ce îi zic Buicanii, care ajunge şi în târgul Chişinăului şi după hrisoavele ce are Sfânta mănăstire să aibă a lua câte cinci lei de toată velniţa ce va fi pe moşie mănăstirii, cum şi de deghenile ce vor fi la faţa uliţilor şi care vor fi pe locul mănăstirii să aibă iarăş a lua de tot stânjinul de loc câte 6 potroniciu după cum hotărăşte hrosoavele domneşti, iar de casile ce vor fi la mahalali de vreame, că acolo ecte mezil înpărătesc să nu aibă a lua bezmăn, însă din cei ce poartă mezilul să nu le ia nimică de cas, iar alţii cari vor fi cu bir la visterie şi nu să amestică la mezil şi şed cu cas pe locul mănăstiri, să aibă ale lua pe an de casă câte 6 pot(ronici) după obiceiul marginii ce esti hotărăt cu testament de obştie, aşijderea să aibă a ţine cântariul mănăstirii acolo la Chişinău cu cari cântariu să cântărească tot felul de marfă ce să vinde cu cântariul şi să ia venitul pe obicei, iar alţi streini nimene să nu fie volnici a ţine cântariu s-au să cântărească marfa cu alt cântariu făr decât acii ce vor avea a cântări ori ce fel de marfă să margă să cântărească cu cântariul mănăstirii şi cântărind să aibă a da venitul după obicei, şi pentru aceasta poroncim domnie mea dum(neavostră) vel sărdariu, pentru acie ce nu vor vrea să de venitul mănăstirii, după cum aratăm şi hătărâm mai sus, de la unii ca acia să înplineşti cum şi pentru cântariu să aibi purtare de grijă ca nime alţi să nu fie volnic a cântări marfa cu alt cântariu, ce să le dai poroncă să cântărească cu cântariul mănăstirii şi să de venitul după obicei întralt chip să nu fie.

Iar de vor avea cineva a răspunde să stea de faţ la divan.

V leat 7270 (1762) iuni(e) 21.

Procit vel logofăt.

Publicat după: *Òðóäû*, òîì II, p.279-281.

[207] Lipsă în document

● *1765 octombrie 29.- Carte domnească de la Grigore Alexandru Ghica-voievod, prin care se reconfirmă drepturile Mănăstirii Galata de a strânge dări de pe velniţe, dughene, stânjeni "de locu" de pe case şi de la cântar în târgul Chişinău.*

Io Grigorie Alexandru Ghica voevoda Bojiu milostiu gospodarea Zemli Moldavscoi.

Dat-am carte Domnii meli cuvios, rugătoriului nostru svinţii sali chir Procopii arhimandritu şi egumenu de la Sfinta mănăstirea Gălata şi pe cini va rândui omul mănăstirii să aibă a merji la moşia mănăstirii cei numită Buicanii, cari ajungi şi în târgul Chişinăului şi după hrisoavile ce ari Sfinta mănăstirea să aibă a lua câti cinci lei de toată velniţa ce va fi pe moşia mănăstirii, cum şi de dughenile ce vor fi la faţa uliţilor şi cari vor fi pe locul mănăstirii să aibă iarăşi a lua de totu stănjinul de locu câti 6 potronici după cum hotăreşti hrisoavile domneşti, iar de casăle ce vor fi la mahalali, de vremi că acolo ecti mezil înpărătescu să nu aibă a lua bezmănu însă de la cei ce poartă mezilul să nu li ia nemică de casă, iar alţi carii vor fi cu biru la visterii şi nu-s amestică la mezil şi şedu cu casă pe locul mănăstirii să aibă a le lua pe anu de casă câti 6 pot(ronici), după obiceiul marginii ce esti hătărâtu cu testamentu de obştia, asijderea să aibă a ţine cantariul mănăstirii acolo la Chişinău, cu cari cantariu că cântăreşti, totu feliul de marfă, ce să vinde cu cântariul şi să ia venitul pe obiceiu, iar alţii streini, nimine să nu fii volnici a ţine cantariu s-au să cântărească marfa cu altu cântariu fă decâtu acei ce vor ave a cântări orice fel de marfă să margă să cântărească cu cântariul mănăstirii şi cântărind să aibă a da venitul după obiceiu şi pentru aceasta poroncimu domnie me dum(nealui) vel sărdariu, pentru acei ce nu var vre să de venitul mănăstirii, după cum arătămu şi hotărâmu mai sus, de la unii ca acia să înplineşti cum şi pentru cantariu să aibi purtari de griji ca nimi alţi să nu fii volnici a cântări marfa cu altu cântariu, ce să le dai poroncă să cântărească cu cântariul mănăstirii şi să-ş de venitul după obicei, întraltu chip să nu fiea.

1765 oc(tombrie) 29.

Procit vel logofet.

Publicat după: Òðóäû, òîì II, p.281-282.

● *1766, septembrie 22.- Carte domnească de la Grigore Alexandru Ghica, prin care se stabilesc proprietăţile funciare ale răzeşilor din satul Vovinţeni ţinutul Lăpuşnei.*

Facem ştirea că din luminată poronca pre înălţatu Domnul nostru Măria sa Grigorie Alexandru Ghica voevoda, s-au judecatu de faţă înaintea noastră, Gavril şi frati-său Neculaiu vor(nic) de poartă şi Mihălache Genunchiu, neamul Creţulescului a lui Toader Creţul cel bătrân şi a lui Strătulatu, cu Sandu cel din Trufăilă şi Istrati sin Gheorghiţă nepotu lui Vasili şi cu Mihălachi Roşior şi fraţii lui neamurile lui Dumitru Zanciu, pentru moşia satului Vovinţenii din ţinutul Lăpuşnii, cari după scrisori ce s-au văzut la mâna lor şi s-au cetitu şi după toati răspunsurile lor pricina întra cesta chipu am aflat. Satul Vovinţenii îmblă în 8 bătrâni[208] după cum scria în ispisocul Mării sali Mihai Racoviţă vodă, dar Creţuleştii n-au 7 bătrân, cum scria în ispisocu cei din vălet 7229 (1720) dec(embrie) 21, ce au numai 4 bătrâni întregi şi din al 8 bătrânu din 3 părţi, iarăş o parti ce li să va veni,

[208] Bătrân - cotă parte a proprietăţii fiunciare răzăşeşti.

căci al optule bătrănu au fost stărpu şi răzeşii au trei bătrăni şi a patra parti din bătrănul stărpu, iar 3 părţi a stărpului, să dă pe cei 4 bătrăni a Creţuleştilor ş pe cei 3 bătrăni şi pe ace a patra parte a răzăşilor cum le scria scrisoarea bătrânilor lor de aşezarea cei totu din vălet 7229 (1721) mai 12, cii cu 4 luni şi 21 zili, pe urma ispisocului ce pin carte de blăstămu întrebându-să bătrănii ei în de ei, cine din cine sintu neam şi seminţenia şi trag moşia şi întra cesta chipu s-au aşezatu cum arată mai sus 4 bătrăni să-i ţia Creţuleştii şi 3 bătrăne şi a patra part din bătrânul cel stărpu a răzeşilor, iar celi 3 părţi a stărpului să de piste totu, în carea scrisoarea de învoială şi aşezarea a bătrânilor lor ce-s iscăliţi şi pusă degetile, esti încredinţată şi cu iscălitura răposatului Ilii Catargiu, vel logofăt, după cari scrisoarea de aşezarea tot frăţeştii au stăpânitu de 45 ani, fieşti carii pe bătrânii moşii, dar moşia nu au mai hotărăt-o să fie despicată pe bătrăni. Acum fiindu că Creţuleştii îş vându parte lor, răzăşii nui potu să-i propească şi ne vrându ei să de ce le dă cumpărătoriul, volnici sintu Creţuleştii să-ş vândă partea lor şi pentru această pricină într-acesta chipu li s-au curmatu jiudecata. Creţuleştii acei 4 bătrăni întragi jiumătat de satu de Vovinţenii din parte ce le va da voia răzăşii să aibă a o vindi acelu cumpărător ce le dă bani şi ei să-s iscălească la zapisul de vănzare de vremi ce nu cupără ei. Iar parte din celi 3 părţi de a stărpului, ce ar veni...[209] pe acei 4 bătrăni a Creţuleştilor, volnici să fia răzăşii a o cumpăra însă socotindu-să după preţul moşii ce au vândutu Creţuleştii ş ce ar faci preţu ace părticele moşia să o ia răzăşii pentru ca să rămăia şi ei cu 4 bătrăni întregi cu jiumătate de satu, ca la hotărătu să-s despice satul Vovinţenii în doî[210] să rămâi răzeşilor jiumătate de satu ce selişti cu cănpu cu totu locul, or cari parte or vre să ia din sus s-au din jos şi după cum li s-au curmatu pricinile de mai sus arătate şi s-au primitu şi ei, li s-au datu asămine căte o carte de jiudecată ca să le fia de credinţă. Aceasta înştiinţămu şi la hotărătu să de răzăşilor seliște în jiumătate cum şi cănpul şi asemine şi Creţuleştilor.

1766 sept(embrie) 22 dni.

Rijca vel logofăt. Ilie Donic vel vor(nic), Inache vel spăt(ar), V.Costachi vel ban.

Publicat după: *Òðóäû*, òîì II, p.331-334.

● *1766, septembrie 24.- Zapis de vânzare-cumpărare de la un grup de răzeşi din satul Vovinţeni ţinutul Lăpuşna, prin care confirmă vânzarea părţilor lor de moşie, pentru 500 lei, Mănăstirii Galata din Iaşi.*

Adecă eu, Gavril sin Vasilii nepotul lui Stratulat şi eu Nicolai vornicul de poartă, şi eu Mihălachi Genunchiu neamul Creţuleştilor, şi eu Mihălache Roşiorul, şi eu Istrati sin Gheorghie nepotul lui Vasilie, şi eu Sandul gineri Zaharii, şi eu Vasili nepot de frati Zaharii, făcut-am acest adevărat şi încredinţat zapis al nostru, că de nime siliţ nici asupriţ ce de a noastră bună voe, am vândut a noastră dreaptă ocină şi moşie tot satul Vovinţenii ci este la ţinutul Lăpuşnii, care moşie să hotărăşti pe din jos cu Buiucanii, moşia mănăstirii Gălăţii şi pe din sus să hotărăşti cu moşia mănăstirii Sfintii Vineri, cari această moşie de

[209] Lipsă în document.

[210] De aici textul e schimbat în copia aceluiaşi document, dată răzăşilor cu iascăliturile aceloraşi boieri (explicaţia lui Halippa I.):
"Adică silişte drept în jumătati ş cănpul în jumătati ş din tot locul în jumătati să fie a răzăşilor, ori cari parti or vrea să ee ei, din sus sau din jos întreg jumătate de sat ş asemenea să ee şi Creţuleştii ş după cum li sa curmat pricinile de mai sus arătati şi s-au primit şi ei, li s-au dat asemenea căt o carte de judecată ca să le fii de credinţă."

mai sus numită tot satul Vovinţenii l-am vândut sfinţii sale părintelui Procopie arhimandritul şi egumenul Sfintei mănăstiri Gălăţii drept 500 lei, adică cinci sute lei, care această moşie Vovinţenii au îmblat în opt bătrâni, după cum arată şi ispisocul Mării sale Mihai voevod. După care ispisocul au avut şi răzeşii cei bătrâni ei în di ei învoială şi înpărţire pe bătrâne, cari dintra cei opt bătrâni s-au făcut neamul Creţuleştilor patru bătrâni şi la ceilalţi răzăşi s-au făcut trii bătrâni. Iar un bătrânu dintra ceşti opt fiind stărpu au dat a patra parte acestor tri bătrâni a răzăşilor, iar trei părţi să-s împartă pe şapte bătrâni. Şi dându-ne toţ banii de mai sus arătaţ de plin într-u mânule noastre, am făcut şi noi ace adevărat zapis la mâna sfinţii sale părintelui, egumenului şi i-am dat şi toate scrisorile celi vechi şi celi noao ce am avut ca să rămâe Sfintei mănăstiri driaptă ocină şi moşie stătătoare în veci şi să aibă a-ş face şi hrisov domnesc de întăritură şi noi încă pentru mai adevărată credinţa ne-am iscălit şi ne-am pus degitile.

1766 sept(embrie) 24.

Neculai vor(nic) di poartă, am vendut, Gavril nepotul lui Stratulat am vendut, eu[211] Mihalachi Ginunchiu am vendut[226], eu Sandul z(ea)t(i) Zaharii, eu[226] Mihalachi Roşior, eu[226] Istrati sin Ghiorghii aceşti bani iam luat eu în mâna mea din mâna egumenului Antim mai pe urmă şi am pus şi degetul, înainte cărora să vor iscăli mai jos. Eu[226] Vasili nepot Zaharii cu toţii am vendut din bună voe noastră.

Iar de s-ar mai scula vre un neam de al nostru să cei ori când moşie noi cu toţii să avem a răspundi la toată pricina, iar sfinţia sa părintele arhimandritul să nu să supere ce să stăpânească cu bună paci.

Neculai vor(nic) di poartă.

Eu, Apostol diac za Divan am scris cu zisa răzăşilor.

Publicat după: *Òðóâû*, òîì II, p.334-336.

● *1767, mai 22.- Carte domnească de poruncă de la Grigore Calimachi-voevod marelui serdar să permită Mănăstirii Galata să ia venitul de pe cântar din târgul Chişinău.*

Noi, Grigorie Ioan Calimah voevod, B(o)j(iu) mil(os)t(iu) gospodari Zemli Moldavscoi. Dat-am carte domnii mele cuvincios rugătoriu nostru, sfinţii sale, chir Procopie, arhimandritu, şi ig(u)m(enu)l Sfântei mănăstiri Gălăţii, şi pe cin va rândui omul mănăstirii să aibă a mergi la moşia mănăstirii, ce să numeşte Buicanii, care ajunge şi în târgul Chişinăului, şi după hrisoave ce ari Sfint mănăstire să aibă a lua câte 5 lei de toată velniţă ce va fi pe această moşie, cum şi de dughenile, ce vor fi la faţa uliţilor şi care vor fi pe locul mănăstirei, să aibă iară a lua de tot stânjinul de loc, cât şas potronici, după cum hotărăscu hrisoavele gospod, iar pe casăle ce vor fi la mahala, de vreme că acolo ias(te) menzil înpărătescu, să nu aibă a lua bezmăn, însă de la cei ce portă menzălul, să nu le ia nimică de casă. Iar alţii, carii vor fi cu bir nu să amestecă la mânzil, şi şăd cu case pe locu mănăstirii, să aibă a le lua pentru de casă, cât şas potronici, după obiceiul marginii.

Aşijderea, să aibă a ţine cântarul mănăstirii acolo la Chişinău, cu căre cântariu să cântărească tot feliu de marfă, ce să vinde, şi să ia venitu pe obiceiu, iar alţi streini, nimne să nu fie volni a ţine cântariu, sau să cântărească marfa cu alt cântariu, fără de cât acei, ce vor avea a cântări ori ce feliu de marfă, să margă să cântărească cu cântariul mănăstirii, şi cântărind, să aibă a da venitu pe obiceiu.

---

[211] În original, pată de cerneală lăsată în urma punerii degetului

Pentru care poroncim domnia me şi dum(itale), vel serdariu pentru acei ce nu or vrea să de venitu mănăstirii, după cum se hotărăşti mai sus, de la unii ca aceea să împlineşti cum şi pentru cântariu, să aibi purtare de grijă, ca nime alţii să nu fie volnici a cântări marfa cu alt cântariu, ce să le dai poroncă să cântărească cu cântariul mănăstirii. Întralt chip să nu fie. Acea poroncim.

1767, mai 22 dni.
Procit 3 logofăt.
S-au trecut la condic.

A.A.Ş.R.M. F.18, D.90, p.1.,1 verso. Original.
Publicat după: *Òðóäû*, òîì II, p.283-284.

● *1767, mai 27.- Carte domnească de la Grigore Ioan Calimah-voievod, prin care îl împuterniceşte pe Gheorghie biv vel sulger să hotărască şi să stâlpească părţile de moşie cumpărate de Mănăstirea Galata de la răzeşii din satul Vovinţeni, ţinutul Lăpuşnei.*

Io Grigorie Ioan Calimah voevod, b(ojiu) mil(os)t(iu) g(os)pod(a)r Zămle Moldavscoi.

Credincioş boerii domnii mele dum(nealor): Gheorghii biv vel sulger i (lipsă), vă facem ştire că Domnii mel au jeluit cuvios rugătoriul nostru sfinţia sa Procopie, arhimandritu şi ig(u)m(enul) mănăstirii Gălăţii, cum că au cumpărat de la nişte răzăş o moşie, anume Vovinţănii î ţinut(ul) Lăpuşnii, deci dupe zapisul de cumpărătură şi dupe scrisori ce are scriem dum(neavoastră) să vă sculaţ să mergiţ la numita moşie şi să strângeţ şi pă răzăşii acei ce au vândut şi pe alţi înprejura şi pe unde veţ găsi cu cale şi cu dreptate şi veţ dovedi că au fost hotarăle celi vechi a aceştii moşii pe acolo şi dum(neavoastră) să hotărăţ şi să stălpiţ moşia aceas(ta) cu pietri hotară din jiur împrejur, dupe care hotărăre ce viţ face să daţ şi mărturie hotarnică în sămne iscălit de dum(neavoastră), cum şi de acei ce să vor afla la hotărât, care mărturie fiind cu cale şi cu dreptate, aducându-să aice la domnia me şi i să întărească Sfintei mănăstiri Gălăţii şi cu hrisovu Domnii mel, iar neodihnindu-să vre o parte cu hotărărea dum(neavoastră) şi s-ar ceri la divan să le daţ zi de soroc şi înpreun cu mărturie dum(neavoastră) să vie la Divan.

Aceas(ta) scriem.
1767 mai 27 dni.
Procit vel vornic.

Publicat după: *Òðóäû*, òîì II, p.336-337.

● *1767 iulie, - Scrisoarea lui Gheorghe, biv vel sulger şi vechil al serdăriei, prin care se arată că este împuternicit din partea domnitorului Grigorie Ioan Calimah să hotărască părţile din satul Vovinţăni, vândute de răzeşii din partea locului.*

Facem ştire cu această scrisoare al noastră că din luminata poronca Preaînălţatului Luminatului Domnului nostru, Io Grigorii Ioan Calimah voevoda, orănduindu-ni dum(nea)lui Gheorghii, biv vel suljer i vechil sărdării, întru care să porunceşti ca să mergim că hotărăm o jumătat de sat di Vivinţăni ce esti alături cu Buicanei satul mănăstirii Gălăţii, parte di sus în ţinutul Lăpuşnii, cari moşie ia cumpărătură de sfinţia sa chir Procopii arhimandrit şi egumen Sfintii mănăstiri Gălăţii de la Neculaiu, vornic de poartă şi

de la Istrati sin Gheorghie i Sandul Pleşca, i Mihălachi Genunchiu, i Mihălache Roşioriul ruptaş şi după poroncă şi strângând pe răzăşi şi pe înprejuraşi şi fiind vechil, sfinţia sa Aftim egumenul de la mănăstirea lui Sfeti Arhanghel î Chişinău şi întâiu am început a măsura din capul moşii, disprea Bâc din malul apii şi au eşit de a curmezăşul 36 pol funii şi funie de 20 stânjini domneşti şi stânjinul de 8 palme domneşti cu măsură de om din mijloc. Şi dea acolo din malul apii Bâcului am început a măsura lungu moşiii ce mergi alăturea cu moşie Sfintii Viner ce să numeşti (lipsă) tot pe hotarăle vechi şi pe sămne ci s-au găsit a Vovinţănilor. Şi din apa Bâcului până într-un dânbu, s-au găsit 4 funii şi 4 stânjini unde s-au pus şi hotar nou şi dea acolea am mersu drept la deal pără în capul văii dea la vaale în costişe ce să numeşti Înpuţita şi s-au găsit 21 de funii şi găsindu-se acole şi hotar vechiu şi fiind cani smintit s-au pus şi hotar nou lăngă acela şi dea acolea am purces cani pi costişea pără la nişti vălceli adânci tot pe vaale Înpuţitii şi s-au găsit 11 funei undi s-au pus şi hotar nou şi dea acolea am purces măsurând pesti cănpu, pără într-un prăval dispre satul Druleşti unde s-au găsit hotar vechiu ş au eşit 24 de funii şi de acolo am purces măsurând până în margine pănei Druleştilor din jos lăngă pomii lui Credinţă, undi s-au găsit ş hotar vechiu ş au eşit 10 funie ş dea acole am purces măsurând cani la deal pără lângă un drumuşor vechiu ce vine de la Vovinţăni şi mergi la Druleşti şi s-au găsit 13 funii, unde s-au pus şi un stălpu hotar nou şi dea acole am purces şi ne-am suit drept pin nişti ciritei[212] la rădul cel mari[213] pen zarea dealului, pără la un stejar tânăr ce să cheamă Unghi caprii şi s-au găsit 36 funii[214], undi s-au pus şi hotar nou şi dea aice am purces a măsura tot pe zarea dealului, pe Unghie căprii până în capul moşii Vovinţănilor undi să loveaşti cu hotariul Spinoasăi la un steajar gros şi scurtu şi s-au găsit 28 dea funii undi s-au pus şi 2 petri hotar, disprea soarea a puni, cari un hotar arată lungul moşii ce mergi tot alătură cu moşie Sfintei Viner, (lipsă) până în apa Bâcului, iar alt hotar arată capul moşii deacurmezişul ce mergi alăturea cu capul moşii Spinoasăi şi măsurându-să şi curmezişul s-au găsit 46 de funii acestui sat Vivinţănii undi să înpreaună cu satul Buicanii puindu-să şi hotar nou, întrea Spinoasa şi dispre hotariul cheilor Işnovăţului ş după arătarea a oameni bătrăni ş a răzăşilor şi după hotarăle vechi ce s-au găsit ş pe undea s-au socotit s-au mai pus şi hotar nou ş s-au închiet toată moşie Vovinţănilor după cum aratăm mai sus, şi adihnindu-să cu această hotarnică toţ înpreajuraşii şi răzăşii, am dat această cart(e) hotarnică la mâna sfinţii sali, Chir Procopie egumenul Sfintei mănăstir Gălăţii, săi fie dea creadinţă. Iar mai jos ş noi ne-am iscălit.

Let 1767 iuli.

Enachi Cehoreanu, Enachi Vatavu, M.Vărnav vameş, Ştefanu Băţ, Ursul Agapii, eu Ursachi vor(nic) ot Buicani, eu Dănilă ot tam, eu Mascu ot Buicani, eu Zahariie ot tam, eu Nichita ot tam, eu Ioniţ ot tam, eu Pavăl ot tam, eu Simion vor(nic) ot Druleştii, Ioniţă sin Pălade ot Chişinău, Pavăl sin Palad, Mih(ă)lachi Genunchiu răzăş, Mih(ă)lache Roşuor răzăş, Istrati sin Ghiorghiţ răzăş, Sandul Pleşca, care am purtat şi funie cât s-au măsurat.

Cercetând şi eu pe răzăşi înprejuraşi, n-au arătat nici o pricină şi am iscălit şi eu Gheorghi biv vel sulgeri.

Publicat după: *Òðóäû*, òîì II, p.337-340.

---

[212] Ceretei - tufişuri.

[213] Rădul mare - pădure mare.

[214] Funii - unitate de măsură a lungimii.

● *1774. Datele din recensământul populaţiei Ţării Moldovei. Localităţile: Buiucani, Gheţăoani şi târgul Chişinău.*

Gheţăoanii

188 - toată suma caselor
39 - scădere rufeturile însă:
7 - scutelnici a spătarului Râşcanu
24 - volintiri
2 - mazili
1 - ruptaş
5 - femei sărace
149 - rămân birnici

Birnicii

1. Vasiile Barbul
2. Stanciul Ocsăntii
3. Tudosă Crăciun
4. Constandin Purcel
5. Gavril Terinte
6. Platon brat lui
7. Alexandru Gavril
8. Chirica Trifan
9. Andrii brat lui
10. Niţă Vasâlache
11. Sâli, olar
12. Sârghii Donciul
13. Mafteiu Mălaiu
14. Andrii Disculţul
15. Alexa Drumăriţoiu
16. Toader Nohaiul
17. Basâle Buga
18. Toader Iftimi
19. Ion, cibotar
20. Ivan Dămian
21. Grigori Guriţă
22. Toader Bujeac
23. Tănasă, tâlmaci
24. Mihai Novac
25. Ioniţă Paşchiri
26. Ştefan brat lui
27. Sâmion Novac
28. Gheorghii, casap
29. Lupu, căldărar
30. Petre sân Lehoae
31. Nistor, pâslar
32. Vasile Mămăligă
33. Luca sân Ştefan
34. Mafteiu Gavril
35. Pavăl Şchiopu
36. Flore Drăgan
37. Andrii Pavăl
38. Zaharie sân Tomii
39. Gheorghii sân Babii
40. Antohi sân Davidoaei
41. Luca sân Boubălţat
42. Pavăl Măriuţă
43. Oţâcă Măriuţă
44. Ilii sân Proca
45. Constandin Poată
46. Simion Budul
47. Ştefan Bogos
48. Constandin Cărămănoiu
49. Tănasă sân Bălan
50. Ioniţă Caisâm
51. Ioniţă, cojocar
52. Andrii Canţir
53. Andrii sân Tetiul
54. Ion, cârciumar
55. Chirică, pâslar
56. Constandin Dimul
57. Gheorghii, cojocar
58. Iftodi Purcel
59. Sandul Tăbultoc
60. Sandul sin Gavril
61. Stahi, sârbul
62. Nastas Gavriliţă
63. Panhili Gavriliţă
64. Ion Sâle
65. Andrii Chiril
66. Iftimii sân Măriţoai
67. Ioniţă sân Măriţoai
68. Niculai Pârău
69. Leonte Burduja
70. Darii Mălinul
71. Leontii Chiper
72. Vasâle Andreiu
73. Ioniţă Herghe
74. Ion Terchilă
75. Arhirii Verdeş
76. Ioniţă Hagiu

77. Roman sân Zaharia
78. Constandin Bâzgul
79. Dumitru, sârbul
80. Trohin sân Sâmion
81. Sâmion sân Sâmion
82. Pavăl Bălan
83. Ioniţă Lupul
84. Vicol Băran
85. Negoriţă
86. Manoli sân lui
87. Toader Corcodel
88. Istrate Grajdiul
89. Nane Jiosanu
90. Ifteni Birţul
91. Niţă Măcarii
92. Toader Ştefănică
93. Luca Vişină
94. Lupul Bordereanu
95. Ioniţă Corcodel
96. Andrii Terenti
97. Constandin Stângă
98. Miron Dănuţă
99. Grigoraş Oală
100. Nicolai Jenunchi
101. Andrei Jenunchi
102. Terinte Isteţul
103. Enache, cârciumar
104. Alixandru sân Cernat
105. Mihălache Ionas
106. Toma Măcarii
107. Postică Măcarii
108. Constandin Sloma
109. Leonti Jiosanu
110. Maftei Jiosanu
111. Eremie Sângereanu
112. Tofan Sângereanu
113. Gavril Nagâţ
114. Gheorghii Sângereanul
115. Cozma Bârlat
116. Arfiri Băltaga
117. Hilohi sân Băltaga
118. Andrei, olariul
119. Vasâle Stefănică
120. Vasâle Scurtulencul
121. Miron
122. Darii Iuraşcu
123. Andrii Dănuţă
124. Pavăl Foiul
125. Andrii Ciocan
126. Sâmion, eşan
127. Grigorii Şchiopul
128. Sâmion Condre
129. Gheorghii sân Neculai
130. Ştefan Mozoiule
131. Toderaşcu Nohaiu
132. Ioniţă, vornic
133. Constandin, harabagiu
134. Gheorghii, bârlădeanu
135. Neculai Hurducu
136. Timofti sân Iftimi
137. Vasâle Lungul
138. Basile sin Crestoiu
139. Niţă Ababii
140. Ursachi Căliman
141. Miron Căliman
142. Mafteiu sân Babii
143. Constandin Hormenghii
144. Sâle Geosanu
145. Ştefan sân Macari
146. Ion Ordul
147. Vasâle Cărăiman
148. Dănilă Sotnicu
149. Năstasă Poiată

Rufeturile

Scutelnicii d-sale spătarului Râşcanu

1. Timoftii Bairactar
2. Vasâle Frecăţâîl
3. Andrei Neamţul, vezeteu
4. Miron
5. Agapii, vier
6. Irimie cumnat lui Iosip
7. Ion Surdul

Mazili şi ruptaşi

1. Paraschiv Burlada, mazil
2. Iosâp Burlada, mazil
3. Lupu, casapu, ruptaş

Volontirii

1. Ion, cioban
2. Mihaiu Păvălache
3. Grigoraş Purcel
4. Ştefan Tacotă
5. Constandin Ene
6. Năstasă a Zlotoaei
7. Neculai Bordurean
8. Vasile Băbăliciu
9. Constandin Canţir
10. Ion Mădan
11. Darii Popăscu
12. Miron Ghenciul
13. Petre Zatic
14. Neculai sân Duţul
15. Sâmion Purcel
16. Andrei Cernat
17. Pavăl Ştefănică
18. Nistor Stângul
19. Ioniţă Scrobu
20. Toader Bărdeanu
21. Constandin Nistreanu
22. Ilieş
23. Ioniţă Mărdari
24. Petre Zoti

Femei sărace

1. Marie, săracă
2. Aftinie
3. Măriuţa
4. Urâta
5. Aniţa

20 case pustii

Buiucanii

52 - toată suma caselor
52 - scădere rufeturile, însă:
42 lemnari sărdăreşti
3 volintiri
1 popă
6 femei sărace

Rufeturile

lemnari sărdăreşti

1. Ursache, vornic
2. Onică sân Antohi
3. Iosâp brat Stihi
4. Nastasă Manta
5. Ion Manta
6. Toader, vacar
7. Ştefan Telebici
8. Ion Tudorache
9. Ion, văcar
10. Zaharie, butnar
11. Ion sân Ilincăi
12. Toader Pruteanu
13. Ştefan, tăbăcar
14. Iftimi, tăbăcar
15. Ion, tăbăcar
16. Ioniţă sân Timofti
17. Andrei brat lui
18. Isac Stare
19. Mihalache sin Isac
20. Gavril zet Isac
21. Alexandru Telembici
22. Gavril sân Grigori
23. Nicolai Bagul
24. Ioniţă Tilimbici
25. Andrei brat lui
26. Postică Cucul
27. Vasile Cucul
28. Constandin, tăbăcar
29. Oxănte zet lui Gheorghie Giosan
30. Gheorghie, om străin
31. Ioniţă Giosan
32. Gavril Giosan
33. Sârghie Giosan, talmaci
34. Ioniţă Giosan
35. Vasâlache Giosan
36. Sălivăstru Giosan
37. Mafteiu, văcar
38. Nicolai Giosan
39. Gavril Giosan
40. Ufrim Giosan

41. Ion Giosan
42. Ştefan brat lui Toader

Alte rufeturi

1. Ion Isac, volintir
2. Toader Mărdari, volintir
3. Gavril, tăbăcar, volintir
4. Popa Dumitru
5. Ioana, săracă
6. Rughina, săracă
7. Ghinie, săracă
8. Angheluşa, săracă
9. Nazaria, săracă
10. Ioana. săracă

Târgul Chişinău

162 - toată suma caselor
58 (1) - scădere rufeturile, însă:
27 volintiri
6 mazili
2 ruptaşi
3 scutelnici ai spătarului Râşcanu
5 popi
8 femei sărace
6 ţigani
1 armean
104 (3) - rămân birnici

Birnici

1. Nane, cojuşneanu
2. Panaite, brăhar
3. Miron zet Cununii
4. Ivan, bârlădeanu
5. Oxântii, dulgheriul
6. Gheorghiţă, olar
7. Dumitru Turcul
8. Gheorghieş Chituşcanu
9. Anton, grecul
10. Ion Helbet
11. Constandin, grec
12. Enachi, cârciumar
13. Lupul, cojocar
14. Mătăiu Buliga
15. Dragomir, bărbier
16. Sâmion Bodace
17. Neculai, blănar
18. Toader Jimbeiu
19. Lupul, hămurar
20. Istrati Vremiră
21. Ilii, bărbier
22. Vasile Şchiopu, croitor
23. Pavăl Gane
24. Istrate Cămăldac
25. Nistor Gorgan
26. Toader Negriţă
27. Botezatu
28. Ioniţă zet Cojuşnencii
29. Ioniţă Lazor, staroste
30. Neculai zet botnarului
31. Stanciul, croitor
32. Sirghii, croitor
33. Ion Bouroş
34. Parfeni
35. Neculai Tobultoc
36. Darie Jimbeiu
37. Basâle Genunchiu
38. Căpitanul Zaharia Mărian
39. Călin Groza
40. Ştefănică
41, Dumitraşco, hămurar
42. Vasile Donocai
43. Darii Cârcă
44. Ion Răul
45. Antohi Paladi
46. Hariton, croitor
47. Borcoman
48. Enache Mahule
49. Casaţiau Vâşcă
50. Ioniţă sân Panaghii
51. Sava a Gahiţii
52. Gheorghii, sârbul
53. Ştefan, croitor
54. Oxânti, tăbăcar
55. Neculai, cojocar
56. Ion Bouroş
57. Manoilă Hâncul
58. Ioniţă Popăscul
59. Primie Giosanul
60. Sandu

61. Istrate Axinte
62. Grigoraş sin Alixandrei
63. Spiridon, băcal
64. Ion a bărbieriţii

Armenii birnici

1. Dănilă
2. Hariton
3. Carabet, bejenar
4. Ovanes
5. Hariton
6. Mardaros Ghemiţ Gherdan
7. Manoc sân Murat
8. Hariton, croitor
9. Hagi Grigori
10. Mogâldici
11. Hariton Hopsuriul
12. Axinte, terzibaş, bejenar
13. Săbier, bejenar
14. Măcdesî, bejenar
15. Altî Colaci, bejenar
16. Iancul, bejenar
17. Musuz, Popa
18. Halaciul
19. Ovanes
20. Cerchez, bejenar
21. Ştefan, armean, bejenar
22. Hariton, bejenar
23. Carabet
24. Marcari, bejenar
25. Tomaz, bejenar

Jidovii

1. Herciul sân Iuţul
2. Matos
3. Monici sân Hercioai
4. Iţul, staroste
5. Manăş
6. Monici sân Savii
7. Avram sân Mătăsoae
8. Sincul sân Mătăsoae
9. Avram cel roş
10. Hagiu zet Lupoae
11. Iosâp sân Leiboae
12. Faiş Haham, bejenar
13. Haţul cel bătrân
14. Solomon
15. Avram cel bătrân
16. Aron

Rufeturi

1. Vasile Gore, căpitan, mazil
2. Ştefan Băţu, mazil
3. Căpitanu Vasile Popa, mazil
4. Sâmion Bocan, mazil
5. Toderaşco sân potropopii, mazil
6. Lupu Batco, mazil
7. Ştefan, blănar, ruptaş
8. Andrii, croitor, ruptaş
9. Lupul Tătaru, volintir
10. Ştefan Codreanu, volintir
11. Ştefan Leţcae, volintir
12. Vasâle Buliga, volintir
13. Gheorghii Belibou, volintir
14. Agapii Băţu, volintir
15. Vasilii, cojocar, volintir
16. Ştefan Behliţă, volintir
17. Ion, bârlădeanu, volintir
18. Ştefan, bărbier, volintir
19. Pahomi, Negură, volintir
20. Pavăl Paladi, volintir
21. Nicolai, butnar, volintir
22. Grigoraş Tobultoc, volintir
23. Toader Bugul volintir
24. Istrate Lupaşco, volintir
25. Andronic Jimbei, volintir
26. Vasili Purcel, volintir
27. Toader Lazor, volintir
28. Apostul Hârtopan, volintir
29. Toader Flore, volintir
30. Grigoraş, tăbăcar, volintir
31. Nastasă sân Nicolai, volintir
32. Constandin Gratii, volintir
33. Ioniţă, cioban, volintir
34. Irimie Roşca, volintir
35. Toader Jimbeiu, volintir
36. Protopopu Vasile
37. Popa Constandin
38. Popa Nane
39. Popa Constandin, grec
40. Ţicul, diacon

Femei sărace

1. Inţe Marie
2. Sanda Ifrisoae
3. Dochiţa Cojăţoae
4. Giurgiuoae
5. Aniţa soră Cofronii
6. Casandra Isopoae
7. Marie Chioara
8. Avrămie

Ţiganii

1. Lupu, scripcar
2. Ion, ţigan, scripcar
3. Toader Mogai
4, Ion, argintar
5. Căprian
6. Veleşco, herar

Scutelnicii

1. Grigoraş, blănar, scutelnic a spătarului Raşcanului
2. Lupu Genunchi, tij
3. Andrii, sârbul, tij

MEF, vol.VII, partea II, Chişinău, 1975, p.426-428; 432-435.

● *1780, mai 8.- Hotărnici a moşiei Mânceştii a Mitropoliei Iaşiului făcută de către căpitanul Ioan Popa şi de Andrei Sârbu cupeţ din Chişinău. Prima menţiune documentară a satului Mânceşti, contopită ulterior cu Chişinăul sub denumirea de Munceşti.*

După luminată poronca Pre Inălţatului nostru Domnu Costantin Dimitiu Moruz Vvod. fiind orânduiţi di dumlor veliţi sărdari Costantin Răşcanu biv vel spătari i di dumlui Darie Donici biv vel paharnic ca să luom sama moşii Mânceştilor a Sfintii Mitropolii Iaşului dispre alţi răzăşi cari ar fi înpresurând-o fără dreptati şi după cum vom găsi cu dreptati după arătare a oameni bătrâni şi megieşi să o şi stâlpim măsurându-o în sămni, după cari poronca adunând pre toţi răzăşii atât partea din sus cât şi din partea din gios i din fundu anumi Miron Stănilă i căpitanu Vasili Purcel i Vasili Bocan răzăş din moşiea Rusca i Grosul şi Costantin Silie cu alţi răzăş a lui di moşiea Cueştii şi Sandul Tobultoc cu neamurile lui răzăş di moşiea Maluşcenii şi alţii mazili şi înpregiuraşi cari mai gios să vor iscăli şi mergând la numita moşii s'au întrebat di au niscai scrisori răzăşii cu cari să poată dovidi că au dreptaţi a împresura moşiea,la cari, niavând scrisori, fără cât că stăpânescu din bătrâni, s'au întrebat pe megieşi di ştiu hotarăli moşii Mânceştilor, la cari au răspuns un Tănasă Bălan cari au trăit în Mânceşti, om ca di 60 di ani, cum că ştii hotarăli moşii şi am mersu în capătul moşii din sus di sălişte Mânceştilor, în marginea Bâcului, din gios di movilă şi am pus pieatră hotar în marginea Bâcului şi dintr'acel hotar am purces măsurând cu funii di 35 stânjini tot pi apa Bâcului în gios, pâră la un hotar vechi ci iasti cu jgheabu întri drumuri ci mergu dila Chişinău la Sângera, cari hotar ari şi jgheabu, la cari au răspunsu Silie că nu iasti dre hotar, iară cetindu-să cartea di s'au triimes di Preasfinţiea Sa părintili mitropolit asupra răzăşilor cari cu năpăstui vor înpresura moşiea cât şi asupra celor ci vor şti şi nu vor ară adivărul, cari auzind Constantin Silie, n'au mai putut sta înpotrivă atât lui Tănasie Bălan cât şi hotarălor şi am căutat drept pi jgheal la deal şi primul sămnă în deal, s'au măsurat di la hotarul ci s'a pus în marginea Bâcului şi am găsit, însă la coada iazului, cari i esti al Sfintii mitropolii cu amândou malurile:

Funii	**Stânj.**	
46	15	-pâră la hotaru cu jgheabu şi di acole am mers drept la sămnul alăturat cu moşiea Cueştii de deal şi am găsit alt hotar vechi în podiş dila vali drumul ce mergi dila Chişinău la Sângera şi am găsit funii;
16	12	-şi di acolo tot la deal, tot alăturea cu moşiea Cueştii drept spre

		amiazăzi pi din gios di Mov Lungă şi am pus alt hotar pieatră şi am găsit funii;
11	7	-şi di acolo am mers tot la deal pârâ în zarea dealului şi am pus pieatră hotar din sus di ariea Silie şi am găsit funii:
9	6	şi di acolo tot în sus spre amiazăzi pi din gios dou movili ci sânt în zarea dealului pârâ în scap dila deal di o moviliţă mică şi am pus pieatră hotar din sus di ace beşică di movilă şi am găsit funii;
6	7	-şi di acolo tot spre ameazăzi, alăturea cu moşiea Cueştii pârâ la un drum părăsit ci să numeşte Leşul şi am pus altă pieatră hotar în marginea drumului şi am găsit funii;
6	25	-şi s'au închiet toată partea din gios ci să hotără cu moşiea Cueştii a lui Costantin Silie cu răzăşii lui şi di acolo am făcut în sus spre apus alături cu moşiea Maloşcenii pin fundu şi alăturea cu Movilă Găunoasa şi pârâ la o movilă şi am pus pieatră hotar în movilă şi am găsit funii;
8	17	-şi di acolo am purces zarea dealului în sus prăvalul apii şi s'au pus pieatră hotar în marginea unui pământ, întri nişti spinişori di marginea drumului ce mergi dela Chişinău la Băcioiu, alăturea cu moşiea lui Toboltoc şi s'au găsit funii;
11	21	-şi di acolo tot la deal şi s'au pus alt hotar şi am găsit funii;
6	14	-şi di acolea am purcis tot dealu alăturea cu Moluşcenii şi am găsit o pieatră hotar vechi drept în zari şi am găsit;
6	30	-şi s'au închiet fundul moşii ci să hotărăşti cu Tobâltoceştii şi di acolea am purces la vali înspre Bâcu alăturea cu moşiea ăHîrusca a lui Miron Stănilă i Vasili Bocan pârâ în prăvalul Curvii şi am pus pieatră hotar în marginea unii tufi şi am găsit funii;
3	19	-şi di acolo am purces curmeziş pisti Valea Curvii, pisti cracul Curvii pârâ într'un piscu pi di la deal di dou târli di oi vechi şi s'au găsit funii puind şi hotar nou;
13	27	-şi di acolea am purces drept podişu la vali spre Bâcu prin mijlocul pământurilor pi din gios di ariea lui Miron pârâ la o pieatră hotar vechi tot alăturea cu moşiea ăHîrusca într'un piscuşor şi am găsit funii:
17	19	şi di acolo am purces înspre Bâc, alăturea cu moşiea Grosului a lui Vasili Purcel şi pârâ în piscuşor dila deal di drumul cel mari ci mergi dila Chişinău la Sângera pi Bâc şi am găsit altă pieatră hotar vechi pi din gios di drumul ci să numeşti Drumul Timilii şi s'au găsit funii;
6	7	-şi di acolea am purces dret spre Bâc pisti drumuri pi din gios di Movila Calului şi pi din gios di movila ci iasti în şăs pârâ în malul Bâcului la hotar cel pus întâi şi am găsit funii;
11	9	-şi s'au închiet toată moşiea digiurînpregiur şi după cum am găsit cu dreptati am dat mărturie hotarnică şi am iscălit.
181	25	1780, mai 8 zili.

Adunarea somilor.

Funii	Stânjăni	
46	15	partea dispre Bâc
49	22	partea dispre Silie din gios
33	12	fundul moşii
52	11	partea din sus

181 25 iară stânjini fac 6360
Ioan Popa căpitan ădîi mazil hotarnic
eu Andrii Sârbul cupeţ din Chişinău hotarnic
eu Simion Bocan cu fiul meu Vasili Bocan răzăşi di moşiea Rusca ne-am priimit.
eu Miron Stănilă răzăş tot Rusca m-am primit
eu Vasili Grosul răzăş m-am tâmplat
eu Darii Ionaşcu răzăşi m-am tâmplat
eu Costantin Silie înpreună cu fraţii mei răzăşi di moşiea Cueştii ne-am primit
eu Nicolai Tobultoc cu Sandul Tobultoc şi alţi răzăşi din neamul nostru di moşiea Maluşcenii ne-am primit.
Tănasă sin Postică Bălan m-am tâmplat
Dumitraşcu sin Dărăuţi m-am întâmplat
Alicsandru Maftei m-am întâmplat
eu căpitanu Vasili Purcel răzăşi di moşiea Grosului m-am priimit
ierei Feodor ot Ghiţioani m-am întâmplat, cercetând şi noi aceasta mărturie făcută de rânduiţii ci au fost ca să cercetezi hotarăli aceştii moşii înpreună şi cu toţi răzăşii şi înpregiuraşii şi viind de faţi înnaintea noastră am văzut că pi undi s'au aşăzat hotarăli iasti cu voia şi priimirea tuturor şi fiind bună cercetarea aceasta am iscălit şi noi.
Costantin Rosit[215], biv vel spătari, sărdari
1780, mai 8.
Am scris cu zisa dums. Eu dascal Toma Ghiorghie.

Copie.
Publicat după: Sava. *Documente Lăpuşna*, p.233-236, doc.192.

● *1795, septembrie 6-7.- Anafora domnitorului Alexandru Ioan Calimah, prin care se reglementează relaţiile Mănăstirii Galata cu târgoveţii de Chişinău, în ceea ce priveşte dările şi drepturile reciproce.*

Io Alexandru Calimah voevod cu mila lui Dumnezeu Domnu Ţării Moldovii.
Cetindu-să anaforaoa aceasta înainte domnii mele şi văzându-să cercetare ce au făcut dum(nealo)r veliţii Boeri înpreună cu dum(nealo)r Boerii, înpreună rănduiţi asupra aceştii pricini, că întocma după pravilile şi obiceiul pământului au urmat, hotărâm domnie me ca întocma să-s urmeze şi Sfânta mănăstire Gălata să-ş ia venitul moşii cale întocmai după ponturile ce sânt de obşte în pământul acesta,ca să-s păzasc buna orănduială asemene cătră toţ, ne având nici o tării tocmelele ce au făcut târgoveţii cu egumenul acelea spre interesul lor. Pentru aceasta întărim domnie me anaforaoa această ca să-s urmezi ca şi la alte târguri.
1795 sept(embrie) 7.
Procit vel pah(arnic).
Hotărârea Divanului
Preînălţate Doamne!
La înălţimea ta au dat jalobă, o samă din târgoveţii din târgul Chişinăul, arătându-să despre partea tuturor cerând ca să li să întărească de cătră înălţimea ta tocmeala ce ar fi având cu mănăstirea Galata, pentru bezmănul locului acelui târgu şi ne poronceşti ca să cercetăm, după a înălţimii tale poroncă, fiind de faţă scoşi înaintea noastră, atât jăluitorii,

[215] Probabil copistul n'a descifrat bine semnătura lui Constantin Răşcan (nota lui A.Sava).

cât şi cuvioşia sa arhimandritul Dionisie, egumenul mănăstirii Galata, am întrat în cercetare şi din partea jăluitorilor s-au văzut o copie de pe o scrisoare din 1780 iuni(e) 24, de la răposatul patriarh Procopie din vremea ci era egumen la Galata, dată la menzălţiei[216] di Chişinău, ca să nu să supere pentru venitul locului acei ce vor şide la mahala, iar cei ce vor ave dughene la uliţă să dea venitul obicinuit şi altă copie de pe o scrisoare din 1790 mai 21 de la Isaia egumenul Svântului Arhanghel din Chişinău, care ar fi adeveriţă şi de cuvioşia sa arhimandritul Hrisaht ci era egumen la Galata, prin care dă voe, ca să-s aduni lucuitori la numitul târgu şi să plătească câte 20 parale pe stânjeni pe an, pe locul ce vor cuprinde după obiceiul vechi şi să fie volnici aş face orice alăşveriş. S-au întrebat şi pe cuvioşia sa arhimandritul Dionisie, ce răspunde.

Cuvioşia sa au răspunsu că moşia, pe care iaste târgul Chişinăul, ia e dreptă a mănăstirii Galata şi nu că din început au fost târgu, ci după vremi când moşia era a mănăstirii şi cel de plin puternic a face tocmeli vecinice, iaste prefericitul Patriarh a sfintei şi Dumnezăeştii cetăţi Ierusalim, unde mănăstirea aceasta cu toate ale ei iaste închinată şi fiind că asupra pricinii aceştia nu vedi întăritură de la prefericitul Patriarh, nu să cunoaşte îndatorit a urma celor vremelnici vechili, care n-au fost puternici a face tocmeli vecinice spre paguba mănăstirii, ci mănăstirea î ceri dreptatea, de a-ş pute stăpâni moşia cu orânda băuturii şi cu tot venitul după a ponturilor hotărâre.

La care răspuns a cuvioşiei sali jăluitorii au adaos a zice, că mai spori la stânjinii locului, piste 20 parale ce au tocmeală să priimesc şi la orânda băuturii să nu fie supăraţi.

Preînălţate Doamne, aceasta fiind cerirea jăluitorilor şi celi din potrivă răspunsuri a cuviosului arhimandrit, pre cum arătăm mai sus, târgul acesta n-au fost din început târgu domnesc, ca să fi dat mănăstirii, cu pronomii după cum sânt şi alte târguri ce s-au dat altora decătră luminaţi Domni, ce aceasta au fost moşie şi după vremi s-au făcut adunare de târgu, când în stăpânirea mănăstirii se afla şi venitul ei, este supus la hotărârea opşteştilor ponturi şi aceşti cinc-şese locuitori de acolo ce s-au arătat jăluitori să vedi, că aliverişul lor esti cu băutura şi numai pentru interesul lor să silesc a păgubi pe mănăstire de venitul orănzii, primind să încarce pe toţi cealanţi la bezmănul locului, care n-au alăşverişul lor cu băutura şi trebue să le cadă cu greutate şi fiind că asupra tocmelilor ce au arătat ei, nu să vedi întăritură de la prefericitul Patriarh, pravilile şi obiceiul pământului nu înputernicesc nişte tocmeli, ca acestea, ce sânt făcute de vichili, care n-au avut putere a le face ci dreptatea urmează, ca mănăstirea Galata să-ş ia venitul moşii sale în tocmai după hotărârea ponturilor domneşti ce sânt de opşte în pământul acesta şi înştiinţăm.

1795 sept(embrie) 6.

Ai înălţimii tale preplecaţi sluji: Ioan vel logofăt, Iordachi Sturza vel vis(tiernic), Depale vel vor(ni)c, Cos(ta)che Balş vel pos(telni)c, Co(n)s(tan)t(in) Greci vel vor(ni)c, Dim(i)t(rie) Saul spa(tar), Ionuţu vor(ni)c pisal.

S-au trecut la condică.

Matei Cond(i)c(a)r(i).

Publicat după: *Òðóäû*, òîì II, p.284-288.

● *1795, septembrie 28.- Carte domnească de la Alexandru Ioan Calimah-voievod, prin care târgul Chişinău este recunoscut proprietatea Mănăstirii Galata din Iaşi şi drepturile de a strânge dări în acest târg.*

[216] Menzil, menzelţie - serviciu de poştă cu diligenţe şi cai, pentru transportul călătorilor şi al crespondenţei, curier.

Io Alexandru Ioan Calimah Voevoda cu mila lui Dumnezău Domnu Ţării Moldavie.

Dat-am carte Domniei mele precuvioşiei sale arhimandritului Dionisia, egum(enul) Sfintii mănăstiri Galata a Sfântului Mormântu şi omului pe care va rândui, vechil şi purtătoriu de griji la moşia numitii mănăstiri, târgul Chişinăului, de la ţinut(ul) Orheiului, să fia volnic cu carte Domniei mele a stăpâni târgul Chişinăului cu toate mahalalile sale şi cu tot locul de pin prejur, de pe care să aibă a lua obicinuitul venit după cum să urmează şi la alte târguri. Adică, orânda vânzării băuturii vinului i a rachiului i a medului şi a berii şi a alt fel de băutură, numai a mănăstirii băutură să să vânză, iar alţii nimine să nu îndrăznească a vinde cât de piuţin, fără numai cei care să vor învoi cu mănăstire prin tocmală în scrisu. Aşijdere şi la trunchiurile de căsăpia[217], numai cei carii prin tocmală să vor învoi cu mănăstire să fia volnici a vinde, iară alţii nimine să nu îndrăznească aşijdere.

Aşijdere nimini să nu fia volnic a face casă sau dughiană pe locul mănăstirii, pără nu să va învoi prin tocmală în scris cu mănăstire, cum şi ori cine va vre să vândă vre o casă sau dughiană acolo în târgu sau la mahala, întâi mănăstire să să protimisască a o cumpăra cu preţul ce vor da alţi muşterei[218], aşijdere să aibă a lua bezmânul locului, câte patruzeci bani, de tot căsariul[219] orice feliu ar fi, la fieşte care iarmaroc, asămine şi de la negustorii streini ce vin cu marfă de întindu la iarmaroace, iară să iai câte patruzeci bani de toată taraba, precum să urmează şi la alte târguri, însă de la neguţitori streini să aibă a lui atât la iarmaroace cât şi la zile de târgu, iară cu dare de adetiu[220] sau cu cele 12 zile de lucru să nu fia supăraţi Chişionenii de cătră mănăstire, fără numai din câmpu să iabă aş lua venit din toate de a zăce după obiceiu şi după ponturile ce sântu în visteria cu pecetea Gospod. La care poroncim Domnia mea dum(nea)v(oastră) sărdari de Orheiu, să daţ tot chipul de ajiutoriu vechilului rânduit de egum(en) ca să iai veniturile acestea în tocmai precum mai sus să arată de la toţ şi fiişte carii, iară pe cei ce sa-r arăta cu înpotrivire dum(nea)v(oastră) săi supuneţ şi să înpliniţ la aceea, venitul arătat păn la cel mai puţin şi să daţi mănăstirii, aceasta poroncim.

1795 sept(embrie) 28.

Procit vel logofăt.

S-au trecut în condică. M(a)t(ei) Cond(icari).

Publicat după: *Òðóâû*, òîì II, p.292-294.

● *1795 septembrie 28. Iaşi.- Carte domnească de la Alexandru Ioan Calimah-voievod, prin care sunt recunoscute şi întărite drepturile de proprietate a Mănăstirii Galata asupra târgului, mahalalelor şi locului din jurul Cişinăului, precum şi dreptul exclusiv al mănăstirii de a percepta aici dări.*

Cu mila lui Dumnezeu Io Alexandru Ioan Calimahu voevoda Domn Ţării Moldavei.

Înştiinţare să face cu ace hrisov al Domniei meale pentru târgul Chişinăului cu mahalalile sale şi cu tot locul de pi prejur ce iaste a mănăstirii Galata a Sfântului Mormântu, care mai înainte n-au fost târgu Domnescu, ca să fi dai mănăstirii cu pronomii de venit precum s-au dat alte târguri, ce au fost moşia slobodă, ca şi alte sate din ţara aceasta şi după

[217] Căsăpie - măcelărie.
[218] Muşterii - cumpărător, client.
[219] Căsariu - propietar de casă.
[220] Adetiu - dare, impozit.

vremi s-au făcut adunare de târgu unde macar că târgoveţii mai înainte s-au fost apucat nişti scrisori de aşezare traiului lor acolo, însă una din velet 1780 iunie 24 de la răposatul Patriarh Procopie din vremea ci era egumen la Galata şi altă scrisoare din let 1790 mai 21 de la Isaie Băgul egumen Sfăntului Arhanghel din Chişinău adeverită şi de arhimandritul Hrisanfu ce era egumen la Galata, care scrisori fiind date de la nişte egumeni şi vechili ce au fost după vremi nu pot să aibă tărie lor, căci cel de plin puternic a face tocmele vecinice, iaste prefericitul Patriarhu al Ierusalimului, unde mănăstire aceasta iaste închinată cu toate ale ei. Drept acea dar poroncim Domnia mea, ca aceli scrisori de sus arătate ci le au târgoveţii de Chişinău, de acum înainte să nu să ţia în samă, ce să se socotească ca nişte hărtii albe şi răsuflate. Iară Sfintii mănăstiri Galata, prin ace al nostru Domnescu hrisov, îi dăm volnicie şi puteri ca să aibă a stăpâni moşia sa târgul Chişinăului de la ţinutu Orheiului, cu mahalalile sale şi cu tot locul di pin prejur, de pe care să aibă a lua obicinuitul venit, după cum să urmiază şi la alte târguri, adică orănda vănzării băuturii vinului i a rachiului şi a berii şi altu feliu de băutură numai a mănăstirii, băutură ca să vănzi, iară alţii nimine să nu îndrăznească a vinde cât de puţin fără numai cei, care să vor învoi cu mănăstire prin tocmeală în scris. Aşijdere şi la trunchiurile de căsăpie numai cei carii prin tocmeală să vor învoi cu mănăstirile să fia volnici a vinde, iară alţii nimine să nu îndrăznească. Aşijdere nime să nu fia volnic aş face casă sau dugheană pe locul mănăstirii, pără nu să va învoi prin tocmală în scris cu mănăstire. Cum şi ori cine va vre să vândă vre o casă sau dugheană acolo în târgu sau la mahala, întăi mănăstire să să protimisască a o cumpăra cu preţul ce vor da alţi muşterei. Aşijdere să aibă a lua bezmănul locului câte patruzeci bani de tot casăriul ori ce feli ar fi, la fieşti care iarmaroc, asemine şi de la neguţători streini ce vin cu marfă de întindu la iarmaroace, iară să ei câte patruzeci bani de toată taraba pre cum să urmează şi la alte tărguri, însă de la neguţitorii streini să ai a lua atăt la iarmaroace cât şi la zile de târgu, iară cu dare de adetiu sau cu celi 12 zile de lucru să nu fie supărat, Chişionenii de către mănăstire, fără numai din cămpu că aibă aş lua venitul din toate de a zăce după obiceiu şi după ponturile ce sântu în vistierie cu pecete Gospod. La care poroncim Domnia mea Domniilor voastre, sărdari de Orheiu, să daţi tot chipul de ajiutoriu vechilului rănduit de egumen, ca să iai venitul aceste întocma precum mai sus să arată, de la toţi şi fieşte care, iară pe cei ca s-ar arăta cu înpotrivire, dum(nea)v(oastră) să-i supuneţi şi să înpliniţi de la aciie venitul aratat, până la cel mai puţin şi să daţi mănăstirii.

Şi spre aceasta iaste credinţa însum Domniei mele: Io Alexandru Ioan Calimah voevoda şi credinţa a pre iubiţi fiilor Domniei mele, Scarlat voevoda şi Ioan voevoda, şi Grigori voevoda, şi credinţa a cinstiţi şi credincioş Boerilor divanului Domniei meale Dumnalor: Iordache Ghica vel logofăt de Ţara de Jos i Drăcache Depalti vel vo(rni)c de Ţara de Jos, i Neculai Ros(et) vel vornic de Ţara de Josu, i Constandin Balşu vel vorn(ic) de Ţara de Sus, i Constandin Grecianul vel vor(nic) de Ţara de Susu, i Iordache Rizul hat(man) i părcălab Sucevschii, i Grigoraş Suciul vel pos(telnic), i Iordache Ros(et) vel vis(tiernic), i Iordache Negre vel agă, i Constandin Costache vel spă(tar), i Neculaiu Scanavi vi(sterni)c epistat camării gospod, i Costache Haret vel vor(nic) za aprod, i Ilia Cant(acuzino) vel ban, i Constandin Balan vel căminar, i Andronache Donciu vel pahar(nic), i Constandin Doniciu vel stol(nic). Şi credinţa tuturor Boerilor Domniei meale a mari şi mici.

Scrisu-s-au hrisovul acesta la scaunul Domniei meale î oraşul Iaşii, înru cea dintâi Domnie a noastră la Moldavia în anul dintăi, de sluga noastră Iordache Anghel logofăt epistăşiei ţiganilor domneşti, în cursul anilor de la Măntuitoriul Hristos.

Za anii 1795 septembrie 28 dni.

Io Alexandr Calimahi voevoda.

Ioan vel logofăt procit.

S-au trecut î condica divanului de Metei Constantin Condicari.

Publicat după: *Òðóâû*, òîì II, p.288-292.

● *1797, septembrie.- Contract încheiat între negustorii de Chişinău şi Mănăstirea Galata, în care se arată drepturile negustorilor de a vinde băuturi spirtoase iar mănăstirii - de perrcepe dări de pe urma acestor vânzări.*

Adică noi târgoveţii din târgul Chişinăului ci avem cârciumi, întru care să vinde băutură, atât vinu cât şi rachiu i horilcă datam adevărat şi încredinţat acest al nostru condract la mâna sfinţăi sale pârintelui arhimandrit Sfintii mănăstiri Galata din Eşi i epitrop a Sfântului Mormânt Chiricu Dionisie, precum să-s ştie că după condractu cel di opştie, întru care să arată toată aşăzare a târgului Chişinăului după ponturile ci sânt arătate acolo, am făcut tocmală cu Sfânta mănăstire Galata ca să vindim băutura, ni fiind popriţ î veci, dar să avem a plăti avaetul orănzăi după cum ni este tocmala, adecă cini va voi din noi târgoveţii atât rufeturile cum şi toate breslile a vindi băutură în târgul Chişinăului să aibă a plăti mănăstirii câte 9 bani, adecă câte noaî bani pe vadra di vinu şi câte 30 bani, adecă câte treizeci bani de vadră de rachiu i horilcă şi plătind banii orănzii după cum mai sus ne-am aşăzat mai mult să nu fim supărat de către mănăstire într-o nimică. Dar cine di noi, cari avem cârciumi şi vindim sau vinu sau rachiu i horilcă nu va plăti mănăstirii avaetul cel di mai sus arătat după aşezare aceasta şi priimire tuturor să naibă voi a vinde cât di puţinu şi unul ca acela ci va sta î potriva de a nu plăti avaetul orănzii ori de ce stare va fi să fii îndatorit a plăti la cinstită sărdărie 500 l(ei), adecă cinci sute lei si deosăbit banii orănzii după aşezare de mai sus de la dăns să-s înplinească şi toată înplineala şi cheltuiala, el să o tragă ca un înpotrivitoriu ci va fi la tocmala şi aşezare ce au făcut o obştie. Şi pentru ca să păzască aşezare aceasta şi tocmeala în veci după aşezare a toată opştie ci s-au făcut, deosebit ca să să păzască şi aceasta ca şi cee laltă s-au făcut doar asămine condracturi întărite cu iscăliturile amăndurora părţilor înainte dumnealui Iordachi Negre biv vel post(elnic), serdari de Orhei.

1797 septembrie.

Vashai pit(ar), Afanas Popa, Iordachi Feodru, Ianachi Caţă, Vasili Nor post(elnic), Chiriacu, Ştefan a Bocăneasă, Ilei pit(ar) adeveresc, Ochincă pos(te)l(ni)c(el) adeveresc, Ioan Cap proct adeveresc, Iorgu Vărgăci adeveresc, Dumitrachi Manole adeveresc, azi Stancu Sârbu, eu Gheorghi Gane am pus degetul, eu Constandin Gratie adeveresc, Agache Bogatnou am fost (şi am pus) deget, eu Antonii Damasoche Pacalis, eu Iane croitor adeveresc, eu Vas(i)li ma-m iscălit adeveru cum s-au rupt, eu Cărste Botezat adeveresc, eu Toader Fărămă adeveresc, eu Hagi Ghiorghii Găldărari adeveresc, eu Ion Botezat adeveresc, Constantin Menoli, Hacizi Donici, Cosma lui Dreţul, Vasile s(ân) Botez adiveresc, Calistru Ciolac adeveresc, eu Sălăvăstru adeveresc, eu Ioniţi zăt Nestas Popa adiviresc, eu Ionaşco, Sămilean adiveresc, eu Iani Sămilean adiveresc, Constandin Bostan, Ioniţ Lăuftun adeveresc, eu Gorca Chilianu[221]. Cuvântul lui Solomon fiul lui Avram cu milostivă amintire, ce vor da ceilalţi precupeţi voi da şi eu, cuvântul Şabsa fiul lui Iacov milostivă amintire, cuvântul (dau eu) Matâs fiul lui Suher-Ber milostivă amintire, cuvântul Aaron fiul lui Solomon, cuvântul Ţudic fiul lui Peisah, cuvântul Iuda-Levi fiul lui Ilie milostivă amintire, cuvântul Gherş fiul lui Simha milostivă amintire, cuvântul Xili fiul lui Isaac milostivă amintire, cuvântul Avraam Achiva fiul lui Avraam-Achiva milostivă

[221] În continuare urmează semnăturile negustorilor evrei cu litere ebraice, traduse de I.Halippa.

amintire, cuvântul Simha fiul lui Matis milosrivă amintire, cuvântul Izrail fiulu lui Menahim milostivă amintire, cuvântului Iacov fiul lui Moisei Sigala, cuvântul Avraam fiul lui Solomon milostivă amintire, cuvântul Iuda-Leib fiul lui Eleazar Lipman milostivă amintire, cuvântul Samuil fiul lui Iuda-Leivi milostivă amintire, cuvântul Leiva fiul lui Meer, cuvântul Saul fiul lui Iosif milostivă amintire, cuvântul Ihil fiul lui Isaac milostivă amintire, cuvântul ~liuchim-Gheţi fiul lui Meer, cuvântul Menahim-Manus fiul lui Saul milostivă amintire, cuvântul dau eu Faviş fiul lui Menahim-Mendel milostivă amintire, cuvântul Izrail fiul lui Solomon milostivă amintire, cuvântul Şulim fiul lui Iosif milostivă amintire, cuvântul Eleazar-David, cuvântul Solomon fiul lui David milostivă amintire, cuvântul pentru cei neştiutori de carte (dau eu) Duvid fiul lui Aaron milostivă amintire: ce alţi târgoveţi dau, dau şi eu, cuvântul Nison fiul lui Şmul-Zanvel milostivă amintire: ce dau alţi târgoveţi dau şi eu.

De l(a) serdăria Lăpuşnii, i Orheiu.

Fiind că aceşti toţ câţi au iscălit întra cestu contract de bună voia lor au primit aşezare această, am întăritu şi eu cu iscălitura me, că toţ acestea înaintea mea au iscălit.

(17)97 decembrie 12.

Negri po(stelnic).

Publicat după: *Òðóäû*, òîì II, p.294-298.

● *1798, iarna.- Material cu caracter statistic, în care sunt arătaţi proprietarii dughenelor din târgul Chişinău şi donaţiile "de ajiutorinţă".*

TÂRGULŮ CHIŞINĂULUI

Lei	
800	Moldoveni, birnici i streini
80	Armeni
720	Jădovii
96	Sărbii
1696	

DUGHENILE DINŮ TÂRG. CHIĂINŞULUI

15	Stanculu Sărbulu	11	Tănasii Băcalu
13	Manole Armanu	11	Iani Calăpciu
14	Bagdasaru Armanu	9	Sarchiz Armanu cizmaru
18	Mărcaru Armanu	5	Ilii Conduragiu
9	Ioniţi sinu Gavrilu	13	Vasile Cafegiu
14	Lupulu Gančulu	7	Bedrosu Armanu cafegiu
17	Ovaghenu Bogasieru	13	Ioniţă Lipovanu
20	Dančulu Abăgeru	20	Mironu Cojocaru
18	Pavelu Abăgeru	12	Sirghii Lipovanu
18	Gančulu Abăgeru	5	Toaderu Spoitoru
17	Simionu Blănaru	4	Naumu Argintaru
13	Tănasii Blănaru	6	Dumutru Ciobanu crav.ăşcroitorî
11	Gavrilu Cojocaru	5	Velchelu crav.ăşcroitorî
11	Vasile Blănaru	5	Vasile zătu Petculu, zălhana
15	Vasile sinu Călugăru, cojocaru	28	Aritonu Varşavoglu zălhana
8	Sava Căliianu	6	Vasile zătu Petculu munmgiu
17	Costandinu Braşovanu	7	Ştefanu mumgiu

8	Dumitru Grecu Pitaru	9	Sărculu Sărbu mumgiu
11	Foti Pitaru	13	Manolachi Băibărăcaru
9	Ifrimu Bărbieru	6	Feredeu Nechitii bărbieru
7	Apostolu Bărbieru	6	Hagi Gheorghii căldăraru
6	Nechita Bărbieru	6	Dumitru Olariu
9	Gheorghii Băcalu	11	Dughiana lui Toaderu Braşovanu
13	Tănasei Băcalu	5	Dughiana lui Vasile săhăidăcaru
11	Antonu Bâcalu	11	Dughiana lui Pavelu şlicaru
13	Gheorghii Şainu	11	Timofti Vinogradu
8	Agopu Armanu	372	Toate dughenile jidoveşti, care la tabla ce să va triimite la Visterii să să arăte anume.
17	Chiriiacu Stamatoglu	6	Ilii Mumgiu
17	Toaderu Dobrovič		
	Total	1000	

CRĂŞMELE OTŮ TÂRGULŮ CHIŞINĂULUI

8	Iacovachi Postelniculu	13	Iordachi Ciohodaru
22	Dančulu Sărbulu	21	Vasile Bostanu
9	Antonu Băcalu	9	Agapii Bogatu Nou
5	Gheorghii Gane	13	Vameşu Neculaiu
22	Vasile Nooru Post.	9	Alexandru Tobultocu
6	Antonu Calistru	6	Ioniţă Ţiganu
9	Andriiu Stanculu	7	Şlomuşoru Jidovu
4	Năstasii Truşănianu	13	Tănasii Blănaru
22	Hagi Gheorghii Căldăraru	12	Vameşu Gheorghii
17	Ene a Manolesi	5	Cărste Botezatu
22	Sălăvestru	Lei	
22	Căpitanulu Neculi	18	Foti Cărşmaru
20	Vasile Bocanu	7	Ene Grecu
22	Ionaşcu Chiriiacu	4	Căpitanulu Enachi Izmană
26	Hagi Dobre	6	Niagulu Cărşmaru
17	Costandinu Psaltulu		
	Total	396	

CĂLDĂRILE DE RACHIU OTŮ TĂRGULŮ CHIŞINĂULUI

4	Cerchezu Armanu vutcaru	8	Ionu Crăşmaru
5	Calistru Cioinacu	7	Neculaiu Rachieru
8	Gheorghii Pertaloglu	4	Hagi Gheorghii Căldăraru
6	Neculaiu Mumgiu		
	Total	44	

ăPecete ovală cu chinovar, cu data de 1795.î
Velu Vist.

Publicat după: Iorga N. O statistică a Moldovei de peste Prut în 1798, în Studii şi documente cu privire la Istoria românilor, vol.XXI, Bucureşti, 1911, p.116-121.

● *1800, iulie 18. - Carte domnească de la Constantin Alexandru Ipsilanti-voievod, prin care împuterniceşte pe câţiva înalţi dregători ai săi să stabilească drepturile de proprietate a mănăstirilor Galata, Sf. Vineri şi Căpriana precum şi celel ale lui Dumitrache Râşcanul stolnicul în moşiile Chişinău, Visterniceni, Ghiţăoani şi Buiucani.*

Io Constantin Alexandru Ipsilant voevoda cu mila lui Dumnezeu domn al Ţării Moldoviei.

Cinstiţi credincioş boieri domniei mele - dum(neavoastră) Manolachi Doniciu biv vel spăt(ar), şi dum(neavoastră) Ioan Tăutul biv vel sulger sănăt(ate). Vi să face ştire că aice înainte preosvinţii sale părintelui mitropolitului, şi a dum(niilor) sale veliţilor boeri au avut judecată precuvioşie sa chir Dionisie arhimandritul egumenul mănăstirii Galata, i cuvioşie sa Ioachim egumenul mănăstirii Frumoasa, i cuvioşie sa Serafim egumenul mănăstirii Căpriana, cu dum(nea)lui stolnic Dumitrachi Răşcanul. Pricina fiind pentru apa Bâcului a cărie curgere este pintre moşi(i)le acestor mănăstiri, Chişinăul a mănăstirei Sfintei Vineri din Eşi din parte cărie este răspunzătoriu cuvioşia sa egumen de Frumoasa, i Buicani a Sfăntului Arhanghel metohul Galaţii ce sănt de ţinutul Lăpuşnii, şi pintre moşiile Visternicenii, i Ghiţăoanii ce sănt de ţinut Orheiului care să stăpânesc de stolnic Răşcanul, însă cu jumătate de sat de Visterniceni ci-l are luat cu schimbu de la mănăstire Căpriana, adică mănăstire Sfânta Viniri după două ispisoace vechi, unul din anii 7084 (1576) de la domnul Petru voevod, şi altul din anii 7125 (1617) de la domnu Radul voevod, cere să aibă şi vad de moară în Bâc, unde în dreptul aceştie moşie de iasta parte de Bâc despre apus sânt două mori a stolnicului Răşcanul într-o gârlă abătută din Bâcu, mănăstire Sfântului Arhanghel iarăşi după osăbite ispisoace unul din anii 7116 (1608) altul din anii 7117 (1609) i altul din anii 7119 (1610) decembrie 18 de la domnul Constantin Moghila voevod şi altul din 7129 (1621) aprilie 5 de la domnul Alexandru Ilieş voevod: cere vad de moară şi loc de heleşteu în apa Bâcului unde stăpăneşte mănăstire Căpriana o moară luată cu schimbu de la răposatul vornicul Constantin Răşcanul părintele stolnicului Dumitrachi, mănăstire Căpriana încă au cerut de la stolnicul Răşcanul schimbul ce au dat pentru ace moară de vremi ce-au eşit cu pricină, adică să e înapoi jumătate de sat de Visterniceni, în potriva căroră ispisoace mai sus arătate, măcar că dumnealui stolnicul Răşcanul au vrut să să apere cu un hrisov mai din urmă de la domnul Mihaiu Racoviţ voevod apărătoriu că moşiile ce sânt de ţinutul Lăpuşnii n-ar fi având înpărtăşire la apa Bâcului, cu care au vrut să dovedească că morile câte sănt în apa Bâcului drept moşiile ce stăpâneşte Visternicenii, şi Ghiţăoanii ar fi numai a moşiilor sale ce sănt de ţinut Orheiului. Dar fiind că acel hrisov cuprinde numai după mărturiile unor oameni, când nici unile din scrisorile mai sus arătate a mănăstirilor nu s-au văzut n-au putut să-l ajute, şi să anerisască aceli mai vechi ispisoace ce au mănăstirile, apoi fiind că s-au văzut un ispisoc din anii 7033 (1525) februarie 12 de la domnul Ştefan voevod pe jumătate de sat Visterniceni ce-i de cea parte de Bâc, jumătate ce din sus, cu heleşteu şi cu moară, din care au dat a să înţelegi că şi Visternicenii au avut vad de moară în Bâc, care ispisoc l-au arătat egumenul mănăstirii Căpriana. Iar pe cea laltă jumătate de sat de Visterniceni şi pe Ghiţăoani, stolnic Răşcanul nici o scrisoare n-au arătat dând răspuns că nu le are aice, au rămas dar ca să facă o pătrunzătoare cercetare la starea locului spre deplină aflare a adevărului pricinei, la care cercetare vă orânduim pe dum(neavoastră): şi vă poruncim să mergiţi la stare numitelor moşii, unde fiind de faţă, atât egumenii mănăstirilor arătate sau vechilii lor, cât şi stolnic(ul) Răşcanul şi alţi megieşi, pe cari trebuinţa îi va ceri să faceţi această cercetare. Adică, fiind că ispisocul acel de la Ştefan voevod din anii 7033 (1525) pe jumătate de sat de Visterniceni parte de sus arată

sămnii nestrămutate acei jumătate de sat, şi zice de ceea parte de Bâc în dreptul iazului Albaşului la Fântăna cea mare şi cu heleşteu şi cu moară în Bâc, de la deal să fie după vechiul hotar, iar de la vale să fie începând de la ezătura heleşteului Chişinăului tot pe hotarul Şerpei postelnicul până la vărful dealului cei pe Tohatin. Dum(neavoastră) să cercetaţi, ca să dovediţi sămnile aceste, şi ve-ţi măsura cu stânj în curmeziş această jumătate de sat partea de sus, şi asemine cu ace măsură veţ da şi ceilaltă jumătate de sat de Visterniceni parte de jos spre întregime a tot trupul moşiei aceştie şi apoi să cercetaţ de unde să va dovedi ezătura heleşteului Chişinăului, în dreptul a tot trupul moşiei Visterniceni şi a Buicanilor, căte iazuri sau vaduri de moară vechi sânt în apa Bâcuui, şi de poate să aibă şi Visternicenii şi Buicanii iazuri şi mori în apa Bâcului, aşijdere veţ îndatori pe stolnicul Răşcanul ca să scoată toate scrisorile vechi a moşiei Ghiţăoanii ca să-s vază de au şi Gheţăoanii vaduri de moară în Bâc, şi de vor fi arătând că au vreun vad, iarăşi să cercetaţi şi să dovediţi, la ce loc au fost şi căte vaduri de moară vechi cau heleştei sânt pe Bâc în dreptul Chişinăului şi a Ghiţăoanilor, şi aşe după cum veţi afla şi veţi dovedi pentru toate, să daţi mărturie prelarg în hartă cu bună închipuire şi de plină înţelegere de stare locului, ca să să de hotărâre şi sfârşită pricinii.

La anul 1800 iulie 18.

Procit vel logofăt.

S-au trecut de Matf. Condic(ari).

Publicat după: *Òðóäû*, òîì I, p.184-188.

● *1800, septembrie 8.- Scrisoare hotarnică a câtorva dregători domneşti prin care sunt stabilite proprietăţile funciare ale mănăstirilor Galata, Sf.Vineri şi Căpriana pe moşiile Chişinău, Visterniceni, Gheţăoani şi Buiucani.*

Înaintea preasfinţătului mitropolit şi a dum(nea)lor săi, veliţălor boieri au fost judecată între cuvioşiile sale Chir Dionisăi arhimandritul, egumenul mănăstirii Galata i Chir Ioachim arhimandritul, egumenul mănăstirii Frumoasa, i Chir Serafim egumenul mănăstirii Căpriana, şi între dumnealui stolnicul Dumitrachi Răşcanu, pentru apa Bâcului, a căria curgiri este pri(n)tre moşiile anumi Chişinău a mănăstirii Sfintii Vineri din Eş i Buiucanii a Sfântului Arhanghel mitohul mănăstirii Galăţii, care sânt de ţinut Lăpuşnii, şi printre moşiile Visternicenii i Gheţăoanii ce sânt de ţinutul Orheiului, cari să stăpânesc de dumnealui, stolnicul Dumitrachi Răşcanul, încă cu jumătate di Visterniceni cel are luat cu schimbu de la mănăstirea Căpriana. Mănăstirea Sfânta Vineri după doua ispisoace vechi unul din anii 7084 (1576) de la Domnul Petru v(oe)v(o)d şi altul din 7125 (1617) di la Domnul Radul v(oe)v(o)d cerând să aibă şi vad de moară în Bâc, unde în dreptul acestii moşii di iastă parti de Bâc dinspre apus ar fi două mori a dumisali, stolnic Răşcanu într-o gârlă abătută din Bâc. Mănăstirea Sfântului Arhanghel iară-şi după osăbite ispisoace unul din anii 7116 (1608), altul din anii 7117 (1609) i altul din anii 7119 (1610) dec(e)v(rie) 18 de la Domnul Constandin Moghila v(oe)v(o)d şi altul din anii 7129 (1621) apr(ilie) 5 di la Domnul Alexandru Ilieş v(oe)vod cerând vad de moară şi loc di heleşteu în apa Bâcului undi acolo ar fi stăpânind mănăstirea Căpriana o moară luată cu schimb di la răposatul vor(ni)c Constantin Răşcanu părintili Dumisali stol(ni)c. Mănăstirea Căpriana încă cerând di la Dum(nea)lui, Stolnic ca să ia înapoi jumătate di sat de Visterniceni ce au dat schimb pentru ace moară devremi ce au eşit cu pricină; înpotriva cărora ispisoace vrând Dum(nea)lui Stolnic Răşcanu, ca să aperi cu un hrisov mai din urmă de la răposatul Domnul Mihai Racoviţă v(oe)vod arătători că moşiile de sânt de ţinut Lăpuşnii n-ar fi având înpărtăşire la apa Bâcului şi că morili câti sânt în apa Bâcului drept moşiile

Visternicii şi Gheţăoanii ar fi numai a moşiilor Dumisali, şi fiind acel hrisov făcut numai după mărturii de la oameni nearătându-să scrisorili numitilor mănăstiri ce s-au pomenit mai sus, n-au putut să-s ajute. Apoi fiind că s-au văzut un ispisoc din anii 7033 (1525) fev(ruarie) 12 di la Domnul Ştefan v(oie)vod pe jumătăţi de sat di Visternici ci-i de ceea parti de Bâc, jumătatea ce din sus, cu heleşteu şi cu moară, cari l-au arătat egumenul di Căpriana, au dat a să înţălegi, că şi Visternicii au avut vad de moară în Bâc, iar pi cealaltă jumătate di sat de Visternicii şi pe Gheţăoani nearătând Dum(nea)lui Stolnic Răşcanul nici o scrisoari şi dând răspuns că nu le are acolo au rămas ca să-şi facă o pătrunzătoare cercetari la starea locului spre deplină aflarea a adivărului pricinii; şi prin luminată cartea a pre înălţat Domnului nostru măria sa Constandin Alexandru Epsilant v(oie)vod: di 18 zili a trecutii lunii iulii a anului curgători ni să porunceşte noaî, ca să mergem la starea numitilor moşii, undi faţă fiind, toati părţile cum şi alţi megieş pe cari îi va ceri trebuinţa să facim această cercetare, adică fiindcă ispisocul acel di la Domnul Ştefan v(oievo)d: din anii 7033 (1525) pe jumătate de sat di Visternici partea din sus arată sămni nestrămutate zicând di ceea parti de Bâc în dreptul iazului Albaşului la Fântâna ce mari şi cu heleşteu şi cu moară în Bâc şi di la dial să fiea după vechiul hotar, iar di la vali să fiea începând di la ezătura heleşteului Chişinăului tot pi hotarul lui Şerpi pos(telnic), până la vârful dealului ce-i pi Tohan, să cercetăm ca să dovedim sămnile acestea şi să măsurăm cu stânjinul în curmeziş ace jumătate di sat, di Visterniceni partea de jos, spre întregime a tot trupul acei moşii, şi apoi să cercetăm de undi să va dovedi ezătura heleşteului Chişinăului în dreptul a tot trupul moşii Visternicii şi a Buiucanilor, câti iazuri sau vaduri di moară vechi sânt în apa Bâcului şi di poati să aibă şi Visternicii şi Buiucanii iazuri şi mori în apa Bâcului şi să îndatorim şi pe Dum(nea)lui, Stolnic Răşcanu, ca să scoată toate scrisorile vechi a moşii Gheţăoanii ca să-s vadă de au şi Gheţăoanii vaduri de moară în Bâc, şi di vor arăta că au vreun vad, să cercetăm şi să dovedim la ce loc au fost şi câte vaduri de moară vechi sau heleştei sânt pe Bâc în dreptul Chişinăului şi Gheţăoanilor, şi după cum vom afla şi vom dovedi pentru toati să dăm mărturia prelargu şi să facim şi hartă de starea locului ca să să de hotărâre.

După poroncă am venit la sterea locului undi faţă fiind cuvioşia sa chir Ioachim arhimandritul, egumenul mănăstirii Frumoasa răspunzători din partea mănăstirii Sfânta Vineri, i cuvioşia sa chir Serafim egumenul mănăstirii Căpriana, i cuvioşia sa chir Anfim, egumenul Sfântului Arhanghel şi Dum(nea)lui, Stolnic, Dumitrachi Răşcanu, întâi am citit scrisorili a fieştecăria părţi, adică cuvioşia sa arhimandritul Ioachim egumenul di Frumoasa piste ispisoacile de sus pomeniti au mai arătat şi acesti scrisori:

întăi - o carti gospod: di 7149 (1641) avg(us)t 4 di la Domnul Vasăli v(oe)vod dată călugărilor di la mănăstirea Sfânta Vineri şi di la mănăstire Balicăi ca să fie puternici a lua a zecea din toati di la Chişinău;

al doilea - altă carti gospod din 7150 (1642) apr(ilie) 28 tot di la Domnu ce scrii către pârcălabii di Lăpuşna, ca să hotărască moşia Chişinău despre alti hotară,

al triilea - o mărturia fără velet di la Foti şi Drăguş pârcălabii di Lăpuşna în cari arată că după porunca domnească au ales locul Chişinăului di către Hrusca din matca Bâcului până undi să adună cu locul Spinoasăi în vărsătura apii, şi pre muchi până în locul Buiucanilor au pus şi stâlpi şi i-au tocmit pe undi au poftit Tăistreştii şi Drăguş pârcălabul şi pe undi au arătat şi oameni bătrâni ce au ştiut locul şi sămnile cele bătrâne, cu sufletile lor, iar a măsura n-au măsurat, rugându-să Trăistreştii să nu măsoare pentru că ave nişti pământuri arati;

al patrule - carti gospod, din 7247 (1739) ghen(a)ri(e) 24 de la Domnul Grigori Ghica v(oe)vod, bătrânul ce scrie către Postolachi Donici biv 2 logofăt, şi către Vasilachi Măzărachi biv 2 vis(ternic), ca să hotărască locul târgului Chişinău a mănăstirii Sfeti

Arhanghel, şi a Sfintii Vineri di cătră Hrusca şi di cătră Buiucanii Gălaţii după hotărătura ce-au făcut în zilili Domnului Vasăle v(oe)vod, trimeţându-le şi suret depi acea hotarnică;

al cincilea - ot mărturia di la acei boieri tot dintr-acelaş anu, mart(ie) 19, prin care arată că dispre Hrusca au mers pe hotarele aceli vechi, iar dispre Buiucani n-au putut îndrepta până nor veni călugării de faţă;

al şaselea - o carti din 7156[222] (1748) iul(i)e 12 de la răposatul Costachi Razul vel vornic de judecata ce au fost între târgoveţii de Chişinău şi între egumenii di Gălata şi de Sfeti Arhanghel nevrând târgoveţii să plătească bezmăn zicând, că ar fi loc Domnesc, şi după ispisoacile ce au arătat mănăstirili pe Chişinău şi pe Buiucani s-au dovedit că sânt drepti moşii a mănăstirilor şi să hotărăşti ca să-şi ia mănăstirili venitul moşiilor neapărat;

şi al şeptilea - o mărturia din anul trecut 1799 săpt(em)v(rie) 2 di la câţiva oameni, anume Gheorghi Beribou i Ştefan blănariul, i Vasăli sân Chiriac cojocariul, i Sârghi Lazăr, i Constandin Gratii şi Neculai Dumbravă adiverită şi de Dom(nea)lui, spăt(ar), Feodorachi Dibolu, sărdari de Orhei, prin cari să cuprindi că fiind eai din vechi trăitori în Chişinău pe moşia Sfintii Vineri undi i-au şi făcut părinţii lor, mărturisesc în frica lui Dumnezeu că matca Bâcului au fost pe dincolo pi la moara ci esti vechi a dumisali, Stolnic Dumitrachi Răşcanu, iar nu pe undi mergi acum apa şi în ostrovul ci esti acum între apă, acolo au apucat meri şi peri şi di osăbit mai mărturisesc că răposatul vornic Constandin Răşcanu au tăet gârla din iazul dumisali, Stolnic, Dumitrachi Răşcanu de au dat drumul apii la moara ce au făcut noaî, cum şi cuvioşia sa Anfim egumenul Sfintălor Arhangheli piste ispisoacile ce au arătat la judecată, cari sânt pomenite mai sus, au mai arătat o copia de pi o mărturia din 7249 (1740) oc(tom)v(rie) 20 de la Toader Carpu med(elnicer) i Panaiti sărdariu şi Vasălachi Măzărachi biv 2 vist(ernic) pentru dispărţire hotarului între Chişinău şi între Buiucani încredinţată fiind, de răposatul Ioan Canta vel logofăt şi hrisov de întăritură asupra acei mărturii di la răposatul Domnu Grigorii Ghica v(oevo)d Bătrânul tot dintr-acelaş an, oc(tom)v(rie) 24, iar cuvioşia sa Serafim egumenul Căprienii altă scrisoare n-au arătat.

Dar Dumnealui Stolnic Dumitrachi Răşcanu au arătat scrisorile atât a Visternicilor cât şi a Gheţăoanilor, însă pentru Visternici au arătat acesti scrisori:

întăi - o scrisoari din 7150 (1642)[223] di la Ana logofiteasa jupâneasa logofătului Solomon Bârlădeanul prin cari să cuprindi că părintili eai Ionăşcuţă logofătul au avut sat între Visternici la ţinut(ul) Orheiului lângă târgul Chişinăului pe apa Bâcului şi la înpărţală i s-au venit eai jumătati de sat, iar jumătati de sat s-au venit frăţini-său-lui Toadiraşcu cruceriul, şi ace jumătati de sat a eai au dat-o dania nepoatii sali Axănii, fata frăţini-său-lui Toadiraşcu când au botezat-o, pe care au ţinut-o Ştefan Hăbăşescul postelnic de Suceava;

al doilea-ispisoc tot dintr-acelaşi anu[2], mart(ie) I di la Domnul Antohi Constandin v(oe)v(o)da, ce întăreşti dania de sus arătată;

al treilea - un zapis din 7212 (1704) ghen(a)r(ie) 25 de la Ştefan Hăbăşescul portari şi di soţia lui Axănia, fata lui Toadiraşcu Rusul clucier: cu cari vând ace jumătati de sat di Visternici cumnatului lor Mihnii părcălabului, dându-i şi scrisoari de sus arătati şi arătând, că cealaltă jumătati de sat esti a cumnatului lor Toadiraşcu;

a patrulea - o carti gospod di 7215 (1707) fev(ruarie) 24 di la Domnul Antohi Constandin v(oievo)d, scrisă către Gheorghi vel comis, ca să ia sama între Dracea

---

[222] Probabil 7256 iulie 12 (1748), nota autorului.

[223] Greşit în documentul publicat de Halippa I. Probabil este vorba de documente emise în timpul domniei lui Antioh Cantemir 1695-1700; 1705-1707.

pârcălabu-i şi între Mihnea căpitanul pentru o tovărăşie de vama Lăpuşnii şi a Orheiului, căci Dracea ar fi ridicat bani cu dobândă şi Mihnea nu vre să ste la socoteală;

al cincile - o carti gospod, di 7216 (1708) fev(ruarie) 20 di la Domnul Mihai Racoviţi v(oe)vod, cu iscălitura şi pecetea dată Dracii pârcălabului ca să fia volnic a afla viti sau moşii a lui Mihnea căpitanu, şi să le vândă pentru o datorie ce au fost înpreună datori cu Dracea pârcălabului şi au fugit neplătindu-ş datorili;

al şesile - un hrisov di 7233 (1725) mai 9 tot di la acelaşi Domnu, prin cari să cuprindi că Dracea sărdariul fiind om strein şi murind aice în ţară ş-au fost cumpărat o moşia pe Bâcu, şi ş-au fost făcut şi moară în apa Bâcului, lângă târgul Chişinăului şi ne având pe nimi s-au luat pe sama Domnească, fiind datori şi Domnii cu o sută de lei, şi au dat-o la mănăstirea Căpriana pentru sufletul lui, iar pentru o scrisoare ce făcusă un Ganea din partea Dracii că ar fi dat-o unii copili a lui dovedindu-să vicleană hotărăşti să nu să ţia în samă nici o dată;

a şaptilea - o scrisoare din 7240 (1732) apr(ilie) 21 di la Chiril egumenul Căprienii, prin cari să cuprindi că dând răposatul Domnu, Mihai Racoviţă v(oie)vod, dania la mănăstiri o moşia ce au fost a Dracii sărdariului s-au pus cu graşală la ispisocu tot satul, căci jumătati de sat cu jumătati de vad de moară esti a postelnicului Neculai jinerile lui Durac Lozinschi;

al optulea - un zapis di 7253 (1745) fevr(uarie) di la Neculai postel(nicul) şi fiul său Ioniţi comis cu cari vând lui Toader Răşcanul jăcnicer, jumătati de sat de Visternici cu vad de moară;

al noule - o scrisoare tot dintr-acelaş anu, iuli(e) 21 de la Daniil Mihnea monah, ficior Mihnii pârcălabului prin cari arată cum s-au luat jumătati de sat de Visternici de Dracea sărdariul pentru datoria tătăni său şi cum s-au dat de răposatu Domnu Mihai Racoviţă v(oe)vod, la mănăstirea Căpriana şi vrând el s-o răscumperi, apoi s-au învoit cu, mănăstirea să o stăpânească cât a trăi şi după moartea lui să rămâi tot a mănăstirii;

al zecilea - o carti gospod di 7263 (1754) oc(to)v(rie) 15 de la Domnul Matei Ghica v(oe)vod, scrisă către Manolachi vel sărdar, Constandin Donici med(elnicer) i Carpu jicnicer: şi la Toader Bogos ca să ia sama între medelnicer: Constandin şi între Chiril egumenul Căprienii pentru vadurile de moară depi moşia Visternicinilor ci era jumătati de moşia a mănăstirii şi jumătati a med(elni)ce(rului) Constandin şi egumenul zece că sânt doaî vaduri de moară şi med(elni)c(er): zece că esti numai un vad;

al unsprezecelea - o mărturie tot din acelaşi anu, sept(em)v(rie) 2 di la acei rânduiţi, prin cari arată că au cercetat şi alt iaz nu s-au găsit pe moşia Visternicii făr numai iazul în cari ave mănăstirea moară şi au găsit cu cali ca să-ş facă şi sulgeriu Constandin moară alături cu moara mănăstirii tot într-un iaz, însă arată că egumenul n-au vrut să trimată scrisorile la cercetare şi după aceasta mărturia s-au dat sulgerului Constandin şi carti gospod: de volnici ca să facă moară;

al doaâsprezăcilea - o naforă tot dintr-acelaşi anu, oc(tom)v(rie) 26 întărită de răposatul Domnu Matei Ghica v(oe)vod, hotărând, ca şi med(elni)c(erul) Constandin să-ş facă moară în iazul Căprienii şi peştile să-i împartă în doaî;

al treisprezecelea - un zapis di 7270 (1762) iuni(e) de la ficiorii lui Neculai Feştilă post(elnic), pe cari apucându-i stolnicul, Constandin Răşcanu, ca să de scrisorile pe jumătate de sat de Visternici după vânzarea tatălui lor, eai au arătat că nu sânt la dânşii ce ori undi să vor ivi săle ia;

al patrusprezăcilea - o scrisoare din 1772 dec(em)v(rie) 3 de la Ignatii egumănul de Căpriana de învoiala ce au făcut cu spat(ariul), Constandin Răşcanu, pentru moşia Visternicii ca să o stăpânească în doaî, arătând şi măsurile şi să-ş facă spat(arul) Răşcanu şi moară în iazul mănăstirii după cum au avut;

a cinsprăzăcilea - altă scrisoare tot dintr-acelaş anu, şi zi, şi tot di la acelaş egumenu de schimbul ce au făcut cu spat(arul) Constandin Răşcanu, adică au dat la spat(aru) jumătati de sat de Visternici, partea de sus, şi au luat jumătati de vad de moară tot dintra ceeş moşia cum şi 100 matci; şi

al şasăsprezăcilea - o scrisoare fără velet, ghen(a)r(ie) 9 di la Dionisăi egumenul mănăstirii Dobrăvăţului ce scrii către spat(arul) Constandin Răşcanu, cum că au primit schimbul ce au făcut cu egumenul de Căpriana.

Iar scrisorili pentru Gheţăoani sănt aceste:

Întăi- o carti gospod, di 7174 (1669) mai 4 de la Domnul Duca v(oe)vod, cu iscălitura şi pecetea, dată Hâncului vel medelnicer: ca să ţia şi-s oprească a sa dreaptă ocină satul Gheţăoanii ce sânt în ţinut(ul) Orheiului pre Bâc lângă Chişinău, cu tot hotarul şi cu tot venitul precum îi scriu dresăli celi bătrâni;

al doilea - o carte gospod tot de la acelaş Domnu din 7178 (1670) iuli(e) 2 ce scrie către Constandin clucerul, ca să măsoare săliştea Gheţăoanii să fiea pentru hrana târgoveţilor de Chişinău şi lui Mihalce Hâncul sărdari să-i de pre atâta loc din locul târgului Lăpuşna, din partea de sus despre satul său dispre Mlădineşti;

al triilea - mărturia tot dintra celaş anu, av(gus)t 5 precum au măsurat Gheţăoanii cum şi bucata ace di loc din Lăpuşna;

al patrulea - un ispisoc di 7184 (1675-1676) de la Domnul Antonii Rusăt v(oie)vod, cu cari întăreşti lui Mihalcea Hâncul stolnic, ca să stăpânească bucata ce de loc din Lăpuşna, cu moară fiind că şi Gheţăoanii, cari i-au dat cu schimbu au doaî iazuri şi vaduri de moară în Bâc;

al cincile - un ispisoc, din 7213 (1705) ghen(a)r(ie) 12 de la Domnul Mihai Racoviţi v(oe)vod, de pârâ ce au fost între Mogâldea căpitanul, ginerili Hâncului i Grigori sân Hâncul, şi între Bogos părcălabul, pentru nişte mori ce au fost făcut Bogos în apa Bâcului la Gheţăoani înpotriva Chişinăului cu cuvânt că acel vad de mori i l-ar fi dat dania Domnul Constandin Cantemir v(oe)v(o)d şi Mogâldea i Grigori Hâncul, arată că-i pi dreaptă moşia lor, şi rânduindu-să pe Gheorghiri Apostul vister(nic), şi Ion Sturza sărdari de au făcut cercetări la faţa locului ar fi mărturisit tot ţinut(ul) Lăpuşnii şi a Orheiului, cum că tot ţinut(ul) Lăpuşnii n-au nici o treabă să facă mori sau iazuri în apa Bâcului şi asămine ar fi arătat şi logofătul Neculai Donici şi pe câţiva mărturi s-au dus şi înaintea Domnii de au mărturisit cu sufletile lor, precum tot ţinut(ul) Lăpuşnii nu are treabă în apa Bâcului să facă mori sau iazuri făr de cât făcându-să Chişinău târgu nou în zilile Domnului Dabija v(oe)vod şi la domnia Domnului Duca v(oe)vod: jăluind târgoveţii ca n-au loc să-s hrănească, au făcut schimbu cu Hâncul stolnicul: de luasă moşia Gheţăoanii şi o didesă târgoveţilor şi atunce începusă Chişeoanii a faci iazuri în Bâc şi pe Bogos să dă rămas ca să lipsească dintr-aceli mori ci să le stăpânească Mogâldea şi Grigori Hâncul aflându-s că-s pi dreaptă moşia lor, care ace hotărâre pentru apa Bâcului să vedi păzită şi până acum;

al şasălea - un hrisov din 7214 (1706) mai 25 de la Domnul Antiohi Constandin v(oie)vod: pentru de iznoavă judecată ce au mai avut Bogos părcălabul cu Mogâldea căpitanu ginerili Hâncului şi cu Grigori Hâncul tot pentru aceli mori şi pe Bogos să dă iarăşi rămas întăriţ asămenea după ispisocul de sus arătat, ca lăpuşnenii să nu aibă treabă în apa Bâcului;

al şaptile - un ispisoc din 7226 (1717) dec(em)v(rie) 9 de la Domnul Mihai Racoviţi v(oe)vod: de pârâ ce au fost între Grigori Hâncul postelnic şi între Grigoraş Sava părcălabul pentru un vad de moară ci esti lângă târgul Chişinăului pe apa Bâcului într-o gârlă pe cari loc îş făcusă Grigoraş Sava şi moară după dania ce ave di la domnia sa şi după alti cărţi de întăritură de la Domnul Antiohi v(oe)vod: cum că ar fi fost acel loc domnesc dar după dresăli Hâncului s-au dovedit că nu esti loc domnesc şi cu greşală i să

dăde-să danie cari i s-au şi luat din mână arătându-să şi judecata ce au fost între Hâncul şi între Bogos pentru alt vad de moară ci era tot acole mai jos în apa Bâcului şi cum că târgoveţăi numesc Gheţăoanii loc domnesc după schimbul ce făcu-să Domnul Duca v(oe)vod: cu Hâncul, cari schimbu pe urmă s-au stricat şi au rămas ca să fiea apa Bâcului tot de ţinut(ul) Orheiului;

al optulea - o mărturia din 7231 (1723) iuli(e) 31 de la vornicii, de poartă cu pecetea porţii gospod: precum din poronca Domnească au dus în biserică pe Grigoraş Hâncul cu fraţii lui Neculai şi Miron ficiorii lui Dumitraşcu Hâncul de au jurat pentru moşia din Gheţăoani precum Doni unchiul lui Constandin Potlog sân Neculai n-au stăpânit Făureştii în chip că ar fi fost moşia lui ce au ţinut numai odaea şi cum n-au cumpărat moşul Hânceştilor ace moşia când au ţinut pe muma Neculii şi a lui Doni şi pre cum n-au auzit di la nimi nici ştiu eai, să fi dat Doni cu fraţii lui bani: la răscumpăratul Gheţăoanilor şi precum nu umblă eai nici cu un meşteşug şi nici au vre un zapis tăgăduit făr de câti au scos la divan;

al noaâlea - o carti gospod: tot dintr-acelaş anu şi zi, de la Domnul Mihai Racoviţi v(oe)vod: de pâră ce au fost între Mogâldea medelnicer i cumnaţii săi Grigoraş i Neculai şi Miron ficiorii lui Dumitraşcu Hâncul nepoţii lui Mihalcea Hâncul stolnic: şi între Constandin Potlog ficiorii Necilii, i Gheorghiţi ficiorul lui Constandin Potlog pentru moşia din sălişte din Gheţăoani, pe cari o trăge Potlogeştii că ar fi dreaptă moşia lor de pi Necula tatăl lor şi de pi fraţăi Neculai Doni şi Constandin, care au fost hiestri Mihalcii Hâncului şi de pi moaşa lor Năstasia, pe cari au ţinut-o Mihalcea Hâncul, care moşia ar fi fost zălogită de un neam a lor şi pe urmă dacă au luat Mihalcea Hâncul pe moaşa lor Năstasia şi s-au ridicat ficiorii eai Necula i Doni şi Constandin ar fi răscumpărat moşia Gheţăoanii şi Doni ar fi făcutu schimbu cu Domnul Dabija v(oe)vod: luând din hotarul târgului Lăpuşna şi apoi earăşi la acelaş Domnu s-ar fi stricat acel schimbu rămânând Făureştii loc gospod: şi Doni şi-au luat Gheţăoanii şi după ce au perit Doni şi au murit şi Necula şi Constandin ar fi rămas aceli zapise a Gheţăoanilor la muma lor ce au ţinut-o Mihalcea Hâncul şi după moartea eai, au rămas la Hâncul şi Hânculeştii. Încă au arătat că moşia Gheţăoanii întăi au cumpărat-o Domnul Vasăli v(oe)vod: încă din boerii de la nişti fimei Irina i Gaftona şi Marula arătând eai, şi zapisul; apoi au dat-o Domnul Vasăli v(oe)vod: dania unui Marcu jicnicer: arătând eai şi ispisocul acel di dania: şi di la Marcu jicnicer: ar fi cumpărat-o Mihalcea Hâncul şi zapisul s-ar fi înnecat, dar au mărturisit Todiraşcu cruceri, om bătrân că au văzut şi au cetit zapisul şi li să închei judicata după jurământul ce au făcut Hânculeştii pe ponturile ce să arată prin mărturia vornicilor de poartă dându-să pi Potlogeştii rămaş;

al zăcilea - un zapis din 7252 (1744) ghe(na)r(ie) 13 di la Lupa jupăneasa lui Mogâldea medelnicer: cu cari au dat dania lui Vasălachi Măzărachi jicnicer: jumătati de moşia Gheţăoanii cu jumătati de moară ce au avut di la părănţăi eai, iar jumătati de moşia şi cu jumătati de moară arată că este a frăţâni-său lui Grigoraş post(elnic);

al unsprezăcilea - un hrisov din 7253 (1744) noemv(rie) 25 de la Domnul Ioan Neculai v(oie)vod: cu cari întăreşti lui Vasălachi Măzărachi jicnicer pe jumătati de Gheţăoani şi pi jumătati de moară după dania de sus arătată;

al douăsprăzăcilea - un zapis tot dintr-acelaş anu, mart 24 de la Grigoraş Hâncul post(elnic): ficiorul lui Dumitraşcu Hâncu cu cari au vândut lui Vasilachi Măzărachi medelnicer şi ceealaltă jumătati de sat de Gheţăoani drept o sută cinzăci lei;

al triisprăzăcilea - o carti din 7254 (1746) ghen(a)r(ie) 3 iscălită de Iordachi Canta hat<man> de judecata ce au fost între Miron Hâncul carili zice că dania surori-sa Lupii ar fi fost dată cu înşelăciune şi între medelnicer Vasilachi Măzărachi şi pe Miron Hâncul să dă rămas;

şi al patrusprăzăcilea - o mărturia din 7262 (1754) iuli(e) 28 de la câţva oameni prin care arată că moşia Gheţăoanii s-au stăpânit de Lupa med(elniceasa) şi de frati-său Grigori iar alţi fraţ nu s-au amestecat.

Deci, după ce am citit scrisorile a tuturor părţilor şi am văzut şi stare locului am înţeles că:

Întâi - scrisorile Buiucanilor nu arată să fi avut vre o dată iaz şi moară în Bâc nici mai înainti până a nu întra la mănăstirea Galata, cum nici după ce au întrat la mănăstiri, ce scriu numai cu loc di iaz şi de moară în Bâc, iar mănăstirea Căpriana pe moşia Visternicii atât din ispisocul Domnului Ştefan v(oe)vod acel din 7033 (1524—1525) cât şi după celi mai din urmă scrisori ce sânt la Dum(nea)lui stol(ni)c Dumitrachi Râşcanu cum şi după ştiinţa oamenilor să dovideşti că au avut iaz şi moară în Bâc, cari iaz să vedi de faţi şi nu poati mănăstire Gălata a să acolisă di iazul acela mai ales că după cumpănire apii ce s-au făcut di către morari, pe cari însuş părinţii egumeni l-au adus ari loc să-ş facă şi mănăstirea Gălata pe moşia Buiucanii iaz şi moară din sus de movila lui Bârcă însă păzind şi mănăstirea Căpriana a nu-ş înălţa iazul mai mult de cât au fost din vechi.

Al doilea -pentru pritenţia ci face cuvioşia sa egumenul di Căpriana ca să strici schimbul cu cuvânt că şi ace jumătati de vad de moară ce au luat mănăstirea di la răposatul vornic Constandin Râşcanu ar fi fost tot a mănăstirii după cuprinderea pomenitului ispisoc de la Domnul Ştefan v(oe)vod, cari ispisoc după cercetare ce-am făcut măcar că nu arată numili moşii, dar după arătare sămnilor, adică pomenind la capătul dispre Bâc de Chişinău şi la capătul dincolo de dealul ci esti deasupra Tohatinului până undi şi acum să stăpânesc Visternicii şi mai pomenind şi diasta parti de Bâc de o Fântână mari undi şi acum să află fântână şi şipoti di peatră cu izvoară în destul curgătoari şi cunoscuti di vechi, să cunoaşti că cuprindire a celui ispisoc la locul acesta trebui să fiea dar ori de au fost a mănăstirii Căprienii şi s-ar fi numit vre o dată Moldoviţa sau de au fost acei ştiuti mănăstiri Moldoviţa însă stăpânirea după ispisocul acesta să vedi părăsită căci di la acel ispisoc şi păn la scrisoarea de dania a Anii logofitesăi a lui Solomon Bârlădeanu ce au făcut către nepoată-sa Axănia să văd trecute 175 ani, şi mănăstire Căpriana nu să vede că au stăpânit până la anii 7233 (1724—1725), când răposatul Domnul Mihai Racoviţă v(oe)vod după moartea lui Dracea sărdariu au luat moşia Visternicii şi au dat-o numitii mănăstiri Căpriana;

Al treilea - pentru iazul ci ceri şi mănăstire Sfânta Vineri ca să aibă moşia Chişinău în apa Bâcului adivărat atât ispisoacili mănăstirii cât şi ispisocul de sus pomenit a domnului Ştefan v(oe)vod, ci l-au arătat egumenul di Căpriana arată că şi Chişinău au avut iaz şi moară în Bâc, şi în cât la ispisocul Domnului Ştefan v(oe)vod arată pi iazul Chişinăului drept hotar la marginea ce din jos a acii jumătăţi de sat ce o cuprindi acel ispisoc.

Dar cercetând noi acum di la iazul Căprienii ce s-au pomenit mai sus pe Bâc în jos între moşia Gheţăoanii şi între moşia Chişinău alti iazuri nu sânt fără numai doaî iazuri pe cari scrisorili Gheţăoanilor în cel mai din sus iaz, pe cari cuvioşia sa egumenul di Frumoasa îl pretindirisăşti că ar fi iazul Chişinăului arată că ş-ar fi făcut moară într-o gârlă un Grigoraş Sava părcălabul, dar de au făcut el iazul din paziştii sau de au găsit ezătură vechi acum nu să poati şti, cel mai din jos iaz de cât acesta îl arată că este făcut de un Bogos părcălabul şi acesti doaî iazuri nu pot să încapă căci cel din jos îneacă pi cel din sus; să mai cunoaşti un iaz vechi mai în jos la marginea ce din jos a moşii Gheţăoanii, cari acum să află în cuprinderea stăpânirii Gheţăoanilor.

Da au eşit protopopul Stăvărachi carile ari moară puţăn mai în jos şi au zis că-i de moşia sa Ciocana şi pentru că îneca iazul ci făcu-să Bogos l-ar fi lăsat moşii săi şi el s-au pogorât mai jos di ş-au făcut moară. Da niscaiva scrisori vechi nu ne-au arătat ce numai

nişte zapisă mai noaî, zicând, că scrisori vechi de vor fi sânt pi la alţi răzăş înprăştieţi şi nu poati acum să le aducă.

Şi aşa precum am arătat între Gheţăoani şi între Chişinău ne putând să încapă doaî iazuri şi dacă tot ispisocul Domnului Mihai Racoviţă v(oe)vod di 7213 (1705) nu va pute să aperi apa Bâcului despre ţinut(ul) Lăpuşnii precum până acum s-au stăpânit apoi va întra şi Chişinău la un vad de moară, şi un vad va rămâne a Gheţăoanilor. Prin luminata cartea Mării sale lui Vodă ni să porunceşti ca să măsurăm de-a curmezişul ace jumătati di moşii ce o cuprindi ispisocul Domnului Ştefan v(oe)vod, după sămnili cile arată şi pe atâta să mai dăm în jos şi ceealaltă jumătati di sat şi apoi să măsurăm şi Gheţăoanii; pentru cari după poruncă am făcut această ispită ca să măsurăm tot trupul cât să stăpâneşti cu numi di Visternici şi să-s de îndoaî. Dar apoi cu totul fughi din noima ispisocului nerămânând jumătati cei de sat din partea de sus nici unul dintr-aceli sămni, adică nici să atindi nimică de Chişinău, nici înpotriva nu esti vre o fântână cum nici la înjumătăţari vre un iaz; ce noi am măsurat de-a curmezişul tot trupul cât să stăpâneşti cu numi di Visternici din marginea ce din sus dispre Petrăcani di la movila lui Bârcă şi până în marginea ce din jos, dispre Gheţăoani în capul iazului ce pomenesc scrisorili Gheţăoanilor că-ş făcusă Grigoraş Sava moară, şi au eşit una miea şasăzăci şi cinci stânjini gospod: am măsurat di acole în jos cât stăpâneşti cu numi de Gheţăoani şi au eşit una miea noaâzeci şi cinci stânjăni, însă cu doaî sute stânjini ce au arătat protopopul Stăvărachi înpresuraţ din moşia sa Ciocana ci esti alăturea cu Gheţăoanii pe din jos.

Deci într-acesta chip aflând pricinili precum arătăm; am făcut şi hartă de starea locului şă luminatul divan va da hotărâre după cum va fi drept.

L 1800 sânt(e)v(rie) 8.

Au iscălit: Matei Donici spătar şi Tăutul sulger.

Publicat după: *Òðóâû*, òîì I, p.188-212.

● *1801, martie 20.- Anafora lui Constantin Alexandru Ipsilant-voievod, prin care se iau decizii privitor la delimitarea proprietăţilor funciare ale stolnicului Dumitrachi Râşcanu de cele ale Mănăstirii Sf.Vineri în moşiile Chişinău şi Buiucani.*

Io Cons(tan)d(in) Alexandru Ipsilant voevoda cu mila lui Dumnezău Domn Ţării Moldavii.

Nemulţămit arătându-s Dum(nea)lui stol(ni)c Dumitrachi Răşcan, poroncit-am de s-au scos şi faţă la Divanu înainte Domnii mele pe D(umnea)lui stol(ni)c dinpreună cu cuvioşia sa Ioachim arhimandrit egum(e)n(ul) mănăsirei Frumoas(a), unde după ce s-au cetit anaforaoa aceasta, făcând şi însumi Domnia me o pătrunzătoare şi cu mari aminte cercetari dovezelor i răsurelor de înbe părţăli, aşa s-au cunoscut că peosfinţăe sa părinteli mitropolit, dinpreună cu Dum(nealo)r veliţăi boeri bini şi cu toată dreptate au giudecat. Însă D(umnea)lui stol(ni)c tot plăngându-s de mari păgubiri ce is pricinueşti cu rădicare şi mutare morilor ce le ave păr acum la Băc, şi numitul egum(e)n, asemine cerşând dreptu lucrul mănăstirei după putere scrisorilor ce are, Domnia me, pentru ca nici Dum(i)sali stol(ni)c mai mult cuvânt de nemulţămire să nu-i rămăi, cum nici mănăstire Svănte Vineri să rămăe înstrăinată de dreptu lucrul său, aşa am cunoscut urmari dreptăţăi.

Adică din doă mori ce-s stăpânesc de stol(ni)c Dumitrachi Răşcan în iazul cel mai din jos decăt iazul cel vechiu numit Chişinăului, după ispisocul Domnului Ştefan v(oie)vod, ce mai jos să arată, una ace despre moşia Gheţăoanii să o stăpânească tot d(umnea)lui stol(ni)c, iar ce despre moşia Chişinăul să o stăpânească mănăstire Svănti

Vineri. După cari nici D(umnea)lui stol(ni)c cum nici numitul egum(e)n mai multu n-au pricinuitu. Dreptu aceea şi hotărăm Domnia me aşa în tocma să-s urmezi stăpânire despre amândoă părţăli la arătatili mori nestrămutat, iar la cheltuiala ce (sic) trebuinţa va ce-i sa faci la iazul în care să află morili aceste făcuti vor prindi amândouă părţăli, după cum şi venitul ce va cuprindi vânzare peştilui din iazul acesta îl vor înpărţi după dreptate înpreună, luând adică D(umnea)lui Stol(ni)c pe giumătati şi mănăstire iar pe giumătati, întărindu-s anaforaua aceasta şi cu a noastră Domnească pecete.

L(eat) 1801 mart(ie) 20.

Procit Sturz(a) Comit.

În continuare urmează textul raportului.

Pre înălţate doamne

La giudecata ce întrecuta lună iulie s-au căutat la Sf(i)nta mitropolie, între cuvioşia sa Dionisie arhimandritul igumenul mănăstirei Galata, din partea mănăstirei Sfintului Arhanghel, cuvioşia sa Ioachim arhimandritul igumenul mănăstirei Frumoasa, din partea mănăstirei Sfinta Vinere i cuvioşia sa Sarafim igumenul mănăstirei Capriana, şi între dum(nea)l(ui) stol(ni)c Dumitrache Răşcanul. Pricina fiind pentru apa Băcului, a cărie curgere este printre moşiile mănăstirilor a cestora, Chişinăul a mănăstirei Sfintei Vineri, Buiucanii a Sfă(n)tului Arhanghel ce sint de ţinutul Lăpuşnei şi între moşiile Visternicii i Gheţăoanii ce sint de ţinutul Orheaiului, care să stăpânesc de stol(ni)c(ul) Răşcanul, înse cu jumătate de Visternici ce are luat cu schimbu de la mănăstirea Capriana. Adică, mănăstirea Sf(i)nta Vineri, după dooa ispisoace vechi, unul din anii 7084 (1576) de la domnul Petru v(oie)vod, şi altul din anii 7125 (1617) de la domnul Radul v(oie)vod, au cerut şi cere să aibă şi vad de moară în Băc, unde în dreptul moşiei aceştie de iasta parte de Băc despre apus sint dooă mori a stol(ni)c(ului) Răşcanul într-o gărlă abătută din Băc. Cum şi mănastirea Sf(i)ntului Arhanghel, iarăşi după osebite ispisoace, cerând vad de heleşteu în apa Băcului, unde stăpăneşte mănăstirea Căpriana o moară din care giumătati de vad îl are luat cu schimbu de la răposatul vornicul Constandin Răşcanul părintele stol(ni)c(ului) Dumitrache. Aşijderea şi mănăstire Capriana cerşând de la stol(nicul) Răşcanul schimbul ce au dat pentru ace moară de vreme ce-au eşit cu pricină. Stol(nicul) Răşcanul înpot(r)ivă au vrut să-s apere cu un hrisov mai din urmă de la domnul Mihai Racoviţ v(oie)vod, apărătoriu că moşiile ce sint de ţănut(ul) Lăpuşnei ar fi având înpărtăşire la apa Băcului, cu care au vrut se dovedească că morile căte sint în apa Băcului drept moşiile ce stăpăneşte, Visternicii şi Gheţăoanii, ar fi numai a moşiilor sale ce sint de ţinut(ul) Orheaiului. Dar, fiind că acel hrisov curpinde numai după arătările a unor oameni, când nici unele din scrisorile mai sus arătate a mănăstirilor nu s-au văzut n-au putut să-l agiute şi să anerisască acele mai vechi ispisoace ce au mănăstirile. Apoi fiind că la mănăstirea Capriana s-au văzut un ispisoc vechiu din anii 7033 (1525) fev(ruarie) 12 di la domnul Ştefan v(oie)vod pe giumătate de Visternici cei de ceae parte de Băc, giiumătatea ce din sus cu heleşteu şi cu moară, din care au dat ase înţelegi că şi Visternicii au avut vad de moară în Băc, iar pe ceaelaltă giiumătati de Visternici şi pe Gheţeoani ne arătând stol(nicul) Răşcanul scrisori dând răspunsu că nu le are aicea, au rămas să-s facă cercetare la starea locului, spre de plină aflare a adevărului pricinei. Adică fiind că ispisocul acel de la Ştefan v(oie)vod din anii 7033 (1525) arată ace parte de sus în sămne nestrămutate, şi zice de cere parte de Băc îndreptul iazului Albaşului la Fântăna ce mare şi cu heleşteu şi cu moară în Băc, de la deal se fie după vechiul hotar, iar de la vale se fie începând de la ezetura heleşteului Chişinăului tot pe hotarul Şerpei postelnicul păn la vârful dealului cei pe Tohatin, să-s dovedească întăi semnile acelea, şi apoi să-s măsoare în curmeziş ace giiumătate partea de sus, şi aseminea cu aceaeşi măsură să-s de şi ceaelaltă giiumătati de Visternici partea de jos. Aşijderi s-au îndatorit pe stol(nicul) Răşcanul ca să scoată toate

scrisorile vechi, a moşiei Gheţăoanii ca să vaze de au şi Gheţăoanii vaduri de moară în Băc, şi de vor fi arătând că au vre-un vad iarăşi să-s dovedească la ci loc au fost, şi căti vaduri de moară vechi, sau heleşteae sint pe Băc în dreptul Chişinăului şi a Gheţăoanilor, spre care cercetare cu luminată poroca înălţimei tale sau şi orănduit pe dum(nealui) spăt(arul) Manolache Donici şi pe sul(gerul) Ioan Tăutul. Acum prin jaloba ce-au dat înălţimei tale, Cuvioşie sa arhimandritul Ioachim, au cerşut ca după mărturie de cercetare şi hartă de starea locului de la rânduiţii cercetători să-s de hotărâre pricinei aceştia, şi după luminată poronca înălţimei tale ce ni s-au dat prin ţedulă, înfăţăşindu-se înaintea noastră iarăş la Sf(i)nta Mitropolie cu dum(nea)l(ui) stol(nicul) Dumitrache Răşcanul, di mărturie de cercetare şi harta de starea locului iscălite de dum(nea)l(ui) spăt(ar) Manolache Donici i de sul(gerul) Ioan Tăutul, s-au văzut, că acolo unde stol(nicul) Răşcanul stăpăneşte moşia Gheţăoanii din vechi au fost: jiumătatea locului ce din jos a Visternicilor şi după vremi s-au numit Gheţăoani cum pe numele Gheţăoanilor au arătat stol(nicul) Răşcanul şi scrisori din care s-au dovedit că şi Gheţăoanii au avut vad de moară şi moară în Băc şi de la iazu Caprienii ci este pe Visternici, pe Băc în jos între moşia Gheţăoanii şi între moşia Chişinău, şe găsesc acesti iazuri înse un iaz vechiu acel îndreptul hotarului Visternicilor de către Gheţăoani, adică iazul acel ce ispisocul pomenit mai sus a Domnului Ştefan v(oie)vod îl arată a Chişinăului, şi altu iaz mai din jos în care sint "doo" mori ci să stăpănesc de stol(nicul) Răşcanu, şi alt iaz iarăş vechiu mai di jos de acela la marginea ce din jos a moşiei Gheţăoani, şi dintra ceasta fiind, îndestulă dovadă că iazul acel vachiu cei în dreptul hotarului Visternicilor de către Gheţăoani aste iazul Chişinăului a mănăstirei Sfintei Vineri, şi iazul vechiu a Gheţăoanilor este acel dela margine ce din jos a Gheţăoanilor, apoi iazul şi morile ci are acum stol(nicul) Răşcanul între iazurile acesti vechi, adică din jos de iazul Cheşinăului, şi din sus de iazul Gheţăoanilor, care îneacă pe cel mai vechiu iaz a Chişinăului, nu pot se fie şi să ste în locul acela; pentru care, măcar că dum(nea)l(ui) stol(nicul) Răşcanu au vrut să-s agiute, că sar fi făcut cu ace ştiinţe pentru că moşia Chişinău fiind de ţinut(ul) Lăpuşnei n-ar fi având înpărtăşire la apa Băcului, după hrisovul acel de la domnul Mihai Racoviţ v(oie)vod, dar hrisovul acesta precum şi la giudecata di(n)tăiu, cum s-au arătat mai sus, nu poate să anerisască acele mai vechi ispisoace a Domnului Ştefan v(oie)vod şi altele din urmă care dovedesc: că Chişinău au avut iaz şi moară în Băc, de vreme ce după dovezile acestea moşia Chişinău nu să poate lipsi de iazu ce l-au avut, dreptatea agiută pe mănăstire Sf(i)nta Vineri aş stăpăni iazul acesta şi al ezi acolo unde au fost şi esti şi acum şi aş face şi moară făr de nici o oprire de către nime, şi morile stol(nicului) Răşcanul ce le-au avut păn acum în Băc fiind că îneacă iazul Chişinăului, să le rădice de acolo şi să le mute la iazul vechiu ci este la marginea din jos a moşiei Gheţăoanii, cu care amăndoo părţile să îndestuleaze la dreptatea ce au şi cuvânt nu le mai rămâne, î se fiind că s-au văzut o mărturie din trecutul an 1799 sept(embrie) 2 de la căţva oameni adeverită şi de dum(nea)l(ui) serdarul de Orheaiu, prin care să cuprinde că fiind ei din vechi trăitori în Chişinău pe moşia Sfintei Vineri unde i-au şi făcut părinţii lor, mărturisesc, că matca Băcului n-au fost pe unde mergi apa acum şi în ostrovul ci este acum între apă au apucat meri şi peri şi că răposatul vornicul Constandin Răşcanul au tăet gărla din iazul vechiu, (adică a Chişinăului) de-au dat drumul apei la moara ce-au făcut noo, şi pentru ca să nu mai rămăe pricini după vremi între mă(nă)st(i)rea şi între stol(nicul) Răşcanul, să-s abată apa de la iazul Chişinăului, iarăşi pe matca veche pe undea au umblat mai înainte. De către noi aşe s-au socotit că urmeaze dreptatea, iar hotărârea ce de sevărşit rămăne la înaltă înţealepciune Înălţimii tale.

L 1800.

A Înălţimii tale, către Dumnezeu smerit rugător
Iacov Mitropolit Moldavii.

Plecaţi sluji: Constantin Balş vel logofet, Vărnav vel logofet, Feodor Balş vel vornic, Dimitrii Roset vel vornic, Cantacuzino vel vornic.

Publicat după: *Òðóäû*, òîì I, p.212-220.

● *1801, aprilie 23.- Zapis de înţelegere între răzeşii moşiei Cecani şi Mănăstirea Frumoasa privitor la condiţiile utilizării apelor Bâcului pentru morile răzeşilor.*

Adică eu mai jos numit adiveresc cu aceast(ă) scrisoari adiverat a me la cinstit măna sfinţie sale părintelui arhimandritului şi egumen(ului) Sfintii mănăstiri Frumo(a)s(a) chir Ioachim, precum să-s ştii că megieşindu-s moşie no(a)stră Ciocana la ţinut(ul) Orheiului cu moşie Sfintii mănăstiri anumi Chişinăul şi având noi răzăşi di numit moşii Ciocana mori în apa Bâcului, iar moşiele din ţinut(ul) Lăpuşnii nu-s priime ane da apă pentru mori fiind făcut un hrisov din zilile lui Mihai Racoviţ voivod şi acum cercetându-s acel hrisov şi alti hrisoavi ci ave Sfânt mănăstiri s-au anerisit acel hrisov di la Mihai voivod dând protii a ave şi Lăpuşna trebă cu ap Băcului şi fiind făcut iaz din vechiu şi moar pi mal în numita moşii a Chişinăului şi voind sfinţie sa a tragi la stăpâniri ace mor a me sau să o strici să-ş fac singur sfinţie sa, m-am rugat ca-s num de atât păgubir şi am făcut tocmal cu sfinţie sa, ca să-i dau bezmăn pi tot anul căte doazăci lei începându-s di la Sfânt Ghiorghi anul la velet acest: 1801 ap(rilie) 23 şi să aibu a stăpâni eu cu pace cât şi fii mei şi alţi următor plătind obicinuit bezmăn, iar neputându ţine şi nedându-mi măna a mai plăti obicinuit bezmăn atunce să aibă voi mănăstire al da acel loc altora, iar când să nu de Dumnezău să-s tăple vre o răzmiriţ să-s fac stricari morii şi iazului din vrem oştirilor căţ ani va şide dişchis iazul ace vremi să nu aibu a o plăti, iar în dat lineştindu-s şi iar să-s înceap a plăti obicinuit bezmăn măcar şi nefiind moar şi iaz, iar lepădându-m eu sau fii mei atunce mănăstire va faci cum va voi cu loc sau şi pentru credinţa cea adivărat am iscălit.

Stăvrachi prot(opopul) Orheiului 1801 ap(rilie) 23.

La această tocmelă m-am întâmplat faţă şi am iscălit

Lupu prot Lăpuşni.

Publicat după: *Òðóäû*, òîì I, p.221-222.

● *1803, mai 28. Iaşi.- Anafora lui Alexandru Moruzi-voievod cu privire la deschiderea unei şcoli domneşti în oraşul Chişinău, precum şi condiţiile de funcţionare a ei.*

Cu mila lui Dumnezeu Io Alexandru Moruzi voevoda Domn Ţării Moldovei.

Precum timpurile din cele ce să aduc în lăuntrul lor se hrănesc şi cresc, asămine şi sufletul are hrana şi creştire lui din acele ce i să cuvine şi nu iau nici cacum de mirare, dacă puind alături lucrul cel mai subţire, cum cele mai groase lucruri am voi după cum după acesta, asămine şi pe acela să învelim cu măriri de some şi deosebiri de deprinderi.Căci nici de necrezare nu se vor socoti aceste ce s-au zis, de către acei ce cu bună potrivire vor face luare aminte lucrurilor, însă din capătul dintăi precum se zice dacă vor face bună cercetare asupra omului, pentru că îndată pe deplin făcându-i sămţirile şi sufletul încă iaste întreg. Dar cu toate aceste nici văzând, închipuieşti în sâne ceva nici auzind să turburi, nici atingându-să, ştie, nici gustând, nici mirosând, cunoaşte cele mirosătoare din celi puturoase. Iar pe urmă puţin câte puţin, închipuieşti chipuri de flori, se spăimântează de tăriile sunetelor şi deosăbeşti toate cele de acest feliu, cari foarte vederat ne învaţă ca şi sufletul să hrăneşte şi creşte

asămene şi că după cum hrana şi creştire trupurilor se măsoară cu adăogire şi scădire măririi, asămine şi a sufletului se socoteşte cu mulţine şi lipsa ştiinţelor. Aceste dar părţi asămănate fiind a sufletului şi cu vreme întrânsul tipărindu-se îl aduc înainte la mai mare şi mai deplină stare. Ce dar covârşire şi mărire sufletul iaste, care di nu o ar şi cuprinde sămţire, o agiunge sufletul, pentru că a ave cineva numai sămţire pentru ştiinţe, iaste lucru prost, ce să sue la această prin învăţătură, căci aceasta fiind îmbogăţită cu mulţime de meşteşuguri şi ştiinţe şi cele ce sânt şi cele ce au fost şi cele ce vor fi, cuprinzându-li nu cu vremi câte puţin şi ca o obârşie de pârâu varsă în suflet ştiinţa şi face pre deplină pe înţelepciune, prin care şi bine se sfătuiesc oameni şi celi bune din celi răle le deosăbesc şi toate cu potrivire le întâmpină cunoscând covârşirile, i pe lângă aceste şi cuvântul şi fapta după cuviinţa îndreptându-le, pentru învăţătura şi meşteşugurile, ce au luat şi au la toate lucrurile trebnice, după meşteşug iar nu după noroc vieţuiesc.

Pe aceasta dar şi noi care iaste civârşire faptelor bune, hotarul celor folosătoare şi nefolosătoare, ceea ce face minte pre deplină şi o măreşte, ispitindu-ne să săvârşim în sufletele supuşilor noştri, împodobind mai întâi şcoala de aice din oraşul Iaşi, aşezând şi şcoala Galaţilor, acum venim la şcoala Chişinăului, care din nou am aşezat adică de limba elinească şi moldovenească.

1. Orânduim Domnie mea epitropi[224] scoali din Chişinău pe al nostru cinstit şi credincios boer Dumnealui Manolache Donici biv vel spătar, pe boerul nostru Simion biv vel jicnicer şi din neguţători pe Gheorghe Ţigara, pe Gheorghe Mileli ca să fie cu căzuta priveghere şi purtare de grije a şcoali, cari să fie supt ascultare epitropilor obşteşti a şcoali de aice din Iaşi, după cum pe cel, mai dinnainte al nostru domnesc hrisov deobşte s-au poruncit.

2. Pentru lefile amânduror dascălilor orânduim 750 lei din cel de obşte venit al şcoalelor, cari să se de pe tot anul în două rânduri, la fieştecare şase luni precum se dau şi la ceilalţi dascăli şi de nu vor ajunge aceşti bani lipsa să se împlinească de la târgoveţii a căror copii vor învăţa în şcoală.

3. Poruncim epitropilor că la zâoa întâi a fieştecareia luni, adunându-să la şcoală, să cerceteze pe dascăli de păzesc cuviinţa lor, iar de nu, să facă arătare la epitropii obşteşti ca lipsând pe aceea, să pue pe alţii în locul lor.

4. Nu dăm voia dascălilor nici ucenicilor să se lasă în zadar de învăţăturile lor, ce numai Duminecile şi la praznicile împărăteşti şi la canicula (sic.- n.a.).

5. Voim ca dascălu limbii moldoveneşti să fie scriitoriu bun şi cântăreţ, ca ucenicii să înveţi şi aceste.

6. Cinstim pe dascăli cu iertare de bir şi apărare de orice obşteşti întâmplătoare dări, care prin cel obştesc al nostru Domnesc hrisov de mai înainte s-au arătat.

7. Dascălii când vor greşi, să-i giudice epitropii obşteşti, iar nu serdarii de Orhei. Aceste pentru celi mai sus arătate, hotărându-se de către Domnie mea s-au dat acest al nostru Domnesc hrisov, punându-să la cea mai bună orânduială. Poftim pe luminaţii domni ce în urma noastră să vor învrednici la scaunul Domniei Ţării acesteia, ca să întărească acest mai sus arătat, fiind folositoare obştii atât la stăpânitor, cât şi la supuşi.

Şi... (indescifrabil) aceasta iaste credinţa a însăşi Domnii mele de mai sus scris: Noi Alexandru Constantin Muruz Voevoda şi credinţa a preiubiţii fiilor Domniei mele Constantin Voevoda, Dimitrie Voevoda şi Nicolae Voevoda şi credinţa a trii arhierei ai Ţării: Preosfinţăe (sic) sa părintele mitropolitul Moldaviei chir Veniamin; iubitorii de Dumnezeu episcopii de pe la scaone, chir Gherasim episcopul Romanului, chir Miletie

[224] Epitrop - tutore sau responsabil obştesc al şcolii.

episcopul Huşului. Şi credinţa a cinstiţi şi credincioşi boerii divanului Domniei mele, Dumnealor Constantin Balş vel logofăt de Ţara de jos; Mihai Sturza vel logofăt de Ţara de sus... şi credinţa tuturor boerilor domniei mele a mari şi a mici.

Scrisu-s-au hrisovul acesta la scaunul Domniei meli în oraşul Iaşi, întru al doilea Domniei al noastră, la Moldavie în anul dintăi de credincios boieriul nostru Şărban Boltescu, biv vel sluger în cursul anilor de la Mântuitorul Hristos 1803 mai 28.

Alexandru C.Muruz voevoda L[ocul] P[eceţii].

Constantin Balş vel logofăt procitoh.

Original românesc şi grecesc.

Publicat după: Eşanu A. Şcoala domnească la Chişinău la începutul sec. al XIX-lea, în Revistă de istorie a Moldovei, 1993, nr.3, p.18-19, varianta românească.

● *1805, iulie 13, septembrie 29, octombrie 10.- Materiale de la judecata între diferiţi proprietari şi Mănăstirea Galata privitor la nişte proprietăţi ale moşiilor satelor Buiucani şi Vovinţeni.*

Io Alexandru Constandin Muruzi V(oie)vod cu mila lui Dumnezău Domn Ţări Moldaviai.

După nemulţumire jăluitorilor cu giudecata dum(niilo)r sale veliţilor boeri cerşind şi ei părţi din moşiile Buiucanei şi Vovinţănei de la Lăpuşna ce să stăpânesc de mănăstire Galata, poroncit-am de s-au înfăţoşat şi înainte domnescului nostru Divan dinpreună cu cuvioşia sa arhimandritul Dionisie egumenul de la mănăstire Galata, unde după ce s-au cetit anaforaoa aceasta, deosăbi şi însumi Domnie me întrând în ce mai cu amăruntul cercetare a scrisorilor vechi, cât pentru satul Buiucanei cu toate că ispisoacile Domnului Constandin Movila v(oie)vod sânt răspunzătoare în părţi pe numile lui Chiriţa Dumitrachi Paleologul ce au fost postelnic mare, dar fiind că Marie giupăneasa lui Chiriţa Dumitrachi Paliolog, prin scrisoare sa din 7128 (1620) decând păn acum sânt trecuţi 185 ani, au dăruit mănăstirei întreg satul Buiucanei, în urma cărie şi giudecata Domnului Constandin v(oie)vod, decând sânt trecuţi, iară 116 ani îş are vorbire sa, iară de întreg satul Buiucanei, dându-să în stăpânire mănăstirei, apoi la anii 7249 (1741) decând sânt trecuţi 65 ani, mănăstire ducând hotarneci pe acei numiţi Toader Carpu med(elni)ce(r) i Panaite sărd(ar) şi Vasălachi Magirachi vist(ernic) al doile prin cercetare cu toţi megieşii, înpregiuraşi şi după carte de blestăm au dovedit hotarăle Buiucanilor din giur înpregiur, anumi arătându-le care hotarnecă fiind întărită şi cu hrisovul Domnului Grigorii Ghica v(oie)vod bătrânul. Decând stăpânire mănăstirei urmează pe hotarneca aceasta, n-au mai rămas îndoială s-au pripus de vre o strâmbătate pentru jăluitori, căci de ar fi avut şi neamul lor înpărtăşire la această moşie, nu era cu putinţă a nu să arăta vre o dată cucerirea ce ei acum o fac şi după cuprindere hotarnecii urmându-să mănăstire îş va stăpâni pe întreg satul Buiucanii fără mai multă superare. Iar pentru satul Vovinţănii cu toate că scrisorile ce să văd la mănăstire cuprind tot satul cumpărătură avându-l mănăstire de la niamul acelora ci l-au avut cu zapes din 1766, însă de vremi ce hotarneca ce ş-au făcut mănăstire cu un an în urmă, adecă la 1767 pomenesc hotarnecii numai de giumătate de moşie că ar fi fost cumpărată de mănăstire şi în faptă o încungiură cu hotară din giur în pregiur, s-au dat ori ş(i) care îndoială că ori zapisul este greşit, s-au hotarnecei fac greşală de la sâneş, neurmând zapesului şi cărţii de poroncă ce sânt vorbitoare pentru tot satul. Pentru aceea Domnie me de iznoavă am rânduit pe dum(nea)lor veliţăi boeri ca să socotească cu mare luare aminte scrisorile pentru a nu să înstrâmbătăţi nici o parte.

Deci arătat este mai jos giudecata dum(nii)lor sale, cum că îndoeala aceasta să rădică cu cele lante mai vechi scrisori, care fiind cuprinzătoare pentru tot satul să află toate la mănăstire şi acel cuvânt de giumătate de sat să cunoaşti din greşala hotarnecilor, însă şi însu răzăşii la al doile înfăţoşare ce au avut înainte Divanului Domniei meli altă mai molt n-au pricinuit ce au zis ca mănăstire să-ş stăpânească moşie Vovinţănei în tocmai după cuprindere sămnelor hătarnecii sale şi de va mai prisosi ceva vor lua şi ei, cerând ca cu a lor cheltueală să ducă hotarneci la stare locului să dovedească semneli cuprinsă prin hotarneca mănăstirei. Asupra căruea răspunsu a lor şi însumi Domnie me văzând că de la ace ei hotarnecă fiind trecuţi în mijloc 39 ani, după care şi stăpânire mănăstirii urmându-să cu nestrămutare, în urma cărie din parte jăluitorilor ne văzându-să altă vre o înpotrivire cu vre o jalobă, păr la această giudecată, numai săngură stăpânire această leneştită, rădică din mijloc tot pripusul şi faci dovadă că şi moşie Vovinţănii este întreagă a mănăstirei.

S-au hotărât ca hotarneca să-ş aibă de plină tărie sa şi vănzătorii ori că au vându bine, ori că vor vându rău, trecire vremii de 39 ani închide tot cuvântul ce ar fi putut să aibă jăluitorii, iar pentru că ei cer cu a lor cheltuială să rădici hotarneci, cu toate că hotarneca mănăstirei cetindu-să în Divan arată anume, cu care moşie să megeşeşti şi nu să poate socoti că ar fi mai rămas vre o parte, pe care să o tragă şi jăluitorii, însă fiind că acum n-au rămas vremi de a să pute faci hotărătură fiind vreme ernei, rămâne ca dacă jăluitorii tot vor vre de la sine să cheltuească şi vor cere a să mai faci vre o cercetare în primăvara viitoare cu a lor cheltuială nu sânt opriţi a duci hotarnici, însă mănăstire îş va stăpâni moşie sa în tocmai după sămneli hotarneci şi după cum au stăpânit de atunce şi păn acum, aşijdere şi hotarnecii ce vor mergi, altă cercetare n-au să facă, decât iarăş sămneli hotarnecii mănăstirei au să le dovedească şi să le statornecească întărindu-să anaforaoa aceasta şi cu a noastră Domnească pecete.

L 1805, oct(om)v(rie) 10.

Matei Crupenschi 2 logofăt procit.

Hotărârea Divanului

(I)

Preînălţate Doamne!

Înălţimei tale au dat jalobă Gheorghii Ţărnă, ginerile lui Timofti Moldovanul i Darie Căzacul, Ioanel şi Irimie cu alte neamuri a lor ce s-au răspunsu răzăşi din bătrânul Căzacul de la ţinut(ul) Orheealui, cu arătare că moşie Buicanii şi Vovinţănii de la ţinut(ul) Lăpuşnii din vechi ar fi umblat în doi bătrâni, anume Căzacul şi Moldovanul, pe care iar fi avut supt stăpânire atât strămoşii cât şi moşii şi părinţii lor, iar la o vremi un Mihălachi Genunchiu şi Sandul Pleca, gineri fiind a bătrânilor lor şi răzăşi întra ceste moşii mergând la casa unui Istrati, moşul lor şi ne găsindu-l acasă cu vicleşugu ar fi înşălat pe fimeea acestui Istrati şi ar fi luat scrisorile din mâna ei zicând să le citească şi aducându-le aice le-ar fi pus amanet la Anfim ce au fost în vreme aceea igumenu la mănăstire Galata drept 300 lei şi de atunce ar fi pus mănăstire stăpânire pe amândoaă moşiile şi le stăpâneşte şi până astăzi, pentru care cerşind să aibă judecată cu mănăstire s-au rânduit cu jaloba în cercetare noastră. Deci din luminată porunca Înălţimei tale la înfăţoşare ce au avut înainte noastră cu egumenul numitei mănăstiri Chir Dionisie, arhimandrit, jăluitorii spre a încredinţa la judecata arătările lor celi prin jalbă au scos de ne-au arătat o mărturie dintr-acest curgători anu din trecuta lună iuni(e) 8 de la Iordachi Haitul jic(ni)ce(r) şi Ioan Vărgoliu post(elni)c(el) ce au fost rânduiţi de cătră sărdărie din porunca Domnească cercetători la faţa locului, prin care aşa s-au văzut scriind: "că mergând numiţii la satul Buicanii şi adunând pe toţi locuitorii le-au cetit carte de blăstăm întru auzul tuturor ca să mărturisască adevărul ştiinţa lor, pentru aceste moşii Buicanii şi Vovinţănii şi găsindu-să patru oameni bătrâni anume, Neculai

Baciul în vărstă, ca de 80 ani i Ştefanu Ursachi, ca de 90 ani, i Mihălachi Isac şi Onică Antonu vărsta lor ca de 60 ani, cari după carte de blăstăm ar fi mărturisit, că înainte răzmiriţii trecute, de când să pot socoti ca la 40 ani, ar fi fost ei trăitori cu aşezare pe moşie Buicanii şi după aceeaş răzmiriţă, sa-r fi făcut satul mai sus de silişte Buicanii pe trupul moşii Vovinţănii şi într-ace vremi când ei era trăitori în Buicani, pe moşie Vovinţănii era un Istrati cu alţi oameni şi vine un călugăr, anume Gavriil şi celor ce şide pe Buicani le lua de casă căte 20 parale havaet, iar celor ce era cu lăcuinţa pe moşie Vovinţănii nu le lua nimică şi cum că cu adevărat Buicanii ar fi în silişte cea vechi unde au fost satul mai înainte, pe care moşie au fost făcut şi târgul Chişinăului, iar Vovinţănii ar fi unde este acum satul Buicanii şi că curgere acestora moşii ar fi până în apa Bâcului şi altele mărturisând potrivite cu jaloba lor cum prelarg arată aceeaş mărturie ci este adevărată şi de dum(nea)lor sărdarii de Orhei". După aceea s-au întrebat şi pe numitul egumenu ce are a răspunde în potriva jalobii şi a mărturiei prin carte de blăstăm făcută la faţa locului, ce au arătat jăluitorii de faţă la judecată şi cu ce scrisori dovezi stăpăneşte mănăstire aceste numite moşii, pe care le cer jăluitorii de la mănăstire şi numitul egumenu au răspunsu, că mănăstire stăpăneşte aceste moşii de mulţi ani fără nici o supărare despre nimine în toate hotarăle lor după scrisorile ce are şi spre a încredinţa la judecată răspunsurile sale, au scos de ne-au arătat asupra moşii Buicanii aceste scrisori adică:

Întăi - un ispisoc din anii 7116 (1608) avg(us)t 20 de la Domnul Constandin Movilă v(oie)vod, prin care întăreşte stăpănire pe satul Buicanii ce este în ţinut(ul) Lăpuşnii pe Băcu şi cu loc de heleşteu şi cu vad de moară în Băcu lui Grigori ficioru lui Miron şi cu săminţie lui Timotii ficiorul lui Ion Zanciul, şi Caisi ficiorul lui Ciume, şi Sava ficiorul Crestii, şi Stratii toţi nepoţii lui Hodor, şi iarăş săminţiile lor Toader ficioru lui Tudoranu, şi cu frate-său Moldovanu, nepoţii Parascăi, care sat l-au avut strămoşii lor Hodor şi Parasca, cu uric de la bătrânul Ştefan v(oie)vod şi acel uric au perit în prada tătarilor când au venit Domnia sa în ţară din cetate Hotinului cu oştile leşăşti.

Al doile - alt ispisoc din anii 7117 (1608) oct(ombrie) 5 tot de la acela domnu Constandin Movila v(oie)vod, prin care întăreşte boeriului său Chiriţa Dumitrachi vel post(elnic) pe toate părţile ce să vor alege din sat din Buicanii, pe care le-au cumpărat drept 150 taleri de la toţi arătaţii prin ispisocul de sus nepoţii lui Hodor şi a Parascăi, din tot locul şi cu tot venitul, cu loc de heleşteu şi de moară în Băcu.

Al treile - alt ispisoc din 7119 (1610) dechemv(rie) 18 tot de la acelaş Domnu Constandin Movilă v(oie)vod, întăritoriu pe patru părţi, din şesă părţi ce umblă tot satul Buicanii, lui Chiriţă Dumitrachi Paleologul, marele post(elnic), pe care le-au cumpărat, însă doaă părţi de la Văsian visternicel şi frate său Sava, ficiorii Creţului, nepoţii Ilenii şi rudeniile lor, alt Vasian pah(arnic) şi frate său Ionaşcu pah(arnic), ficiorii lui Cjăhan drept ... (lipsă - not.aut.) taleri şi doaă părţi de la Andronachi Roşca, ficiorul lui Drăgăluş nepotul Nastii Buecoaei şi rudele lor Ili şi frate-său ficiorii Sofiicăi, nepoţii altei Naste soră lui Bilanu drept ... (lipsă - not.aut.) taleri de argint, care părţi toţi aceştie le-au avut cumpărătură de strămoşii lor de la Ştefan v(oie)vod bătrânul şi cu întăritură de la Ioan Despot v(oie)vod.

Al patrule - o scrisoare de danie din 7128 (1620) aprili 28 (decând sânt trecuţi 185 ani) de la Marie jupăneasa răposatului post(elnic) Chiriţii Dumitrachi Paleolog, prin care arată că întâmplându-să a veni din Ţara Leşască al optule anu după moarte jupânului său, din ocinile sale ce-au fost cumpărati din preună cu boeriul său, au socotit şi au miluit Sfânta mănăstire Ierusalimul cu un sat, anume Buicanii de la ţinut(ul) Lăpuşnii, pentru sufletele lor şi nimine din fraţii şi rudele lor sau din streini să nu să amestece la acel sat să strice danie ce-au dat Sfintei mănăstiri, întărind şi cu blăstămuri dania sa.

Al cincile - carte domnească din 7198 (1698) avg(us)t 11 de la Domnul Constandin v(oie)vod, prin care să cuprinde judecata ce-au avut faţă înainte Domniei sale Leontie egumenul de la mănăstire Galata cu boeriul Domniei sale Toader post(elnicul), ficiorul lui Apostolachi, nepotul lui Ionăşcuţă ce-au fost log(o)făt şi Ilieş Abăza, ginere de nepoată lui Ionăşcuţă log(o)făt, pentru satul Buicanii de la ţinut(ul) Lăpuşnii, care sat l-au avut mănăstire daniea de la Chiriţoae, iar mai preurmă s-au fost sculat Ramandi cel bătrân fiind nepot Chiriţii şi neştiind că este dat mănăstirei de Chiriţoae l-au fost dat şi el danie lui Ionăşcuţă log(o)făt, apoi judecându-să la Divan călugării de Galata cu Ionăşcuţi log(o)făt, l-au dat rămas ş-au ţinut mănăstire satul Buicanii până la Domnie lui Ştefănuţi v(oie)vod, apoi sculându-să Macarie ce au fost igumen la Galata şi având prieteşug cu Ramandi au făcut schimbu cu meşteşuguri dând satul Buicanii pe un sat Măleştii de pre Prut şi Ramandi satul Buicanii iară l-au dat lui Ionăşcuţi logofăt, dându-i şi zapisăle aceli de la Chiriţoae şi cel de schimbu de la Macarie egumenul, care zapisă s-au aflat la mănule nepoţilor acelui Ionăşcuţi log(o)făt şi dându-să rămaş din judecată le-au luat zapisăle şi le-au dat la mănăstire ca să-ş stăpânească în pace satul Buicanii şi Toader post(elnic) cu Ilie Abăza să-ş stăpânească satul lor Meleşti cum ple larg să arată pricina la această carte.

Al şesăle - o mărturie hotarnică din anii 7249 (1740) oct(om)b(rie) 20 de la Toader Carpu med(elni)ce(r) i Panaite sărdar şi Vasilachi Măjerachi ce-au fost vist(iernic), al doile arătând că din porunca Domnească ce le-au dus Nectarie arhimandritul de la Galata după jalba sa, că având moşie Buicanii la ţinut(ul) Lăpuşnii s-ar fi întinsu târgoveţii de Chişinău de ş-au făcut casă şi degheni înpresurând hotarul Buicanilor, care boeriu mergând la faţa locului au chiemat pe toţi târgoveţii şi pe alţi înprejuraşi şi întăi le-au cetit carte de blăstămu, care vor şti să mărturisască pe unde au umblat hotarul vechi şi s-au aflat un târgoveţu bătrânu, om aproape de 100 ani anume Marian Botezatul şi alţi doi oameni din Buicani, anumi Vasilachi ficioru Neculii Căzacul şi altul Co(n)standin ficiorul lui Gheorghie şi au mărturisit cu sufletele lor pe unde au ştiut c-au umblat hotarul, dar petri n-au arătat fiind răsăpite din întâmplare vremilor, dar au arătat pe unde au văzut cu ochi lor petrile hotară şi aşa au purces din apa Băcului de la o fântână a lui Enachi Zamşă la deal ca-n horţiş şi le-au arătat locul ca-n de lature târgului unde au apucat hotarul şi au pus hotar şi de acolo au purces la deal ca-n horţi la colţul unui hindichiu de vie şi iar au pus stâlpu hotar şi de acolo tot la deal asupra unii moviliţă şi iar s-au pus stâlpu hotar şi pe unde au mărturisit aceşti oameni cu sufletele lor şi au arătat locul au pus hotară după poruncă şi dughene ce s-au aflat pe hotarul Buicanilor ş-au dat chirie după testamentul Domnescu.

Al şaptele - hrisov din 7249 (1740) oct(om)v(rie) 24 de la Domnul Grigorie Ghica v(oie)vod bătrânul, întăritoriu mănăstirii Galata pe hotarnica mai sus arătată a lui Toader Carp med(elni)ce(r) şi a lui Panaite sărdar şi Vasilachi Măzărachi biv vist(iernic) al doile ca să-ş stăpânească moşie Buicanii întocma după hotarnica numiţilor boeri din tot locul şi cu tot venitul. Cu care scrisori au închiet mănăstire tot satul Buicanii de la ţinut(ul) Lăpuşnii.

Iar a supra moşii Vovinţănii ne-au arătat aceste scrisori:

Întăi - un ispisoc din 7229 (1720) dechemv(rie) 21 de la Domnul Mihai Racoviţi v(oie)vod, prin care scrie că după mărturie lui Vicol sărdar s-au dovedit că satul Vovinţănii umblă în 8 bătrâni precum adevereşte şi ispisocul Domniei sali Neculai v(oie)vod, din care 7 bătrâni întăreşte neamului Creţuleştilor, anume Toader săn Strătulat şi Gheorghii ficior lui Vasili şi alt Gheorghii ficior Alexandrii şi Vasili ficior lui Strătulat şi Zaharie ficior lui Trifăilă ot Vovonţăni şi a opta parte un bătrânu lui Gavril ficiorul lui Crăciunu.

Al doile - doaă scrisori de învoeală tot dintr-acelaş anu luna maiu 12, între răzăşii de moşie Vovinţănii de la ţinut(ul) Lăpuşnii, precum s-au învoit neamul Chiusăştii, adecă

Neculai Căzacul cel bătrănu cu toţi ficiorii şi sămînţiile lor neamul Creţuleştilor arătându-i anume, Toader cel bătrănu cu fraţii lui şi alte sămînţii a lor, pre cum s-au învoit ei înde ei să stăpănească moşie şi cu banii cheltuelii după multe judecăţi ce au urmat între dănşii începându-să de la Domnie dintăi a lui Neculai v(oie)vod şi pănă la Domnie lui Mihai v(oie)vod şi arătând că toată moşie umblă în 8 bătrăni, din care unul au fost stărpu, deci s-au aşezat să ţie Creţuleştii patru bătrăni, anume Draga fata Zanciului, altul Dumitru Zanciul i Mărdari Zanciul, i Căciul şi trei bătrăni şi a patra parte din bătrănul stărpu să ţie neamul Chiusăştilor, iar trei părţi din bătrănul stărpu să să înpartă pe toţi răzăşii acelor 7 bătrăni. Care scrisori sănt încredinţate de răposatul Ilie Catargiu vel logofăt şi iscălite de toţi răzăşii.

Al treile - o carte domnească din 7230 (1721) dechemv(rie) 4 de la Domnul Mihai Racoviţi v(oie)vod, scriind cătră Apostol Leca sărd(ar), că după multă pără ce au avut înaintea Domniei sale şi a tot sfatul răzăşii de Vovinţăni de la ţinut(ul) Lăpuşnii pentru moşie Vovinţănii, apoi mai la urmă socotindu-să ei înde ei s-au aşezat de toate gălcevile lor şi pentru moşie cine precăt a ţine, precum arată scrisorile lor de aşezare ce ş-au făcut, care sănt iscălite de vel log(ofă)t şi după aşezare ce au făcut ca să-ş întoarcă cheltueala unii altora şi nevrând unii a să ţine ca să întoarcă cheltuiala, au venit iarăş cu toţii la Divan şi stând faţă aşa i-au dat rămaşi ca să aibă a să ţine toţi de aşăzare iscălită de vel log(ofă)t şi poruncindu-i să înplinească de la dănşii căruia cum sa veni, iar care ar mai pune pricină să nu să ţie de aşezare să le de căte o certare bună la cur.

Al patrule - doaă cărţi de judecată din 1766 săpt(em)b(rie) 22 de la veliţii boeri din vreme aceea, prin care să hotărăşte cum să-ş înpartă răzăşii venitul moşiei Vovinţănii pe 8 bătrăni din vănzare cu anul, asemene fiind amăndoaă cărţile, una la neamul Creţuleştilor şi alta la neamul lui Strătulat, următoare fiind scrisorilor de învoială între dănşii ce sănt arătate mai sus.

Al cincile - un zapis de vănzare din 1766 săpt(embrie) 24 de la Gavril sin Vasili nepot lui Strătulat i Neculai vor(ni)c de poartă, i Mihălachi Genunchiu neamul Creţuleştilor şi de la Mihălachi Roşiorul şi Istrati săn Gheorghii nepot lui Vasili, i Sandul, ginere Zahariei, i Vasili nepot de frate Zahariei, prin care de a lor bună voe au văndut moşie tot satul Vovinţănii ci este la ţinut(ul) Lăpuşnii drept cinci sute de lei lui Procopie arhimandrit şi egumenu mănăstirii Galata, care moşie pe din jos să hotărăşte cu moşie Buicanii a mănăstirii, iar pe din sus să hotărăşte cu moşie mănăstirii Sfintei Vineri, care din vechi moşie Vovinţănii au umblat în 8 bătrăni, din care după învoeală patru bătrăni sănt a neamului Creţuleştilor, iar trei sănt a celoralalţi răzăşi şi bătrănul stărpu a patra parte este acelor trei bătrăni, iar trei părţi să înpart pe toţi acei 7 bătrăni şi orice pricină ar naşte pentru această vănzare ei cu toţii să îndatoresc a răspunde, în care zapis unii răzăşi sănt iscăliţi, iar alţii sănt pusă numele şi degetile.

Al şasăle - carte domnească din 1767 maiu 27 de la Domnul Grigorie Ioan Calimahi v(oie)vod, prin care rănduieşte hotarnic pe Gheorghii biv vel sulger, ca să meargă să hotărască moşie Vovinţănii de la ţinut(ul) Lăpuşnii ce au cumpărat-o Procopie arhimandrit, egumenul mănăstirii Galata de la nişte răzăşi, după zapisul de cumpărătură şi după scrisori ce are mănăstire.

Al şeptele - o mărturie hotarnică din 1767 iuli(e) de la 5 mazili, anume Enachi i alt Enachi vatav, i Mihai Vărnav vameş, i Ştefan Băţu, şi Ursul Agapi, în care sănt iscăliţi răzăşii şi megieşii şi încredinţată pe obicei de Gheorghii biv vel sulger, prin care arată că din poronca Domnească au hotărât o jumătate de sat de Vovinţăni ci e alături cu Buicanii moşie mănăstirii parte din sus din ţinut(ul) Lăpuşnii, care moşie este cumpărătură mănăstirii Galata de la Neculai vor(ni)c de poartă şi de alţi răzăşi arătându-i anume şi vechil la hotărât din parte mănăstirii au fost Anfim egumenul mănăstirii Sveti Arhanghel

din Chişinău şi arată cum au hotărât moşie Vovinţănii a mănăstirii den jur în prejur de cătră alte moşii cu priimire tuturor răzăşilor şi înprejurașilor încheindu-să cu aceli petri hotară toată moşie Vovinţănii, iscălită de mulţi înprejurași i răzăşii vănzătorii şi încredinţată de sărdarii de Orhei din vreme aceea.

Cu putere acestor arătate scrisori mănăstire stăpăneşte şi această moşie Vovinţănii întreagă în toate hotarăle ei din vreme ce au cumpărat-o şi până acum fără nici o supărare despre vre o parte.

Pre Înălţate Doamne!

Aceste fiind jaloba, răspunsurile din potrivă şi dovezile ce s-au arătat la judecată despre amăndoaă părţile, cunoştinţa noastră aşa dă, că jăluitorii aceştie fără nici un cuvânt de dreptate au pornit asupritoare jalobă asupra mănăstirii cu cerire făr de cale şi cu acolisire în vreme când să dovedeşte din vrednice scrisori stăpânire mănăstirii asupra acestor moşii cu buna credinţă şi când însuşi mărturie ce au adus ei acum de la faţa locului, dată lor prin carte de blăstămu, spre ajutoriu, iarăş pe mănăstire ajutorează la stăpânire Buicanilor şi pe vănzători de patruzăci ani trecuţi îi mărturisăsc că era stăpânitori în Vovinţăni până încă a nu vinde moşie Vovinţăni la mănăstire, iar de la vănzare în urmă, pentru aceli neamuri cuprinsă în scrisorile ce sănt la mănăstire, şi în zapisul vănzării cătră mănăstire că ar fi mai stăpânit în moşie Vovinţănii sau de au fo(st) şi părinţii jăluitorilor acestora răzăş în numita moşie cu vănzătorii, nimic nu să pomineşte şi nici vre o dovadă alta nu au, ce numai zisuri şi arătări di gură fără nici un temeiu. Drept aceea după dreptate găsind cu cale judecăm, că numita mănăstire după tărie scrisorilor ce are să stăpânească în toate hotarăle lor aceste arătate moşii Buicanii şi Vovinţănii pe Băcu la ţinut(ul) Orheiului, în pace şi nesupărată mai mult de cătră jăluitorii aceştie şi de cătră alte neamuri a lor, pre cum şi până acum le-au stăpânit, iar jăluitorii aceştie ca nişte acolisitori ce sănt şi ca unii ce pornesc ne adevărate jalobe supărând Divanul, cu dreptul este a să înfrăna cu certare spre pilda şi altor asămenelor următori şi nu lipsim a înştiinţa, iar cea de săvărşit hotărăre rămăne la Înălţime ta.

L 1805, iulii 13.

Ai Înălţimii tale plecaţi slugi: Co(nstan)d(in) Greci(anu) vel log(o)făt, Dm. Balş vel vor(ni)c, Vasile Ros(e)t vel vor(ni)c, Iord(a)chi Ganga vel spăt(ar), Dumitrachi vel ban.

Hotărârea Divanului

(II)

Din luminată poroncă Înălţimii tale, de iznoavă s-au mai cercetat cu amănuntul şi cu luare aminte toati scrisorile mănăstirii Galata pi moşie Vovinţănii de la ţinutu Orheiului şi s-au dovedit toată moşie întreagă a mănăstirii cuprinsă în scrisorile ce ari, de vremi ci vănzătorii sănt dintru amăndoî neamurile acele ce au avut moşie aceasta mai înainte şi în zapisu lor scriu că au vândut mănăstirii toată moşie Vovinţănii. Apoi şi în carte domnească de poroncă cătră hotarnici să arată iarăşi că toată moşie Vovinţănii esti a mănăstirii şi numai hotarnicii aceea mazili ce au fost rânduiţi din parte sărdăriii după poroncă ca să hotărască numita moşie în mărturie lor hotarnică, la început pomenesc de giumătate sat că este a mănăstirii cumpărată de la răză(ş)i, iar di ceea laltă giumătate de sat nu o arată a cui esti, să cunoaşti că cu greşală au pus acest cuvânt când au scris mărturie, pentru că de ar fi fo(st) numai giumătate de sat a mănăstirii şi ceea laltă jiumătate a răzăşilor sau streină trebuea până în sfărşitul mărturii să o numească a cui esti şi şi o diosăbască de cătră a mănăstiriii, iar aşe mai în jos tot prin aceeaş mărturii cu sămni şi cu măsuri încungiură toată moşie Vovinţănii şi o stălpesc cu pietri hotară, pe cari sămni şi pietri hotară mănăstire de la hotărât şi până acum stăpăneşti moşie întreagă şi nesupărată de cătră nimine din megieşii înpregiuraş arătându-să curat la ace hotarnică, cu cari moşii anumi să megieşăşti.

Dar din răzăşii sau de alţi, că le-ar fi mai rămas parti în numita moşii, nimic nu pominesc hotarnicii. Şi iarăşi neamurile de răzăşi sănt pomenite la scrisori i la învoelile şi giudecăţile ce au avut între dănşii mai înainte, până a nu vindi moşie la mănăstiri. Tot aceleş neamuri să văd iscălite, atăt la zapisul vănzării, cât şi la mărturia hotarnică a rănduiţilor mazili, cum nici alt trup de moşii răzăşască între Vovinţăni şi între Buicani nu esti, ca să poată încăpe cu parti şi jăluitorii aceştie şi să-s poată socoti că mănăstire le-ar fi înpresurat în hotarul său şi părţile lor ce din dată ce-au cumpărat mănăstire de la răzăşi şi s-au hotărăt moşie, au lipsit şi stăpănire răzăşilor din moşii cu totul.

Deci jăluitorii aceştie Gheorghi Ţărnă i Dari Căzacul cu ai lor acolisindu-s fără dreptate supără pi mănăstiri, căci de vor fi şi avut ei vre odată părţi în numita moşii înpreună cu neamurile lor vănzătorii şi au tăcut privind stăpănire mănăstirii pi tot trupul moşii în curgire de 38 ani trecuţi şi mai vărtos fiind trăitori aice în pământul Moldovii cu însuş tăcere lor au întărit stăpănire mănăstirii, drept aceea dreptate acum nu agiută a ceri de la mănăstire, ci rămăni să-ş caute cu vănzătorii, dacă de la vănzători nu să vor fi mulţămit, părinţii lor în vreme vănzării cu parti de bani, sau cu alti părţi de moşii dintr-alti hotară ce vor fi mai avut ei înpreună cu vănzătorii, însă îi vor fi jăluitorii cu adevărat neam, cu dănşii precum ei să numesc. De cari nu lipsim a înştiinţa

L(eat) 1805, săpt(em)v(rie) 29.

Iordachi Balş vel log(o)făt, Co(n)st(an)d(in) Grece(anu) vel log(o)făt, Dimi(trie) Balş vel vor(nic), Vasile Ros(e)t vel vor(nic), Costachi Ca(nta)cuz(ino) vel vor(nic).

S-au trecut în condică. Matei Cru(pen)schi cluc(e)r.

Publicat după: *Òðóäû*, òîì II, p.299-319.

● *1806, mai 25.- Carte de învoială a unui grup de răzăşi din bătrânul Mârza din satul Hrusca, ţinutul Lăpuşna, prin care sunt arătate drepturile lor asupra unor părţi de moşie din acest sat.*

Adică eu Irimii strănepot Mârzii şi cu alţii ai mei ci ne tragim din neamul Mărzii, cari mai jos am pus numile şi degitile, încredinţăm cu această carti de învoială a noastră, la mâna lui Grigori Sili i Lupul Măjăr şi cu alţii ai lor, i la mâna lui Ioniţi Tilinbici i a lui Strătan Donică şi cu alţii ai lor ci sint răzăşi în moşia Hrusca în ţinutu Lăpuşnii pe Bâc partea din sus în bătrânu popa Grigorcea.

Precum să să ştii că Mărza şi cu frati-său Ştefan, din cari ne tragim noi, cu zapis vechi au cumpărat de la un Antonie şi Păladi frati-său i de la un Grigori brat Antonia şi Aftinia sor(a) lui, şi de la toţi fraţii lui, o parti de moşii din moşia aceasta Hrusca, din giumătati de apă din fântână în sus partea lui Ghedeon şi giumătati a lui Bran, cum prelarg arată acel zapis de cumpărătură. Şi după puterea acelui zapis au şi stăpânit partea aceasta de cumpărătură. Iar noi fiind trăitori la alti locuri dipărtati şi ne având ştiinţi la ci loc esti moşia aceasta, au rămas de s-au stăpânit această parti a noastră, de mai sus numiţii păr acum. De vro şapti ani de când am aflat şi am cerut ca să ne îngăduiască să ne stăpânim această cumpărătură, şi ei ne vrând ca să ne îngăduiască, după multi giudecăţi în cugiri de şapti ani ci am avut şi tot stându-ne ei pricină, acum dând jalobă luminării sali lui vo(evo)dă. Am adus luminată poronca g(os)p(o)d cătră dum(nealo)r sărdari de Orhei, ca să ne înfăţoşezi cu numiţii părăţ, şi după cartea de blăstăm ci am luat de la preosfinţie sa părintile mitropolitul, să ne cercetezi, şi dacă o vor primi şi vor încredinţa cum această cumpărătură nu esti bună, apoi să fim rămaş. Deci dum(nealo)r sărdarii după poronca g(os)p(o)d înfăţoşindu-ne la un loc, după multă cercetari ci ne-au făcut silindu-i ca să

primească cartea de blăstăm, ei n-au primit zicând că ei cumpărătură vechi, şi nu cuteazi a o primi temăn, dusă ca să nu-ş vătămi sufletile.

Şi stând la învoială şi noi încă socotindu-ne ca să nu întrăm în păcat silindu-i la giurământ sau la blăstăm, ne-am învoit într-acestaş chip, adică, bătrânul acesta, ci păr acum îl înpărţă ei în doai, şi lua o parti Grigori Sili i Lupul Măjăr şi cu alţii ai lor, şi o parti Ioniţi Tilinbici i Strătan Donică şi cu alţii ai lor, acum să să facă tri părţi. Doai părţi să le tragă arătaţii mai sus, iar o parti să o trag eu înpreună cu celelanti neamuri ci să vor tragi din Mărza şi din frati-său Ştefan, şi să lipsască dintre noi pricinile, şi ca să fii statornică şi nestrămutată această învoială a noastră, am dat această scrisoare a noastră la mâna lui Grigori Sili cu ai săi i la mâna lui Ioniţi Tilinbici cu ai săi, luând şi noi asăminea scrisoari din mâna lor, cari scrisoari ne-am rugat de s-au încredinţat şi de cătră cinstita sărdărie.

1806, mai 25.

Eu Irimia strănepot Mărzii, adiveresc.

Eu Onofrii Croitoriul neam Mărzii, adiveresc.

Eu Pavăl Cealnăcu, adiveresc.

Eu Dimitrachi nepot Irimii ci esti strănepot Mărzii, adiveresc.

Eu Vasili frati Irimii, adiveresc.

Şi noi tot neamul adiverim.

De la sărdăriea Orheiului:

Această scrisoari de învoială făcându-s aice la sărdării cu bună priimiri amânduror părtălor s-au încredinţat şi cu a noastre iscălituri. 1806, mai 27.

Alexandr Carage.

Publicat după: Õàëëïà È.Í. Äîìîêíèòåëüíàÿ Ñåðèÿ âîéíîâîä XVI-XVIII â., îòíîñÿùèåñÿ ê èñòîðèè âîðîäà Êèøèíåâà, â Òðóäû Áåññàðàáñêîé ãóáåðíîé ó÷åíîé àðõèâíîé êîìèññèè, òîì III, Êèøèíåâ, 1907, ñ.326-329, (în continuare Òðóäû, Òîì III).

● *1806, mai 25.- Carte de învoială a unui grup de răzeşi din bătrânul Grigorcea din satul Hrusca, ţinutul Lăpuşnei, în care sunt arătate drepturile lor asupra unor părţi de moşie din acest sat.*

Adică eu Grigori Sili i Lupul Măjăr şi cu alţii ai noştri i Ioniţi Tilinbici i Strătan Donică şi cu alţii ai noştri răzăş de moşia Hrusca ci esti în ţinutu Lăpuşnii pă Bâc, partea din sus în bătrânu popa Grigorcea, cari mai jos cei ci am ştiut carti am iscălit însuş, iar cari n-am ştiut am pus numile şi degitile, încredinţăm cu această carti de învoială a noastră la mâna lui Irimia strănepot Mărzii şi cu alţii ai săi ci să trag din Mărza. Precum să să ştie că Mărza şi cu frati său Ştefan, din cari să tragi numitul mai sus cu ai săi, cu zapis vechi cumpărând de la un Antonie şi Paladi frati său i de la un Grigori brat Antonia şi Aftinia sor lui, şi de la toţ fraţii lui, o parti de moşii din moşia aceasta Hrusca din giumătati de apă din fântână în sus partea lui Ghedeon şi giumătati a lui Bran, cum pre larg arată acel zapis de cumpărătură, şi după puterea acelui zapis, au şi stăpânit partea aceasta de cumpărătură. Iar aceştia fiind trăitori la alti locuri dipărtati, şi neavând ştiinţi la ci loc esti moşia aceasta, au răma(s) de s-au stăpânit tot de noi şi partea această de mai sus numită, păr acum de vreo şapti ani de când au aflat, şi cerând ca săi îngăduim să stăpânească această cumpărătură, şi noi neîngăduindu-i nici decum, după multi giudecăţ în curgiri de aceşti şapti ani ci am avut, şi tot le-am stat înpotrivă, acum dând jalobă, Mării sali lui Vodă, şi aducând luminata cartea g(os)p(o)d cătră dum(nealo)r sărdarii de Orhei, şi după cartea de blăstăm ci au luat de la preosfinţie sa părintile mitropolitul, să ne cercetezi şi dacă o vom primi şi vom încredinţa cum că această cumpărătură nu esti bună, apoi să fi rămaşi.

Deci Dum(nealo)r sărdarii după poronca g(os)p(o)d înfăţoşindu-ne cu numiţii jăluitori, şi după multă cercetari ci ne-au făcut silindu-ne ca să priimim cartea de blăstăm, ne-am socotit, şi n-am cutezat a o primi temându-ne ca să nu ne vătămăm sufletile, pentru că esti cumpărătură vechi , ci stând la învoială şi pentru ca să nu cădem în păcat, ne-am învoit într-acestaş chip, adică bătrânul acesta, ci păr acum îl înpărţăm în doaî şi lua o parti Grigori i Lupul Măjăr şi cu alţii ai lor, şi o parti Ioniţi Tilinbici i Strătan Donică şi cu alţii ai lor, acum să să facă trii părţi. Doaî părţi să le tragim noi arătaţii mai sus, iar o parti să o tragă jăluitoriul Irimia înpreună şi cu alti neamuri a sali ci să vor tragi din Mărza şi din frati-său Ştefan, şi să lipsască dintre noi pricinile. Şi ca să fii statornică şi nestrămutată această învoială a noastră, am dat această scrisoari a noastră la mâna lui Irimia strănepot Mărzii cu ai săi, luând şi noi asemenea scrisoari din mâna lor, cari scrisoari ne-am rugat di s-au încredinţat şi de cătră cinstita sărdărie.

1806, mai 25.

Eu Strătan Donică adiverezi.

Eu Ioniţi Tilinbici adiveresc.

Eu Lupul Măjăr adiveresc.

Eu Grigori Sili adiveresc.

Eu Pavăl Purcel adiveresc.

Eu Ştefan Miron adiveresc.

Şi noi toţ răzăşii adiverim.

De la sărdăriea Orheiului;

Această scrisoari de învoială făcându-s aice la sărdării cu bună priimiri amânduror părţilor s-au încredinţat şi cu a noastre iscălituri.

Alexandr Carage, 1806, mai 27.

Publicat după: *Òðóâû*, òîì III, p.329-331.

● *1806, mai 28.- Zapis de vânzare-cumpărare a unor părţi dintr-un bătrân al moşiei Hrusca din ţinutul Lăpuşnei.*

Adică eu Irimia strănepot Mărzii, înpreu(nă) cu ceealanţi fraţi ai mei, anumi Vasili brat mii i Onofrii Croitoriul i Pavăl Cealnăc, cari mai jos am pus numile şi degetul, încredinţâm cu ace zapis al nostru la mâna, lui Dumitrachi Brânzi, nepotu nostru, precum să să ştii că moşia Hrusca, ci ei la ţinutu Lăpuşnii, pe Bâc, partea din sus, în bătrânu popa Grigorcea, înpreună (cu) acest nepot al nostru Dumitrachi, avem parti, a tria parti dintr-acest bătrân, şi având noi trebuinţi de bani, partea noastră, ci să va alegi, ne siliţ de nimini ci de a noastră bună voe am vândut-o de istov nepotului nostru Dumitrachi Brânzi, cu tocmală, câti cinci lei pe stânjăn, cari acum înainti după tocmal, am luat 250 lei, adică doaî suti cinzăci de lei. Iar ceialanţi după ci să va măsura moşia aceasta. Pe căţ stânjeni să va vini partea noastră, socotindu-să câti cinci lei după tocmală, câţ bani să vor mai faci, să nii de, şi de acum înainti nepotul nostru să aibă a stăpâni partea noastră ca pe o dreaptă ocină şi moşii a sa. Neoprit dinspre nimini, luânduş şi tot vinitul ci să va faci pe această, o a tria parti dintr-ace bătrân, şi pentru mai adivărată credinţă am rugat şi pe cinstita sărdărie de au încredinţat.

1806, mai 28.

Eu Irimia strănepot Mărzi am vândut şi adiveresc.

Eu Vasili brat lui tij am vândut şi adiveresc.

Eu Onofrii Croitoriul am vândut şi adiveresc.

Eu Pavăl Cealnăcu, am vândut şi adiveresc.

Şi eu am scris cu zisa numiţilor mai sus şi am iscălit Isaia sin protopopu.

Publicat după: *Òðóâû*, òîì III, p.331-333.

● *1808, iulie 20.- Hotărârea judecătoriei privind relaţiile de proprietate între un grup de răzeşi din satele Vovinţăni şi Buiucani în raport cu Mănăstirea Galata asupra moşiilor acestor sate.*

Să faci ştire cu această carte a noastră de la Divanu, că după multă pârâ şi judecată ce au fost în anii trecuţi între un Gheorghi Ţărnă, ginerili lui Timofti Moldovanul i Daria Căzacul i (I)onel şi Irimia cu alti neamuri a lor şi între măn(ă)s(ti)re Galata de aice din Iaşi, pentru moşia Vovinţănii şi Buicanii, de la ţinutul Orheiului i Lăpuşna, ce întregi sint supt stăpânire măn(ă)s(ti)rii, pe care le cere a li tragi supt stăpânire, numitul Ţărnă cu ai săi fiind a neamului lor şi că măn(ă)s(ti)re făr de dreptati le-ar fi stăpânind prin vicleni, chipuri, ce ar fi meşterşugit, iar neamurili lor, adică un Mihălachi Genunchiu şi Sandul Pleşca, cari după multi cercetări ce s-au făcut, dovedindu-s di scrisorili măn(ă)s(ti)rii, că numitul Ţărnă şi cu ai săi n-au nici o dreptati, la cerire lor s-au datu rămaşi din judecată şi numita măn(ă)s(ti)re să-ş stăpânească moşiili, făr de mai multă supărari, cum pre larg să arată toată, pricina şi hotărâre judecaţii prin anaforaoa Divanului din 1805, ce i-ai întăritǎ, şi de cătră Domnul Muruz v(oe)v(o)d, stăpânitoriu ţării dintr-ace vremi. Deci numitul Gheorghi Ţărnă şi cu ai săi, ca unii ce ştia, că s-a dovedit, că n-au dreptati la cerire lor văzind că acum s-au schimbat stăpânire ţării şi socotind întru-sineş, că cu nedreptili chipuri ce vor mai meşterşugi, îşi vor pute săvârşi scoposul voinţii lor, au întărtat pe un neam de oameni din Rosia, anumi Grigoraş Horunjăi i Sava şi Niţi, ce să poroclesc Pruteni, cari prin proşăniiali, ce-au dat şi ei cătră exelenţia sa, Domnul Gheneral şi prezident Divanului Serghii Serghiovici Cuşnicov, numindu-s că şi ei ar fi răzăşi de numitile moşii, şi că măn(ă)s(ti)re făr de dreptati le-ar fi stăpânind mai vărtos, că câtva locu dintr-amândoaî moşiili, nici s-ar fi cuprinzind prin docometurili măn(ă)s(ti)rii şi măn(ă)s(ti)re şi acel loc l-ar fi stăpânind cu înpresurari. Cari după dreptati s-ar căde să-l ia ei în stăpăniri şi n-ar fi îngăduiţi de cătră măn(ă)s(ti)re, şi cerşind dreptati cu predlojăniili exelenţii sali, au fost rănduiţi în cercetare Divanului de a li să faci îndestulari asupra dreptăţii lor, ce să va dovedi că au. Şi la înfăţişare ce-au avut la Divtn înaintea noastră, cu eromonah Parfeni vechil şi de plin răspunzător din parte măn(ă)s(ti)rii Galata, după a judecăţii rănduială s-au cerşut, mai întăi de la numiţii jăluitori, pruteni, ca să arăti, ce dovezi au asupra ceririi lor şi ei nici o dovadă vrednică ca aceea, după care săi ajuti, vre o dreptati, n-au arătat, fără numai zisuri din gură, făr de nici un temei, întocmite după voinţa lor şi punire la cali a lui Gheorghi Ţărnă, fiind şi el de faţi înpreună cu dănşii, şi pe lângă aceli din gură ceriri şi zisă a lor, au vrut a-s ajuta şi cu o mărturia de cercetare şi măsurare, ce au făcut numitilor moşii un jic(ni)c(e)r - Iordachi Haigul în urmă după judecata Domnului Muruzi v(oe)v(o)d, de la anu mai sus arătat, după voia ci li s-au fost dat lui Gheorghi Ţărnă atunce, şi celoralţi ai lui, ca să ducă ei hotarnic cu a lor cheltuială, să facă cercetari asupra arătării şi a ceririi ce făce ei, că ar fi mai prisosind moşia din scrisorili măn(ă)s(ti)rii, cari acel prisos s-ar căde să fii a lor, şi măn(ă)s(ti)re l-ar fi stăpânind făr de dreptati, prin cari mărturia s-au văzut arătându-s, că după măsurare ce-ar fi făcut pe la unili locuri ar fi găsit sumili stânjinilor în tocmai după arătare, sumilor la hotarnicili măn(ă)s(ti)ri, iar pe la alti locuri, mai puţin de cât să arată la hotarnici, cu cari mărturia, a numitului jic(ni)c(e)r Haigul, în protiva hotărârii judecăţii Domnului Muruzi v(oe)v(o)d, iar nimic nu s-au putut ajuta la cerire lor, fiind că el au urmat ace cercetare în protivă cu totul, căci hotărâre judecăţii esti dată într-acestaş chip.

Mai întâi, pentru moşia Buicanii, fiind că după vrednici scrisori, ce s-au văzut la măn(ă)s(ti)ri, s-au dovedit, că măn(ă)s(ti)re o ari de plin întreagă, şi cu nestrămutată stăpăniri de 185 ani, şi toată dreptate având măn(ă)s(ti)re, s-au hotărât ca iarăş asămine să-ş o stăpânească măn(ă)s(ti)re întreagă, în tocma după hotarnica ce ari din anii 7249 (1740-1741) de când sint trecuţi 65 ani, făr de mai multă supărari dispre nimi,

al doile şi pentru moşia Vovinţănii, măcar ,ă într-o hotarnică ce-au arătat măn(ă)s(ti)re din anii 1767, să pomene numai, de jumătati de moşia, iar nu di toată moşia, şi Gheorghii Ţărnă şi cu ai săi, ce să numesc neamu cu prutenii aceştia, cu acel cuvânt făce strigari şi ceriri cu gurili lor, zicând că ace jumătati de sat ar fi a lor, şi măn(ă)s(ti)re ar fi stăpânind-o făr de dreptati, dar apoi din celi mai vechi şi vrednici di credinţi docomenturi, ce s-au văzut la măn(ă)s(ti)ri s-au dovedit, că măn(ă)s(ti)re o ari întreagă pre de plin toată moşia, iar nu pe jumătati şi cu nestrămutată stăpânire de 39 ani, precum şi în hotarnica aceea, să arată toati sămnili de jur în prejur şi cu ce alti moşii să megieşăşti, dispre fiişti cari parti, înprotiva cărora docomenturi, acel cuvânt din hotarnică, cu pomenire, de jumătati de moşia, s-au cunoscut, că au cursu din greşala hotarnicilor la scris hotarnica, iar nu dintr-altă pricină, undi tot prepusul s-au ridicat din mijlocu, la cari şi însuş Gheorghii Ţărnă şi cu ai săi cunoscând, n-au pricinuit mai mult ce au dat răspunsu că măn(ă)s(ti)re făr de mai multă supărari, să-ş stăpânească moşia în tocma după cuprindire sămnilor, ce arată la hotarnică, numai au adaos a mai zici şi aceasta, că pisti sămnili ce să cuprind la hotarnica măn(ă)s(ti)rii, tot ar fi mai prisosind moşia şi la aceea au cerut ca să aibă voea de a duci hotarnic cu a lor cheltuială, să facă cercetari şi di a fi vre un prisos să fia a lor, cari şi această arătari şi ceriri a lor, s-au cunoscut a fi în deşărt, căci dacă în hotarnica măn(ă)s(ti)rii să arată anumi şi cu ce moşii să megieşăşti, moşia Vovinţănii, dispre fiişti cari parti, de undi dar poati să mai fia vre un prisos. Dar cu toati aceli de la judecată s-au hotărât, ca măn(ă)s(ti)re să-ş stăpânească moşia Vovinţănii, în tocma şi pre deplin, după sămnili cuprinsă la hotarnica, ce ari şi Gheorghii Ţărnă şi cu ai săi, de vor vre să-ş ducă hotarnic, cu a lor cheltuială, să cercetezi cum zic ei, însă hotarnicul aceala, cea mergi, altă lucrari să nu facă decât numai sămnili cuprinsă la hotarnica măn(ă)s(ti)ri, să li cercetezi şi să li statornicească, cari apoi cercetare jic(ni)ce(rul) Haigul esti urmată cu totul înprotiva hătărării judecăţii, undi nu prindi nici un loc, căci el nu pute să facă altă lucrari, decât numai sămnili să li cercetezi şi să li statornicească, dar aşa el au făcut atăta tulburari, măsurând şi moşiili în stânjini, urmând cu totul în protivă, pricinuind şi Divanului zădarnică supărari cu urmare sa. Şi după toati cercetării, ce s-au făcut şi de către noi acum, după cum Gheorghii Ţărnă cu ai săi, de la judecata de sus arătată, n-au avut nici o dreptati la cerire lor, asămine şi numiţii pruteni, acum de la judecata noastră, după cum prelarg s-au înştiinţat de către Divan, şi pe Exeleţia sa, D(omnulu)i Gheneral Cu(ş)nicov, dar numiţii pruteni, tot neodihniţi arătându-s, cu judecata Divanului, după cerire lor au fost rânduiţi, de către Exelenţia sa şi în cercetare preosvinţitului mitropolit, Chiriu Chir Gavril, de undi iarăş nici o dreptati nu li s-au găsit la cerire lor, după cum au făcut în scris şi preosvinţia sa înştiinţari, di pi cari înpreună cu osăbită predlojenia Exelenţii sali, s-au trimis şi la Divan copia şi la ce di pi urmă cunoscând şi însui numiţi pruteni, că n-au nici o dreptati la cerire lor, di a mai supăra mai mult pe măn(ă)s(ti)ri, prin osăbită preşănia, se au dat către Exelenţia sa D(omnulu)i Gheneral, cari iar s-au triimis la Divan, au făcut ceriri, ca să aibă voia de a apuca pe neamurili lor, cari au vândut moşiili la măn(ă)s(ti)ri şi la această ceriri a lor, li s-au dat şi de la Divan, carti către sărdari de Orhei, ca să-ş cauti cu aciea.

Deci, dar într-acesta chip sfârşindu-s pricina aceasta şi după cum numitul Gheorghii Ţărnă cu ai săi, asămine şi numiţii pruteni, ce să numesc neam cu toţii, ne având nici o dreptati la cerire lor, s-au dat de la Divan măn(ă)s(ti)rii Gălăţii şi această al noastră carti de judecată, cu cari după cuprindire scrisorilor vechi şi a judecăţilor urmati, să aibă aş stăpâni

numitili moşii în paci şi nesupărată mai mult dispre numiţii pruteni şi dispre toţi alţi, ca pi a sali drepti.

1808 iuli 20.

Iordachi Cant logofăt, Balş logofăt, Alexandru Sturza vornic, Vasile Roset vel vornic, Dumitrachi vel postelnic.

S-au trecut în condică. Matei Costin clucer.

Publicat după: *Òðóäû*, òîì II, p.320-326.

● *1810, mai 5.- Zapis de împărţire şi schimb a unor părţi de moşie a satului Hrusca, a unor răzeşi, strănepoţi ai lui Vasile Grosul.*

Adică eu Arhiri ficior lui Vasăle Andronachi nepot Tudorii, strănepot lui Vasăle Grosul, şi eu Ilie Margine, ficior Irinii, nepot Tudorii, strănepot, iar lui Vasăle Grosul din preună cu alţi fraţi şi neamuri a noastre adeverim cu ace zapis al nostru la mâna dumisale: Enacachi Păun, precum să-s ştie, că în jumătate de moşie Hrusca cei zâc şi Curva partea din jos ci este pe Băcu la ţinutu Lăpuşnii, care această jumătate de moşie să înparte în doi bătrâni, şi un bătrânu ce să numeşte Vasăle Grosul, este al neamului nostru, pe care îl avem de baştină cu vechi stăpânire fără pricină, care socotindu-ne cu neamurile şi răzăşii noştri, am făcut schimbu cu Dum(nea)l(ui) şi măsurându-să moşia aceasta în curmeziş pe trei locuri şi analoghisându-să suma stânjănilor după rânduiala vănzărilor şi a schimburilor, ni s-au ales drepti părţile noastre acelor ce am făcut schimbu din bătrânul acesta Grosul, doaâsute patru stânjăni una palmă pol.: părmac analoghisăţ cu stânjănu gosp(o)d şi ca să să ştie părţile fiişte cărue din noi acei care am făcut schimbu, să arată în jos anume, însă:

Stânjeni	palmi	parmace
2	4	7-partea lui Gavril ficior lui Vasăle Andronachi.
2	4	7-partea lui Arhire frate lui.
2	4	7-partea lui Ioniţă frate lor.
2	4	7-partea Casandrei sor lor.
1	2	3j-partea Arghirei fată Vasălcăi tij sor lor.
15	5	3-partea lui Toader ficior Tudorii cu neamurile lui.
15	5	3-parte Irinei sor lui Toader cu neamul ei.
15	5	3-parte Nastasăi sor lor cu neamul ei.
62	5	4-partea lui Lefter ficior lui Vasăle Grosul cu neamul lui.
62	5	4-partea lui Ioniţă frate lui Lefter cu neamul lui.
12	4	2j-partea Ioanei fată lui Stănilă.
7	5	5j-din parte Tudorii tij fata lui Stănilă.
201	1	j.

fac: toţi aceşti de sus arătaţi stânjăni i-am făcut schimb cu Dum(nea)l(ui), adecă dat-am noi Dumisale, stânjănei arătaţi din jumătati de moşie Hrusca din partea din jos şi Dum(nea)l(ui) încă asămine sumă de stânjăni. Ne-au dat noî din cumpărăturile ci are Dum(nea)l(ui) în moşie Merenii din partea din sus, unde ne sănt aşezările noastre.

Drept aceea de acum înainte şi în veci Dum(nea)l(ui), Enacachi Păun să stăpănească stânjănii de sus arătaţi din tot locul cu tot venitul, ca pe o dreaptă ocină şi moşie ne supărat de cătră nime din neamurile şi răzăşii noştri. Iar când a eşi vre o pricină asupra acestor stânjăni, noi să fim îndatoraţi a răspunde, dar Dum(nea)l(ui) într-u numica să nu fie

supărat. Şi pentru ce mai adevărată credinţa cei ce am ştiut carte ne-am iscălit însuşi, iar cei care n-am ştiut ne-au scris numile şi noi ne-am pus degetile înaintea marturilor ce s-au întâmplat.

L 1810, mai 5

Arhiri Andrunachi adivezu.

♣ Eu Ilie Margine am făcut schimbu

♣ Eu Ionachi Nuţu gineri Sandei tij

♣ Eu Pricopi Clipit tij

♣ Eu Moisăi Clipit tij

♣ Eu Luca săn Toader tij

♣ Eu Simion Ciocan tij

♣ Cu zăsa număţilor de sus am scris zapis acesta.

♣ Ştefan Dimitriu

De la sărdăria Orheiului:

Însuş numitul Arhiri cu ai săi neamuri şi răzăşi iscăliţi mai sus, viind cu zapisul acesta la sărdărie au arătat că din bună voi au făcut acest schimb cu Dum(nea)l(ui) Enăcachi Păun, cari după a lor ceriri s-au încredinţat.

1811 septembrie 26.

Manolachi Dimache vor(nic).

Publicat după: *Òðóâû*, òîì III, p.333-336.

● *1810, mai 15.- Zapis a nepoţilor şi strănepoţilor lui Stănilă bătrânul, prin care aceştia vând părţile lor din moşia satului Hrusca, ţinutul Lăpuşnei.*

Adică eu Vasăle Brănză înpreună cu frati-meu Irimie ficiori lui Ioniţă Brănză, şi eu Dimitrache Bărbosul ficior Gafiţăi nepot lui Ioniţă Brănză toţi strănepoţi Mărzii şi lui Ştefan, şi eu Lupul Stănilă ficior Marii şi eu Tudora tij fată Mariei dinpreună cu bărbatul meu Darie Mădan, şi eu Năstasăi Josanu cu femea me Marie fată Ioanei, şi eu Iordache Nicuţă tij ficior Ioanei toţi nepoţi lui Darie Stănilă, şi eu Istrati Abăza cu soţul meu Tudora fata Profirei nepoată lui Ioniţă Stănilă, şi eu Grigora Nasoi, ficior Aniţăi, şi eu Ioan diaconul cu frati-meu Constandin ficiori lui Chirică, şi eu Andrei Pană cu frati-meu Onofrei, ficiori lui Istrati şi nepoţi Măriuţăi, şi eu Anghel Cibotariul, ficior Ioanei, nepot Mariei strănepot lui Darie Stănilă, care toţi săntem prestrănepoţi lui Stănilă bătrânul, adiverim cu acest zapis al nostru la mâna Dumisale, Enăcachi Păun; precum să să ştie, că în moşia Hrusca pe apa Băcului la ţinutu(l) Lăpuşnei, având noi jumătate di moşie partea din sus cu scrisori vechi şi stăpânire, care parti de moşie ne fiind bune trebuincioasă, din care nu cunoaştem nici un folos, am scoso vânzătoare, care moşie măsurându-să în curmeziş pe trei locuri, şi analoghisându-ă după rânduiala vânzărilor, ni s-au ales această jumătate de moşie partea din sus, cinci sute şi unul stânjăni, patru palme gosp(o)d, analoghisiţi, pe care stânjăni de nimene săliţi nici asupriţi, ci de bună voe noastră i-am vândut dumisale, cu tocmala câte zeci lei stânjănul, pe care să fac bani cinci mii cinsprezăci lei, care bani toţi de plin i-am luat în măinile noastre. Drept aceea de acum înainte şi în veci, dum(nea)l(ui) Enăcachi Păun să stăpânească stânjănii de sus arătaţi din tot locul cu tot venitul ca pe o dreaptă ocină şi moşie, şi înpreună cu zapisul acesta, i-am dat Dumisale, şi scrisorile vechi ce am avut, pe care zapisă să facă Dum(nea)l(ui) şi întârituri. Iar când a eşi vreo pricină asupra acestor stânjăni ci i-am vândut, noi să fim îndatoriţ a răspunde, dar Dum(nea)l(ui) întru nimic să nu fie supărat. Şi pentru ce mai

adevărată credinţă cei ce am ştiut carte ne-am iscălit însuşi, iar cei care n-am ştiut ne-au scris numile, şi noi ne-am pus degitile, înaintea marturilor ce s-au întâmplat.

L(eat) 1810, maiu 15.

♣ Eu Vasăle Brănză am vândut şi me-am pus degit.
♣ Eu Irimiea, frate lui tiji.
♣ Eu Dumitrache Bărbosu tiji.
♣ Eu Lupul Stănilă am vândut.
♣ Eu Tudora tiji.
♣ Eu Darie Madan bărbat Tudorii tiji.
♣ Eu Nastasăi Josanul tiji.
♣ Eu Marie soţie lui Năstasă tiji.
♣ Eu Iordachi Nicuţă tiji.
♣ Eu Grigoraş Nasoi tiji.
♣ Eu Andrei Panăş tiji.
♣ Eu Onofrei frati lui tiji.
♣ Eu Anghel Cibotariul tiji.
♣ Ioan diaconu
♣ Eu Constantin Chirică,
♣ Istrati Abăza.

Cu zisa numiţilor de sus am scris
♣ Ştefan Dimitriu.
De la sărdăria Orheiului

"Însuş numiţii răzăşi vănzători viind cu zapisul acesta înaintea noastră, au arătat că de bună voi au făcut această vănzare dumnealui, Enăcachi Păun şi că di va naşti vreo pricină ei vor răspunde. Spre aceea după a lor ceriri s-au încredinţat.

1811 sept(em)v(rie) 22."

Manolachi Dimache vor(nic).

Publicat după: *Òðóäû*, òîì III, p.336-339.

● *1810, mai 20.- Zapis de vânzare pentru nişte părţi din moşia Hrusca ce dă Avramia şi fiii săi lui Enăcachi Păun.*

Adică eu Avrămia fata lui Vasile Purcel din preună cu fii mei Vasile i Toader şi Gheorghi, adeverim cu acestu zapis al nostru la măna dumi(sale) Enăcachi Păun, precum, să să ştie că în moşia Hrusca ci-i zăc şi Curva, ce este pi apa Băcului la ţinut(ul) Lăpuşnii având noi parte de moşii, în jumătati, moşii în partea de jos, cumpărătură de la tatăl meu cu zapis din anii 1776 august 14, încă şi baştină di pi maică-mea Vasălca fata lui Vasili Andrunachi, cari părţi de moşii nefiindu-ne trebuincioasă fiind la un loc cu altor răzăş, de la cari nu cunoaştem nici un folos, l-am scos vănzătoari de istov şi măsurându-să moşia încurmeziş pi trii locori şi analoghisându-să soma stănjănilor după rănduiala vănzărilor, ni s-au ales drepti părţili noastri una sută doîzăci şi şasă stănjăni, cinci palmi, patru palmace, analoghisiţ, însă 125 stânjăni, 3 palmi a patra parte din jumătati de moşii din partea din jos, din cumpărătura tatălui meu, şi 1 stănjăn 2 palmi, 4 parmace baştină din partea maicii meli, tot din parte din jos, din parte Grosului, pi cari stănjăni di nimini săliţ nici asupriţ ci de a noastră, bună voi i-am vândut Dumisali cu tocmală, căte 12 lei stănjănul domnescu pi cari, să fac bani 1520 de lei şi 10 parali, cari bani toţ de plin am luat în mănule noastre, drept aceea de acum înainti şi în vechi Dum(nea)lui Enăcachi Păun să stăpănească stănjănii de sus arătaţ din tot locul cu tot venitul, ca pi o dreaptă ocină şi moşii, pi cari să-şi facă şi

întârituri, iar când a işi voo pricină asupra aceştilor stănjăni ci i-am vândut noi să fim îndatoriţ a răspunde, dar Dumn(ealui) într-o nimică să nu fii supărat.

Şi pentru ce mai adivărată credinţa cei ci am ştiut carte ne-am iscălit, iar cei cari n-am ştiut ne-am pus degitili înainti marturilor ci s-au întâmplat.

1810 mai 20.

♣ Eu, Avrămia, fata lui Vasili Purcel am vândut.

♣ Eu, Toader, ficior Avramii, nepot lui Vasili Purcel am vândut.

♣ Simeon Glacce jic(ni)ce(r).

♣ Nicolai Racoviţ comis.

♣ Vasili Op(in)c(ă), ficior Avrămii adiveresc şi am scris şi zapisul cu mâna me.

♣ Co(s)tachi Armaş.

♣ Vasili Terinti.

De la sărdăria Orheiului

"Viind la sărdărie cu zapisul acesta Vasili Opincă ci esti iscălit, arătând că esti rânduit din partea maică-sa şi a fraţilor săi şi arătând că di bună voi au făcut această vânzari, după a lor ceriri s-au încredinţat."

1810 sept(em)v(rie) 26.

Manolachi Dimache vor(nic).

Publicat după: *Òðóâû*, òîì III, p.339-341.

● *1811, mai 2.- Scrisoarea lui Enăcachi Păun către Divanul Cnejăi Moldovei, prin care roagă să fie pregătite documentele necesare în scopul vânzării la mezat a părţii sale de moşie din moşia satului Hrusca, ţinutul Lăpuşne, împreună cu răspunsul venit din partea Divanului.*

Precist Divan Cnejăi Moldoviei.

Moşie Hrusca ce este la ţinutu Lăpuşnii pe apa Băîcului, o am cumpărată cu zapis de la răzăş cu priimire tuturor, luând şi scrisori vechi ce au avut la mâna lor, pentru care fiind că mi-am luat sama cum că să o ţăiu nu-mi poate fi de folos, isteresându-mă de bani, voesc de a o vindi de prin mezat, şi rog pre cinstit Divan ca să mi să de o carte poroncitoare către Dimitrie Meleghi vor(ni)c de poartă, ca luând înpreună şi pe Toma ingineriul ce să află la ţinutul Orheiului să margă la faţa locului, şi adunând toţi răzăşi numitei moşii cum şi înpregiuraşi, să-s măsoare moşie după meşteşugul ingineresc, şi să-s fac şi hartă închipuitoare de stare locului, scoţindu-o şi de supt înpresurari ce să află de către megieşitele moşii după cum dreptate va da, să mi să de şi hotarnică cu lămurire de către numitul vor(ni)c de poartă, şi osăbit să mi să de şi altă carti a precistului Divan către sărdărie Orheiului poroncitoare ca să facă publicaţie în curgire de: 40 zile în tot ţănutu după hotărâre ce este şi ne născând vreo pricină, să aibă a mi să da şi de către sărdărie mărturii, cu care viind la precist Divan, să mi să facă punere la cale spre săvârşire mezatului.

1811, mai 2.

Pre plecat slug Enacachi Păun.

"Să-s scrie carte de hotărât la cerşutul după rânduiala, şi după ce să va hotărâ moşie în măsuri, să va puni la cale şi vânzare prin sultanu mezat după rânduiala păzită.

L(eat) 1811, mai 7.".

Moisei Guş(ului).

De la Divanu Cnejii Moldavii.

Către Dumnealui Dimitrii Meleghi, vor(ni)c de poartă.

Vei înţelegi Dumn(ea)ta, arătare şi cerire ce faci jăl(uito)r(iul), deci ţi să scrii, ca înpreună cu numitul inginer să mergi la starea locului, numitii moşii, undi faţi fiind atăt jăl(uito)r(iul) căt şi toţi megieşii înprejuraşi, precum şi alţii, cari va mai ceri trebuinţa, fiişticari cu toati scrisorili, şi dovezili ce vor ave, şi după ce cu amăruntul cercetare ci veţi faci dovedind celi drepti şi adevărati marjini, a numitii moşii dispre fiişticari parti, după cum îi vor fi umblat hotarul din vechiu, apoi cu stănjin domnesc să-i faci şi măsurătoare a tot trupul, atăt în lungu, căt şi în curmezi pe la căti locuri va ceri trebuinţa, şi stălpiindu-o şi cu petri hotară şi alti sămni, să dai la măna jăl(uito)r(ului), şi mărturia hotarnică iscălită şi de toţi megieşii înprejuraşi după obicei. Cu care arătându-să la Divan, atunce i să va puni şi cerire de vănzari în lucrari, iar la locurili ce va rămăne pricină de nemulţămiri dispre vreo parti, cu petri hotară să nu stălpeşti, ce înpreună cu hartă ce să va faci după meşteşugul ingineresc, prin cari să-s arăti şi locul de pricină, să dai şi mărturii cu arătare pricinii pre larg la parte ce să va căde, cu cari viind la Divan, după vreme a tot lucru, să li să de hotărăre.

1811, mai 10.

Iord(achi) Ca(nta)cuz(en) log(ofăt), Dim(itrie) Balş vor(ni)c, D(imitre) Sturz(a) vornic, Neculce comis.

Publicat după: *Òðóäû*, òîì III, p.343-346.

● *1811, august 30. Chişinău.- Catastihul (statutul) breslei cizmarilor şi ciubotarilor din oraşul Chişinău, prin care se reglementează relaţiile de producţie şi realizare a mărfii precum şi modul de reglementare a relaţiilor dintre membrii meşteşugari ai comunităţii, precum şi gestionarea mijloacelor comune băneşti.*

Este alcătuit şi întărit în anul 1811, luna august, ziua 30, în timpul aflării aici a oştilor pravoslovnice ruseşti a Alteţei sale Imperiale a binecredinciosului monarh Imperatului Alexandr Pavlovici pe timpul mitropolitului Înalt preasfinţiei sale Gavriil, membru al înalt luminatului Sinod de guvernământ exarh şi cavaler al Moldovei, Valahiei şi Basarabiei.

Pe timpul Preasfinţitului episcop de Huşi Chirio Chir Meletie noi meşteşugarii în confecţii de saftian şi încălţăminte, locuitori ai oraşului Chişinău, din mila lui Dumnezeu cu deplin acord unanim să rezolvăm toate treburile noastre după buna înţelegere la fel ca şi alţi meşteşugari, care şi-au stabilit orânduielile după catastihurile vechi care existau pe meleagul nostru şi să ne întocmim şi noi catastih întru bună înţelegere şi linişte.

Fi să întărim în acest scop un staroste ales, care împreună cu ai noştri cinstiţi membri să examineze şi să rezolve toate litigiile referitoare la apărarea onoarei şi susţinerea măiestriei într-a noastră breaslă, şi ne obligăm unanim să ne supunem şi să respectăm cu exactitate în veci prevederile articolelor de mai jos atât noi cât şi urmaşii noştri, iar acei care li se vor împotrivi, să fie sancţionaţi conform prevederilor acestora.

Întru respectarea lor deplină semnăm: Teodosie cizmar, Stanciul cizmar, Sava cizmar, Mihai cizmar, Grigore cizmar, Stoian cizmar, Iordache cizmar, Ion cizmar, Nicolae cizmar, Samvel cizmar, Ivan cizmar, Asvadur cizmar şi Jeco cizmar.

1. Din veniturile milosteniei, care se vor aduna la Cutia care va fi pusă la cale de noi după obiceiurile existente şi în alte bresle să fie folosit pentru înmormântarea celor săraci care n-au rude, pentru cheltuielile hramului de fiecare an al Sfinţilor Arhangheli Mihail şi Gavriil, pentru construcţia podurilor şi fântânilor cât şi pentru alte trebi plăcute lui Dumnezeu întru veşnica pomenire şi mântuirea sufletelor noastre. Cutia aceasta se va afla

la omul nostru de încredere cu blestem, la care se va afla şi suma bănească adunată câte o para[225] în fiecare sâmbătă de la fiecare meşteşugar şi din amenzile pentru încălcările care se vor întâmpla în breaslă şi care vor fi acumulate punctelor ce urmează mai jos.

2. Fiecare meşter este obligat să urmeze dreapta rânduială de întreţinere a ucenicilor în dugheana sa şi nu are dreptul să le acorde cu de la sine putere, fără ştirea şi voia breslei, titlul de meşter, iar cine va făptui aceasta va fi amendat cu 7 lei şi 60 de aspri[226] în sama veniturilor Cutiei[227] sau să fie ţinut sub arest până ce nu se va împăca cu breasla.

3. Fiecare lucrător, care se va dovedi a cunoaşte în deplină măsură maiestria, urmează mai întâi de toate să verse în Cutie 12 lei ce se cheamă bărbânţă[228] şi numai după aceasta va intra în rândurile meşterilor.

4. Oricine ar dori să deschidă o dugheană a meşterilor cizmari nu are dreptul să o facă fără încuviinţarea din partea comunităţii breslei.

5. Cine din meşteri vor încerca să smomească de la altul calfa sau ucenicul şi fiind descoperit, drept învăţătură pentru alţii, va fi amendat cu 20 lei la Cutie ori cum va găsi de cuviinţă breasla.

6. Nimeni din cizmari nu are dreptul să confecţioneze ciubote, iar cel ce va fi prins cu aceasta va plăti o amendă de 12 lei la Cutie, iar marfa confecţionată de ei să fie tăiată la compas să le fie de învăţătură altora. În acelaş mod se va proceda şi în privinţa ciubotarilor simpli, care se va dovedi că confecţionează încălţăminte de safian.

7. Meşterii şi negustorii străini, care vor veni în acest oraş cu marfă de acest fel, şi se vor da drept meşteri înainte de a fi examinaţi de către breaslă n-au dreptul să deschidă dugheni, iar dacă se va dovedi că sunt meşteri pe deplini vor putea deschide dugheni numai după ce vor plăti câte 3 lei la Cutia breslei.

8. Cine dintre meşteri va dori să se întovărăşească cu altul mai întâi e dator să informeze breasla şi să verse la Cutia breslei 2 lei şi numai după aceasta va fi în drept să se întovărăşească.

9. Cine din negustorii veniţi din alte părţi cu mărfuri similare celor produse în breaslă îşi pot realiza marfa doar cu permisiunea breslei şi cu condiţia unei plăţi anuale la Cutie.

10. Dacă cineva dintre meşteri nu va cunoaşte la perfecţie meseria şi va îndrăzni să ia o comandă sau marfă şi o va strica să ştie că aceasta ţine de onoarea breslei, şi acesta urmează a fi chemat în breaslă şi să fie pedepsit conform deciziei starostelui şi a meşterilor breslaşi, fiind lipsit de titlul de meşter până la atingerea nivelului respectiv de măiestrie.

11. Cine dintre meşteri va îndrăzni să se certe cu starostele sau să nu dea ascultare, manifestând prin aceasta lipsă de stimă faţă de oamenii în vârstă, acesta să fie eliminat din lista meşterilor şi să fie pedepsit prin decizia starostelui şi a breslei, cu o amendă de 4 lei la Cutia breslei şi 60 aspri în folosul starostelui.

12. În toate încălcările şi învinuirile ce ţin de meşteşugul nostru nu are dreptul să se adreseze în altă instanţă judecătorească, decât în cazul când nu va fi satisfăcut de decizia judecăţii breslei, se poate adresa altei instanţe judecătoreşti, dar împreună cu starostele şi în urma examinării litigiilor vinovatul va fi pedepsit sau achitat conform deciziei acesteea.

---

[225] Unitate bănească.

[226] Unitate bănească turcească.

[227] Fond bănesc conum al meşteşugarilor breslei.

[228] Cotizaţie obligatorie meşteşugărească plătită la intrarea în breaslă.

Fiind alcătuite cele mai sus scrise puncte ale catastihului de bună rânduială a breslei cizmarilor din Chişinău, întocmite după voinţa şi buna înţelegere a tuturor meşterilor întru păstrarea acestor potrivite obiceiuri şi serbarea hramurilor Sfinţilor Arhangheli Mihail şi Gavriil şi a altor trebi lui Dumnezeu arătate mai sus cu confirmarea lor în măsura posibilităţilor prin veniturile Cutiei şi pentru alegerea în calitate de staroste a meşterului nostru Teodosie, pe care cu binecuvântare a fost întărit în această funcţie, cu povăţuirea de a se strădui de a nu se abate de la prescripţiile articolelor înşiruite cu sufletul deschis şi din partea noastră au semnat şi au aplicat pecetea exarhicească.

Originalul semnat de Meletie, episcop de Husi, 1811, luna august, ziua 30.
Pentru conformitate: secretar Suhanov.

Traducere de A.Eşanu după o copie rusească, întocmită după originalul neidentificat în limba română.
După: Cocârlă Pavel. *Din istoria meşteşugurilor din oraşul Chişinău la începutul secolului al XIX-lea (Breasla cizmarilor din Chişinău după catastih din 1811)*, în *Analele ştiinţifice ale Universităţii de Stat din Moldova*. Seria Ştiinţe socio-umane. Chişinău, 1997, p.58-61.

● *1811, septembrie 16.- Zapis de vânzare a unui grup de răzeşi, descendenţi din Darie Stănilă din satul Hrusca de pe Bâc, prin care confirmă procurarea părţilor de moşie de către Enacachi Păun.*

Adecă noi, Dumitrachi Mădan şi eu, Anghel Stănilă, ficior lui Ilie Mungiu şi eu Marie, fată Ioanei înpreună cu bărbatul meu Năstas Sălcuţanu, şi eu, Manoli Stănilă, fecior lui Miron Stănilă, toţi nepoţii lui Darie Stănilă, şi eu, Efteni Saiânsus, fecior lui Leonti nepot Tudorii, sor lui Darie Stănilă, adiverim cu acest zapis al nostru la mâna dumn(ealui) Enacachi Păun, precum să să ştie, că în moşia Hrusca pe Băcu la ţinutu Lăpuşnii, având noi parte de moşie baştină în bătrânul lui Vasile Grosul, din care bătrânu mai are Dum(nea)l(ui) schimburi şi cumpărături di pe la alţi răzăşi ai noştri şi măsurându-să moşia după spiţa de neam ci am arătat drepte părţile noastre ni s-au ales şaptesprezăci stănjăni, patru palme, şapti parmace, analoghisăţi, încă 12 stănjăni, 4 palme, 2 parmace toată parte lui Darie Stănilă şi 5 stănjăni, 5 parmace din partea Tudorii, sor lui Darie Stănilă 25[229] alţi stănjăni ce s-au vândut mai înainte, care stănjăni ne fiindu-ne trebuitori, ne-am socotit şi de nimene săliţi sau asupriţi ci de a noastră bună voe, i-am vândut de istov dumn(ealui) prin tocmală căte patrusprezăci lei stănjănu, pe care stănjăni să fac bani doaî sute patruzeci şi şăsi lei doâzeaci şi una parale, care bani toţi de plin i-am luat în măinile noastre. Drept aceea de acum înnainte şi în veci, Dum(nea)l(ui) Enacachi Păun să stăpănească stănjănii de sus arătaţi din tot locul cu tot venitul ca pe o dreaptă ocină şi moşie nesupărat dispre nime, făcându-şi şi întăriturі di pe zapisul acesta. Iar eşind vre o pricină asupra acestor stănjini, noi să fim îndatoriţi a răspunde, dar dum(nea)l(ui) întru nimică să nu fie supărat. Şi pentru ce mai adevărată credinţă neştiind carte ne-am pus numile şi degitile înaintea marturilor ce s-au întâmplat.

L(eat) 1811 sept(em)v(rie) 16.
♣ Eu, Dumitrachi Mădan am vândut.
♣ Eu, Anghel Stănilă tiji.
♣ Eu, Maria, fată Ioanei tiji.
♣ Eu, Năstasă Sălcuţanu, bărbat Marii tiji.
♣ Eu, Manoli Stănilă tiji.
♣ Eu, Efteni Saiânsus tiji.
Cu zisa şi priimire numiţilor de sus am scris zapis acesta Ştefan Dumitriu.
De la sărdăria Orheiului

Viind de faţ răzăşii ce sint mai sus iscăliţi au arătat, că de a lor bună voi au vândut dum(i)s(ali) Enăcachi Păun părţile lor din moşia Hrusca, de istov, precum să arată în zapisul acesta. După a căror cerire s-au adeverit şi de către sărdărie.

[229] La I.Halippa cuvântul descifrat "BE". Considerăm corect "KE", adică cifra 25 slavonească.

L(eat) 1811.
Manolache Dimache vor(nic).

Publicat după: *Òðóäû*, òîì III, ñ.347-349.

● *1811, septembrie 25.- Scrisoarea lui Enacachi Păun, deţinătorul unor întinse proprietăţi funciare din moşia răzăşească a satului Hrusca, către Divanul Ţării Moldovei, prin care aduce toate dovezile documentare a apartenenţei acestei moşii cu măsurările inginereşti respective, spre a le pregăti de vânzare la mezat.*

Prin jaloba ce au dat către precinstitul Divan al cnejăi Moldavii, dumn(ealui) Enacachi Păun, arătând că moşia Hrusca din ţănutul Lăpuşnii pe apa Băcului au cumpărat-o cu zapisă de la răzăşi şi luându-şi sama că să o ţăi nu poate fi de folos şi voind a o vinde prin mezat să roagă căi să rănduiască hotarnic şi să eu împreună şi pe Toma inginerul săi să măsoare moşia după meşteşugul ingineresc, unde în dosul jalobii mi să porunceşti mie ca împreună cu numitul inginer să mergim la starea numitii moşii unde faţă să fii atât jăluitoriul cât şi toţ megieşăi împrejuraşi cu toate scrisorile, şi după cercetarea ce vom face să dovidim celi drepte şi adivărate margini anumitii moşii după cum îi vor fi umblat horarile din vechi, apoi cu stânj domnesc să facem şi măsurătoare a tot trupul atât în lungu cât şi în curmeziş să o stălpim şi cu pietre hotară, şi să dem şi mărturie hotarnică iscălită pe obicei. Iar locurile ce va rămâne pricină din nemulţămire cu pietră hotară să nu stălpim ce împreună cu harta ce să va face după meşteşugul ingineresc să dem şi mărturie cum prelargu arată cartea din poroncă ci este dintra cest curgători an 1811 mai în 10. Deci după poroncă împreună cu ingineriul Toma am mersu la moşia Hrusca ci este pe apa Băcului la ţinutul Lăpuşnii şi am strânsu şi pe vechilii moşăilor de prin prejur anume pe dumn(ealui) Costandin Bodea biv armaş vechil moşăi Chişinăul a mănăstirii Sfintii Vineri, i pe sfinţia sa părintele iconomol Stăvărachi vechilul moşiei Munceştii a Sfântii Mitropolii cum şi pe unii din răzăşăi ce au vândut moşia aceasta şi pe alţu megieşi şi fiind aceşti de sus arătaţ faţă am cerşut la dumn(ealui) Enacachi Păun să ne arăte scrisoarile cu care trage în stăpânire moşia aceasta Hrusca, şi ne-au arătat patru scrisori vechi:

întâi - un suret fără velet mart 12 di pe un ispisoc sărbescu de la Domnul Ilieş v(oie)vod, în care scrie că viind înaintea Domnii Magduşca şi fratile ei Frăţăian, ficiorii Stan Necoră şi surorile lui Urăta şi Dragna şi Ciomârda, ficiorii Neaco toţ nepoţ lui Coste posadnecu şi de a lor bună voe de nime săliţ nici asupriţ au vândut lui Stănilă i Ghe(deon) şi Bran jumătate sat din Hrusca parte din sus dreptu 200 zloţ tătărăşti, o parte să ţăi Stănilă şi iarăşi ceealantă parte să fie a lui Ghădăon şi Bran cum prelargu arată suretul ci este tălmăcit de Toma ingineriul.

al doilea - zapis de la un Antonie cu fraţăi lui Paladi i Gligori şi sora lor Aftinia şi cu toţi fraţăi lor din anii 7174 (1665) octomvrii 11, în care scrie că de bună voia lor au vândut a lor dreaptă ocină şi moşăe din sat din Hrusca, parte din sus însă din jumatate de apă din fântâna în sus partea lui Ghedeon şi jumatate a lui Bran dintr-un uric ce au avut ei de la moşăi lor, pe care au vândut Mărzăi şi frăţăni-său lui Ştefan în 60 de lei bani gata din tot locul cu tot venitul cum prelargu zapisul arată.

al triile - o carte de la Domnul Antioh Costandin v(oie)vod din anii 7205 (1696) oct(ombrie) 8, scrisă către un Gavril părcălabul cu cuprindere că domnii au jăluit un Gavril Grosul pe un frate a lui anumi preutul Gligorcea că având ei împreună o parte de ocină şi moşăe la Hrusca şi luând frati-său preutul Gligorcea de a zăcia di pre ace moşăe şi lui parti nu va să-i facă ci mănâncă numai el săngur şi zăciueşte. Şi să porunceşte numitului

părcălab să socotească forte pe dreptate şi pre cătă păni va hi luat de a zăcea di pre ace ocină a lor să pui la mijloc şi să facă doî părţi fiind doi fraţ cum pre largu arătată cartea.

al patrulea - zapis de la u(n) Gligoraş Andronachi Agachi a Lucăi şi Neculai a lui Antohi din let 1776 avgust 14, în care scrie că au vândut căp(i)t(anului) Vasăle Purcel un bătrân de moşăe din Hrusca, care umblă în doi bătrâni şi bătrânul Andronachi Carne Angiră l-au vândut drept 50 lei, precum zapisul arată.

Şi după scrisoarile aceste vechi ne-au mai arătat şăpti zapisă de schimburi şi cumpărături de pe la răzăşăi acestii moşii:

întâi - zapis de la un Arhiri, ficior lui Vasăle Andronachi şi Ilie Margină din let 1810 mai 5, în care că au făcut schimbu cu dumnealui Enacachi Păun de ia dat 204 stănjăni, una palmă, pol.părmac, din jumătate de moşăa Hrusca ce zăc şi Curva ce este pe Băc la ţinutul Lăpuşnii din bătrânul Vasăle Grosul şi dumn(ealui) încă asămine somă de stănjăni le-a dat lor din cumpărăturile ce are dumn(ealui) în moşăia Merenii undi le sânt aşăzările lor cum pre largu zapisul arată ce este încredinţat şi de dumn(ealui) vornicul Manolachi Dimachi.

al doile - zapis de la un Vasăle Brânză cu alţi a lui, din 1810 mai 15, în care scrie că de bună voia lor au vândut dum(nealui) Enacachi Păun 501 stănjăni, 4 palme gosp(o)d, analoghisăţ jumătate de moşie Hrusca, partea din sus cătă zăci lei stănjânul cum prelargu zapisul arată ci este încredinţat tot de dumnealui vornicul Manolachi Dimachi.

al treile - zapis de la o Avramia, fata lui Vasăli Purcel cu fii ei, din 1810 mai 20, în care scrie că au vândut dum(i)s(ale) Enacachi Păun 126 stănjăni, 5 palme, 4 părmace, analoghisăţ din jumătate de moşăe Hrusca din partea din jos din cumpărătura tătăni-său, cătă 12 lei stănjânul domnesc cum pre largu zapisul arată, ci este încredinţat iar de dumn(ealui) vornicul Manolachi Dimachi.

al patrule - zapis de la o Arghira tij, fată lui Vasăle Purcel din 1810 mai 25, în care scrie că au vândut dumis(ale) Enacachi Păun 125 stănjăni, trii palme analoghisăţ a patra parte din jumătate de moşăe Hrusca din partea din jos, câte 10 lei stănjânul domnesc pre cum zapisul arată, ci este încredinţat de dumn(ealui) vornicul Manolachi Dimachi.

al cincile - zapis de la un Arhire Andronachi, fecior lui Vasăle Andronachi din 1811 făvruar 16, în care scrie că au vândut dumis(ali) Enacachi Păun 12 stănjăni, patru palme şi doî pol părmace din jumătate de moşăe Hrusca din partea din jos din bătrânul Grosul, câte 12 lei stănjânul precum zapisul arată ci este încredinţat de dumn(ealui) vornicul Manolachi Dimachi.

al şasăle - zapis de la un Dumitrachi Mădan şi alţii ai lui din 1811 sept(embrie) 16, în care scrie că au vândut dumis(ali) Enacachi Păun 17 stănjăni, 4 palme, 7 părmace analoghisăţ din moşăia Hrusca din bătrânul Vasăle Grosul căte 14 lei stănjânul cum pre largu zapisul arată, ci este încredinţat de dumn(ealui) vornicul Manolachi Dimachi.

al şăptele - zapis de la un Alecu Neculi cu soţia lui Sultana din 1811 sept(embrie) 18, în care scrie că au făcut schimb cu dumn(ealui) Enacachi Păun dăndu-i 15 stănjăni, 1 palmă, 2 părmace din moşăia Hrusca pe Băc la ţinutul Lăpuşnii şi dumn(ealui) Enacachi Păun înpotrivă acestori stănjăni să le dei din trupul moşăi Ruseştii ci să megieşte cu moşăia Bardărul tot la acest ţinut pe apa Botnii unde au ei moşăi cum pre largu zapisul arată.

Şi zapisurile acestea de sus au cuprinsu una mie trii stănjăni analoghisăţ, cari zapisă s-au citit înaintea tuturor asupra cărora zapisă nici o pricină la faţa locului nu s-au văzut arătând răzăşăi că aceste zapisă de schimburi şi de cumpărături sânt de dănşii date cu bună priimiria lor şi că toată moşăia au cuprins-o în stăpânire dumi(sali) Enacachi Păun în zapisăle aceste, şi dispre moşăile megieşăte încă ne fiind nici o pricină aflându-să hotară vechi pii preţur şi stăpânirea din vechi făr di pricine având-o răzăşii păr la schimbul şi vânzarea ce au făcut acestii moşăi, şi ne mai rămăind pricină nici dispre o parte apoi cu meşteşugul ingineresc cu lanţuh di zăci stănjăni şi stănjânul di opt palme domneşti am

măsurat şi am hotărăt moşăia aceasta în prejur pin pietrile hotară vechi pre cum să arată în jos, adică:

Stănjăni:

31 Din matca Băcului am început cu măsura printre amează şi apus alături cu moşăia Chişinăul a mănăstirei Sfintii Vineri şi pin Salhana până la o piatră hotar vechi ci este din jos de o moviliţă.

241 Din hotarul acesta tot înnainte alături cu Chişinăul pe şăsul Băcului şi piste drumul cel mare la o piatră hotară ce am pus în liniea altor hotară din care hotar s-au măsurat pe curmezăş capul moşăi.

150 De aicea tot înnainte pe lung alături cu Chişinăul şi la deal păn la o piatră hotar vechi ci este în zarea dealului într-o beşăcuţă de moviliţă.

271 De aicea tot înnainte pe lungu alături cu Chişinăul şi pe podiş păr la altă piatră hotar vechi ci este în margine unui drum.

321 De acole tot înnainte pe lungul alături cu Chişinăul şi piste acelaş drum şi cam la deal la altă piatră hotară vechi.

295 De acole tot înnainte pe lungu alături cu Chişinăul şi tot la deal la altă piatră hotar vechi.

260 De acole tot înnainte la deal şi în zarea dealului în prăvalul dispre valea Spinoasa la o piatră hotar vechi ci este de la deal de drumul ci merge pe zarea acestui deal undi aicea este chiotoria moşăi Hrusca i Chişinău, i Băzdăjeni şi Breahna.

1569 Adică una mie cinci sute şasăzăci şi noî stănjăni tot lungul dispre mosăea Chişinăul.

945 Din chiotoaria aceasta ne-am întorsu cu măsura între amează şi răsărit drept în jos zarea dealului capul moşăi şi pin capătile moşăilor Breahna şi Brăila şi piste fundul unui crac a vei Curvii păn la o piatră hotar vechi ci este din jos de cracu aceştii vei undi acole este cheotoria moşăi Hrusca şi moşăi Mănceştii a Sfintii Mitropolii făcându-să măsura în linie dreaptă de la un colţu la altul, iar stăpănirea este după curjire zării dealului.

---

569 Din chiotoria aceasta ne-am întorsu cu măsura între răsărit şi meză noapte drept la vale pe lungu alături cu moşăia Mănceştii a Sfintii Mitropolii şi piste cel di sus crac a Curvii până la o piatră hotar vechi din muchia acestii văi.

615 De acole tot înnainte pe lungul la vale şi pe podiş asupra Băcului la altă piatră hotar vechi.

254 De acole tot înnainte pe lungu alături cu Mănceştii şi tot la vale la altă piatră hotar vechi ci este în podiş şi păn la acel hotar s-au măsurat capul aceştii moşăi pe curmezăş dinspre Băc undi au eşit 1073 stănjăni ne putându-să măsura acest cap pe Băc din pricina apii iazului Sfintii Mitropolii.

400 De acole tot înnainte pe lungu alături cu Mănceştii la vale piste drumul cel mare pe din jos de movila Calului cu 152 stănjăni şi piste un dembu dintre drumuri şi pe şăsul Băcului pe din sus de sălişte vechi a Mănceştilor şi pe din jos pe lăngă o moviliţă la o piatră hotar vechi ci este în marginea apii iazului Sfintii Mitropolii ci este pe Băc, iar capul moşăi aceştie este pe matca Băcului.

1838 Adică una mie opt sute triizeci şi optu stănjăni tot lungul pe din jos alături cu moşăea Mănceşti.

Cu acesti măsuri şi pietre hotară de sus arătate a deosăbit moşăea aceasta Hrusca dispre alte megieşite moşăi întocma precum să arată mai sus şi după alejire şi hotărătura ce

am făcut am dat această mărturie hotarnică în sămne şi în stănjăni la măna dumisale Enacachi Păun.

L(eto) 1811 săptevri 25.

Dimitrachi Meleghi vor(ni)c di poartă.

Stăvrache iconom, vechil moşii Munceşti nu nici o înpresurare numitii moşii Sfintii Mitropolii.

Costachi armaş, vechil moşiie Sfintii Vineri nu s-au făcut nici o presurari moşii Chişinăului rămăind statornici hotarăli vechi şi la o parte şi la alta.

Adunarea somii străjănilor a moşăi aceştie Hrusca pe lungu şi pe curmezăş.

Stănjăni:

1569 lungul dintre amează şi apus alături cu moşia Chişinăul a Mănăstirii Sfintii Vineri.

1838 lungul dintre răsărit şi meză noapte alături cu moşăea Mănceştii a Sfintii Mitropolii.

3407 fac amăndoî lungurile.

945 capul dispre amiază.

991 mijlocul de curmezăş.

1073 capul dispre Băc.

3009 fac cari să dau în trii părţu.

Stănjăni:

1003 o parte

1003 al doile

1003 al triile

3009 fac din care lepădăndu-să doî părţi după rănduiala vănzărilor de moşăi rămăne numai o parte de înpărţăt.

1003 rămăn analoghisăţ, cari să împart în jumătate însă:

Stănjăni	palme	
501	4	pe jumătate de moşăe partea din sus.
501	4	tij pe jumătate de moşăe partea din jos, cari să împarte pe doi bătrăni.
1003		

Stănjăni	palme	
250	6	pe bătrănul Vasăle Grosul
250	6	pe bătrănul Andrunachi Carne Ajiră
501	4	

Părţăle zapisălor dumisale Enacachi Păun de schimburi şi cumpărături, cari mai în jos să arată, adică:

Stănjăni	palme	părmace	
204	1	j	-schimbul de la un Arhire şi Ilie Margine cu alţii ai lor după zapisul din 1810, mai 5.
501	4	-	-cumpărătură de la un Vasăle Brănză şi alţii ai lui după zapisul din 1810 mai 15, căte zăci lei stănjănul.
126	5	4	-cumpărătură de la o Avramia, fata lui Vasăle Purcel

			după zapisul din 1810 mai 20, căte doispizăci lei stănjănul.
125	3	-	-cumpărătură de la o Arhira tij fata lui Vasăle Purcel după zapisul din 1810 mai 25, căte zăci lei stănjănul.
12	2	2j	-cumpărătură de la un Arhire Andronachi după zapisul din 1811 fevruari 16, căte doispizăci lei stănjănul.
17	4	7	-cumpărătură de la un Dumitrachi Mădan şi alţii după zapisul din 1811 sept(embrie) 16, căte patruspizăci lei stănjănul.
15	1	2	-schimbul de la un Alecu Neculi şi soţul său Sultana după zapisul din 1811 sept(embrie) 18.

1003 adică una mie trii stănjăni.

În cuprinderea acestori stănjăni prin zapisăle de sus arătate cu schimburi şi cumpărături au cuprinsu dumi(sale) Enacachi Păun toată moşăea aceasta Hrusca. L.1811 săptemvrii 25.

Dimit(ra)che Meleghi vor(ni)c de poartă.

Publicat după: *Òðóäû*, òîì III, ñ.351-363

● *1812, ianuarie 20. Zapisul unui grup de răzeşi din satul Hrusca, despre starea unor părţi de moşie din partea locului.*

Căpitanul Ştefan Popa, căpitan de mazili di la ocolul Bucovăţului ci au fost rănduit de către cinstita sărdării pentru moşia Hrusca ci este la ţinutul Orheiului pi apa Băcului din spre Lăpuşna, a dum(i)sale Enăcachi Păun şi au scosu vănzătoare prin mezat ne-au arătat atăt carte cinstitului Divan căt şi, a cinstitii sărdării şi fiind că nici o pricinuire nu avem spre această moşie, nici nu sintem muşterei spre a o cumpăra pentru aceea dăm această mărturii, întru care cei ci am ştiut carte am icălit, iar care n-am ştiut am pus numile şi degitile.

1812, ghen(a)r(ie) 20.

♣ Eu vornicu Tănasă de Cojuşna adiveresc.
♣ Eu Ion Damaschin adiveresc.
♣ Eu Neculai Nani adiverezi.
♣ Eu Timofti Vasălişcu adiverez.
♣ Eu Alexandru Iftodi adiverez.
♣ Eu Ştefan Brăilă adiverez.
♣ Eu Păvălachi Damaschin adiverez.
♣ Eu Andri Sandul adeverez.
♣ Eu vornecu Gheorghi den satu Durleşti adeveresc.
♣ Eu Andrei Ciocan ot tam.
♣ Eu Costantin Negu ot tam.
♣ Eu Neculaiu Enachi ot tam.
♣ Eu Ion Voichereu ot tam.
♣ Eu Ştefan Onofreu ot tam.
♣ Eu Vasălii Dimianul ot tam.
♣ Eu Stegariu Costin ot Buican adeveresc.
♣ Eu Stegariu Ursachi ot Buecani adeveresc.

♣ Eu Ioniţi Istratul ot tam.
♣ Eu Carpu ot tam.
♣ Eu Ion Cucul ot tam.
♣ Eu Enac Mafteu ot tam.
♣ Eu Erimia Costin ot tam.
♣ Eu Gheorghi Boţul ot tam.
♣ Eu Carpu Costin ot tam.
♣ Eu vornicul Neculai ot Munceştii adeveresc.
♣ Eu Ştefan Ciobanul ot tam.
♣ Eu Irimei Roca ot tam.
♣ Eu Ion Roca ot tam.
♣ Eu Ioniţă Cărpă ot tam.
♣ Eu Neculai Grosul ot tam.
♣ Eu Vasile Cebotar ot tam.
♣ Eu Ion Dogă ot tam.

Şi eu am auzit facere publicaţilor şi nice muştereu ni sănt nice pricinuitoriu pentru aceea am iscălit Panaiti Jăntoan.

Mărturia aceasta am dat însuş înprejuraşii şi megieşii de mai sus iscăliţi. Pentru aceea am încredinţat şi eu Ştefan Popa căpitan.
Publicat după: *Òðóâû*, òîì III, p.364-365.

● *1812, martie 20.- Zapis prin care se organizează şi se efectuiază vânzarea la mezat a unor părţi din moşia satului Hrusca, în urma căreia serdarul Alexandru Voinescu devine proprietarul moşiei.*

De la vornicie de aprozi.

Cătră Costandin telalbaş[230]. Fiind că dum(nea)lui Enacachi Păun prin jalobă cătră Divanu au făcut cerire ca săi să vândă cu mezat moşia Hrusca ce iaste la ţinut Lăpuşnii, pe apa Băcului, pe care cu schimburi şi cumpărături o are coprinsă supt stăpânire i a căriea mărime după hotarnica ce au arătat într-acest curgător anu săpt(em)v(rie) 25 făcută de Dimitrie Meleghie, vornic de poartă s-au văzut că iaste, însă:

Stănjăni
1569 lungul dintre amează̆zi şi apusul alături cu moş(ia) Chişinău.
1838 lungul dintre răsărit şi meazinoapte alături cu moşie Munceştii.
945 capu despre amează̆zi.
991 mijlocul.
1073 capul dispre Băc.

6416

Prin care fiind că după rănduiala păzită s-au scris şi sărdarilor de Orhei, ca şi acolo să rănduiască să facă publicaţie în curgere de 40 zăle căt are să-s urmezi şi mezatul aice atăt la stare locului căt şi în tot ţinutul, spre înştiinţare celor ce vor fi muşterei ca să cumpere cum şi a celor ce vor ave ceva răspunde cu vreo pretenţie asupra numitii moşii, ori pentru înpresurare sau alt chip, ca după hotărăta va de să-s afle la Divan. Deci ţi să scrie ca să o străji la mezat telalbaş atăt în Divan căt şi pe toate uliţile oraşului Eşii, spre

[230] Telalbaş- funcţionar ce efectuiază vânzări la mezat.

înştiinţare celor ce vor fi muşterei ca să o cumperi, şi la înplinire vadelii viind şi înştiinţare de la sărdărie că s-au urmat facere publicaţii şi n-au născut nici o pricină despre nimeni muştereului ce va fi şi va da preţul cu care să-s mulţămască vănzătoriul, prin hareciul ce să va face în Divan, să i să săvărşască vănzare, căruia cumpărător pe lăngă scrisori vechi, şi zapisul vănzătoriului ce va lua, i să va întări stăpănire şi de către Divan.

1811 noemvrie 2.

Neculce vor(nic) de port.

Lei

10.000 evel mezat

12.000 Iordachi Dimitriu

15.000 Nedelcu

15.100 Pah(a)r(nic)

Drept, cinsprăzăce mii patru suti lei, în Divan înainte noastră, cu toată mulţămire vănzătoriului, prin hareciul ce s-au făcut, s-au săvărşit vănzare aceasta dum(nealui) sărdarului Alexandru Voinescu, însă săvărşire vănzării cu acest chip s-au făcut, adică pentru şaptizăci şi cinci stănjini, dintra ce moşia, cei pretindirisăşti mănăstire Galata, cu o danii, pentru cari vănzătoriul au răspunsu, că ar fi acei stănjini afară din cuprindire trupului, ce l-au văndut el în măsurile arătati, căND acei stănjini nu vor fi afară ce vor fi întraţi, în vănzare aceasta, şi dacă mănăstire nu va voi a primi de la vănzătoriu alţi stănjini de potrivă dintr-altă moşiea, după cum s-au îndatorit vănzătoriul, că va răspundi mănăstirii, de vor fi întraţi, acei stănjini în vânzarea lui, atunce dumn(ea)lui, sărdariul, să aibă a da stănjinii mănăstirii fără pricinuire.

1812 mart 20.

Lup(ul) Balş vor(ni)c, Manolache Dimache vor(ni)c, Grig(ore) Ghica com(is), Ros(e)t vor(ni)c, Ioan Neculce vor(ni)c, Andrunachi Donici vor(ni)c, D.Sturz(a) vor(ni)c.

1. *Pe fila a 2-a verso se află o inscripţie*: Ţidula pentru moşăea Hrusca de la ţi(nu)t(ul) Orheiu a dumisali şamesului Enăcachi Păun.

2. 15.400 săr(dar) Alexandru Voinec(u).

Publicat după: *Òðóâû*, òîì III, ñ.368-370.

● *1812, aprilie 13.- Zapis de întăritură, dată lui Alexandru Anastas biv vel serdar de Orhei, pentru confirmarea cumpărăturii făcute, a unor părţi de moşie a satului Hrusca.*

Dela Divanul Cnejiei Moldaviei!

Data-s-au carte Divanului Dumn(ealui) Alexandru Anastas biv vel sărdar, şi vechilului ce va orăndui, purtătoriu de grijă asupra moşiei Dumisale: anumi Hrusca de la ţinut(ul) Orheiului ce o are Dum(nea)lui cumpărată de veci de la sultanu mezat, cu care să fie volnic a ţine, şi a stăpăni numita moşie în toate hotarăle ei după cuprindire scrisorilor vechi, şi noaî ce au luat de la Ianacachi Păunu vănzătoriul în vreme ce s-au săvărşit mezatul în Divanu după rănduiala păzită, şi aş lua şi tot obicinuitul venit din tot locul după hotărăre ponturilor, şi după obiceiu pământului, de la tot a cei ce să vor fi hrănind pe dănsa. Pentru care să poronceşti şi Dum(nea)v(oastră) serdari de Orheiu, ca să daţ tot cuviinciosul chip de ajutor Dumisale, şi vechilului a ţine, şi a stăpăni numita moşie, şi aş lua obicinuitul venit precum mai sus să cuprinde. Şi pre aceia ce să vor arăta înpotrivitori săi supuneţi a urma la toate întocma hotărării ponturilor, şi pămintescului obiceiu.

L(eat) 1812, ap(rilie) 13.

L(upul) Balş vor(ni)c, Manolache Dimache vor(nic), Ioani Neculce s(pă)t(ar), Andrunachi Donici vor(ni)c, Raduc(an) Ros(e)t spat(ar).

Leonardi sulg(er) procit

Publicat după: *Òðóâû*, òîì III, p.377-378.

● *Date privind starea bisericilor din Basarabia către 1812-1813, după datele formularelor din anii respectivi, ce se păstrează în Arhiva Consistoriului Duhovnicesc din Chişinău.*

№ bisericii.	Oraşul, satul	Hramul bisericii	Materialul de construcţie şi nivelul de asigurare	Cea mai timpurie menţiune
1.	Chişinău	Catedrala Sf.Arhistratigi	de piatră, cu odoare, veşminte şi cărţi - îndeajuns înzestrată	1804
2.	Chişinău	Buna Vestire	înpletită din nuiele şi feţuită cu scânduri, cu toate îndeajuns înzestrată	1795
3.	Chişinău	Sf.Ilie	de piatră, acoperită cu şindrilă, îndestulată cu cărţi, odoare şi veşminte	1808
4.	Chişinău	Sf.Înălţare	catedrală bulgărească, de piatră îndestulată cu cărţi, odoare şi veşminte	1804
5.	Chişinău	Naşterii Maicii Domnului	de piatră, vase de argint, îndestulată cu toate cele trebuincioase	1812
6.	Chişinău	Patriarhii Atanasie şi Chiril	b.grecească de casă a epitropului asupra moşiilor mănăstirilor închinate Sf.Munte	1812
	Ţinutul Lăpuşna			
7.	Buicani	Arhistratigi	de lemn, în stare bună, îndestulată cu toate trebuincioase	1773
8.	Munceşti	Arhistratigi	nouă de lemn, împodobită cu noi Sf.icoane, iconostas nou, nu ajung trei cărţi, sfintele veşminte deajuns	1805
9.	Visterniceni	Învierii	de piatră, cu veşminte îndestulate, odoare de argint şi de plumb, icoane corespunzătoare, sunt toate cărţile	1793
10.	Petricani	Sf.Gheorghe	de piatră, 2 complete de brocart, vase de aramă, icoane şi cărţi corespunzătoare	1801

Traducere din l.rusă de A.Eşanu după: Õàëèïïà È.Í. Áåññàðàáèÿ â ìîìåíò ïðèñîåäèíåíèÿ åå ê Ðîññèè. Á. Ñâåäåíèå î ñîñòîÿíèè öåðêâåé Áåññàðàáèè â 1812-1813 ãîäàõ, â Òðóäû, òîì III, ñ.231, 234, 245-246.

PARTEA III

REGESTE ŞI DOCUMENTE RECONSTRUITE

(sec. al XV-lea – sec. al XVIII-lea)

<1436 martie 8 - 1442 august>[231].
Iliaş şi Ştefan voievozi dau şi întăresc prin uric de privilegiu lui Oţel pisar jumătate din sat, pe Bâc în dreptul băii lui Albaş, la Fântâna Mare.

Reconstituit după documentul din 1517 decembrie 15; documentul din 1525 februarie 12.

<1457—1504>[232].
Ştefan cel Mare dă uric lui Hodor şi Parasca pentru satul Buiucani, ţinutul Lăpuşnei pe Bâc.

Reconstruit după documentul din 1608, august 20.

<1457—1504>[233].
Ştefan cel Mare dă privilegiu de cumpărătură unor proprietari pentru satul Buiucani, pe Bâc (Ulterior, după cum aflăm dintr-o carte domnească de la Constantin Movilă voievod din 1610, decembrie 18, strănepoţii acestor proprietari vând satul lui Dumitrache Chiriţă).

<1517, aprilie 20 — 1527, inuarie 14>[234].
Ştefan voievod cel Tânăr dă privilegiul de împărţeală lui Coste posadnic pentru satul Hrusca.

Reconsrtuit după documentul din 1548, martie 1; documentul din 1548, martie 12.

<1561, noiembrie - 1563, noiembrie>[235].
Ioan Despot voievod întăreşte drepturile de proprietate asupra satului Buiucani, pe Bâc, stăpânilor - urmaşi direcţi ai celor ce au deţinut moşia în timpul lui Ştefan cel Mare.

---

[231] Datat aproximativ după anii de domnie a voievozilor Iliaş şi Ştefan (1436, martie 8 - 1442, august).
[232] Datat aproximativ după anii de domnie a lui Ştefan cel Mare (1457—1504).
[233] Datat aproximativ după anii de domnie a lui Ştefan cel Mare (1457—1504).
[234] Datat aproximativ după anii de domnie a lui Ştefan cel Tânăr (1517 aprilie, 20—1527, ianuarie).
[235] Datat aproximativ după anii de domnie a lui Ioan Despot-voieovd (1561 noiembrie—1563 noiembrie).

Reconstruit după documentul din 1610, decembrie 18.

1576.
Petru-Voievod dă ispisoc de întăritură pentru Mănăstirea Sf. Vineri (din Iaşi) pentru un vad de moară în Bâc (în regiunea actualului Chişinău).

Reconstruit după documentul din 1800, iulie 18.

1617.
Radu-Voievod dă ispisoc de întăritură Mănăstirii Sf.Vineri, pentru un vad de moară în Bâc, întărit mai înainte de Petru-Voievod la 1576.

Reconstruit după documentul din 1800, iulie 18.

<1621; 1632—1633>[236], martie 12.
"Un suret fără velet mart 12 di pe un ispisoc sârbescu de la Domnul Ilieş v(oie)vod, în care scrie că viind înaintea Domnii Magduşca şi fratele ei Frăţăian, ficiorii Stan Necoră şi sororile lui Urăta şi Dragna şi Ciomârda, ficiorii Neaco toţi nepoţii lui Coste Posadnecu şi de alor unã voe de nime sălit nici asuprit au vândut lui Stănilă i Ghedeon şi Bran jumătate din sat Hrusca parte din sus dreptu 200 zloţi tătărăşti, o parte să ţăi Stănilă şi iarăşi cealaltă parte să fie a lui Ghedeon şi Bran cum prelargu arată suretul ci este tălmăcit de Toma inginerul."

Reconstruit după documentul din 1811, septembrie 25.

<1634—1653>[237].
Vasile Lupu voievod cumpără moşia Gheţăoani "încă din boerii de la nişte fimei Irina i Gaftona şi Marula... apoi au dat-o danie unui Marcu jic(ni)ce(r)..."

Reconstruit după documentul din 1800, septembrie 8.

[236] Datat aproximativ după anii de domnie a lui Iliaş-Voievod.
[237] Datat după anii de domnie a lui Vasile Lupu-voievod (1634—1653).

1642.
"O scrisoari din 7150 (1642) di la Ana logofiteasa jupăneasa logofătului Solomon Bărlădeanu, prin cari să cuprindi că părăntile eai Ionăşcuţă logofătul au avut sat între Visternici la ţinut(ul) Orheiului lăngă tărgul Chişinăului pe apa Băcului şi la înpărţală i s-au venit eai jimătati de sat. Iar jumătati de sat s-au venit frăţini-său lui Todiraşcu cruceriul, şi ace jumătati de sat a eai au dat-o dania nepoatii sali Axănii, fata frăţini-său lui Todiraşcu cănd au botezat-o, pe care au ţinut-o Ştefan Hăbăşescul post(elnic) de Suceavă."

Reconstruit după documentul din 1800, septembrie 8.

<După 1642 aprilie - ante 1669>[238].
"O mărturie fără velet di la Foti şi Drăguş părcălabii di Lăpuşna, în cari arată că după poronca domnească au ales locul Chişinăului di către Hrusca din matca Băcului pănă undi să adună cu locul Spinoasăi în vărsătura apii, şi pre muchi pănă în locul Buiucanilor şi au pus şi stălpi şi i-au tocmit pe undi au poftit Tăistreştii şi Drăguş părcălabul şi pe undi au arătat şi oamenii bătrăni ce au ştiut locul şi sămnile cele bătrăne."

Reconstruit după documentul din 1800, septembrie 8.

<1661, septembrie 19 - 1665, septembrie 11>[239].
Toader postelnicul pune drept zălog pentru nişte bani satul Buiucani la Eustratie Dabija voievod.

Reconstituit după documentul din 1666, martie 2.

<1661, septembrie 19—1665, septembrie 11>[240].
Eustratie Dabija voievod întăreşte satul Visterniceni de la ţinutul Orheiului târgoveţilor de Chişinău pentru a-şi lărgi hotarul târgului, care aparţine marelui logofăt Ionaşco Rusul.

Reconstruit după documentul din 1666, august 2.

1665, octombrie 11.
"Zapis de la un Antonie cu fraţăi lui Paladi i Gligori şi sora lor Aftinia şi cu toţ fraţăi lor din anii 7174 (1665) oct(om)v(rie) 11, în care scrie că de bună voia lor au văndut a lor dreaptă ocină şi moşăe din sat din Hrusca, parte din sus însă din jumătate de apă din făntăna în sus partea lui Ghedeon şi jumătate a lui Bran dintr-un uric ce au avut ei de la moşăia lor, pe care au văndut Mărzăi şi frăţăni-său lui Ştefan în 60 de lei bani gata din tot locul cu tot venitul cum prelargu zapisul arată."

Reconstruit după documentul din 1811, septembrie 25.

---

[238] Datat aproximativ după documentele aduse ca argument. Izvorul dat urmează imediat după documentul din 1642, aprilie 28. Pentru a doua limită cronologică ne-a servit reper transferarea pârcălăbiei de la Lăpuşna la Chişinău în 1669.

[239] Datat după domnia lui Eustratie Dabija (1661 septembrie 19—1665 septembrie 11).

[240] Datat după anii de domnie a lui Eustratie Dabija-voievod (1661, septembrie 19—1665, septembrie 11).

1666, mai 4.
"O carti gospod, di 7174 (1666) mai 4 de la Domnul Duca voievod, cu iscălitura şi pecetea, dată Hăncului vel med(elni)ce(r), ca să ţia şi-s oprească a sa dreaptă ocină satul Gheţăoanii ce sănt în ţinut(ul) Orheiului pre Băc lăngă Chişinău, cu tot hotarul, şi cu tot venitul precum în scriu dresăli celi bătrăni.

Reconstruit după documentul din 1800, septembrie 8.

1670, iulie 2.
"O carte gospod de la Domnul Duca voievod din 7178 (1670) iuli 2 ce scrie către Cluceriul, ca să măsoare săliştea Gheţăoanii să fie pentru hrana târgoveţilor de Chişinău şi lui Mihalce Hâncul, sărdar să-i de pre atâta loc din locul Târgului Lăpuşna, din partea de sus despre satul său dispre Mlădineşti."

Reconstruit după documentul din 1800, septembrie 8.

1670, august 5.
"O mărturie tot dintr-acelaş anu (1670), avg(ust) 5 precum au măsurat Gheţăoanii cum şi bucata ace di loc din Lăpuşna."

Reconstruit după documentul din 1800, septembrie 8.

1675—1676.
"Un ispisoc di 7184 (1675—1676) de la Domnul Antonii Rusăt voievod, cu cari întăreşti lui Mihalcea Hăncul stol(nic), ca să stăpănească bucata ace de loc din Lăpuşna, cu moară fiind că şi Gheţăoanii, cari i-au dat cu schimbu au doaî iazuri şi vaduri de moară în Băc."

Reconstruit după documentul din 1800, septembrie 8.

<1693 aprilie —1695 decembrie 8; 1700, septembrie 4—1703, iunie 15>[241].
Constantin Duca vodă dă danie lui Bogos un vad de moară din locul domnesc, din Chişinău.

Reconstruit după documentul din 1744, iulie 12; 1748, iulie 12.

1695—1700; 1705—1707>[242], martie 1.
Ispisoc de întăritură din (anul lipsă) 1 mart(ie) de la Domnul Antioh Cantemir, care întăreşte dania Anei logofeteasa, soţia lui Solomon Bârlădeanu, pentru o jumătate de sat Visterniceni dată nepoatei sale Axăniei, soţia lui Ştefan Hăbăşescul postelnicul.

---

[241] Datat după anii de domnie a lui Constantin Duca-voievod.
[242] Datat după anii de domnie a lui Antioh Cantemir.

Reconstruit după documentul din 1800, septembrie 8.

1696, octombrie 8
"O carte de la Domnul Antioh Costandin v(oie)vod din anii 7205 (1696) oct(ombrie) 8, scrisă cătră un Gavril părcălabul cu cuprindere că domnii au jăluit un Gavril Grosul pe un frate a lui anumi preutul Gligorcea că având ei împreună o parte de ocină şi moşăe la Hrusca şi luând frati-său preutul Gligorcea de a zăcea di pre ace moşăe şi lui parti nu va să-i facă ci mănâncă numai el săngur şi zăciueşte. Şi să poroncească numitului părcălab să săcotească forte pe dreptati şi pre cătă păni va hi luat de a zăcea di pi ace ocină a lor să pui la mijloc şi să facă doî părţi fiind doi fraţi cum pre largu arată cartea".

Reconstruit după documentul din 1811, septembrie 25.

<1703, septembrie —1705, februarie 12;
<1707, iulie 20—1709, octombrie 7;
<1715, decembrie 25—1726, septembrie 25>[243].
Mihai Racoviţă vodă dă întăritură lui Gligoraşco Sava o moară din locul domnesc din Chişinău.

Reconstruit după documentul din 1744, iulie 12; 1748, iulie 12.

1704, ianuarie 25.
"Un zapis din 7212 (1704) ghenarie 25 de la Ştefan Hăbăşescul portari şi di la soţia lui Axănia fata lui Todiraşcu Rusul cluc(e)r, cu cari vănd ace jumătati de sat di Visternici cumnatului lor Mihnii părcălabul. Că cealaltă jumătati de sat esti a cumnatului lor Todiraşcu".

Reconstruit după documentul din 1800, septembrie 8.

1705, ianuarie 12.
"Un ispisoc din 7213 (1705) ghenarie 12 de la Domnul Mihai Racoviţi voieovd, de pără ce au fost între Mogăldea căpitanul, ginerili Hăncului i Grigori săn Hăncul, şi între Bogos părcălabul, pentru nişte mori ce au fost făcut Bogos în apa Băcului la Gheţăoani înpotriva Chişinăului cu cuvănt că acel vad de mori i l-ar fi dat dania Domnul Costandin Duca[244] voievod şi Mogăldea i Grigori Hăncul arată că-i pi dreaptă moşia lor, şi rănduindu-să pe Gheorghiri Apostul vist(ie)r(nic), şi Ion Sturza sărdari de au făcut cercetari la faţa locului ar fi mărturisit tot ţinut(ul) Lăpuşnii şi a Orheiului, cum că tot ţinut(ul) Lăpuşnii n-au nici o treabă să facă mori sau iazuri în apa Băcului şi asămine ar fi arătat şi logofătul Neculai Donici şi pe căţva marturi s-au dus şi înaintea Domnii de au mărturisit cu sufletile lor, precum tot ţinut(u) Lăpuşnii nu are treabă în apa Băcului să facă mori sau iazuri făr de cât făcându-să Chişinău

[243] Datat după anii de domnie a lui Mihai Racoviţă voievod.

[244] În documentul editat de Halippa I. e indicat Constadin Cantemir (*Труды*, том I, p.202), rectificarea autorului A.Eşanu - Constandin Duca-voievod (vezi documentul reconstruit de la 1693—1703).

tărgu nou în zilile Domnuli Dabija voievod şi la domnia Domnului Duca voievod; jăluind tărgoveţii că n-au loc să-s hrănească. Au făcut schimbu cu Hăncul stol(ni)c(ul): de luasă moşia Gheţăoanii şi o didesă tărgoveţilor şi atunce începusă Chişeoanii a faci iazuri în Băc şi pe Bogos să dă rămas ca să lipsească dintr-aceli mori ci să le stăpănească Mogăldea şi Grigori Hăncul aflându-s că-s pi dreaptă moşia lor, care ace hotărăre pentru apa Băcului să vedi păzită şi până acum".

Reconstruit după documentul din 1800, septembrie 8.

1706, mai 25.
"Un hrisov din 7214 (1706) mai 25 de la Domnul Antiohi Costandin voievod: pentru de iznoavă judicată ce au mai avut Bogos părcălabul cu Mogăldea căpitanu, ginerili Hăncului şi cu Grigori Hăncul tot pentru aceli mori şi pe Bogos să dă iarăşi rămas întăriţ asămenea după ispisocul de sus arătat, ca lăpuşnenii să nu aibă treabă în apa Băcului".

Vezi documentul precedent (1705, ianuarie 12), reconstruit după documentul din 1800, septembrie 8.

1707, februarie 24.
"O carti gospod din 7215 (1707) fev(ruarie) 24 di la Domnul Antiohi Costandin voievod, scrisă către Gheorghii vel comis, ca să ia sama între Dracea părcălabu-i şi între Mihnea căpitanul pentru o tovărăşia de vama Lăpuşnii şi a Orheiului, căci Dracea ar fi ridicat bani cu dobândă şi Mihnea nu vre să ste la socoteală".

Reconstruit după documentul din 1800, septembrie 8.

1708, februarie 20
"O carti gospod di 7216 (1708) fev(ruarie) 20 di la Domnul Mihai Racoviţi voievod, cu iscălitura şi pecetea dată Dracii părcălabului ca să fia volnic a afla viti sau moşii a lui Mihnea căpitanu şi si le vândă pentru o datoria ce au fost înpreună datori cu Dracea părcălabul şi au fugit neplătindu-ş datorili".

Reconstruit după documentul din 1800, septembrie 8.

1717, decembrie 9.
"Un ispisoc di 7226 (1717) dec(he)v(rie) 9 de la Domnul Mihai Racoviţi voievod: de pără ce au fost între Grigori Hăncul post(elnic) şi între Grigoraş Sava părcălabul pentru un vad de moară ci esti lângă târgul Chişinăului pe apa Băcului într-o gărlă, pe cari loc îş făcu-să Grigoraş Sava şi moară după dania ce ave di la Domnia sa şi după alti cărţi de întăritură de la Domnul Antiohi voievod cum că ar fi fost acel loc domnesc, dar după dresăli Hăncului s-au dovedit că nu esti loc domnesc şi cu greşală i să dăde-să dania, cari i s-au şi luat din mănă arătându-să şi judecata ce au fost între Hăncul şi între Bogos pentru alt vad de moară ci era tot acole mai jos în apa Băcului şi cum că tărgoveţăi numesc Gheţăoanii loc domnesc după schimbul ce făcu-să Domnul Duca voievod cu Hăncul, cari schimbu pe urmă s-au stricat şi au rămas ca să fie apa Băcului tot de ţinutul Orheiului".

Reconstruit după documentul din 1800, septembrie 8.

1723, iulie 31.
"O mărturia din 7231 (1723) iuli 31 de la vornicii de poartă cu pecetea porţii gospod: precum din poronca Domnească au dus în biserică pe Grigoraş Hăncul cu fraţii lui Neculai şi Miron, ficiorii lui Dumitraşcu Hăncul de au jurat pentru moşia din Gheţăoani precum Doni unchiul lui Constandin Potlog, sân Neculai n-au stăpânit Făureştii în chip că ar fi fost moşia lui ce au ţinut numai odaea şi cum n-au cumpărat moşul Hânceştilor ace moşia când au ţinut pe muma Neculii şi a lui Doni şi pre cum n-au auzit di la nimi nici ştiu eai, să fi dat Doni cu fraţii lui bani: la răscumpăratul Gheţăoanilor şi precum nu umblă eai nici cu un meşteşug şi nici au vre un zapis tăgăduit făr de căti au scos la divan".

Reconstruit după documentul din 1800, septembrie 8.

1723, iulie 31.
"O carti gospod din 7131 (1723) iuli 31, de la Domnul Mihai Racoviţi voievod de pără ce au fost între Mogălde medelnicer i cumnaţii săi Grigoraş i Neculai şi Miron, ficiorii lui Dumitraşcu Hăncul, nepoţii lui Mihalcea Hăncul stolnic şi între Constandin Potlog, ficiorii Neculai şi Ghiorghiţi, ficiorul lui Constandin Potlog, pentru moşia din sălişte din Gheţăoani, pe cari o trăge Potlogeştii că ar fi dreaptă moşia lor de pi Necula, tatăl lor şi de pi fraţăi Neculii Doni şi Constandin, care au fost hiestri Mihalcii Hăncului şi de pi moaşa lor Năstasia, pe cari au ţinut-o Mihalcea Hâncul, care moşia ar fi fost zălojită de un neam al lor. Pe urmă dacă au luat Mihalcea Hăncul pe moaşa lor Năstasia şi s-au ridicat ficiorii eai Necula i Doni şi Constandin ar fi răscumpărat moşia Gheţăoanii şi Doni ar fi făcut-o schimbu cu Domnul Dabija voievod, luând din hotarul târgului Lăpuşna şi apoi earăşi la acelaş Domnu s-ar fi stricat acel schimbu rămânând Făureştii loc gospod, şi Doni şi-au luat Gheţăoanii şi după ce au perit Doni şi au murit şi Necula şi Constandin ar fi rămas aceli zapise a Gheţăoanilor la muma lor, ce au ţinut-o Mihalcea Hăncul şi după moartea eai, au rămas la Hăncul şi Hănculeştii."

Reconstruit după documentul din 1800, septembrie 8.

1723, aprilie 21.
"O scrisoari din 7240 (1732) apr(ilie) 21 di la Chiril egumenul Căprienii, prin cari să cuprindi că dând răposatul Domnu, Mihai Racoviţă voievod dania la mănăstiri o moşia ce au fost a Dracii sărdariului s-au pus cu graşală la ispisocu tot satul, căci jumătati de sat cu jumătati de vad de moară esti a postelnicului Neculai jinerile lui Durac Lozănschi".

Reconstruit după documentul din 1800, septembrie 8.

<1741, septembrie —1743, iulie 20>[245].
Carte domnească de poruncă de la Constantin Mavrocordat voievod egumenului Mănăstirii Galata pentru a-i obliga pe sezătorii pe moşiile Buiucani şi târgul Chişinău să lucreze 12 zile pe an şi să ia dijma după obicei.

[245] Datat după anii celei dea doua domnie a lui Constantin Movrocordat-voievod.

Reconstruit după documentul din 1748, iulie 10.

1744, ianuarie 13.
"Un zapis din 7252 (1744) ghenar(ie) 13 di la Lupa jupăneasa lui Mogăldea med(elni)ce(r), cu cari au dat dania lui Vasălachi Măzărachi jic(ni)cer jumătati de moşia Gheţăoanii cu jumătati de moară ce au avut di la părinţii eai, iar jumătati de moşia şi cu jumătati de moară arată că esti a frăţăni-său lui Grigoraş post(elnic)".
Reconstruit după documentul din 1800, septembrie 8.

1744, martie 24.
"Un zapis din 7252 (1744), mart(ie) 24 de la Grigoraş Hăncul post(elnic), ficiorul lui Dumitraşcu Hăncu, cu cari au vândut lui Vasălachi Măzărachi med(elni)ce(r) şi ceealaltă jumătati de sat de Gheţăoani drept o sută cinzăci lei."
Reconstruit după documentul din 1800, septembrie 8.

1744, noiembrie 25.
"Un hrisov din 7253 (1744) noemv(rie) 25 de la Domnul Ioan Neculai v(oie)vod, cu cari întăreşti lui Vasălachi Măzărachi jic(nicer) pe jumătati de Gheţăoani şi pi jumătati de moară după dania de sus arătată", (Vezi documentul reconstruit din 1744 ianuarie 13).
Reconstruit după documentul din 1800, septembrie 8.

1745, februarie 3.
"Un zapis di 7253 (1745) fevr(uarie) 3 di la Neculai postel(nicul) i fiul său Ioniţi comis, cu cari vând lui Toader Răşcanul jăcnicer, jumătati de sat de Visternici cu vad de moară".
Reconstruit după documentul din 1800, septembrie 8.

1745, iulie 21.
"O scrisoare din 7253 (1745) iuli 21 de la Daniil Mihnea monah, ficior Mihnii părcălabului, prin cari arată cum s-au luat jumătati de sat de Visternici de Dracea sărdariul pentru datoria tătăni-său şi cum s-au dat de răpostu Domnu Mihai Racoviţă voievod, la Mănăstirea Căpriana şi vrând el s-o răscumperi, apoi s-au învoit cu mănăstirea să o stăpănească cât a trăi şi după moartea lui să rămâi tot a mănăstirii".
Reconstruit după documentul din 1800, septembrie 8.

1746, ianuarie 3.
"O carti din 7254 (1746) ghenar(ie) 3 iscălită de Iordachi Canta hat(man) de judecată ce au fost între Miron Hâncul, carili zice că dania surori-sa Lupii ar fi fost dată cu înşelăciune şi între med(elni)ce(r) Vasălachi Măzărachi şi pe Miron Hăncul să dă rămas".
Reconstruit după documentul din 1800, septembrie 8.

1754, iulie 28.
"O mărturie din 7262 (1754) iuli 28 de la căţiva oameni prin care arată că moşia Gheţăoanii s-au stăpănit de Lupa med(elniceasa) şi de frati-său Grigori, iar alţi fraţi nu s-au amestecat".

Reconstruit după documentul din 1800, septembrie 8.

1754, septembrie 2.
"O mărturie din 1754 anu săpt(em)v(rie) 2 di la acei rănduiţi prin cari arată că au cercetat şi alt iaz nu s-au găsit pe moşia Visternicii făr numai iazul în care ave mănăstirea moară şi au găsit cu cali ca să-ş facă şi sulgeriu Costandin moară alăturea cu moara mănăstirii tot într-un iaz, însă arată că egumenul n-au vrut să trimată scrisorile la cercetare şi după aceasta mărturia s-au dat sulgeriului Costandin şi carti g(os)pod, de volnicia ca să-ş facă moară".

Reconstruit după documentul din 1800, septembrie 8.

1754, octombrie 15.
"O carti gospod di 7263 (1754) oc(tom)v(rie) 15 de la Domnul Matei Ghica voievod, scrisă către Manolachi vel sărdari, Costandin Donici med(elnicer) i Carpu jic(ni)ce(r), şi la Toader Bogos ca să ia sama între medelnicer Constandin şi între Chiril egumenul Căprienii pentru vadurile de moară de pi moşia Visternicilor ci era jumătati de moşia a mănăstirii şi jumătati a med(elni)ce(rului) Costandin şi egumenul zăce că sănt doaî vaduri de moară şi med(elni)ce(r) zăce că esti numai un vad".

Reconstruit după documentul din 1800, septembrie 8.

1754, octombrie 26.
"O anaforă din 1754, oc(tom)v(rie) 26, întărită de răposatul Domnu Matei Ghica voievod, hotărând ca şi med(elni)ce(rul) Costandin să-ş facă moară în iazul Căprienii şi peştile să-i împartă în doaî".

Reconstruit după documentul din 1800, septembrie 8.

1762, iunie 1.
"Un zapis di 7270 (1762) iuni 1 de la feciorii lui Neculai Feştilă post(elnic), pe cari apucăndu-i stol(ni)c(ul) Costandin Răşcanu ca să dee scrisorile pe jumătate de sat de Visternici după vănzarea tatălui lor, eai au arătat că nu sănt la dănşii ce ori undi să vor ivi să le ia".

Reconstruit după documentul din 1800, septembrie 8.

1772, decembrie 3.
"O scrisoari din 1772 dec(hem)v(rie) 3 de la Ignatii egumenul de Căpriana de învoiala ce au făcut cu spat(arul), Costandin Răşcanu, pentru moşia Visternicii ca să o stăpănească în

doaî, arătând şi măsurile şi să-ş facă spat(arul) Răşcanu şi moara în iazul mănăstirii, după cum au avut".

Reconstruit după documentul din 1800, septembrie 8.

1772, decembrie 3.
"O scrisoari din 1772 anu, dec(hem)v(rie) 3, egumenul Ignatie de schimbul ce au făcut cu spat(arul) Constandin Răşcanu, adică au dat la jumătati de sat de Visternici, partea de sat, şi au luat jumătate de vad de moară tot dintr-aceeaşi moşie, cum şi 100 matci".

Reconstruit după documentul din 1800, septembrie 8.

<1773>,[246] ianuarie 9.
"O scrisoare fără velet, ghenar(ie) 9 di la Dionisăi egumenul mănăstirii Dobrăvăţului, ce scrii către spat(arul) Costandin Răşcanu, cum că au primit schimbul ce au făcut cu egumenul de Căpriana".

Reconstruit după documentul din 1800, septembrie 8.

1776, august 14.
"Zapis de la un Gligoraş Andronachi, Agachi a Lucăi şi Neculai a lui Antiohi din let 1776 avgust 14, în care scrie că au vândut căp(i)t(anului) Vasăle Purcel un bătrăn de moşie din Hrusca, care umblă în doi bătrăni şi bătrănul Andronachi Carne Anjiră l-au vândut drept 50 lei, precum zapisul arată".

Reconstruit după documentul din 1811, septembrie 25.

1780, iunie 24.
"Scrisoare din 1780 iuni 24 de la patriarhul Procopie din vremea ci era egumen la Galata, dată la menzălţiei di Chişinău, ca să nu să supere pentru venitul locului, acei ce vor şide la mahala, iar cei ce vor ave dughene la uliţă şt dea venitul obicinuit."

Reconstruit după documentul din 1795, septembrie 6-7.

1790, mai 21.
"Scrisoare de la Isaia, egumenul Svîntului Arhanghel din Chişinău, ca să se plătească căte 20 parale de stănjin pe an de loc din tărgul Chişinău".

Reconstruit după documentul din 1795, septembrie 6-7.

1799, septembrie.

[246] Datat aproximativ după documentele anterioare înşiruite în actul din 8 septembrie 1800.

“O mărturie din 1799 săpt(em)v(rie) 2 di la căţva oameni, anume Gheorghii Beribou i Ştefan Blănariul, i Vasăli sin Chiriac Cojocariul, i Sărghi Lazăr, i Costandin Gratii şi Neculai Dumbravă adiverită şi de Dom(nea)lui spat(ar), Feodorachi Dibolu, sărdari de Orhei, prin cari să cuprindi că fiind eai din vechi trăitori în Chişinău pe moşia Sfintii Vineri undi i-au şi făcut părinţii lor mărturisesc în frica lui Dumnezău, că matca Băcului au fost pe dincolo pi la moara ci esti vechi a dumisali, stolnic Dumitrachi Răşcanu, iar nu pe undi mergi acum apa şi în ostrovul ci esti acum între apă acolo au apucat meri şi peri şi di osăbit, mai mărturisesc că răposatul vor(ni)c Costandin Răşcanu au tăet gărla din iazul dumisali, stolnic Dumitrachi Răşcanu de au dat drumul apii la moara ce au făcut noaĭ”.

Reconstruit după documentul din 1800, septembrie 8.

TABEL CRONOLOGIC

35-8 mii de ani î.e.n..	– Identificate monumente arheologice ale Paleoliticului tardiv. Apariţia unor aşezări umane în raza vetrei Chişinăului.
Sec.X-VIII î.Hr.	– Epoca timpurie a fierului. Aşezare rurală tracică timpurie la intersecţia şoselelor Poltava - Chişinău-Străşeni.
Sec. IV-III î.Hr.	– Cetate geto-dacică în pădurea Durleştilor.
Sec.II-IV e.n.	– Aşezare rurală cu puternice influenţe romane în zona Petricani.
Sec. II-IV e.n.	– Descoperite importante vestigii romane în vatra actuală a Chişinăului, care demonstrează includerea spaţiului în aria de romanizare.
Sec. VII-XIV	– Atestate urme ale populaţiilor migratoare (tumuli, movile ş.a.).
Sec. VIII-IX	– Atestate aşezări umane în Valea Bâcului, în preajma satului Ghidighici şi în valea Malina Mică.
Anii ‘40 a sec.XIII - anii 80 ai sec.XIV	– dominaţia Hoardei de Aur.
Sec.XIV.	– Căderea dominaţiei Hoardei de Aur în spaţiul Prut şi Nistru şi includerea acestuia în componenţa Statului medieval moldovenesc în timpul domniei lui Petru I Muşat (1375-1391) şi Roman I Muşat (1391-1394).
Sec.XIV	– Atestată o aşezare rurală pe teritoriul cartierului de azi Munceşti.
1436, 17 iulie	– Prima menţiune documentară scrisă a localităţii Chişinău (carte domnească de la Ilie şi Ştefan voievozi ai Moldovei.
1436, 17 iulie	– Prima menţiune scrisă a satului şi moşiei Visterniceni.
Sec.XV, anii ’30-’40	– Atestat un sat (nu se indică numele, probabil viitorul sat Râşcani) de cea parte a Bâcului, în dreptul Chişinăului lui Albaş, la Fântâna Mare.
1457-1504	– Prima menţiune a satului Buiucani, datată cu perioada de domnie a lui Ştefan cel Mare. (Datarea se face după actul din 1608 august 20, vezi partea II-a a lucrării.).
Înainte de 1466	– Moşia Chişinău era în posesia lui Toader feciorul lui Fedor, de la care Vlaicul pârcălab de Cetatea Albă, unchiul lui Ştefan cel Mare, o cumpărase cu 120 de arginţi tătăreşti.
1466	– Ştefan cel Mare întăreşte prin carte domnească unchiului său Vlaicul, seliştea Chişinău.
1502, 11 martie	– Prima menţiune scrisă a unui loc Spiroasa, probabil Schinoasa de mai târziu, suburbia Chişinăului.
1517, 15 decembrie	– Primele menţiuni documentare a satelor Râşcani şi Schinoasa ulterior contopite în componeţa Chişinăului.
1517, 15 decembrie	– O jumătate de sat pe Bâc este vândută de către Iacob lui Eremia visternic drept 130 zloţi tătăreşti. Probabil, este vorba de satul Visterniceni.
1525, 12 februarie	– Eremia visternic, dăruieşte mănăstirii Moldoviţa, o jumătate de sat de cealaltă parte de Bâc, în dreptul Băii lui Albas, la Fântâna

Mare.

1548, 1 martie – Prima menţiune scrisă a satului Hrusca, contopit ulterior cu Chişinăul.

1576, 25 aprilie – Vasutca, strănepoata lui Vlaicul pârcălab vinde satul Chişinău lui Drăguş, fost ureadnic, drept 150 galbeni tătăreşti.

1608, 20 august – Prima menţiune documentară exact datată a satului Buiucani.

1609-1610 – Atestaţi documentar primii ştiutori de carte la Chişinău. ("Lazar Chişinău", care iscăleşte diferite zapise în calitate de martor.).

1616, 29 noiembrie – Visternicul Constantin Roşca cumpără satul Chişinău de la jupâneasa lui Drăguş cu 180 ughi de aur.

1620, 28 aprilie – Satul Buiucani este dăruit mănăstirii "Sf.Sava" din Ierusalim.

1621, 5 aprilie – Alexandru Iliaş voievod întăreşte mănăstirii Galata din Iaşi satul Buiucani.

1627, 11 septembrie – Întocmirea primei cărţi domneşti la Chişinău de către pisarul Şandor.

1634-1653 – Vasile Lupu voievod cumpără satul Gheţăoani. Prima menţiune a localităţii.

1641, 4 august – Vasile Vodă Lupu le dă călugărilor de la mănăstirile Sfânta Vineri şi Balica din Iaşi dreptul să strângă "desetina" de pe toate veniturile satului Chişinău.

1642, 28 aprilie – Pârcălabii de Lăpuşna stabilesc hotarul moşiei Chişinău, devenită proprietate a mănăstirii Sf.Vineri din Iaşi.

1645, aproximativ – Înălţarea unei biserici domneşti la Chişinău de către Vasile Lupu, întâlnită ulterior în izvoare drept "Soborul Vechi".

1646, 2 februarie – Prima menţiune documentară a satului Mânceşti, viitorul cartier Munceşti al oraşului.

Sec.XVII anii '40-'50 – Strămutarea căii comerciale Iaşi—Cetatea Albă prin Chişinău şi prosperarea economică a acestuia în timpul domniei lui Vasile Lupu şi a urmaşilor săi.

1661-1665 – în domnia sa Eustratie Dabija voievod dă satul şi moşia Visterniceni "târgoveţilor din Chişinău pentru ca să mărească hotarul târgului". Prima menţiune documentară a *târgului* şi *târgoveţilor* de Chişinău.

1666, 2 martie – Locuitorii Chişinăului din nou sunt numiţi tergoveţi, adica orăşeni, într-un document exact datat.

1666, 2 august – Iliaş Alexandru voievod întăreşte lui Hrisoşcul moşia Visterniceni, care îi fusese luată de Eustratie Dabija voievod (1661-1665). Târgul Chişinău începe să se contopească cu satul Visterniceni.

1668, 9 februarie – Este atestat primul vornic cunoscut de Chişinău, Panfil cu largi funcţii administrative şi judiciare.

1669 – Atestaţi primii pârcălabi de Chişinău, Luca şi Andronachie.

1669-1670, iarna – La Chişinău iernează o samă de oaste turcească condusă de Ahmet, paşa de Silistra.

1671, 8 ianuarie – Atestat primul şoltuz cunoscut de Chişinău, Cazacul.

1675, 3 mai – Atestat primul diac de Chişinău, Andronie.

1677 – Miron Costin în "Cronica polonă" include Chişinăul în numărul oraşelor din Ţara de Jos a Moldovei.

1680, 27 ianuarie	– Prima menţiune scrisă a satului Ceucani, viitorul cartier al Chişinăului.
1684	– Miron Costin menţionează "orăşelul Chişinău în ţinutul Lăpuşnei".
Ultimul sfert ale sec.XVII - prima jumătate a sec.XVIII	– Chişinăul devine important centru comercial prin iarmaroace, cârciumi şi dughene.
1683	– Chişinăul este (devastat) ocupat de cazaci în timpul campaniei în Moldova a regelui polon Ian Sobieski.
1690	– Chişinăul este devastat de turci şi tătari.
1698, 9 iulie	– Atestarea ultimului pârcălab de Chişinău, Grigoraş Sava.
Începutul sec.XVIII	– Instituirea serdăriei în oraşul Chişinău. Primul serdar atestat la Chişinău la 7 octombrie 1701, Cârstea.
1716	– Chişinăul este atestat de Dimitrie Cantemir în "Descriderea Moldovei", ca orăşel în ţinutul Lăpuşnei.
1720, 21 decembrie	– Prima menţiune documentară a satului Vovinţeni, contopit ulterior cu oraşul Chişinău.
Sec.XVIII, primul pătrar	– Vasile Buhăescu, biv vel pitar, dăruieşte lui Dumitraşco Balasache, vel.sărdar, un codice de cronici moldoveneşti în timpul aflării lor la Chişinău.
Ante, 1738	– Este atestată existenţa la Chişinău a bisericii Sf.Nicolae, numită şi "Soborul vechi", distrusă de tătari în 1739.
1739	– Chişinăul este ars de turci.
1740, 10 octombrie	– Prima menţiune scrisă a vămii domneşti şi a poştei la Chişinău.
1740-1741	– Reconstruirea bisericii Sf. Nicolae de către Lupu Năstasă, fost mare agă, sfinţită cu numele Sf. Arhangheli Mihail şi Gavriil.
1743, 9 iulie	– Lupu Năstasă dăruieşte bisericii Sf.Arhangheli Mihail şi Gavriil un "Anthologhion". Pentru prima dată această biserică este atestată şi ca mănăstire.
1765	– Lupul Batcu din Chişinău copie "Letopisăţ al Ţării Româneşti, Moldoveneşti", aflat în circulaţie în oraş până în anii 30-40 sec.XIX.
1766	– Domnitorul Grigore Ghica include Chişinăul în lista celor 23 oraşe, în care urmau să fie deschise şcoli domneşti, adică de stat.
1766, 24 septembrie	– Moşia Vovinţănii intră în posesia mănăstirii Galata (Iaşi).
1788	– Arderea oraşului de către otomani.
1789, 22 decembrie	– Biserica şi mănăstirea Sf.Arhangheli Mihail şi Gavriil este prefăcută în ruini în urma arderii oraşului de către turci.
1790, 20 noiembrie	– Dascălul Ştefan termina copierea celebrului roman popular "Alexandria" la comanda negustorului chişinăuian Donie.
Sec.XVIII, anii 90	– Activitatea didactică şi cărturărească la Chişinău a dascălului Ştefan de la mănăstirea Putna.
1795	– Dascălul Ştefan dăruieşte Bisericii Sf.Ilie din Chişinău un "slujebnic" editat la Iaşi în 1794.
1797, 12 decembrie	– Încheierea unui acord dintre 57 negustori din Chişinău şi mănăstirea Galata din Iaşi, prin care sânt reglementate relaţiile economice, patrimoniale şi fiscale dintre cele două părţi semnatare.
Anii 90 ai sec. XVIII -	– Activitatea unei şcoli pe lângă Biserica Mazarache.

primele decenii ai sec.XIX	
Sfârşitul sec.XVIII - începutul sec.XIX	– Începutul construcţiei caselor cu etaje la Chişinău.
1803, 24 mai	– Emiterea hrisovului domnesc a lui Alexandru Moruzi, care de rând cu altele prevedea deschiderea unor şcoli de "limbă elinească şi moldovenească" în oraşele Focşani, Galaţi, Bârlad şi Chişinău.
1803, 28 mai	– Emiterea hrisovului lui Alexandru Moruzi voievod pentru dechiderea şcolii domneşti la Chişinău.
1806, 22 noiembrie	– Declanşarea războiului ruso-otoman urmat de stabilirea unor importante unităţi militare ruse la Chişinău.
1806	– Refacerea bisericii şi mănăstirii Sf.Arhangheli de către fraţii Ioan şi Teodor Măcărescu.
Primele decenii ale sec.XIX	– Activitatea unei şcoli greceşti la Chişinău.
1811, 30 august	– Întocmirea statutului (Catastihului) breslei ciubotarilor din Chişinău.
1812, 28 (16) mai	– Încheierea păcii dela Bucureşti şi anexarea Basarabiei la Imperiul Rusiei.
1812, 3 august	– Atestate primele femei, ştiutoare de carte la Chişinău.

(Angheluşa Lupu scrie o scrisoare).

CUPRINS

INTRODUCERE 3

PARTEA I

CHIŞINĂU - VATRĂ DE ISTORIE 7
La originile toponimului *Chişinău* 7
În albia unor vechi civilizaţii 8
Cheşenău - primele menţiuni documentare 11
Moşia lui Vlaicu pârcălab şi a urmaşilor săi 16
Chişinăul - moşie mănăstirească 17
Târgul Chişinău 20
Oraşul Chişinău în sec. al XVIII-lea
— începutul sec. al XIX-lea 22
Administrarea publică 27
Vama domnească de la Chişinău 34
Ştiinţa de carte şi instituţii şcolare la Chişinău
(sec. al XVII-lea — începutul sec. al XIX-lea) 37
Şcoala domnească 41
Instituţii ecleziastice 46
Chişinăul sub stăpânirea ţaristă (unele repere) 53
De la Chişinăul rusesc la cel românesc 56
Oraşul Chişinău după 1940 (privire generală) 58

PARTEA II-a

DOCUMENTE ŞI MATERIALE
(sec. al XV-lea — începutul sec. al XIX-lea) 63

PARTEA III

REGESTE ŞI DOCUMENTE RECONSTRUITE
(sec. al XV-lea – sec. al XVIII-lea) 173

TABEL CRONOLOGIC 185

Garnitura¾Museum
Combinatul Poligrafic, str. Petru Movilă 35, Chişinău, MD-2004
Departamentul Edituri, Poligrafie şi Comerţul cu Cărţi
Comanda nr. 805**